АКАДЕМІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолинського

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДУ – стабільний планомірностійкий людський розвиток (збірник історико-аналітичних нарисів: переосмислення минулого і бачення повоєнного майбутнього)

Том ІІ

Становлення соціально адекватного менеджменту унітарної української держави

Фокін Вітольд Павлович
Черняк Володимир Кирилович
Шинкарюк Оксана В'ячеславівна
Столяров Василь Федосійович

Київ 2024

УДК 331.101.262+338.246.8+332.1(477)
Ф 76

Рецензенти:

*Д-р екон. наук, проф., **Андрушків Б. М.,** академік-засновник АЕН України, громадської Академії соціального управління, Фонду реєстрації неординарних ідей і проектів, Заслужений діяч науки і техніки України, професор Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, м. Тернопіль;*

*Д-р екон. наук., проф., **Білопольській М. Г.,** Перший віце-президент АЕН України, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро;*

*Д-р юрид. наук, проф., **Гвоздецький В. Д.,** академік Української академії наук з державного управління, екс-ректор Українського державного унівеситету фінансів і міжнародної торгівлі, м. Київ;*

*Д-р екон. наук, проф., **Кузьмін О. Є.,** Заслужений працівник народної освіти України, академік Української академії наук, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

Рекомендовано до друку Вченою радою експертів Інституту фзичної економіки ім. С. А. Подолинського (протокол № 2 від 23 лютого 2024 р.)

Фокін В. П., Черняк В. К., Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Українському
Ф 76 народу – стабільний планомірностійкий людський розвиток (збірник історико-аналітичних нарисів: переосмислення минулого і бачення повоєнного майбутнього). Київ, 2024. Том ІІ: Становлення соціально адекватного менеджменту унітарної української держави. 216 с.

ISBN 978-617-7068-18-0

Присвячено українським фундаторам ідей природньої і фізичної економіки та національно-конструктивного державотворення: Вернадському Володимиру Івановичу, Подолинському Сергію Андрійовичу, Руденку Миколі Даниловичу та Міхновському Миколі Івановичу. Збірник нарисів містить статті авторів, надрукованих з 2014 року в Міжнародному науково-практичному журналі «Економіка та держава», в наукових журналах – Економічний вісник Донбасу і Вісник економічної науки України.

Представлено результати цілеспрямованого проєктування складових механізму соціально-адекватного менеджменту системної взаємодії Центру і Регіонів України як територіально-єдиної цілісної соціально-орієнтованої держави. Проєктуванням людського розвитку охоплені переважно процеси самоорганізації, самофінансування і самоуправління на регіональних і місцевих рівнях державотворення. Обґрунтовано доцільність створення і впровадження в державному регулюванні людського розвитку системи ППБ: Прогнозування – Програмування – Бюджетування. Наведено результати стратегічного планування людського розвитку в адміністративних областях Поділля, Українського Донбасу і Буковини.

Спроєктовані логістичні схеми: оцінювання провідних елементів і основних складових, результативності та ефективності важелів соціально-адекватного менеджменту; гнучкості алгоритму функціонування державного регулювання людського розвитку; визначення етапів і процедур комплексної оцінки динаміки Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР); формування фінансової структури видатків бюджетного федералізму унітарної держави.

Видання розраховане на питливу молодь, науковців-кібернетиків, філософів, соціологів, економістів, докторантів, аспірантів і магістрів, громадських діячів-державотворців.

УДК 331.101.262+338.246.8+332.1(477)

ISBN 978-617-7068-18-0

© Фокін В. П., Черняк В. К.,
Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф., 2024
© Інститут фізичної економіки
ім. С. А. Подолинського, 2024

Становлення соціально адекватного менеджменту унітарної української держави

ЗМІСТ

1. **Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.** Провідні складові механізму державного управління «Життям по-новому» (в умовах децентралізації влади) 4
2. **Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.** Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «Життям по-новому» (в умовах децентралізації влади) 16
3. **Столяров В. Ф., Кушлак О. І., Овчаренко Т. В., Столярова В. В.** Фінансування людського розвитку в Луганській області: тенденції та перспективи 34
4. **Шинкарюк О. В.** Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку) 45
5. **Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.** Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 1. – Стан і проблеми державного регулювання 58
6. **Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.** Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 2 – Перспективи державного регулювання по-новому) 74
7. **Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.** Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027). Частина 1 – Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні 88
8. **Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.** Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027). Частина 2 – Парадигма людяності, гармонії та місії регіону 115
9. **Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М.** Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу 154
10. **Столяров В.**Ф., **Шинкарюк О. В., Столярова В. В.** Системна взаємодія центру і регіонів України (основи національно-цивілізаційної безпеки) 167
11. **Столяров В. Ф.** Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(хроніка альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 2014–2019 рр.).* Частина 1. Загальна характеристика викликів державності і напрямів їх подолання 180
12. **Столяров В. Ф.** Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(мемуарно-аналітичний огляд альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 1991-2020 рр.).* Частина 2. Стратегічне соціальне планування унітарної держави в умовах впровадження бюджетного федералізму 187
13. **Ляшенко В. І., Столяров В. Ф.** Перспективи потенціалу підземного вуглевидобутку у повоєнному зміцненні обороноздатності держави 209

В. Ф. Столяров
академік АЕН України,

О. В. Шинкарюк
докторант

ПРОВІДНІ СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ «ЖИТТЯМ ПО-НОВОМУ» (в умовах децентралізації влади)[1]

Наша країна –
Єдина родина

Актуальність проблеми. Одним з головних девізів виборів нового Президента України в 2014 році став вислів «Жити по-новому», практична реалізація якого потребує відповідного науково-методичного забезпечення.

Наукові надбання Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Науково-дослідного фінансового інституту ДННУ «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України, Приватного вищого навчального закладу «Буковинський університет», Інституту природної економіки ім. В. І. Вернадського та Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського за роки незалежності нашої держави дозволяють визначити провідні складові та основи формування організаційно-економічного і фінансового механізму державного управління «Життям по-новому».

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення тенденцій людського розвитку на національному і регіональному рівнях та обгрунтування рекомендацій і пропозицій щодо підвищення результативності та ефективності державного управління соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних утворень в умовах децентралізації влади.

Особлива увага буде приділена дослідженню бюджетного федералізму з бюджетним централізмом з визначенням їх меж та принципів взаємодії.

Виклад основного матеріалу.

Глобальний, національний та регіональний вимір життя в Україні

Програми розвитку ООН (ПРООН) з 1990 року щорічно публікують свої Глобальні Звіти про людський розвиток, а розрахунки Індексу людського розвитку (ІЛР) для України були вперше включені у Глобальний Звіт з людського розвитку 1993 року.

Україна першою з держав Центральної та Східної Європи, а також серед країн-членів СНД прийняла Концепцію людського розвитку як органічну складову Концепції сталого розвитку в глобальному та національному вимірі та як основу цивілізаційного прогресу. Так, вже у 1995 році було вперше опубліковано Національний звіт про людський розвиток в Україні, підготовлений під егідою ПРООН, які від того часу готуються раз на два роки.

Науковою базою Концепції сталого розвитку України є Концепція ноосфери, яку розробив видатний український вчений світового рівня, академік Володимир Іванович Вернадський ще на початку XX століття, і суть якої полягає в обов'язковій узгодженості людського (тобто соціального), екологічного і економічного розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалась якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля і відбувався соціальний прогрес.

Формування механізму державного управління життям «по-новому» повинно базуватись ***на національній системі цінностей*** з орієнтацією на відповідність сучасним уявленням про напрями сталого розвитку людства, виражених у девізі ЕКСПО-2005 – «Мудрість природи». Цей девіз розкривають три органічних складових: Матриця природи; Мистецтво життя; Розвиток екоспільнот.

Матриця природи – це розуміння механізмів природи як складного взаємовідношення між життям, інформацією і всесвітом.

Мистецтво життя – це розуміння механізмів природи, яке знайдено в світових культурах, мистецтві, соціальних нормах і технологічній етиці у минулому і сьогоденні, що відкриває можливості для майбутнього.

[1] Надруковано: Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «Життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 131-140. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77156/27-Stolyarov.pdf?sequence=1.

Розвиток екоспільнот – це створення нового способу життя, у якому суспільство і уряд планують та розвивають національне виробництво, споживання, розвиток і охорону природи для підтримки саме того способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою.

Національна система цінностей України призвана забезпечить збереження різноманітних індивідуальних особливостей населення кожного регіону, його моральних засад: ***духовності й освіченості, історичної спадщини і територіальної цілісності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та етичних цінностей, а також взаємообумовленого емерджентного розвитку регіонів держави як єдиного органічного цілого («Наша країна – єдина родина!»)*** [1].

На національному рівні Індекси людського розвитку обчислюються згідно з методикою ПРООН за даними про стан здоров'я, рівень освіти і добробут населення. Характеристику здоров'я дає показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні, освіти – показники писемності дорослого населення і охоплення навчанням (шкільним і післяшкільним) відповідних його вікових груп, добробуту – обсяг ВВП за паритетом купівельної спроможності в розрахунку на душу населення.

У Глобальному Звіті з людського розвитку 1993 року Україна входила до складу країн з високим рівнем людського розвитку (таких країн було 55) і посідала 45 місце зі 174 країн і територій [2].

У 2013 році до групи країн з високим рівнем людського розвитку входило 54 країни (поряд із 47 країнами з надзвичайно високим рівнем людського розвитку). Україна займала 83 місце зі 187 країн і територій (значення ІЛР склало 0,734). У цьому році за ІЛР Білорусь займала 53 місце (0,786), а Російська Федерація – 57 місце (значення ІЛР – 0,778).

У 2013 році до перших десяти країн з надзвичайно високим рівнем людського розвитку входили Норвегія, Австралія, Швейцарія, Нідерланди, США, Німеччина, Нова Зеландія, Канада, Сінгапур, Данія, а до першої десятки країн з високим рівнем людського розвитку входили Уругвай, Багамські острови, Чорногорія, Білорусь, Румунія, Лівія, Оман, Росія, Болгарія, Барбадос [3].

Абсолютне значення зведеного ІЛР України за розрахунками 1990 року дорівнювало 0,844. Десятирічна криза зумовила різке зниження показників середньодушового ВВП й істотне скорочення тривалості життя. А найгірші рейтингові показники припали на 1995 рік – 102 місце (Глобальний Звіт з людського розвитку 1998 року).

Після того як Україна здобула незалежність, держава пройшла крізь дуже важку соціально-економічну кризу, під час якої погіршилися всі економічні показники та зменшився рівень життя людей. Але з 1999 року почалося економічне зростання, яке повинно було привести до підвищення життєвого рівня більшості українців.

У 2005 році Глобальний Звіт про людський розвиток констатував – замість прогнозованого поліпшення й підняття на дві-п'ять сходинок Україна опинилася на 78 місці з індексом 0,766. У 2006 році Україна зайняла 77 місце в світовому Індексі людського розвитку, а в 2007 році – 76 місце.

За період з 1990 по 2010 рік значення ІЛР для України зменшилось з 0,844 до 0,710, тобто на 13,4% відсотка, або в середньому на 0,67 відсотка за рік. Протягом цього періоду в Україні очікувана тривалість життя при народженні зменшилася приблизно на 1 рік, середня тривалість навчання зросла більш ніж на 2 роки, очікувана тривалість навчання – також більш, ніж на 2 роки. Валовий національний дохід (ВНД) у розрахунку на одну особу в країні зменшився на 28% [4].

На регіональному рівні в Україні з 1999 року розраховуються також Індекси регіонального людського розвитку (ІРЛР) за адміністративно-територіальним устроєм держави: по 24 адміністративним областям, АР Крим, м. Києву і м. Севастополю.

Методологія розрахунку ІРЛР також ґрунтується на мінімальному наборі показників, які відображають ключові можливості у забезпеченні всього процесу людського розвитку на даній території: прожити довге й здорове життя (вимір – довголіття); набути, розширювати й оновлювати знання (вимір – освіченість); мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя (вимір – матеріальний рівень життя).

Національна методика розрахунку ІРЛР, яка була затверджена Спільною Постановою Колегії Держкомстату України та Президії НАН України в 2001 році, передбачала визначення узагальнюючих індикаторів дев'яти основних аспектів регіонального людського розвитку: демографічний розвиток, розвиток ринку праці, матеріальний добробут населення, умови проживання населення, рівень освіти населення, стан та охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація, фінансування людського розвитку.

Державна служба статистики України, починаючи з 1999 року, видає щорічний статистичний бюлетень «Регіональний людський розвиток» з розрахунками ІРЛР за всіма аспектами людського розвитку в розрізі адміністративно-територіального устрою України.

За результатами рейтингової оцінки ІРЛР в 2011 році за 9 основними аспектами Державною

службою статистики України було виділено 3 групи регіонів [4]:

регіони-лідери, які за результатами розрахунку Індексу людського розвитку посідають перші 5 місць;

регіони основної групи (18 регіонів), які за результатами розрахунку Індексу людського розвитку займають з 6 по 23 місце;

регіони-аутсайдери, які за інтегральними розрахунками займають 4 останніх місця.

Перше місце з великим відривом – за даними 1999-2011 років – упевнено займав м. Київ, якому належать перші позиції за інтегральними індексами демографічного розвитку, матеріального добробуту, умов проживання населення, рівня освіти та фінансування людського розвитку.

Наступне місце належало м. Севастополю (перше місце за розвитком ринку праці та охороною здоров'я, друга позиція – за демографічним розвитком, рівнем освіти та умовами проживання населення, високі місця за фінансуванням людського розвитку та матеріальним добробутом).

Третє місце посіла Харківська область: друга позиція у рейтингу за розвитком ринку праці, третя – за рівнем освіти; досить високі місця за рівнем матеріального добробуту, умовами проживання та охороною здоров'я. Але за абсолютними показниками індексу їх домінування є не таким виразним, як позиція м. Києва (0,674).

Київська область входила до п'ятірки лідерів за індексами демографічного розвитку, матеріального добробуту, умов проживання, освіти та фінансування людського розвитку. Негативними сторонами у загальному індексі регіону є соціальне середовище та розвиток ринку праці.

Полтавська область займала 4 місце за індексом фінансування людського розвитку та мала відносно великі значення за оцінкою інших блоків. Слід зазначити, що область практично не має складових, які суттєво негативно впливають на її розвиток.

На протилежному фланзі шкали – Донецька (27 місце), Луганська (26 місце) та Житомирська (25 місце) області, які помітно відставали за індексами людського розвитку від більшості регіонів України. Слід також зазначити, що за останні роки значно погіршились позиції Вінницької (з 2005 року 21-26 місце) та Житомирської (25 місце у 2010 році – найнижча позиція за всі роки розрахунків) областей, які на єдиній шкалі інтегрального індексу регіонального людського розвитку в 2011 році не набагато випереджали аутсайдерів – Донецьку та Луганську області

У 2011-2012 роках найбільш болючими для Донецької області залишалися проблеми поліпшення демографічної ситуації (23 місце), умов проживання населення (24 місце) та стан навколишнього природного середовища (27 місце).

У 2011 році Луганська область входила до трійки аутсайдерів за аспектами демографічного розвитку (25 місце), умов проживання населення (26 місце), рівня освіти (25 місце). Незадовільними для області були індекси природного середовища (27 місце) та соціальної сфери (20 місце).

Логічно стверджувати, що динаміка показників-дестимуляторів регіонального людського розвитку в Донецькій та Луганській областях обумовлює та формує виникнення і розповсюдження основних видів девіантної поведінки індивідів і соціальних груп, у першу чергу, економічної злочинності, моніторинг якої здійснюють органи правоохоронної системи (Міністерство внутрішніх справ України, прокуратура, судові органи), а також алкоголізму і наркоманії, самогубств і проституції та інших деструктивних соціальних явищ.

Так, гострі проблеми соціально-економічного розвитку Донецької області визначаються несприятливою екологічною ситуацією. Стан навколишнього середовища регіону став одним з головних чинників, який характеризує проблеми демографічного розвитку – низьку тривалість життя і високі показники смертності немовлят і перинатальної смертності.

В області має місце високий рівень професійних захворювань шахтарів, металургів, працівників хімічної галузі. На незадовільну оцінку також впливає низький рівень умов проживання: висока щільність населення накладається на низьку забезпеченість житлом і його комфортність, недостатність лікарняних ліжок і станцій швидкої допомоги.

У Луганській області ситуація характеризується також незадовільними показниками умов проживання населення – облаштованістю житла, щільністю доріг і телефонізації. На низький рівень освіти впливає низький рівень охоплення дітей початковою і базовою середньою освітою. У регіоні спостерігається також незадовільна демографічна ситуація: негативний показник міграції і низька середня очікувана тривалість життя, високий рівень професійних захворювань і захворювань на туберкульоз.

Тобто визначальними факторами показників-дестимуляторів регіонального людського розвитку в Донецькій і Луганській областях слід вважати стан навколишнього природного середовища, правоохоронної системи та системи охорони здоров'я, регіональних ринків праці. Саме ці фактори ґрунтуються на деструктивній культурі окремих верств місцевого населення і суперечать морально-етичним і гуманітарним нормам національної системи цінностей.

Економічна злочинність в регіонах України характеризується наявністю осередків їх виникнення та розповсюдження. За даними Міністерства внутрішніх справ України в 2011-2012 роках такими осередками логічно вважати Луганську, Донецьку, Одеську та Дніпропетровську області [5].

Загалом для територіальної диференціації економічної злочинності в розрізі регіонів України характерна ідентична тенденція, як і у випадку загальної злочинності: кількість злочинів у розрахунку на 10 тис. населення зростало в напрямку з Північного заходу на Південний схід. Причому більш високим рівнем економічної злочинності порівняно з сусідніми регіонами характеризувалися Львівська, Житомирська та Вінницька області (у 2011 році), Львівська, Одеська області, АР Крим (у 2012 році).

У 2012 році було затверджено нову Методику вимірювання регіонального людського розвитку в Україні. До розрахунку регіонального індексу людського розвитку включено 33 показники, які були об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта. Експериментальні розрахунки регіонального людського розвитку за цією методикою були здійснені починаючи з 2004 року [6].

За результатами рейтингової оцінки ІРЛР Державною службою статистики України в 2012 році за 6 основними аспектами регіонального людського розвитку були отримані такі результати.

Перше місце упродовж 2004-2009 років займала Закарпатська область, яка посідала перші позиції за інтегральним індексом комфортного проживання. У 2010-2012 роках перше місце належало Харківській області. Високий ранг області пояснюється найкращими показниками освіти та добробуту населення. Наступне місце належить Чернівецькій області (перші позиції за розвитком соціального середовища та добробуту).

Натомість на останніх місцях розташовані Житомирська область (найгірші показники добробуту, освіти, ринку праці та відтворення населення), Кіровоградська область (низькі показники відтворення населення та соціального середовища) та Херсонська область (низькі показники соціального середовища, добробуту та відтворення населення).

Таким чином, результати розрахунків Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) можуть служити основою для визначення ключових проблем та пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку для кожного регіону та держави в цілому, виходячи з завдань збереження і подальшого розвитку складових національної системи цінностей.

Кількісні значення складових ІРЛР певною мірою відображають також ефективність діяльності органів державної влади щодо розвитку людського потенціалу відповідного регіону, особливо в умовах переходу України до парламентсько-президентської моделі побудови системи державної влади, проведення адміністративно-територіальної реформи і пов'язаним з цим зростанням ролі місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування в регіональному людському розвитку, як провідна ланка в соціально-економічному розвитку регіонів.

Найсильніший вплив на визначення місця регіону на єдиній шкалі індексів регіонального людського розвитку мають рівень освіти, умови проживання та матеріальний добробут населення. Найменш помітним є вплив індикаторів ринку праці. Ймовірно це пояснюється тим, що опосередковано ситуація на ринку праці визначає місце регіону на шкалі індексів людського розвитку через матеріальний добробут і меншою мірою – через умови проживання [7-9].

Цільовими показниками соціально-економічного розвитку регіону, як і національного господарства в цілому, є показники рівня, стандарту і якості життя населення. Саме вони з найбільшою змістовною адекватністю відображають соціальну спрямованість всіх змін, що відбуваються в регіоні.

Рівень життя – це комплексний показник, що характеризує досягнуте задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства в цілому, відображаючи в кінцевому результаті добробут населення. Причому структура матеріальних і духовних потреб людини адекватна структурі людської діяльності, початковим моментом і метою якої є їх задоволення.

Стандарт життя – це соціально прийнятий норматив рівня життя. У ряді держав існують офіційні певні стандарти життя і, крім того, кожна соціальна група і спільність та навіть кожна людина має свій власний суб'єктивний стандарт. Стандарт життя також змінюється із часом, але ця зміна відбувається дискретно у міру якісної зміни соціально-економічної системи.

Якість життя – це співвідношення рівня життя та прийнятого стандарту. Цей критерій показує ступінь задоволення потреб, а оскільки потреби виникають тільки за наявності потенційних можливостей, то якість життя фактично відображає рівень рівноваги соціально-економічної системи і характеризує рівень соціальної напруги.

Диференціація регіонів України за рівнем людського розвитку – це найбільш комплексний індикатор оцінки ефективності державної регіональної політики, яка здійснюється за основними складовими людського розвитку: станом охорони

здоров'я та демографічною ситуацією, рівнем освіти та розвитком системи освіти, станом ринку праці та рівнем добробуту.

При цьому показники соціально-економічного розвитку регіону стають не тільки функцією виключно природних ресурсів, капіталу та організаційно-технічних факторів, а й результатом реалізації соціального капіталу – освіченості, здоров'я, культури, історичної спадщини населення, свідомості здійснення екологізації виробництва й управління в підприємницькій діяльності та інше.

Перехід до розробки Національної та регіональних програм людського розвитку

Українська наука накопичила відповідне науково-методичне та інформаційно-статистичне забезпечення оцінки людського розвитку як держави в цілому, так і її регіонів [7-9].

Використання національних методик розрахунків ІРЛР забезпечило обґрунтованість порівнянь соціально-економічного розвитку окремих регіонів України, наукове забезпечення систематичних розрахунків індексів людського розвитку регіонів, визначення кожного регіону на універсальній шкалі, яка дозволяє виконувати методологічно коректні співставлення як за інтегральним індексом, так і за кожним із окремих аспектів людського розвитку.

Завдяки цьому результати рейтингових оцінок ІРЛР ***доцільно почати використовувати*** для суттєвого підвищення результативності та ефективності державного регулювання національної економіки, в першу чергу, для визначення пріоритетів, обсягів та структури фінансування складових людського розвитку в процесі розробки коротко-, середньо- та довгострокових планів і програм соціально-економічного розвитку регіонів та держави в цілому.

Наукове та практичне розв'язання проблем державного регулювання людського розвитку в регіонах України на загальнодержавному та територіальних рівнях ***рекомендується здійснювати*** у складі Програм та Прогнозів соціально-економічного розвитку, Державного та місцевих бюджетів з використанням механізму державно-приватного партнерства [11-12].

Поряд з моніторингом та аналітичними оцінками фактичних рівнів ІЛР і ІРЛР ***доречно реалізувати*** перехід до їх прогнозування, планування та фінансування у складі Національної та регіональних програм людського розвитку на 3, 5 та 10 років, які повинні стати центральними серед Програм соціально-економічного розвитку та Бюджетних програм на ці ж періоди на загальнодержавному та територіальних рівнях державного регулювання соціально-економічних процесів.

Ознаками виділення підпрограм Програм людського розвитку ***доречно визначити*** аспекти людського розвитку на національному та регіональних рівнях, які одночасно є факторами формування обсягів і структури регіональних фінансових ресурсів [13].

Складові узагальнюючих індикаторів підпрограм доцільно поділити на основні показники (використовуються у розрахунках) та профільні показники (визначають зміст людського розвитку), які одночасно будуть ***обставинами факторів*** формування обсягів і структури регіональних фінансових ресурсів.

Показники-стимулятори, зростання яких буде сприяти збільшенню Індексу регіонального людського розвитку, та показники-дестимулятори, зростання яких бути супроводжуватися його зниженням, одночасно стануть ***параметрами факторів*** формування обсягів та структури регіональних фінансових ресурсів [14].

У бюджетній системі України застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на макро- та мікрорівні базується на програмній класифікації видатків державного та місцевих бюджетів, суть і зміст якої реалізується у визначенні переліку бюджетних програм. Якщо послідовно застосовувати ознаки визначення підпрограм у запропонованих Національній та регіональних програмах людського розвитку, то завдяки практичній реалізації програмно-цільового підходу за допомогою теорії орієнтованого графа («Дерево цілей») та моделей сітьового аналізу, планування та управління можна збудувати систему агрегованого управління економічним кругообігом доходів національної економіки.

Система агрегованого управління процесами регіонального відтворення та процесами відтворення національної економіки дозволяє уточнювати повноваження учасників бюджетного процесу, виходячи з конкретних завдань та підпрограм Національної та регіональних програм людського розвитку, а відповідно до цього – і адресність бюджетних призначень, як економічного важеля державного управління поліпшенням складових Індексу людського розвитку. Відповідно до Методичних вказівок щодо програмно-цільового підходу в бюджетному процесі України перші три частини структури коду програмної класифікації виглядають таким чином:

1) І частина коду (перша, друга і третя цифри коду) – показує головного розпорядника (відповідний код діючої відомчої класифікації видатків державного бюджету);

2) ІІ частина коду (четверта цифра коду) – показує відповідальних виконавців у системі головного розпорядника;

3) ІІІ частина коду (п'ята і шоста цифри коду) – показує бюджетну програму в межах одного відповідального виконавця.

Забезпечуючи логічну послідовність у розвитку програмної класифікації бюджетних процесів при розробці Національної та регіональних програм людського розвитку, пропонується, зберігаючи структуру коду, в його IV частині передбачити чотири цифри (сьома, восьма, дев'ята та десята цифри коду):

сьома цифра – буде визначати напрям діяльності в одній бюджетній програмі, який визначено ознакою виділення підпрограм Програми людського розвитку на загальнонаціональному рівні;

восьма цифра – буде розкривати конкретні заходи, які реалізуються у виділеній підпрограмі Програми людського розвитку на загальнонаціональному рівні;

дев'ята цифра – буде визначати напрям діяльності в одній бюджетній програмі, який визначено ознакою виділення підпрограм Програми людського розвитку на регіональному рівні;

десята цифра – буде розкривати конкретні заходи, які реалізуються у виділеній підпрограмі Програми людського розвитку на регіональному рівні.

Завдяки введенню IV частини коду програмної класифікації в бюджетній системі стає можливим здійснення моніторингу процесів та процедур фінансування Національної та регіональних програм людського розвитку. При цьому логічна схема формування регіональних фінансових ресурсів буде включати два етапи:

перший – заявочний, або етап намірів, коли відповідний рівень місцевої влади, не очікуючи контрольних вказівок (рівня показників), визначає обсяги прогнозних видатків відповідно до обсягу та структури власних фінансових ресурсів.

другий – розподільчий, або вирівнювання, на якому визначаються узгоджені обсяги фінансових трансфертів з державного та регіональних бюджетів для досягнення єдиних соціальних стандартів якості життя населення регіонів за критерієм «забезпечення соціальної справедливості».

Перший етап логічної схеми буде реалізовувати принцип автономності у формуванні регіональних фінансових ресурсів, а другий – принцип сумісності як основи міжбюджетних відносин у цілісній та ефективній системі державного управління національною економікою [10, 15].

Застосування програмно-цільового методу формування місцевих бюджетів дозволяє здійснити практичний перехід до оцінки, аналізу та прогнозування Індексу регіонального людського розвитку у сукупності відповідних складових.

Кожному з аспектів людського розвитку ***буде відповідати*** окремий блок визначених показників, що формують систему відповідних індикаторів людського розвитку регіонів у конкретних підпрограмах Національної та регіональних Програм людського розвитку.

Національна та регіональні програми людського розвитку за своїм складом ***повинні включати***:

1. Основні напрямки людського розвитку в державі на 10 років, які будуть визначені у передвиборчих програмах та зверненнях до українського народу кандидатів у Президенти України та у Посланнях Президента України до Верховної Ради України.

2. Оцінки стану, виявлені тенденції та результати моніторингу щорічного виконання Національної та регіональних програм людського розвитку, які будуть здійснюватися Кабінетом Міністрів України.

3. Завдання щодо людського розвитку на плановий період (на 3 і 5 років) за відповідними підпрограмами, які обґрунтовуються у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України та затверджуються Верховною Радою України.

Впровадженню функцій прогнозування, планування та фінансування людського розвитку при формуванні Національної та регіональних програм ***повинно передувати*** проєктування та налагодження складових організаційно-економічного механізму державного управління соціально-економічним розвитком в Україні на основі таких концептуальних положень:

– організатором розробки, координатором та відповідальним виконавцем Національної та регіональних програм людського розвитку ***доцільно затвердити*** Кабінет Міністрів України, а головним розпорядником бюджетних коштів цих програм – Міністерство фінансів України;

– Національну та регіональні програми людського розвитку ***здатні розробляти*** Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, органи правоохоронної системи, Міністерство фінансів України і Державна служба статистики України разом із Національною академією наук України та відомчими науково-дослідними інститутами;

– Національна та регіональні програми людського розвитку на наступні за плановим періоди ***обов'язково узгоджуються*** зі стратегічними цілями соціально-економічного розвитку держави та регіонів;

– до Програм соціально-економічного розвитку України та регіонів на середньо- та довгостроковий періоди, проєктів Державного та місцевих бюджетів України на короткостроковий період у складі проєктів Національної та регіональних програм людського розвитку ***повинні додаватися***

Національний звіт «Про людський розвиток в Україні» та аналітичні матеріали «Регіональний людський розвиток» за попередні періоди порівняно з іншими країнами та територіями;

– проєкти Національної та регіональних програм людського розвитку ***будуть базуватися*** на переліку ключових проблем та пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів на коротко-, середньо та довгострокову перспективу, які ***ініційовані та обґрунтовані*** центральними і місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на підставі соціального партнерства та соціальної відповідальності;

– визначення пріоритетів людського розвитку в Національній та регіональних програмах, структури їх взаємозв'язку повинно здійснюватися за принципом побудови міжгалузевого балансу – логічної схеми, у якій показники пріоритетів програм, будучи їх метою, одночасно є індикаторами соціальної ефективності за іншими бюджетними програмами;

– Підпрограми Національної та Регіональних програм людського розвитку ***будуть включати*** комплекс соціальних заходів, які ***повинні передбачатися*** у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України і ***бути спрямовані*** на:

а) підвищення вартості кваліфікованої праці;

б) забезпечення права громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, житло;

в) розвиток соціальної інфраструктури та забезпечення доступності до базових соціальних послуг;

г) проведення політики підтримки сімей, материнства та дитинства;

– фінансування Національної програми людського розвитку ***повинно здійснюватися*** з Державного бюджету України, а регіональних програм – з Державного та місцевих бюджетів України;

– проєкт основних напрямів бюджетної політики щодо людського розвитку на наступний бюджетний період ***доречно ґрунтувати*** на прогнозних і програмних документах екологічного, економічного та соціального розвитку регіонів і держави в цілому;

– головні розпорядники бюджетних коштів згідно зі своєю місією ***зобов'язані уточнювати*** основну мету діяльності і **формувати** бюджетні запити, виходячи з потреб виконання завдань підпрограм Національної та регіональних програм людського розвитку;

– Міністерство фінансів України ***спроможне здійснювати*** аналіз бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів у частині їх відповідності завданням підпрограм Національної та регіональних програм людського розвитку.

На підставі викладених положень організаційно-економічного механізму державного управління людським розвитком стає можливим впровадження системи П (прогнозування), П (програмування), Б (бюджетування) людського розвитку в регіонах та по державі в цілому. Це головна запорука послідовного нівелювання та подальшого усунення деструктивних соціальних явищ в Україні на основі укріплення та розвитку національної системи цінностей у процесі досягнення цілей XXI століття.

Перерозподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади

Перехід до розробки та реалізації Національної та регіональних програм людського розвитку вимагає проведення перерозподілу повноважень від центральних органів державної влади до місцевих органів самоврядування шляхом розширення їх прав з одночасним підвищенням відповідальності в забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку конкретного регіону та держави в цілому.

На сьогодні в оцінках ІРЛР фінансування людського розвитку та його моніторинг розглядаються тільки обґрунтуванням видатків місцевих бюджетів на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення, а також у розрізі трансфертів за різним призначенням з державного бюджету.

Визначення повноважень органів влади різних рівнів у процесі становлення системи державного управління «життям по-новому» ***повинно передбачати*** розширення переліку аспектів людського розвитку, фінансування яких доцільно здійснювати з місцевих бюджетів адміністративних областей, районів і міст. Кожний орган влади повинен мати можливість здійснювати фінансування тих складових людського розвитку, на функціонування і розвиток яких кожен з них має найбільший вплив.

У бюджетній системи України, як унітарної держави, за роки незалежності створені передумови до оптимізації поєднання бюджетного централізму з бюджетним федералізмом на принципах соціального партнерства та соціальної відповідальності. Так, у сучасних умовах унітарності держави та діючого адміністративно-територіального устрою розширення фінансової самостійності місцевих органів влади в регіональному людському розвитку можна забезпечити на засадах визначення меж бюджетного федералізму в їх органічному поєднанні з можливостями бюджетного централізму.

Розробку регіональних програм людського розвитку у складі Прогнозів і Програм соціально-економічного розвитку регіонів доцільно здійсню-

вати у межах власних та залучених фінансових ресурсів, обсягів та структури яких повинно вистачати для простого регіонального відтворення, насамперед людського потенціалу. Розширене регіональне відтворення людського потенціалу (екстенсивним або інтенсивним шляхом) повинно здійснюватися завдяки соціальним трансфертам з державного бюджету – дотаціям та субсидіям для забезпечення досягнення єдиних стандартів якості життя населення держави в її різних регіонах.

Фінансова самостійність місцевих органів влади повинна бути регламентована наявною комунальною власністю на землю, ліси та інші природні ресурси, а також заходами щодо зміцнення доходної бази місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин держави, адміністративної області, району, міста.

Доцільно додатково узагальнити і переосмислити нормативно-правові та методичні рішення, які визначені чинним законодавством України та пройшли практичну апробацію в ході реалізації українсько-шведського проєкту розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпені Київської області.

Під час проведення державно-правового експерименту розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області (з 5 квітня 2001 року по 5 квітня 2005 року) матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування в Ірпінському регіоні були рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що перебували у комунальній власності територіальних громад міста Ірпеня та селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське, а також об'єкти їх спільної власності, що перебували в управлінні Ірпінської міської ради.

Крім того, в ході експерименту виділялися за цільовим призначенням кошти з обласного бюджету, а також кошти, які були одержані від асоціації органів місцевого самоврядування, інші джерела. Була передбачена можливість створення цільового позабюджетного фонду, порядок формування та використання коштів якого визначається відповідним положенням, затвердженим міською радою.

Статтею 21 «Особливості формування місцевих бюджетів» Законом України «Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області» від 5 квітня 2001 року було передбачено, що:

по-перше, фінансовою основою місцевого самоврядування в Ірпінському регіоні були бюджети міста Ірпеня та селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське (місцеві бюджети);

по-друге, доходи місцевих бюджетів формувалися за рахунок власних, визначених законом джерел, що знаходились відповідно на території міста та селищ, а також закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів;

по-третє, для фінансування загальнорегіональних програм та заходів, утримання бюджетних установ і організацій, сфера діяльності яких поширювалася на територію усього регіону, а також для утворення резервного фонду бюджету міста, певна частина коштів з бюджетів селищ передавалась до бюджету міста (відповідно до нормативів, визначених міською радою за погодженням із селищними радами).

На період проведення експерименту до міського та селищних бюджетів зараховувались у повному обсязі податки на доходи фізичних осіб, на промисел, що справлялись на відповідній території.

Особливості справляння податку на додану вартість на території проведення експерименту полягали в тому, що в разі забезпечення органами місцевого самоврядування Ірпінського регіону перевиконання планових надходжень від цього податку до Державного бюджету України, 50% сум їх перевиконання зараховувались до місцевого бюджету. При цьому вони не включались до розрахунків доходної бази місцевого бюджету в процесі фінансового вирівнювання.

Одним з провідних елементів формування місцевих фінансів, які передбачались у ході проведення даного експерименту були доходи від місцевих позик і місцевих лотерей, які могли включатись до позабюджетних коштів так само, як і прибуток, одержаний від проведення громадських робіт на добровільних засадах, а також добровільні внески і пожертвування громадян, підприємств, установ і організацій. Але в ході проведення експерименту не були вирішені проблеми формування комунальної власності та землекористування, не були визначені територіальні кордони експерименту та порядок формування і використання трансфертів з державного та обласного бюджетів, не була запроваджена передбачена законом норма щодо зарахування у місцевий бюджет 50% позапланових надходжень ПДВ з Ірпінського району та ін.

У той же час саме у положеннях цього державно-правового експерименту була закладена можливість мобілізації фінансових ресурсів на тому рівні місцевої влади, яка може забезпечити їх ефективне використання при наданні громадських (або публічних) послуг у соціальній сфері.

Крім того, підвищення фінансової самостійності місцевих органів влади на сучасному етапі повинно базуватися на врахуванні вітчизняного досвіду діяльності Рад народного господарства

(РНГ у 1957-1965 рр.) при переважно територіальному принципі керування українською економікою у межах Укрраднаргоспу, розробки Соціальних паспортів адміністративних областей при переважно галузевому принципі керування українською економікою в системі Держплану України, а також впровадження соціальних нормативів створення матеріальної бази об'єктів соціальної сфери, які були кращими за європейські стандарти (м. Славутич Київської області).

Визначення тих ланок бюджетної системи України, які найбільше впливають на ту чи іншу складову людського розвитку, доцільно здійснювати на основі використання так званого структурно-відтворювального підходу до розмежування повноважень центральних та місцевих органів влади в соціально-економічних процесах адміністративно-територіальних утворень держави.

Сутність та зміст структурно-відтворювального підходу полягають у тому, що:

по-перше, регіональний розвиток розглядається як динамічна характеристика регіонального простору, що об'єднує у межах регіонів виробників і споживачів товарів та послуг в єдину органічно цілісну еколого-економіко-соціальну систему. У свою чергу, регіон являє собою просторово-територіальну концентрацію галузей суспільно-господарської діяльності;

по-друге, відтворювальні процеси за масштабами державного управління економікою класифікуються на загальнодержавні (у масштабах національного господарства); територіальні (у межах адміністративно-територіального устрою); галузеві (у рамках галузей економіки та промисловості та за видами економічної діяльності); індивідуальні (у рамках суб'єктів ринку різних форм власності).

У процесі становлення системи державного управління «життям по-новому» повноваження місцевих органів влади в соціально-економічному розвитку відповідних регіонів згідно з адміністративно-територіальним устроєм України доцільно уточнювати та регламентувати на базі такої класифікації територіальних відтворювальних процесів, які охоплюють:

відтворення матеріальної бази соціальної сфери (житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культура і мистецтво, засоби масової інформації, фізична культура і спорт);

відтворення об'єктів зв'язку, телекомунікацій та інформації;

відтворення виробничої та дорожньо-транспортної інфраструктури;

охорона навколишнього природного середовища та забезпечення комплексного і раціонального природокористування.

Вартісні оцінки територіальних відтворювальних процесів визначають так звані регіональні фінанси, як та частина загальнодержавних фінансів, економічний кругообіг яких забезпечує органічну єдність вартісної та натуральної форм регіонального валового випуску кінцевої продукції та послуг при створенні валової доданої вартості регіону.

Завершеність територіальних відтворювальних процесів має місце в таких межах території, де згідно з об'єктивним розподілом і кооперацією суспільної праці наявні можливості створення кінцевої продукції та послуг із замкнутим виробничо-технологічним циклом. Ознаками завершеності територіальних відтворювальних циклів є фази виробництва, розподілу, обміну й споживання товарів і послуг на даній території.

Повноваження органів влади на різних рівнях державного регулювання національного господарства доцільно регламентувати виходячи з оцінки їх найбільшого впливу на ту чи іншу складову людського розвитку в межах власних та залучених фінансових ресурсів.

Визначення потреб у власних фінансових ресурсах регіону, які утворюють структуру його національного господарства й виражають економічні зв'язки та господарські відносини на території, доцільно здійснювати відповідно до структури територіальних відтворювальних процесів [16; 17].

Формування регіональних фінансів пропонується здійснювати відповідно до принципу автономності, який характеризує рівень завершеності економічного кругообігу територіальних відтворювальних процесів, та згідно з принципом сумісності, який відображає глибину взаємодії загальнодержавних відтворювальних процесів з територіальними.

Регіональні фінанси – це результат взаємодії загальноекономічних, галузевих, територіальних та індивідуальних відтворювальних процесів при формуванні валового внутрішнього продукту національної економіки та валової доданої вартості регіону.

Формування регіональних фінансів пропонується здійснювати відповідно до принципу автономності, який характеризує завершеність кругообігу територіальних відтворювальних процесів, та згідно з принципом сумісності, який відображає глибину взаємодії загальнодержавних відтворювальних процесів з територіальними.

Використання принципу автономності, який розкриває межі бюджетного централізму, та принципу сумісності, який характеризує рівень бюджетного централізму, у формуванні регіональних фінансів забезпечує обґрунтування фінансової самостійності місцевого самоврядування і територі-

ального самоуправління та глибину міжбюджетних відносин на різних рівнях державного управління національною економікою.

Впровадження в теорію та практику державного управління економічної категорії «регіональні фінанси» допоможе, по-перше, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки відтворювальних процесів різних масштабів національного господарства; по-друге, оцінювати рівень їх взаємозалежності і, по-третє, обґрунтовувати глибину їх взаємодії при простому та розширеному регіональному відтворенні.

У кінцевому результаті це буде проводитись шляхом здійснення обґрунтованих розрахунків показників валової доданої вартості (ВДВ) регіонів та валового внутрішнього продукту (ВВП) на національному рівні. У системі національних рахунків ВВП дорівнює загальній сумі ВДВ регіонів з урахуванням сальдо непрямих податків і субсидій.

Досягнення інтенсивного типу регіонального розширеного відтворення (нарощування ВДВ регіону завдяки підвищенню ефективності використання діючого потенціалу або завдяки нарощуванню факторів економічного зростання з одночасним підвищенням ефективності їх використання) буде сприяти економії соціальних трансфертів з державного бюджету. Частку цієї економії (до 50%) доцільно направляти на виплату надбавок або преміальних працівникам виконавчих органів місцевої влади. Друга частина економії соціальних трансфертів з державного або регіонального бюджету (до 50%) стане джерелом формування регіональних фінансових ресурсів.

Такий методологічний підхід до формування регіональних фінансів буде сприяти уникненню перехресних та прихованих субсидій, дотацій та субвенцій і орієнтувати місцеві та центральні органи виконавчої влади на пошук і мобілізацію внутрішніх резервів і нових напрямів саморозвитку, на ініціювання заходів для забезпечення сталого й збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів.

Збалансоване управління сталим розвитком держави на основі системи національних цінностей передбачає у майбутньому визначення того, щоб видатки на утримання і відтворення матеріальної бази соціальної сфери та інфраструктури конкретного регіону забезпечувались власними та залученими фінансовими ресурсами, що акумульовані у місцевому бюджеті, а трансферти з державного бюджету та зведеного бюджету регіонів призначались би в основному для забезпечення єдиних стандартів якості життя населення держави в різних регіонах шляхом співфінансування відтворення матеріальної бази соціальної сфери (див. таблицю).

Тобто якщо пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку областей, районів, міст, сіл та селищ будуть обґрунтовуватись згідно із Програмами людського розвитку відповідного регіону, то тоді джерела формування місцевих фінансів повинні визначатись відповідно до повноважень місцевих органів влади в забезпеченні економічного кругообігу територіальних відтворювальних процесів. Показниками фінансування людського розвитку регіону (на 100 тис. населення) будуть суми видатків місцевих бюджетів на кожну складову територіальних відтворювальних процесів.

Таблиця

Схема розподілу видаткових повноважень місцевих органів влади у фінансуванні регіонального людського розвитку

Видаткові повноваження в структурі територіальних відтворювальних процесів	Адміністративно-територіальний рівень		
	Область	Район	Місто, село, селище
Освіта	Вища та післядипломна +++		Дошкільна, позашкільна, загальна середня +++
	Професійно-технічна та для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації ++		
Охорона здоров'я	+++	++	+
Соціальний захист і соціальна допомога	+	++	+++
Житлово-комунальне господарство	+	++	+++
Культура, мистецтво і ЗМІ	+	++	+++
Фізична культура і спорт	+	++	+++
Зв'язок, телекомунікації та інформація	++	++	++
Виробнича та дорожньо-транспортна інфраструктура	++	++	++
Комплексне природокористування та охорона навколишнього природного середовища	++	++	++

\+ – часткове фінансування (до 30%);
++ – спільне фінансування (до 50%);
+++ – провідне фінансування (більше 70%).

У сучасних умовах децентралізації влади об'єктивно відсутні фінансове та матеріальне підґрунтя забезпечення відтворення об'єктів зв'язку, телекомунікацій та інформації, а також відтворення виробничої та дорожньо-транспортної інфраструктури на рівні адміністративних областей. Тому співфінансування цих територіальних відтворювальних процесів доцільно здійснювати за рахунок коштів місцевих та Державного бюджету України.

Висновки. В умовах капіталізації національної економіки на перший план регіоналізації території України виходять принципи та ознаки ринкової економіки: конкурентоспроможність, підприємницька та інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання та регіонів в цілому; наявність

стратегії соціально-економічного і людського розвитку, сценаріїв інвестиційного та інноваційного менеджменту; режимів фінансової діяльності регіону, в тому числі для спеціальних (вільних) економічних зон та територій пріоритетного розвитку, а також фінансування людського розвитку за рахунок коштів місцевих та державного бюджетів.

Результати соціально-економічного і людського розвитку територій повною мірою залежать від характеру та ефективності діяльності трьох секторів регіону: громадського, приватного та державного як рівноправних соціальних партнерів. Соціальне партнерство трьох секторів регіону є формою прояву соціального капіталу території, насамперед освіченості населення, його здоров'я і культури, історичної спадщини, які є провідними складовими системи національних цінностей.

Регіональний розвиток в умовах соціального партнерства буде базуватись на спільному створенні привабливого бізнес-клімату на території на основі плідної співпраці між громадськістю, бізнесом та органами місцевого самоврядування. Комплексність регіонального розвитку полягає у створенні еколого-, соціально-, економічно ефективних масштабів господарської діяльності на конкретній території, що забезпечує підвищення добробуту населення, його освіченості та якості життя.

В Україні в основу цивілізаційного процесу покладені основні положення Концепції людського розвитку на національному та регіональному рівні. Метою державного управління «життям по-новому» стає відродження та розвиток національної системи цінностей.

Основною механізму державного управління «життям по-новому» в умовах децентралізації влади покликані стати принципи взаємодії бюджетного централізму з бюджетним федералізмом:

принцип відповідності – видаткові повноваження центральних та місцевих органів влади в соціально-економічних процесах повинні бути адекватними структурі та взаємодії загальнодержавних, галузевих, територіальних та індивідуальних відтворювальних процесів;

принцип розвитку – бюджетна система України повинна бути орієнтована на створення соціальної держави та її ефективне функціонування і розвиток;

принцип відтворення – просте регіональне відтворення доцільно здійснювати у межах власних фінансових ресурсів регіону, а розширене – за рахунок міжбюджетних трансфертів, призваних забезпечити досягнення єдиних стандартів якості життя населення держави на даній території.

Провідними складовими механізму державного управління «життям по-новому» в умовах децентралізації влади покликані стати:

глобальний, національний та регіональний вимір життя в Україні;

розробка Національної та регіональних програм людського розвитку;

перерозподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади.

Сталий збалансований екологічний, соціальний і економічний розвиток регіону повинен забезпечуватись відповідністю обсягів та структури фінансових ресурсів місцевих органів влади, бізнесу і організованої громадськості в динаміці та структурі територіальних відтворювальних процесів, які забезпечують завершеність територіальних виробничо-технологічних циклів з випуску продукції та надання послуг.

Впровадження системи П (прогнозування), П (програмування), Б (бюджетування) людського розвитку в регіонах та по державі в цілому передбачає розробку соціальних нормативів і стандартів життя населення України, а також норм фінансового забезпечення видатків державного та місцевих бюджетів (державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт, гарантованих послуг житлово-комунального господарства та засобів масової інформації) на основі державно-приватного партнерства.

У заключному розділі V «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства» оновленого Бюджетного кодексу України рекомендується розробити «Основні положення щодо впровадження відповідальності вищих органів державної і місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами фінансової (бюджетної та приватного співфінансування) забезпеченості Національної та регіональних програм людського розвитку».

Основними напрямками подальшого висвітлення наукових доробок у сфері створення цілісної та ефективної системи управління національною економікою є розкриття таких провідних складових механізму державного управління «життям по-новому», як наукове та освітянське забезпечення функцій і процесів управління, їх кадрове та законодавче забезпечення.

Література

1. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів [наук. редакція В.Ф. Столярова]. – 2-ге вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. 560 с.

2. Human Development Report 1993. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). New York: One United Nations Plaza New York; Oxford: Oxford University Press, 1993. URL: www.undp.org.

3. Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). New York: One United Nations Plaza New York; Oxford: Oxford University Press, 2013. URL: www.undp.org.

4. Регіональний людський розвиток: статитистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2012. URL: http//www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/ kat_u/ 2012/ 08_2012/zb_rlr_2011.zip.

5. Зыбарева О. В., Шинкарюк О. В. Тенденции экономической преступности в регионах Украины как формы проявления девиантной социализации. *Вопросы современной экономики*. Вып. №3. М.: Издательский дом «Научное обозрение», 2013. **P** URL: http://economic-journal.net/2013/10/056/.

6. Регіональний людський розвиток: статитистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2013. URL: http//www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/ kat_u/ 2013/ 08_2013/zb_rlr_2012.zip.

7. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. 356 с.

8. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2007. 328 с.

9. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2008. 316 с.

10. Калашнікова Л. М. Формування регіональних фінансів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Нац. акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2004. 19 с.

11. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методологія розробки програм та бюджету регіону в контексті людського розвитку. *Збірник наукових праць. Вип. 6. Економічні науки*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2010. С. 55-65.

12. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методологія бюджетування людського розвитку в Україні. *Збірник наукових праць. Вип. 8. Економічні науки*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2012. С. 17-35.

13. Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Формування фінансової безпеки регіонального людського розвитку. Сборник научных трудов SWorld. Материалы международной научно-практической конференции *«Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2012»*. Вып. 4. Том 33. Одесса: КУПРИЕНКО, 2012. ЦИТ. 412-1295. С. 84-87.

14. Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Сутність та складові фінансової безпеки людського розвитку в Україні: відтворювальний підхід. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №1 (18). С. 27-33.

15. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Основи оцінки фінансової безпеки регіонального людського розвитку в контексті стратегії економічних реформ. *Збірник наукових праць. Вип. 9. Економічні науки*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2013. С. 76-89.

16. Дронік С. В. Методичні основи формування балансу фінансових ресурсів регіону: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. Київ, 1999. 16 с.

17. Кукарцева С. В. Механізм забезпечення комплексності регіонального розвитку промисловості: автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 / Київський національний університет технологій та дизайну. Київ, 2006. 19 с.

Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «Життям по-новому» (в умовах децентралізації влади)

На основі глобального, національного та регіонального виміру людського розвитку в Україні обґрунтовано рекомендації та пропозиції щодо формування провідних складових механізму державного управління «життям по-новому». Розкрито можливості впровадження системи ППБ (Прогнозування, Програмування, Бюджетування) людського розвитку в регіонах та державі в цілому. В умовах потреби децентралізації влади визначено видаткові повноваження місцевих органів влади (область, район, місто, село, селище) в соціально-економічному розвитку регіонів та в структурі територіальних відтворювальних процесів.

Ключові слова: механізм, система, національний, цінності, централізм, федералізм, розвиток.

StolyarovV. F., Shinkaryuk O. V. Main Constituents of State Administration Mechanism of «New Life» (in the Conditions of Decentralization of the Power)

The recommendations and proposals for the formation of the leading components of the polity "life in a new way" which based on global, national and regional dimension of human development in Ukraine are substantiated in the article. Capabilities introduction of PPB (Prognostication, Programming, Budgeting) human development in the region and the country as a whole are disclosed. Expendable powers of local authorities (region, district, city, town and village) in the social and economic development of regions and territorial structure of reproductive processes in need of decentralization of power are identified.

Keywords: mechanism, system, national, values, centralism, federalism and development.

В. Ф. Столяров
академік АЕН України,

О. В. Шинкарюк
докторант

НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ «ЖИТТЯМ ПО-НОВОМУ» (в умовах децентралізації влади)[1]

Наша країна –
Єдина родина

Актуальність проблеми. Розробка механізму державного управління «життям по-новому» на основі впровадження системи ППБ (Прогнозування, Програмування, Бюджетування) людського розвитку в соціально-економічних планах регіонів та країни в цілому передбачає формування відповідного науково-освітянського та кадрового забезпечення механізму державного управління на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «життям по-новому» на основі системи ППБ людського розвитку на загальнонаціональному та регіональному рівнях повинно включати визначення:

– по-перше, Головного Науково-дослідного інституту (Головного НДІ) соціально-економічного профілю, який безпосередньо було б підпорядковано Уряду та Національній Академії Наук України (НАНУ), з повноваженнями координації пошукових і прикладних науково-дослідних робіт в сфері діяльності Інститутів Відділення економіки НАНУ та планом впровадження їх результатів у відповідних міністерствах, відомствах і комітетах системи державного управління, відповідальних за розробку і реалізацію Національної та Регіональних програм людського розвитку;

– по-друге, базового (обов'язкового та неподільного) фінансування Головного НДІ та регіональних наукових центрів Відділення економіки НАНУ щодо розробки і реалізації Національної та Регіональних програм людського розвитку за окремими захищеними статтями державного та місцевих бюджетів − бюджетними запитами, обґрунтованими Головним НДІ та схваленими Кабінетом Міністрів України (крім фінансування за процедурами державних закупівель, інших науково-дослідних робіт за вітчизняними та міжнародними грантами, а також виконання госпрозрахункової тематики);

– по-третє, створення магістратури, аспірантури і докторантури в Головному НДІ за науковими спеціальностями 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством», 08.00.08 «Гроші, фінанси та кредит», 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» з відривом і без відриву від виробництва з метою підготовки кадрів для Головного високопродуктивною НДІ, регіональних наукових центрів Відділення економіки НАНУ, а також для міністерств, відомств, комітетів і регіональних державних адміністрацій в координації з підготовкою наукових кадрів за спеціальністю 08.02.00 «Механізми регулювання економіки» (08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом», 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою») в Національній Академії державного управління при Президентові України (м. Київ) та її регіональних інститутах в м. Харків, м. Дніпропетровськ, м. Львів, м. Одеса;

– по-четверте, створення в Головному НДІ та в регіональних наукових центрах Відділення економіки НАНУ Інститутів безперервної освіти (другої вищої освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації) управлінських та економічних кадрів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також фахівців Центрів наданнях адміністративних послуг;

– по-п'яте, введення до складу регіональних наукових центрів Відділення економіки НАНУ провідних університетів гуманітарного та інноваційно-технологічного профілю кожного регіону України з виконанням спільних науково-дослідних робіт, магістерських та дисертаційних досліджень з проблем науково-методичного забезпечення розробки і реалізації Регіональних програм людського розвитку.

[1] Надруковано: Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «Життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 3. С. 113-126. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/87459/21-Stolyarov.pdf?sequence=1.

Наукові надбання. Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Науково-дослідного фінансового інституту Державної навчально-наукової установи (ДННУ) «Академія фінансового управління» Міністерства фінансів України, Приватного вищого навчального закладу «Буковинський університет», Інституту природної економіки ім. В.І. Вернадського та Інституту фізичної економіки ім. С.А. Подолинського за роки незалежності нашої держави дозволяють узагальнити рекомендації та пропозиції щодо формування науково-освітянського та кадрового забезпечення функцій, процедур і процесів державного управління «життям по-новому».

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування необхідності створення на базі Науково-дослідного економічного інституту (НДЕІ) Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Державної навчально-наукової установи (ДННУ) «Академія економічного управління» у складі Відділення економіки Національної академії наук України та безпосередньо підпорядкованій Кабінету Міністрів України (за аналогом створеної на базі Науково-дослідного фінансового інституту Міністерства фінансів України ДННУ «Академія фінансового управління», яка має подвійне підпорядкування – крім вказаного міністерства, ще й Відділенню економіки НАНУ).

ДННУ «Академія економічного управління» в змозі буде здійснювати:

1. Впровадження, удосконалення та розвиток діючого, розробленого Інститутами Відділення економіки НАНУ, науково-методичного забезпечення формування Національної та Регіональних програм людського розвитку в системі довго-, середньо- та короткострокових Прогнозів, Програм і Планів соціально-економічного розвитку держави на національному та регіональних рівнях.

2. Моніторинг виконання Національної та Регіональних програм людського розвитку за адміністративно-територіальним устроєм держави з рекомендаціями прикладної тематики магістерських та дисертаційних досліджень.

3. Обґрунтування пропозицій щодо проведення подальших наукових розробок системи економіко-статистичних показників, соціальних норм, нормативів і стандартів людського розвитку їх еталонних значень для кожного регіону та для держави в цілому.

Виклад основного матеріалу. Науково-дослідний економічний інститут (НДЕІ) було засновано у березні 1961 року, як головну в Україні та серед союзних республік колишнього СРСР наукову установу в сфері методології територіального планування комплексного економічного і соціального розвитку республіки та її регіонів.

В канун свого 30-річчя на початок 90-х років минулого століття науковий потенціал НДЕІ складали два академіка Академії наук України, 20 докторів наук, понад 100 кандидатів наук. В НДЕІ діяла Спеціалізована вчена рада з захисту кандидатських і докторських дисертацій за науковими спеціальностями 08.00.05 «Економіка, планування, організація управління народним господарством та його галузями», 08.00.21 «Економіка, планування, організація управління промисловістю та її галузями», 08.00.08 «Ефективність капітальних вкладень та економіка науково-технічного прогресу».

Саме завдяки цьому Інститут розробив Концепцію і Програму переходу України до ринкової економіки, яка була схвалена Верховною Радою в жовтні 1990 року [1]. Відповідно до Основних положень Концепції і Програми було змінено структуру Інституту, а його провідні науковці пройшли стажування у США, Данії, Англії, Швеції і Німеччині. Друкуючи власні збірники наукових праць (кожне з шести відділень НДЕІ друкувало збірник з тематики, що досліджувалась), та здійснюючи випуск міжвідомчого збірника «Організація та планування галузей народного господарства», НДЕІ започаткував видання республіканського науково-прикладного журналу «Акціонер».

В 1990 році НДЕІ виступив ініціатором і провів Установчий з'їзд щодо створення міжреспубліканської Асоціації вчених та спеціалістів з проблем формування територіальних паливно-енергетичних балансів, енергетичних комплексів та міжрегіональних енергетичних зв'язків (АСОПЕК). Одночасно з цим Україну було прийнято до Світової енергетичної Ради і започатковано вивчення порядку приєднання республіки до Європейської енергетичної хартії.

Після прийняття Декларації про державний суверенітет України НДЕІ розробив Основні напрями економічної політики держави в умовах незалежності, які були затверджені Верховною Радою у жовтні 1991 року [2]. При виборі моделі ринкової економіки фахівці НДЕІ, крім досвіду США та Великобританії, опановували досягнення Японії та Тайваню в державному регулюванні ринкових відносин (завдяки розробці комплексних планів національного розвитку) у контексті відродження етичних норм і моральних принципів збереження та розвитку людського потенціалу в Україні.

Разом з Комісією з питань економічної реформи та управління народним господарством Верховної Ради України (Голова комісії – Володимир Мефодійович Пилипчук, академік Академії економічних наук України) було проведено дві українсько-японські наукові конференції та одна – з Тайванем (з Інститутами економіки цих країн, які

очолювались Першими заступниками міністрів профільних міністерств, а Перший заступник міністра економіки України Л. В. Мінін відвідав Тайвань).

Відбувся обмін окремими складовими науково-методичного забезпеченням державного управління економікою країн. НДЕІ презентував Систему моделей індикативного планування соціально-економічного розвитку України, яка за дорученням Кабінету Міністрів України була ним розроблена в координації з Інститутом економіки та Інститутом кібернетики Академії наук України.

Керівниками Уряду та Верховної ради України й відповідних профільних міністерств була обрана англо-саксонська модель ринкової економіки, а НДЕІ, виходячи з основних положень Концепції та Програми переходу України до ринкової економіки, ініціативно розробив проєкт функціональної структури Міністерства економіки України та завдань її науково-методичного забезпечення результатами власних наукових досліджень. Були визначені пріоритети та графіки підготовки проєктів Законів України для Верховної ради України щодо становлення та розвитку ринкових відносин.

В НДЕІ була створена первинна організація «Народного руху України», який виступив ініціатором спільного проведення науково-практичних конференцій в м. Львів та м. Київ з проблем виходу народного господарства з глибокої кризи економіки і суспільства в умовах впровадження ринкових відносин.

В 1991-1992 роках керівництво НДЕІ прийняло участь у роботі Консультативного комітету глав урядів колишніх союзних республік м. Талін (Естонія),в тому числі з презентацією доповіді Прем'єр-міністром України В. П. Фокіним стосовно першого етапу введення власної національної валюти – купоно-карбованців – та його ініціативи щодо активізації діяльності Українсько-естонського товариства дружби. В. П. Фокін доручив НДЕІ здійснити інвентаризацію аналогічних товариств дружби з іншими республіками – незалежними державами, виходячи з того, що Інститут розташований в м. Києві на Бульварі Дружби Народів, б. 28.

В цих роках НДЕІ разом з Кабінетом Міністрів України створили Українсько-австрійський форум «Київ-Відень» і Українсько-німецькій форум «Київ-Мюнхен» та організували співпрацю з Інститутом науки і культури ім. Шиллера, заснованого відомим американським економістом Ліндоном Ларушем, з офісами в м. Вісбаден і м. Дюссельдорф (Німеччина) та м. Вашингтон (США).

У 1992-1993 рр. на базі наукового потенціалу НДЕІ було створено Державну економічну раду Кабінету Міністрів України (В. П. Фокін, О. С. Емельянов) [1,2] та Комісію Президента України з питань науки (О. С. Емельянов, В. І. Тараба) [3]. Інститут був наділений повноваженнями щодо організації проведення та визначення переможців перших чотирьох конкурсів Державного Фонду Фундаментальних Досліджень (ДФФД) з «Соціально-економічних проблем» (1993-1997 рр.).

На початку 90-х років минулого століття в НДЕІ Мінекономіки України діяв Центр перепідготовки економічних та управлінських кадрів (М. О. Скоромнюк), який був створений Кабінетом Міністрів України на базі Курсів підвищення кваліфікації при Головному НДІ інформації і обчислювальних центрів (ГНДІПОЦ) Держплану України. В Центрі підвищували кваліфікацію та проходили перепідготовку фахівці планово-економічних служб та фінансових управлінь адміністративних областей, районів і міст, а також центральних економічних міністерств і відомств. В 1993 році Центр перепідготовки управлінських і економічних кадрів НДЕІ організував підвищення кваліфікації провідних спеціалістів міністерств і відомств, областей і районів, великих об'єднань в Німецькій Академії Менеджменту (м. Целлє, Нижня Саксонія).

В 1992 році на базі свого структурного підрозділу «Відділення фінансово-кредитної та цінової політики» НДЕІ, до складу якого увійшов Український філіал союзного науково-дослідного інституту цін по вул. Михайлівській, 14, виступив ініціатором створення майбутнього Науково-дослідного фінансового Інституту (НДФІ) Міністерства фінансів України. На першому етапі його створення НДЕІ була додатково виділено 17 посад наукових працівників з річним обсягом фінансування 1 млн крб. В 1993 році на другому етапі створення НДФІ його наукові відділи були розташовані на виробничих площах НДЕІ. При цьому відділ кадрів, бухгалтерія, плановий відділ, бібліотечний фонд та комунальне забезпечення були спільними.

НДЕІ Мінекономіки України був одним з ініціаторів створення Академії інженерних наук України (1992 р.) і Академії економічних наук України (1993 р.), Спілки орендарів та підприємців України (С. М. Правденко, В. М. Хмельовський), Спілки незалежних підприємців (О. С. Ємельянов), а також здійснював організаційно-методичне забезпечення діяльності Спілки економістів (Г. К. Дзись, І. К. Бондарь) та Союзу промисловців та підприємців України (А. К. Мінченко).

В 1993 році НДЕІ зініціював створення Центру реконструкції і розвитку економіки України (ЦРРЕУ) безпосередньо при Кабінеті Міністрів України з регіональними відділеннями в кожній адміністративній області та м. Севастополь. В 1993-1996 рр. ЦРРЕ України здійснював моделювання макроекономічного, галузевого та регіонального розвитку народного господарства, роз-

робку навчально-методичного комплексу «Основи державного управління народним господарством в умовах ринкової економіки» та формування Програми виробничо-технологічної кооперації українських підприємств з підприємствами країн-членів СНД з рекомендаціями по розвитку імпортозаміщення вітчизняними виробниками, а також Програми розвитку експортного потенціалу України. В 1995 році ЦРРЕ України разом з Інститутом науки і культури ім. Шиллера провели конференцію за участю Ліндона Ларуша.

Розробляючи разом з своїми відділеннями в регіонах інвестиційні паспорти адміністративних областей для забезпечення комплексності їх соціально-економічного розвитку, ЦРРЕ України орієнтував Кабінет Міністрів України на створення та розвиток власного єдиного народногосподарського комплексу держави (В. С. Найдьонов, В. П. Кузьменко).

В 1996 році з ініціативи Р. В. Шпека (в той час голови Національного агентства з реконструкції та розвитку) ЦРРЕ України був ліквідований розпорядженням Прем'єр-міністра України П. І. Лазаренка, а його приміщення по вул. Михайлівській, 14 в м. Києві було надано представникам Міжнародної програми TASIS.

В 1993 році після попереднього узгодження з Прем'єр-міністром України Л. Д. Кучмою НДЕІ та Головний НДІ інформації та обчислювальних центрів провели спільне засідання Вчених рад стосовно створення на базі обох інститутів Академії економічних досліджень безпосередньо підпорядкованої Уряду України через групу радників Прем'єр-міністра України (Чайка).

Основною метою діяльності Академії економічних досліджень передбачалась розробка в координації з Інститутами Відділення економіки НАНУ цілісної соціально-економічної політики України та стратегій її реалізації в Прогнозах, Програмах і Планах соціально-економічного розвитку держави та регіонів на довго-, середньо- та короткострокові періоди.

Виходячи з досвіду фахівців НДЕІ в розробці Декретів Уряду по державному регулюванню ринкових відносин та узагальнення пропозицій підприємств і об'єднань, міністерств і відомств, адміністративних областей і районів до Основних напрямів економічного і соціального розвитку держави (на 10 років), до проєктів п'ятирічних планів розвитку народного господарства України, а також узагальнення економічних розділів програм партій, рухів і незалежних кандидатів в народні депутати України, передбачалось в Академії економічних досліджень проведення системного аналізу та вартісних оцінок результативності і ефективності проєктів постанов Уряду та указів Президента України стосовно стратегічного управління народним господарством та прогнозуванням соціально-економічних наслідків їх реалізації.

Особливу увагу в Академії економічних досліджень планувалось зосередити на підготовці кадрів вищої кваліфікації, які б після виконання пошукових науково-дослідних робіт (НДР) та захисту кандидатських й докторських дисертацій, переходили на роботу в центральні та обласні органи виконавчої влади, в міністерства та відомства соціально-економічного профілю. Згодом ця ідея була реалізована шляхом створення Інституту вищої кваліфікації у складі Київського національного торгівельно-економічного університету Міністерства освіти і науки України (В. Ф. Столяров, А. А. Мазаракі).

На той час склалась парадоксальна ситуація з невідповідністю професійної підготовки кадрів безпосередньо в центральному апараті Міністерства економіки України професійному рівню фахівців вказаних підвідомчих Інститутів, а також кадровому забезпеченню Українського інституту науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ) Держплану України (М. М. Єрмошенко), який мав власні розробки науко-методичного забезпечення ринкових перетворень і на сьогодні підпорядковується Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації України.

Міністерство економіки України наукові розробки НДЕІ використовувало тільки фрагментально для виконання окремих доручень Кабінету Міністрів України. Формування цілісної соціально-економічної політики держави та її реалізація в комплексних планах розвитку регіонів не відбувалась. В умовах переходу до ринкової економіки перепідготовка управлінських та економічних кадрів для різних рівнів державного управління народним господарством уповільнилась.

В 1991–1992 рр. в процесі реорганізації Держплану України в Державний комітет України з економіки, а потім в Міністерство економіки України до складу підвідомчих організацій жодного разу не були включені НДЕІ, ГНДІПОЦ та УкрІНТЕІ, а також не були проведені спільні засідання Вчених рад Інститутів та Колегій Міністерства з питань вибору напрямів науково-прикладних досліджень та впровадження їх результатів.

Це спонукало появу Звернення фахівців НДЕІ до Президента України.

Шановний Леоніде Макаровичу!

Ми, вчені-економісти, які підтримали Вас при обранні Президентом України, занепокоєні кризовим станом економіки, різким падінням рівня життя народу, звертаємося до Вас з ме-

тою привернути увагу до проблем економічної науки.

Невідповідне науковому потенціалу місце вітчизняної економічної науки у реформах, відчужене ставлення до вчених, їх наукових розробок і пропозицій викликає потребу в докорінних змінах цього становища. Передовіра вирішення питань економічної політики, механізмів її реалізації іноземним експертам різних шкіл і рівнів кваліфікації, соціально-економічні перетворення без варіантних розрахунків і регіональних експериментів, відсутність передбачення негативних наслідків зводять нанівець радикальні, на перший погляд, реформи.

На попередніх виборах до Верховної Ради України наводилися дані про досягнення економіки України в Європі й світі, оптимістично оцінювались перспективи переходу до ринку. Саме вітчизняна наука забезпечувала передові позиції в економіці, освіті и культурі.

Нині, в період глибокої кризи економіки і суспільства, слово учених-економістів повинно звучати сильніше гасел політиканів і популістів, програм наслідувачів і дилетантів. Реорганізація економічної науки, яка відбувається (створення на сумнівних засадах центрів, спілок і поряд з цим руйнування сталих наукових колективів, як НДЕІ Мінекономіки України), веде до розпорошення наукових сил, втрати комплексного підходу в обґрунтуванні державної економічної політики.

Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України в 1993 році розробив для Кабінету міністрів України проєкти: «Концепція державного плану соціально-економічного розвитку України на 1994 рік», «Основні напрями регіональної економічної політики в Україні», «Програма створення державного регістру населення України», «Концепція розвитку паливно-енергетичного комплексу України до 2010 року». Створена двосекторна модель економіки, яка забезпечує взаємодію підприємств різних форм власності в інтересах держави і народу. Спеціалісти НДЕІ активно працюють з комісіями Верховної Ради України і апаратом Президента.

Досвід нашої роботи в останні роки виявив невирішеність питань організації, планування і фінансування економічної Науки в Україні, впровадження наукових розробок. Дослідження не забезпечуються сучасною матеріально-технічною базою, отримання статистичної інформації вимагає великих коштів (включаючи валюту), як і періодика, і література. Принизлива оплата праці вчених.

Прагнучи зберегти і сформувати національний науковий потенціал України, її регіонів, пропонуємо створити Національну Академію економічних досліджень як систему діючих наукових установ. Головними завданнями якої повніші стати наукове забезпечення загальнодержавних програм, планів комплексного економічного і соціального розвитку регіонів, підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації. Академія координувала б дослідження інститутів та центрів економічних міністерств і областей. НДЕІ більше 30 років веде науково-методичну роботу по узгодженню макроекономічних та регіональних проблем, досліджує проблематику, що входить у сферу діяльності понад 20 міністерств і комітетів, проводить перепідготовку управлінських і економічних кадрів. Надходять пропозиції щодо створення філій НДЕІ по групах областей. Інститут може взяти на себе функції основного закладу у створенні Академії.

У період виборів до Верховної Ради України зростає значення економічної науки у формуванні нового економічного мислення. Це забезпечить зворотний зв'язок соціально-економічних перетворень із свідомою участю трудових колективів і широких верств населення. Вважаємо за необхідне проводити об'єктивний аналіз і висвітлення економічних розділів програм партій, рухів і незалежних кандидатів, щоб сприяти розвитку демократії в Україні. Доцільно також зробити наукове узагальнення пропозицій по розвитку і реформуванню економіки для реалізації цілісної соціально-економічної політики.

Учена рада і колектив
Науково-дослідного економічного інституту
Міністерства економіки України

Крім, вказаних у Зверненні, НДЕІ підгодовував цілу низку інших Прогнозів та проєктів загальнодержавних програм, серед яких Урядом України була прийнята та затверджена «Державна програма розвитку лісогосподарського комплексу України на період до 2010 року».

Одночасно з офіційним направленням Звернення до Адміністрації Президента України, воно було надруковано в газеті «Хрещатик» (газета Київської міської ради) 19 січня 1994 року. Саме в цей день директор НДЕІ, д.е.н., професор, академік Академії інженерних наук України, академік Академії економічних наук України, Віце-Президент АСОПЕК В. Ф. Столяров був зареєстрований кандидатом в народні депутати України по Печерському виборчому округу №11 м. Києва (вибори відбулися 27 березня 1994 року), а 21 січня 1994 ро-

ку – звільнений Міністром економіки України Р. В. Шпеком з займаної посади («в зв'язку з реорганізацією структури Інституту»).

Пройшовши на протязі 1972-1990 рр. шлях від аспіранта стаціонару, завідуючого сектором, завідуючого відділом, заступника директора з наукової роботи до директора НДЕІ і, будучи членом Бюро Відділення економіки АН України,членом Колегії Міністерства економіки України, членом Комісії Президента України з питань науки, членом Держекономради Кабінету Міністрів України, науковим керівником та відповідальним виконавцем цілого ряду загальнодержавних програм В. Ф. Столяров, будучи зареєстрованим кандидатом в народні депутати України, був позбавлений можливостей проведення передвиборчої роботи в Печерському районі м. Києва від імені свого колективу.

На той час керівництво Мінекономіки України, як альтернативу, висунуло свого співробітника д.е.н., проф. Б. Я. Панасюка в якості кандидата в народні депутата України по Печерському виборчому округу № 11 м. Києва, а статтю В. Ф. Столярова в газеті «Демократична Україна» від 1 лютого 1994 року (№10) «Без дефіциту чи без керма і вітрил?» та його інтерв'ю в газеті «Голос України» від 11 лютого 1994 року (№27) «Може, наші вчені нетямущі, або чи потрібний Україні Інститут економіки?» вимагало обговорити на засіданні Вченої ради НДЕІ з наступним спростуванням їх змісту в засобах масової інформації.

Але після Революції гідності в Україні (листопад 2013-лютий 2014 рр.) об'єктивно необхідно та й доцільно було б переосмислити Уряду та Президенту України пропозиції НДЕІ та 20-річну практику його взаємовідносин з Міністерством економічного розвитку та торгівлі України й прийняти принципово нові рішення щодо ролі вітчизняної економічної науки в сучасних умовах та на перспективу.

Згаяний шанс переходу в Україні до державного управління на науковій основі або точніше до наукового управління українським суспільством можна надолужити, завдяки переходу до розробки і реалізації Національної та Регіональних програм людського розвитку Інститутами Відділення економіки НАНУ (включаючи НДЕІ) та його регіональними відділеннями, центральними і регіональними органами влади[1].

Можна з впевненістю констатувати наступне: 21-річний науковий стаж В. Ф. Столярова в НДЕІ дозволив сформулювати в його пропозиціях щодо створення Академії економічних досліджень у 1993-1994 роках, а на сучасному етапі – Академії економічного управління (2015 р.) – акумульована колективна думка науковців та фахівців НДЕІ, їх професійні передбачення.

Ось деякі висновки про соціально-економічний стан українського суспільства та пропозиції щодо його покращення, які знайшли своє відображення в передвиборчій програмі представника НДЕІ.

1994 рік – Міжнародний рік сім'ї.

В основу світогляду українського народу повернути етичні норми та моральні принципи відродження та розвитку людського потенціалу. Визначити систему національних цінностей.

Державну увагу молодим сім'ям! Створити умови для сім'ї та жінок, гідних Європейської держави.

Києву − статус міста, що постраждало від ядерної катастрофи.

Звернення до ветеранів війни та праці.

Ви відстояли свободу та незалежність нашої вітчизни!

Ви підняли з руїн народне господарство країни.

Ви створили міцну індустріальну державу!

А на сьогодні Ви − обездолені та жебраки.

Вас принижують за Вашу історичну пам'ять.

Україні – достойне місце серед держав – переможниць у Другій Світовій війні!

У світі домагатися розгляду питання про введення України кандидатом у постійні члени Ради безпеки ООН (при розширенні цього органу), як країни, що значно постраждала в роки війни, гонки озброєння і трагедії Чорнобиля.

Хто знищує минуле – той не має майбутнього!

Звернення до молоді.

Хижацькій перехід до ринку зруйнував економіку, позбавив народ світогляду, викликав масове зневір'я. Молодь штовхають у прірву безробіття, бездуховності, наркоманії.

Необхідно зберегти і збагатити культурну спадщину українського народу. Прискорити розвиток освіти, науки і охорони здоров'я.

Молодь – майбутнє держави.

Звернення до військових службовців та курсантів.

Україна століття знаходиться в центрі геополітичних інтересів багатьох держав. Будівництво незалежної держави підтверджує це наочно: зруйнована економіка, знищена армія, мільйони людей за межею бідності. Монетаристи негласно запустили програми, які підірвали фінансову систему,

[1] В порядку поставки проблеми. Продовження. Дивись початок Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 131-140.

розірвали виробничо- технологічні зв'язки з країнами-членами СНД, поляризували суспільство. Громадяни України вбачають в Армії гаранта суверенітету держави.

НЕОБХІДНО:

Армії – сучасну техніку;
курсантам – військову і професійну освіту;
військовослужбовцям – умови для сімей;
звільненим в запас – заслужену пенсію або кваліфіковану роботу.

Звернення до науковців, творчої інтелігенції.

Зберегти та збагатити інтелектуальний потенціал українського народу.

Розвивати міжнародні зв'язки освіти і науки.

Створити систему управління державою, економікою і суспільством на основі досягнень вітчизняної та світової науки.

Вихід з кризи.

В економіці поєднати взаємодію підприємств різних форм власності в інтересах держави і народу з допомогою двосекторної моделі (сектор державного управління та неплановий), розробленої в Науково-дослідному економічному інституті Міністерства економіки України.

Забезпечити працездатних продуктивною роботою, широко використовуючи перекваліфікацію. Позбавити роботи теоретиків безробіття!

Владу − народу!

Завершити розподіл влади – створити Конституційний суд. В основу Конституції України закласти принцип: Президент України – глава держави; Прем'єр-міністр − глава всієї виконавчої влади; Верховна Рада України – законодавчий орган з контрольними функціями.

Розробити чіткий механізм позбавлення посади Президента України.

Контрольні функції Верховної Ради України здійснювати гласно.

Прийняти закон про відкликання депутатів усіх рангів.

В регламенті роботи Верховної Ради України передбачати консультації депутатів з групами виборців перед важливим голосуванням.

Вирішальний крок до влади народу в Україні – свідома участь у виборах.

Експертно-аналітичний огляд викладених висновків та цільових установок передвиборчої програми представника колективу НДЕІ засвідчує високий рівень їх професійних передбачень, насамперед, в сфері розподілу влади на протязі усіх років укріплення незалежності нашої держави. А от постановка питання щодо членства України у складі Ради Безпеки ООН керівниками уряду та держави з'явилася тільки в 2013 році (хоча це могло відбутися в канун 50-річчя ООН, якби у підготовці виступу Президенту України на цьому ювілеї приймали участь відповідні фахівці Академії економічних досліджень).

Більшість цих висновків та установок набули ще більшої актуальності в сучасних умовах.

Особливої уваги в передвиборчій програмі представника НДЕЇ заслуговує наступний коментар щодо створеної в Інституті двосекторної моделі управління економікою України, яка включає механізм узгодження загальнонаціональних, галузевих, територіальних і індивідуальних відтворювальних процесів (В. Ф. Столяров, В. М. Ільїн, В. С. Федоренко, В. П. Кривобороденко). На сьогодні така модель діє в економіці Китаю.

В цій моделі перший – державний сектор економіки, включає підприємства різних форм власності з державним контролем усіх відтворювальних процесів, завдяки розробці і реалізації Прогнозів, Програм і Планів соціально-економічного розвитку адміністративних областей і районів, міст, сіл і селищ та держави в цілому. Перший сектор моделі нетотожній тільки державній власності, а передбачає впровадження елементів державно-приватного партнерства на основі принципів соціальної відповідальності.

Другий – неплановий сектор економіки моделі державного управління національною економікою включає підприємства, фірми, організації та підприємців, діяльність яких в умовах розгортання ринкових відносин по виробництву товарів та наданню послуг не регламентуються вказаними Прогнозами, Програми і Планами. Тобто це сектор вільного підприємництва.

Завдяки такому методологічному підходу до моделювання державного управління національною економікою забезпечувався послідовний еволюційний перехід від адміністративно-командної системи планового управління до державного регулювання процесами соціально-економічного розвитку в умовах ринкових відносин. А пропорційність секторів моделі змішаної економіки («державного» та «вільного підприємництва») змінювались б послідовно, синхронно з розвитком ринкових відносин, забезпечуючи цілісність, самоорганізацію та стійкість національного господарства як органічної єдності складових національної соціально-економічної системи.

Розробка двосекторної державно-ринкової моделі економіки в умовах переходу народного господарства України до ринкових відносин базувалось на результатах пошукових досліджень працівника ГНДІІОЦ, а потім НДЕІ к.е.н. Володимира Миколайовича Ільїна, монографія якого «Економічні основи теорії суспільного розвитку» була підписана до друку в жовтні 1992 року у видав-

ництві «Либідь» при Київському державному університеті Т. Г. Шевченка, а сигнальний примірник монографії був отриманий в лютому 1993 року. Теоретико-прикладна доробка моделі відбулась за результатами третього конкурсу ДФФД України 1996 року з підготовкою до друку другого видання у квітні 1999 року [4].

Було б доцільно в ДННУ «Академія економічного управління» використати розвинуті положення двосекторної моделі економіки для формування механізму державного управління «життям по-новому»:

– визнання тотожностей багатоукладності власності структурі державного сектору національної економіки;

– доповнення цілеспрямованості (зовнішнього впливу державного регулятора) національної економіки її прагненням до досягнення поставлених цілей (внутрішня властивість національного господарства);

– державного впливу переважно на зону науково-технічного потенціалу першого сектору моделі;

– розробка диференційованої системи соціальних нормативів;

– трансформація пріоритетів соціально-економічного розвитку в державні замовлення;

– комплексна побудова національної економіки у сукупності Матриці економічної щільності (характеризує розподіл суспільної праці в економічному просторі з вірогідностями, які визначають щільність цього розподілу) та державних регуляторів;

– забезпечення розподілу повноважень Центру і місцевої влади як основи узгодження розвитку усієї національної економіки з розвитком її територіальних господарств;

– визначення сфери інновацій і планування підготовки необхідних спеціалістів (наукових і практичних), їх раціональному розміщенню згідно соціальних нормативів живої праці по території та інше.

Прискорене впровадження в Україні англосаксонської моделі «шок без терапії» при переході від планової до ринкової економіки призвело до руйнування, насамперед, виробничого потенціалу народного господарства та матеріально-технічної бази укладу життя українського народу, в першу чергу, об'єктів соціально-культурної сфери, і як результат − духовного устрою усіх верств українського суспільства.

Можна припустити, що в Україні дійсно запроваджено та продовжує реалізовуватися геополітичний сценарій формування «золотого мільярда» людства на Землі. В перші роки впровадження ринкових відносин вітчизняна економічна наука була виключена з процедур підготовки й прийняття загальнодержавних рішень по стратегічному управлінню національною економікою з використанням елементів плановості.

Революція Гідності в Україні зорієнтувала суспільство на необхідність гносеологічного аналізу та синтезу духовних, ідейно-ціннostних складових власної соціально-культурної природи українського народу з кращими досягненнями людства.

Фундаментальною основою механізму державного управління «життям по-новому» стають органічні складові національної системи цінностей українського суспільства та сучасні уявлення про напрями сталого розвитку людства («Мудрість природи»), які, в свою чергу, базуються на філософсько-світоглядних ідеях всесвітньовідомих українців Сергія Андрійовича Подолинського та Володимира Івановича Вернадського[1].

Тобто формування в Україні системи державного управління «життям по-новому» на основі використання положень Концепції людського розвитку стає планетарною місією нашої країни. Здійснити її стає можливим тільки після перегляду ролі та місця вітчизняної економічної науки в розвитку українського суспільства.

На сьогодні − це створення Державної науково-навчальної установи (ДННУ) «Академія економічного управління» на базі НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у складі Відділення економіки НАНУ і підпорядкованій безпосередньо Кабінету Міністрів України. Академія економічного управління повинна мати не тільки план НДР, а й план впровадження результатів НДР, виконаних Інститутами Відділення економіки НАНУ, а також рекомендацій за результатами магістерських, кандидатських і докторських досліджень навчальних закладів і наукових установ Міністерства освіти і науки України в соціальній сфері, виходячи з завдань Національної та регіональних програм людського розвитку.

Наукові розробки і рекомендації ДННУ «Академія економічного управління» повинні бути обов'язковими складовими проєктів Прогнозів, Програм і Планів соціально-економічного розвитку регіонів та держави, проєктів державного та місцевих бюджетів, проєктів Національної і Регіональних програм людського розвитку, цільові установки та пріоритети яких повинні стати підґрунтям формування Послання Президента України до Верховної ради України та Планів діяльності Кабінету Міністрів України.

[1] Продовження. Дивись початок Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 131-140.

Ініціатива НДЕІ щодо створення в 1993-1994 рр. Академії економічних досліджень стало поштовхом щодо створення Державної навчально-наукової установи (ДННУ) «Інститут економіки та прогнозування», безпосередньо підпорядкованої Кабінету Міністрів України на першому етапі (Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.1997 р. № 772 «Про створення Інституту економічного прогнозування»), а потім і Національної академії наук України (Постанова Президії НАН України від 05.09.1997 р № 298).

Подвійне підпорядкування цього наукового закладу забезпечило стабільність його керівного та наукового складу в 1997-2014 рр. (академік В. М. Геєць, чл.-кор. А. А. Гриценко, чл.-кор. А. І. Даніленко), напрямів власних наукових досліджень і наукових шкіл, динаміки підготовки кадрів вищої наукової спеціалізації у порівнянні з призначенням в 1994-2009 рр. шести директорів НДЕІ, підпорядкованого тільки Мінекономіки України, – В. Ф. Бесєдін (1994-1997 рр.), В. І. Науменко (1997-2003 рр.), В. М. Лич (2003-2004 рр.), В. А. Онищенко (2004-2007 рр.), О. І. Розенфельд (2007-2009 рр.), І. Г. Манцуров (з 2009 р.). Зміни уряду та міністрів Міністерства економіки України були ще більш динамічними.

Запущений на початку 1994 року Міністерством економіки України «механізм підкорення» підвідомчого Інституту, який мав свій імідж і провідні позиції у світі, безумовно стримував процеси поновлення власного наукового потенціалу вищої кваліфікації, збереження сталих наукових шкіл та розвитку перспективних наукових напрямів досліджень, об'єктивно необхідних Україні. До елементів «механізму підкорення» можна віднести і факти передачі будівлі НДЕІ на баланс Мінекономіки України (нелегітимний наказ від 30.05.2007 р. № 156) та затвердження у Статуті НДЕІ положення, згідно з яким науково-методичне керівництво Інститутом здійснює Мінекономрозвитку та торгівлі України (наказ від 15.03.2013 р. № 252).

Непорозуміння в майнових взаємовідносинах НДЕІ та Міністерства економіки України почалися з вересня 1993 р., коли за дорученням міністра директору Інституту в тижневий термін необхідно було відселити 60 працівників Інституту проблем інформації (ГНДІПОЦ) в робочі кімнати НДЕІ у зв'язку з розміщенням 6 відділів міністерства в приміщеннях на 3 поверсі по бульвару Дружби Народів, 28.

Підписані керівництвом міністерства у подальшому накази щодо переселення працівників міністерства в приміщення НДЕІ не погоджувалися з керівництвом Інституту як балансоутримувача (земельна ділянка, проєкт будівництва та капітальні вкладення в минулому виділялися тільки під діяльність наукового закладу). Таке зневажливе, протизаконне, панське ставлення до підпорядкованої відомчої науки спостерігалося не тільки в діяльності цього міністерства. Це було поштовхом на знищення власної відомчої та галузевої економічної науки в Україні. Навіть якщо вона займала в світі провідні позиції та була патріотично налаштованою.

Доцільним, з погляду керівництва НДЕІ, було б завершення будівництва будівлі Держпостачу України в районі метро «Лівобережна» і переселення туди нині розкиданого по багатьох місцях Мінекономрозвитку та торгівлі України.

В минулому, як би було створено Академію економічних досліджень на базі НДЕІ колишнього Держплану України (підпорядкованого безпосередньо Кабінету Міністрів України та включеного до складу Відділення економіки НАНУ) і наділення її керівництва повноваженнями (правами і відповідальністю) щодо оцінки соціально-економічних наслідків прийняття постанов Уряду та Указів Президента України деякі з них були б суттєво доопрацьовані або б взагалі не були прийняті (за аналогією наукової оцінки соціально-економічних наслідків прийняття Законів України Верховною Радою України спеціалізованим підрозділом апарата Верховної Ради України – Головним науково-експертним управлінням, працівниками якого при його створенні стали фахівці НДЕІ, як і працівниками Ради національної безпеки і оборони України).

Наукова експертиза проєктів державних рішень була започаткована в Україні в 1992 році Економічною колегією Державної Думи України, сформованої на базі Державної економічної ради Кабінету Міністрів України під головуванням Олександра Сергійовича Ємельянова. На жаль, проведення кваліфікованої незалежної експертизи проєктів указів і постанов, законодавчих актів і нормативних документів тривало трохи більше ніж півроку [2].

На сьогодні Головне науково-експертне управління − один із ключових структурних підрозділів у складі апарату Верховної Ради України [5]. Основним завданням управління є проведення наукової експертизи законопроєктів, зокрема, на предмети:

− оцінки їх концептуального рівня;

− правової, економічної, соціальної доцільності прийняття закону;

− відповідності Конституції України;

− відповідності міжнародним договорам України;

− відповідності сучасному рівню наукових знань, принципам і засадам державної політики;

− прогнозування наслідків їх прийняття.

Слід відмітити що таке гасло передвиборчої програми представника НДЕІ по вибору народних

депутатів 1994 р. як «Створити умови для сім'ї і жінок, гідних для Європейської держави» було реалізовано у 1995-2001 рр. при проведені Міжнародних форумів з бізнесу, інвестицій та приватизації «Україна та Європейський Союз разом у 21 столітті»: 1995 р. − Відень (Австрія); 1996 р. – Ялта (АР Крим); 1998 р. – Хьстон (США); 2000 р. – Рим (Італія), Гановер (Німеччина), Відень (Австрія), Дубай (ОАЕ); 2001 р. – Мюнхен (Німеччина), Париж (Франція), Лондон (Великобританія)), Дубай (ОАЕ) [6-8]. Представник НДЕІ, будучи фахівцем в підготовці інвестиційних проєктів за методологією UNIDO (організація ООН з промислових інвестицій), був першим заступником керівника Робочої групи з організації цих форумів.

Наприклад, зневажливе та поверхневе ставлення до рекомендацій та пропозицій вітчизняної економічної науки центральними органами влади відбулося при підготовці проєкту Указу Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України», який був прийнятий 7 лютого 1996 року № 116/96 (за підписом Л. Д. Кучми) [9]. Представник НДЕІ підготував об'єктивну оцінку майбутніх соціально-економічних наслідків прийняття цього указу і направив їх в Мінвуглепром України та юридичний відділ Адміністрації Президента України. Але перевага була віддана рекомендаціям іноземного експерта – Ласло Ловея, винагорода якому за консультування щодо реорганізації вугільної промисловості дорівнювала річному фонду заробітної плати центрального апарату Державного казначейства України (могла бути використана на фінансування НДЕІ).

Основними принциповими зауваженнями щодо проєкту зазначеного Указу були:

− по-перше, не була забезпечена концептуально-змістовна послідовність прийняття державних рішень щодо стратегічного управління вугільною промисловості, які містились в Комплексній програмі соціально-економічного розвитку Донбасу (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.1992 р. № 603-р) та в Програмі розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року (Протокол спільної колегії Мінекономіки України та Держвуглепрому України від 23.02.1993 р. №4/5);

− по-друге, не врахована доцільність здійснення процесів акціонування, корпоратизації та приватизації вугільних шахт, збагачувальних фабрик та об'єктів виробничої інфраструктури (насамперед, рудо-ремонтних заводів та вантажно-транспортних підприємств) як цілісного виробничо-технологічного майнового комплексу з видобутку та переробки вугілля з використанням орендної форми експлуатації шахтами забійного обладнання (за досвідом діяльності вугільних комбінатів);

− по-третє, неделеговані повноваження щодо закриття збиткових державних підприємств – шахт або розрізів та працевлаштування звільнених шахтарів безпосередньо на місцях – до керівництва цілісними майновими комплексами;

− по-четверте, не відокремлення та передача об'єктів соціальної інфраструктури підприємств, що належать до сфери управління Міністерства вугільної промисловості України, до комунальної власності відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а навпаки, − створення спільних акціонерних товариств для їх надійного використання та розвитку (акціонерами моли б бути представники бізнесу інших територій держави або навіть інших країн);

− по-п'яте, запровадження рентних платежів за вугілля, диференційованих в залежності від гірничо-геологічних умов вугільних родовищ, без вдосконалення внутрішньогалузевого ціноутворення та механізмів надання державної фінансової підтримки вугільної промисловості;

− по-шосте, відсутність взагалі навіть згадки про науково-дослідні та проєктно-конструкторські установи та організації вугільної галузі.

Тобто, не тільки в наказах Міністерства економіки України 1991-1992 рр. щодо свого реформування, але й в стисло розглянутому Указі Президента України щодо реформування вугільної промисловості 1996 року Інститути вітчизняної економічної та галузевої науки залишались поза увагою держави. На сьогодні доцільно принципово по-новому визначити їх роль і місце щодо підготовки та реалізації державних рішень з реформування національної економіки, з створення механізму державного управління «життям по-новому» .

Практична реалізація стисло розглянутого Указу Президента України від 7 лютого 1996 року стане в майбутньому об'єктом спеціального розслідування шкоди, заподіяної Україні з боку іноземних консультантів, а також так званих фахівців та експертів з міжнародних фінансових фондів та організацій.

Саме допущені методологічні помилки в зв'язку з відсутністю наукової експертизи проєкту цього Указу вимусили прийняття в 2004 року нового Указу Президента України «Про заходи щодо підвищення ефективності управління вугільної галузі та її розвитку» (від 06.07.2004 р. №752/2004) [10].

В преамбулі нового Указу Президенту України державне рішення по стратегічному управлінню вугільною галуззю орієнтовано, з одного боку, на створення цілісного комплексу з видобутку та переробки вугілля для забезпечення економічної безпеки держави, а з іншого боку, – про-

ведення єдиної організаційно-технічної, інноваційно-інвестиційної та фінансово-економічної політики в галузі.

В Указі Президента України від 6 липня 2004 року вперше (у порівнянні з Указом 1996 року) доручено Кабінету Міністрів України визначити перелік науково-дослідних та проєктно-конструкторських установ і організацій галузі, які (або частку майна яких) доцільно зберегти у державній власності для забезпечення енергетичної безпеки держави. А от доручення Кабінету Міністрів України щодо визначення переліку прибуткових та потенційно прибуткових підприємств вугільної галузі (вугледобувні та вуглепереробні підприємства), які (або частку майна яких) доцільно зберегти у державній власності, а серед них ті, для розвитку яких необхідно залучити недержавні інвестиції і які можуть бути приватизовані та ті, які доцільно передати в оренду їх трудовим колективам, провокує наступне запитання. А чому не навпаки, в умовах державно-приватного партнерства, шахти та збагачувальні фабрики, до яких доцільно залучити недержавні інвестиції, не передати в оренду їх працівникам?

Указом Президента України від 6 липня 2004 року (за підписом Л. Д. Кучми) Кабінету Міністрів України було доручено забезпечити до 1 липня 2006 року в установленому порядку, по-перше, ліквідацію збиткових підприємств вугільної галузі, що перебувають у державній власності; і, по-друге, завершення передачі об'єктів соціальної інфраструктури підприємств вугільної галузі, насамперед житлового фонду, з державної до комунальної власності або їх приватизацію. Крім того, доручалось Уряду України здійснити в тримісячний строк заходи щодо створення в установленому порядку Національної компанії «Вугілля України» з визначенням механізму акціонування в її діяльності (Державне підприємство «Вугілля України» було створене згідно наказу Міністерства палива та енергетики України від 14 листопада 2003 року № 669 з метою удосконалення господарського механізму реалізації вугільної продукції).

Черговий Указ Президента України щодо вугільної галузі був прийнятий 25 липня 2005 року «Про заходи щодо вдосконалення державного управління вугільною промисловістю» (№1223/2005, за підписом В. А. Ющенко), яким була передбачена реорганізація Міністерства палива і енергетики України шляхом виділення із його складу Міністерства вугільної промисловості України [11]. Цей Указ визнав такими, що втратили чинність два попередньо розглянутих Указів Президента України (за підписом Л.Д. Кучми) стосовно вугільної галузі, незважаючи на те, що їх доручення не були виконанні в повному обсязі.

В адміністративно-командній системі планового управління народним господарством республіканське Міністерство вугільної промисловості знаходилося в м. Донецьк, а республіканське Міністерство чорної та кольорової металургії – в м. Дніпропетровськ. При переході до ринкової економіки в умовах незалежності України Міністерство вугільної промисловості було створено в м. Київ, а Міністерство чорної та кольорової металургії увійшло до складу Міністерства промисловості України (нині Міністерство промислової політики України), яке також було розташовано в м. Києві. Доцільність витрачання коштів Державного бюджету України на реорганізацію цих міністерств, зміни місць їх розташування та кадрового забезпечення спеціалістами потребує додаткових досліджень та розслідувань.

В умовах наукової діяльності Академії економічних досліджень, яка повинна була б створена в 1993-1994 рр., проєкти розглянутих Указів Президентів України щодо реформування вугільної промисловості базувались б на тих методологічних положеннях розвитку галузі, які містились в Концепції розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2010 року [12]. Ця Концепція була розроблена в НДЕІ в координації з Радою по вивченню продуктивних сил України НАН України (РВПС України НАНУ) та Інститутом загальної енергетики НАНУ, обговорена в 1993 році на Колегії Мінекономіки України (доповідач В. Ф. Столяров) і затверджена Верховною Радою України 2 лютого 1994 р. (№ 3907-XII).

Цією постановою було доручено Кабінету Міністрів України на основі Концепції розробити і затвердити Національну енергетичну програму України, що своєчасно не було виконано.

На основі положень двосекторної моделі економіки в Концепції розвитку ПЕК на період до 2010 року був викладений фінансовий механізм відтворення шахтного фонду галузі в сукупності функцій органів державного та галузевого управління різних рівнів та повноважень приватних інвесторів. Крім того, в Концепції передбачалось здійснення організаційних заходів щодо створення чистих енергетичних комплексів «Шахта − збагачувальна фабрика – ТЕС» (для енергетичного вугілля) та чистих металургійних комплексів «Шахта – коксова батарея – металургійний комбінат» (для коксівного вугілля). Ціноутворення на енергетичне вугілля обумовлювалось би ціною електроенергії, а ціноутворення на коксівне вугілля – ціною на метал та металопродукцію. Натомість, ці виробничо-технологічні ланцюжки було використано для укладання бартерних угод.

Специфіка відтворення виробничих потужностей шахтного фонду вугільної промисловості ви-

магає постійного, в масштабі реального часу проведення проєктних робіт щодо підготовки очисних вибоїв на діючому та підготовку нових вугільних горизонтів, реконструкції діючих шахт з приростом або без приросту потужностей, їх технікотехнологічного переозброєння, а також нового будівництва та інше.

Вугледобувне підприємство – це постійне виконання не тільки експлуатаційних робіт за рахунок собівартості вугілля, а й проведення робіт капітального характеру за рахунок інвестицій.

Більше того, вугільні шахти несуть велике соціальне навантаження, будучи місто утворюючими більше, ніж для 120 малих міст і селищ. Органи місцевого самоврядування не в змозі утримувати на своєму балансі об'єкти соціальної інфраструктури шахт не тільки за відсутності фінансових ресурсів, а й за відсутності матеріально-технічної бази забезпечення їх надійної експлуатації, насамперед, по капітальному ремонту і модернізації, реконструкції та новому будівництву (до речі, в умовах планової економіки витрати вугільної галузі щодо утримання об'єктів соціальної інфраструктури в собівартості вугілля займали 5-6%).

Формування комунальної власності за рахунок передачі об'єктів соціальної інфраструктури Алчевського металургійного комбінату («Індустріальний союз Донбасу») на баланс міськвиконкому без створення достатніх матеріально-технічних та фінансових умов їх експлуатації призвело до техногенної та гуманітарної катастрофи взимку 1998 року.

Натомість, як альтернативний позитивний приклад доречно навести діяльність ДПЕК (колишня назва Асоціація «Донбаська паливно-енергетична компанія», Корпорація «Донбаська паливно-енергетична компанія», генеральний директор, голова правління – М.В. Тимченко), що входить до складу фінансово-промислової групи «System Capital Manage–ment» (акціонер – Ринат Ахметов).

У січні 2014 року ДПЕК отримала Гран-прі у номінації «Розвиток регіонів» (за оцінками міжнародних експертів) за кейс щодо створення на території діяльності компанії Агенцій місцевого розвитку [13]. Цей кейс отримав також перше місце в номінації «Кращий внесок у розвиток країни» за думкою редакторів українських ділових видань. В умовах конфлікту Центру зі Сходом України (Луганська і Донецька область) ДПЕК продовжує фінансувати соціальні програми у повному обсязі на усіх територіях своєї діяльності в Україні.

В 2014 році ДПЕК здійснював трирічні Стратегії соціального партнерства з 26-ю територіями діяльності. В процесі розробки цих Стратегій, їх виконання і контролю впровадження проєктів були залучені громадські організації, експерти, представники органів місцевого самоврядування, активні містяни [14].

Слід також наголосити, що діюча система державного управління не налаштована як на запозичення нових ідей, так й на рекомендації вітчизняної науки щодо їх практичної матеріалізації. Так, ідеї та пропозиції щодо розробки та затвердження Національної та Регіональних програм людського розвитку, як провідних ланок Державних програм та Регіональних планів соціально-економічного розвитку, державного та місцевих бюджетів, якими передбачалось лікування соціальних хвороб Донбасу, були оприлюднені в 2006 році в передвиборчій програмі Блоком безпартійних «Сонце» (Рух – «Єдина родина», О. М. Ржавський) та і в газеті «Заря Донбасса» (м. Свердловськ, Луганська область, В. Ф. Столяров). Ці ж пропозиції містились і в 2014 році в передвиборчій програмі Руху «Україна – Єдина країна», який є спадкоємцем Руху «Єдина родина». Але й досі діюча система державного управління національною економікою на ці ідеї, рекомендації та пропозиції ніяк не зреагувала.

Крім того, діюча система державного регулювання соціально-економічними процесами в країні не забезпечує своє поетапне вдосконалення для сприяння послідовного розвитку науково-методичного забезпечення впровадження загальнодержавних рішень. Так, наприклад, це стосується розвитку положень бюджетного федералізму, монографічні та дисертаційні дослідження з якого передбачені паспортами магістерської освітянської програми 8.03050801 («Фінанси і кредит») паспортом наукової спеціальності для кандидатських і докторських дисертацій 08.00.08 («Гроші, фінанси і кредит»).

Впровадження бюджетного федералізму – це основний, єдиний шлях до зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування в Україні, що доведено усіма розвиненими країнами світу. Саме тому, на підставі принципів і положень бюджетного федералізму фахівцями з НДЕІ у 2010-2011 рр. були розроблені елементи організаційного механізму розробки Національної та Регіональних програм людського розвитку, які містяться в преамбулі «Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України» Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України, який був затверджений Верховною Радою України у 2010 році [15].

На жаль, зміна наукових уподобань д.е.н., професора О. В. Турчинова (постійного народного обранця), який у свій час був не тільки керівником робочої групи Верховної Ради України по підготовці Бюджетного кодексу України (прийнятий

21 червня 2001 року), а й одним з авторів та редакторів науково-практичного коментаря до нього, не сприяли своєчасному погашенню конфлікту, що зароджувався між Центром та так званими сепаратистами з Луганської та Донецької областей в період його спікеріади [16].

А можливо, що у 2000-2001 рр. він зіграв роль «весільного генерала», як і деякі «онаучені» представники Уряду та Адміністрації Президента України (включаючи навіть таких, які обіймали посади Прем'єр-міністра та Президента держави)? Це стало одним з різновидів соціальних хвороб українського суспільства.

Можливим варіантом розвитку подій було прийняття Верховною радою України уточнень до Бюджетного кодексу України, виходячи з оптимізації співвідношення бюджетного федералізмом з бюджетним централізмом та уточнень до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (від 1997 №24) та до Закону України «Про місцеві Державні адміністрації» (від 1999 №20-21).

Пропозиції щодо цих уточнень містяться в Передмові науково-практичного коментаря до Бюджетного Кодексу України, який був прийнятий Верховною Радою України у 2010 році. Зміст цих пропозицій полягає в тому що, органи місцевого самоврядування формують свій бюджет в межах джерел та обсягів власних фінансових ресурсів, а місцеві Державні адміністрації здійснюють обґрунтування необхідних обсягів фінансової допомоги з Державного Бюджету України (трансфертів з держбюджету), яких буде достатньо для фінансового забезпечення соціальних норм, нормативів і стандартів для даного регіону [15].

Ці пропозиції були надані народним депутатом Верховної ради України 7 скликання, які були членами Бюджетного комітету.

Але, на жаль, вони своєчасно не були оцінені, тому що діюча система державного управління не тільки в органах виконавчої влади, а й законодавчої влади, не орієнтована на освоєння та впровадження нових ідей.

Натомість як в системі органів законодавчої, так і виконавчої влади за потенційними лідерами нації в умовах незалежності (а точніше лідерами українського суспільства після скасування в паспорті громадянина України графи «національність») повинні бути закріплені постійні помічники або експерти-консультанти з фахівців Інституту законодавства Верховної Ради України та Інститутів Відділення економіки НАНУ для допомоги діалектичному розвиткові їх власного «науково-теоретичного рівня».

Якби у 2000-2010 рр. діяла Академія економічних досліджень зразка 1993-1994 рр. (тобто після прийняття Бюджетного кодексу України у 2001 році), то в її Центрі перепідготовки управлінських та економічних кадрів фахівці центральних та регіональних органів влади, пройшовши підвищення кваліфікації в сфері бюджетного менеджменту, оволоділи б принципами та положеннями бюджетного федералізму, що стало б основою для проведення мирних перемовин з так званими сепаратистами зі Сходу України щодо підвищення фінансової самостійності місцевих рад.

В сучасних умовах тільки розробка та реалізація Національної та Регіональних програм людського розвитку забезпечать збереження територіальної цілісності нашої держави, тому що буде зберігати та розвивати систему національних цінностей українського народу. Необхідно використати потенціал членів Депутатського клубу «Парламент» (О. Ржавський) та Асоціації народних депутатів України (О. Барабаш), Луганського та Донецького земляцтв з метою припинення конфлікту Центру зі Сходом України шляхом децентралізації влади на основі впровадження бюджетного федералізму.

Розглянуті Укази Президентів України 1996 р., 2004 р., 2005 р. стосовно реформування вугільної промисловості не в повній мірі концептуально та змістовно кореспондувались з Програмою «Українське вугілля», яка була найбільш детально опрацьована, ніж розглянуті Укази, та затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2001 року № 1205. Реалізація цієї програми передбачала здійснення відповідних заходів 2001-2010 рр. у два етапи: перший етап – 2001-2002 рр., другий етап – 2002-2010 рр. [17].

Але і в цій програмі не були визначені складові фінансового механізму їх реалізації на основі впровадження державно-приватного партнерства у відтворенні шахтного фонду галузі та соціального партнерства в утриманні та розвитку об'єктів соціальної інфраструктури [18–20]. Саме тому, вона була приречена на невиконання, хоча саме в ній вперше був обгрунтований розділ «Відродження ролі науки в розвитку вугільної промисловості та реформування наукових установ вугільної галузі».

На протязі 2002-2009 рр. в Програму «Українське вугілля» дев'ять раз новими Постановами Уряду вносились зміни, які були обумовлені задоволенням вимог вугільної галузі соціально-економічного характеру.

Тому невипадковим можна вважати виставлений в серпні 2010 року на публічне обговорення проєкт нової Державної цільової економічної програми «Українське вугілля на 2010-2015 роки». Метою програми було визначено кардинальне підвищення економічної ефективності роботи підприємств вугільної промисловості та досягнення обсягів видобутку вугілля, необхідних для задоволення

потреб національної економіки. На 30% передбачалось зменшення навантаження на Державний бюджет України щодо фінансової підтримки галузі [21].

З окреслених у програмі чотирьох варіантів розв'язання проблеми для практичної реалізації був визнаний за основний четвертий. По-перше, цей варіант розвитку галузі відповідав положенням Програми економічних реформ України на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» в контексті досягнення енергетичної безпеки країни. По-друге, цей варіант враховував, з одного боку, діючі тоді економічні, екологічні, а головне соціальні умови, а з іншого, − досвід реформування вугільної промисловості в різних країнах світу.

На жаль, ця Програма не була прийнята, як і до кінця не оцінено той факт, що на щорічних зборах Відділення економіки НАНУ в травні 2013 року з'ясувалось, що нова ініціатива Президента України «Державна програма активізація розвитку економіки України на 2013-2014 роки» (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.02.2013 р. №187) за окремими заходами не в повній мірі пройшла експертизу провідних фахівців Інститутів, які входять до складу Відділення економіки НАНУ [22].

Розробку таких Програм доцільно доручати ДННУ «Інститут економіки і прогнозування», який, крім власних, готує зведені національні доповіді на підставі локальних доповідей усіх Інститутів Відділення економіки НАНУ, а не тільки за участю окремих фахівців, консультантів та експертів різних рівнів кваліфікації та різних наукових шкіл, що практикувалося в минулому в Кабінеті Міністрів України та в Адміністрації Президента України. Підготовлені ними проєкти державних рішень було б доцільно додатково оцінювати і фахівцями Інститутів та Бюро Відділення економіки НАНУ.

Наприклад, в 2010 році, після програмної публікації академіка НАНУ В. М. Геєця «Ліберально-демократичні основи: курс на модернізацію України» [23], ДННУ «Інститут економіки і прогнозування» підготував Національну доповідь «Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015» [24], а щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір» базувалась на матеріалах цієї доповіді [25]. В свою чергу, Інститут економіки промисловості НАНУ (м. Донецьк) розробив науково-методичне забезпечення моніторингу етапів і процесів модернізації України та її економічних районів з врахуванням досвіду Китаю [26]. Все це підвищувало рівень наукового управління національною економікою для забезпечення сталого розвитку держави.

Крім цих найважливіших документів державного впливу на соціально-економічний розвиток регіонів й України в цілому, Інститути Відділення економіки НАНУ повинні розробляти проєкти Державних комплексних програм реформування національної економіки (як заповідав О. С. Ємельянов [2]), які після розгляду Радою національної безпеки і оборони України (за результатами наукової експертизи фахівцями Інституту стратегічних досліджень та Інституту законодавства Верховної ради України), а також публічного обговорення (в тому числі за участі іноземних експертів) приймались б на спільному засіданні Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України і Президента України (за участі Бюро Відділення економіки НАНУ).

При змінах Уряду та Президента України має зберігатися стратегічний курс реформування національної економіки, без застосування нових кардинальних реформ «шокової терапії», зберігатися також повинні провідні складові організаційного механізму його науково-методичного забезпечення (такою складовою нещодавно був Комітет з економічних реформ при Президентові України) [27].

Виходячи з завдань цих комплексних програм в контексті формування механізму державного управління «життям по-новому», Кабінетом Міністрів України проводилось би уточнення кількості, структури, функцій та чисельності кадрового забезпечення міністерств і відомств соціально-економічного профілю, достатніх для розробки і реалізації Державних програм і планів соціально-економічного розвитку України та її регіонів, в яких Національна та Регіональні програми людського розвитку були б провідними ланками, а їх підпрограми з комплексом відповідних заходів у сфері освіти, охорони здоров'я, пенсійного і соціального забезпечення та ін. – об'єктами реформування. При цьому, реформи у сфері освіти та охорони здоров'я повинні здійснюватись за критеріями підвищення індексів національного та регіонального людського розвитку, а не з позицій мінімізації видатків державного та місцевого бюджетів на їх функціонування. Невміння по-державному здійснювати регулювання процесами соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому може призвести до погіршення динаміки Індексів Національного та Регіонального людського розвитку.

Національні доповіді й проєкти Програм діяльності Уряду та Послання Президента України до Верховної Ради України також доцільно готувати як зведенні прогнозно-аналітичні матеріали усіх Інститутів Відділення економіки НАНУ. Саме в цих матеріалах можуть презентуватися проєкти нових державних рішень, наприклад, таких як впровадження системи ППБ людського розвитку

шляхом розробки Національної і Регіональних програм на основі принципів і положень бюджетного федералізму, що об'єктивно й потребує створення Головного НДІ соціально-економічного профілю з цих проблем на базі НДЕІ Мінекономрозвитку та торгівлі України.

В минулому керівництво Комісії з економічних реформ та управління народним господарством Верховної Ради України та НДЕІ Мінекономіки України, перебуваючи в травні 1993 р. в столиці Чехії Празі на конференції ОБСЄ, домовились з представниками посольства США в Чехії щодо стажування представників центральних міністерств і відомств України (15 економістів та 5 юристів) у відповідних установах США для підвищення кваліфікації в державному управлінні ринковою економікою. Таке стажування відбулося в січні 1994 р. (з ініціативи директора НДЕІ замість нього на стажування було відправлено М. М. Буцька – провідного фахівця Інституту з проблем моделювання національної економіки.)

Група фахівців з України стажувалася в Колорадському Університеті, відвідали МВФ та групу Світового Банку, а також Комітет радників при Президенті США, які готують йому доповіді для виступів в Конгресі США стосовно макроекономічної динаміки економіки США та напрямів майбутніх стратегічних реформ.

ДННУ «Академія економічного управління» повинна взяти на озброєння досвід діяльність зазначеного Комітету радників.

Висновки. На початку другого десятиліття 21 століття в канун свого 50-річчя НДЕІ уточнив свою місію, яка полягає в інформаційно-аналітичній, науковій підтримці Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у сфері розробки та реалізації економічної політики держави, спрямованої на вдосконалення ринкової моделі економіки, забезпечення ефективності її функціонування, підвищення на цій основі рівня та якості життя населення, сприяння соціогуманітарному розвитку людини.

Стратегічною метою розвитку НДЕІ є набуття та неформальне закріплення статусу провідної в Україні наукової установи з розроблення методології стратегічного планування, інформаційно-, методично- та організаційного забезпечення програм економічного і соціального розвитку на макро- та мезорівні, формування системи заходів економічної політики держави та механізму їх реалізації [29].

Наукова діяльність Інституту здійснюється відповідно до основного та додаткового тематичного плану НДР, сформованого на базі відповідних замовлень і договорів з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та іншими організаціями.

Проблематика досліджень основного тематичного плану визначається завданнями Міністерства економічного розвитку і торгівлі України щодо розроблення та реалізації державної економічної політики України за наступними напрямками [30]:

1. Комплексний аналіз основних тенденцій розвитку економіки (за інституційними секторами та ринками).
2. Моделювання розвитку економіки.
3. Методичні засади розроблення стратегічних і програмних документів економічного і соціального розвитку держави та регіонів.
4. Інструменти реалізації стратегічних і програмних документів економічного і соціального розвитку.
5. Моніторинг економічного і соціального розвитку України.

Інститут активно співробітничає з Кабінетом Міністрів України, постійними комісіями Верховної Ради України, міністерствами і відомствами, регіональними органами влади, Національною академією наук України.

Директор НДЕІ, д.е.н., професор, Заслужений економіст України І. Г. Манцуров обраний членом-кореспондентом НАНУ і є членом Колегії Мінекономрозвитку та торгівлі України, членом Бюро Відділення економіки НАНУ. Будучи експертом ООН в галузі інституційного розвитку, директор НДЕІ орієнтує наукову діяльність Інституту на інституційне забезпечення системного прогнозування та комплексного планування національної економіки, її стратегічного розвитку.

І. Г. Манцуров стійко і мудро переносить складні взаємовідносини як з деякими соратниками в Інституті, так і з відділами та керівництвом міністерства. Прагнучи зберегти хоч одну наукову посаду в НДЕІ, його директор відмовився від усіх надбавок до посадового окладу за науковий ступінь, вчене та почесне звання, науковий стаж (лист НДЕІ до Мінекономрозвитку та торгівлі України від 16.09.2014 р. № 1/214).

Аспірантура та докторантура НДЕІ здійснюють підготовку наукових кадрів для центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, науково-дослідних та інших установ економічного профілю. Усі аспіранти, докторанти і здобувачі наукового ступеня закріплені за відповідними відділами Інституту та беруть безпосередню участь у виконанні планових наукових досліджень з актуальних проблем розвитку економіки України.

В НДЕІ діє Спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських і докторських дисертацій за спеціальностями 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» та 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Керівництво Інституту

забезпечило випереджаючий розвиток власного науково-методичного забезпечення стратегічного планування, виходячи з потреб інституалізації державного управління національною економікою в майбутньому.

НДЕІ, маючи 30-річний досвід плідної співпраці з колишнім Державним плановим комітетом (Держпланом) України, а також значний бібліотечний фонд та архів науково-дослідних робіт з проблем методології поточного, середньострокового та довгострокового планування, спроможний розпочати роботи з підготовки «Планового Кодексу України» (за аналогією з Бюджетним Кодексом України).

В 2011 році, крім здійснення планових досліджень, Інститутом було підготовлено та передано до центральних органів державної влади ряд доповідних записок, рекомендацій та інших матеріалів. Серед них слід відзначити:

−пропозиції щодо вдосконалення проєкту Закону України «Про державне стратегічне планування»;

−аналітичні матеріали для Консенсус-прогнозу «Україна: перспективи розвитку»;

−комплект аналітичних матеріалів щодо політики імпортозаміщення та можливості її реалізації в Україні;

−пропозиції щодо удосконалення механізмів довгострокового кредитування реального сектору економіки та домогосподарств;

−інформація про сучасний стан і тенденції розвитку інвестиційної та виробничої діяльності високо- і середньотехнологічних виробництв в Україні у 1998-2009 рр.;

−пропозиції до проєкту Плану заходів державної політики стосовно зміни структури реального сектору економіки у напрямі підвищення технологічного рівня виробництва та збільшення частки переробної промисловості, орієнтованої на задоволення потреб внутрішнього ринку;

−аналітична записка з оглядом загальних тенденцій та результатів функціонування в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності.

В цьому 2011 році НДЕІ разом з Міністерством економічного розвитку і торгівлі України вперше за роки незалежності створили унікальний державний документ за Прогнозом комплексного розвитку національної економіки і соціальної сфери. Але, на жаль, проєкт Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік об'єктивно викликав оперативне коректування Державного бюджету України на 2012 рік, що напряму було пов'язано з завданнями по її виконанню («Ринку потрібна допомога … Держплану» [2, с. 53]).

Тобто, при формуванні механізму державного управління «життям по-новому» Державна програма економічного і соціального розвитку України та Державний бюджет України мають розглядатися як єдиний державний документ, що містить комплекс планових орієнтирів і адресних завдань з розвитку макроекономіки, галузей, відомств і регіонів та підкріплених визначенням конкретних термінів їх виконання й відповідальних виконавців з окремих адресних питань.

Науково-методичне забезпечення досягнення єдиного цілого прогнозування, планування та бюджетування людського розвитку на національному та регіональних рівнях спроможне забезпечити НДЕІ у складі Інститутів Відділення економіки НАНУ і підпорядкований Кабінету Міністрів України.

Організовуючи свою діяльність в якості Головного НДІ соціально-економічного профілю, ДННУ «Академія економічного управління» повинна скласти спільні середньострокові плани НДР з Державною установою «Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин» Міністерства соціальної політики України, з Державним підприємством «Науково-технічний комплекс статистичних досліджень» (НДІ статистики та Науково-проєктний інститут статистичних технологій) Державної служби статистики України та Інститутом законодавства Верховної Ради України.

В умовах розробки механізму державного управління «життям по-новому» доцільно в основу діяльності міністерств і відомств соціально-економічного профілю покласти функціональний підхід щодо визначення їх повноважень (прав і відповідальності) згідно процесів і процедур розробки Національної та Регіональних програм людського розвитку. Ці програми повинні бути центральними (провідними ланцюжками) при формуванні Державних програм і планів соціально-економічного розвитку держави та регіонів, Державного і місцевих бюджетів України.

ДННУ «Академія економічного управління» (на базі НДЕІ), спроможна буде здійснювати свою освітянську діяльність за аналогом виконання такої роботи в ДННУ «Академія фінансового управління» шляхом створення Віртуального університету для перепідготовки управлінських та економічних кадрів центральних міністерств і відомств соціально-економічного профілю, а також підвищення кваліфікації працівників виконавчих органів влади адміністративних областей, районів, міст та органів місцевого самоврядування.

В підсумку це забезпечить використання «єдиної фінансової й економічної мови» при розробці, моніторингу та реалізації програм, планів і

бюджетів соціально-економічного розвитку регіонів, провідними ланками яких стануть складові Національної та Регіональних програм людського розвитку.

Серед першочергових завдань ДННУ «Академія економічного управління» повинні стати:

1) систематизація причин та наслідків несвоєчасного і неповного виконання Меморандумів Урядів України з Міжнародними фінансовими організаціями з розробкою рекомендацій щодо їх недопущення;

2) узагальнення соціально-економічних розділів програм партій і рухів (насамперед Партії жінок України, Національно-демократичної партії України тощо), незалежних кандидатів у народні депутати Верховної Ради України 8 скликання, з майбутнім введенням такої роботи у практику діяльності Академії;

3) методологічний аналіз планів діяльності всіх Урядів України за роки незалежності держави, з підготовкою проєкту Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2016–2020 рр. (з використанням результатів позиції 2));

4) розробка, в координації з іншими науковими та навчальними закладами, науково-методичного забезпечення розробки Національної та регіональних програм людського розвитку на 3, 5 та 10 років;

5) обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо використання міжнародних грантів та створення тимчасових творчих колективів Інститутів Відділення економіки НАНУ для розробки проєктів Національної та регіональних програм людського розвитку на 2017-2020 рр.

І наостанє. Безумовно зрозуміло, що головною вимогою запровадження системи ППБ (Прогнозування, Програмування, Бюджетування) людського розвитку в Україні стає виконання Плану дій нового Уряду України на 2015 р., затвердженого Верховною Радою України 8 скликання 12.12.2014 року і який можна назвати у складі Національної програми людського розвитку базовою підпрограмою «Виживання українського народу» (на жаль, як завжди, без оцінки соціально-економічних наслідків її реалізації).

Література

1. Ємельянов О. С. Особисто причетний: ринок України: Історія та проблеми формування в публікаціях, наукових та службових доповідях автора / Національний ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. Київ: Вісник фондового ринку, 2002. 623 с.
2. Ємельянов О. С. Особисто причетний: ринок України: Історія та проблеми формування в публікаціях, наукових та службових доповідях автора. – Видання друге (доповнене). – Київ: НДЕІ, 2012. 576 с.
3. Про Положення про Комісію Президента України з питань науки та її склад: Розпорядження Президента України від 15.12.1992 р. № 197/92-рп. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/ show/197/92-рп.
4. Ильин В. Н. Экономические основы теории общественного развития. – 2-е доп. изд. – Киев: ДИА, 2010. 176 с.
5. Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/ p_pidrozdil?pidid=1227.
6. Про склад організаційного комітету з підготовки та проведення Міжнародного форуму «Інвестиційні проекти для України» та забезпечення участі у ньому українських підприємств і організацій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.10.1995 р. № 661-р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/661-95-р.
7. Об организационных мерах по проведению Международного делового и инвестиционного форума в Украине «Крым-96»: Постановление Правительства Автономной Республики Крым от 23.07.1996 г. № 254. URL: http://zakon4. rada. gov. ua/ krym/show/rb0254001-96.
8. Щодо участі України у міжнародних форумах з бізнесу, інвестицій та приватизації «Україна та Європейський Союз − разом у XXI столітті: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2000 р. № 145-р. URL: http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/145-2000-р.
9. Про структурну перебудову вугільної промисловості: Указ Президента України від 07.02.1996 р. № 116/96. URL: http://zakon1.rada. gov. ua/ laws/show/116/96.
10. Про заходи щодо підвищення ефективності управління вугільною галуззю та її розвитку: Указ Президента України від 06.07.2004 р. № 752/2004. URL: http://zakon4. rada.gov.ua/ laws/ show/752/2004.
11. Про заходи щодо вдосконалення державного управління вугільною промисловістю: Указ Президента України від 25.07.2005 р. № 1123/2005. URL: http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/ 1123/2005.
12. Про проект Концепції розвитку паливно-енергетичного комплексу на період до 2010 року: Постанова Верховної Ради України від 02.02.1994 р. № 3907-XII. URL: http://zakon4. rada.gov.ua/laws/show/3907-12.
13. Кукарцева С. В. Механізм забезпечення комплексності регіонального розвитку промисловості: Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01: Економіка промисловості / Київський національний університет технологій та дизайну. Київ, 2006. 19 с.
14. Офіційний сайт ДПЕК. URL: http://www.dtek.com.
15. Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України / кол. авторів [наук. редакція В.Ф. Столярова]. – 2-е вид., доп. та перероб. – Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. 560 с.
16. Бюджетний кодекс України: закон, засади, коментар / за ред. О. В. Турчинова і Ц. Г. Огня. Київ: Парламентське видво, 2002. 320 с.
17. Про затвердження програми «Українське вугілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2001 р. № 1205. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1205-2001-п.

18. Столяров В. Ф. Прогнозні оцінки забезпеченості економіки України первинними паливно-енергетичними ресурсами до 2010-2015 рр. Збірник РВПС України НАН України «*Політичні, економічні та екологічні проблеми енергетичної безпеки і транспортування енергоресурсів в Україні*». Київ, 2001. С. 37-40.

19. Столяров В. Ф. Методологічні засади визначення фінансових субсидій підприємствам вугільного сектору України. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2002. № 2. С.17-26.

20. Столяров В. Ф. Формирование государственной поддержки угольного сектора экономики Украины в системе рентных отношений. *Интеграция к энергетике и экономическая безопасность государства*. Киев: Знания Украины, 2005. С. 360-391.

21. Проект Державної цільової економічної програми «Українське вугілля» на 2010-2015 роки. URL: http://www.mvp.gov.ua/?news=84263.

22. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. № 187. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-п/print1390258287776040.

23. Геец В. Либерально-демократические основы: курс на модернизацию Украины. *Экономика Украины*. 2010. №3. С. 4–20.

24. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. Київ: НВЦ НБУВ, 2010. 232 с.

25. Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. Київ, 2011. 416 с.

26. Котов Е. В., Ляшенко В. И. Оценка процессов модернизации Украине и её экономических районов. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 1 (23). С. 58-71.

27. Про утворення Комітету з економічних реформ: Указ Президента України від 26.02.2010 року № 273/2010.

28. Про заходи щодо забезпечення ефективності реалізації Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента України від 21.12.2010 р. № 1154/2010.

29. Анотований звіт про результати виконання науково-дослідних робіт НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за 2011 рік. Київ, 2012. 94 с.

30. Збірник анотованих звітів про науково-дослідні роботи, які виконувались у 2012 р. в Науково-дослідному економічному інституті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Київ, 2012. 123 с.

Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади)

На основі розкриття ролі та місця Науково-дослідного економічного інституту (НДЕІ) колишнього Держплану України в управлінні народним господарства розкрито роль та місце вітчизняної економічної науки в науково-методичному забезпеченні державного впливу на соціально-економічний розвиток держави та регіонів, обгрунтовано доцільність створення ДННУ «Академія економічного управління». Визначені напрями та завдання діяльності Академії щодо формування науково-освітянського забезпечення механізму державного управління «життям по-новому».

Ключові слова: механізм, економіка, управління, забезпечення, координація, національний, регіональний.

Stolyarov V. F., Shinkaryuk O. V. Scientific and Educational Maintenance of the Mechanism of Public Administration «New Life» (in the Conditions of Decentralization)

On the basis of the disclosure of the role and place of the Research Economic Institute (INAH) of the former State Planning Commity of Ukraine the role and place of national economic science in the scientific and methodological support of state influence on the socio-economic development of the state and regions, the expediency of the creation of the mode of "Academy of Economic Management" is disclosed. The directions and objectives of the Academy on the formation of scientific and educational governance provision which may be called "life in a new way."

Keywords: mechanism, economics, management, maintenance, coordination, national, regional.

В. Ф. Столяров
доктор економічних наук,
О. І. Кушлак,,
Т. В. Овчаренко,
В. В. Столярова
доктор філософії в галузі економіки

ФІНАНСУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ[1]

Актуальність теми і постановка проблеми. Становлення та розвиток бюджетного федералізму орієнтований на принципово нове розмежування джерел формування місцевих та державного бюджетів, а також забезпечення єдності натурально-речового та вартісного кругообігу фінансових ресурсів за галузями соціальної сфери.

На сьогодні запровадження нової моделі міжбюджетних відносин в умовах децентралізації фінансового управління та впровадження окремих елементів бюджетного федералізму орієнтовано на зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування шляхом уточнення видаткових повноважень місцевих та державних органів влади в соціально-економічному розвитку.

Фінансовий ресурс місцевих бюджетів на 2015 р. сформовано з урахуванням змін, внесених Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України наприкінці 2014 р. до Податкового і Бюджетного кодексів України та інших законодавчих актів, що стосуються місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин. Прийняттям цих змін розпочато проведення інституційних реформ у бюджетній сфері та запроваджено нову модель фінансового забезпечення місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин, яка передбачає:

по-перше, побудову нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів – розширення дохідної бази місцевих бюджетів, спрощення процедури надання місцевих гарантій та здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій, забезпечення бюджетної самостійності та фінансової незалежності;

по-друге, запровадження нового механізму бюджетного регулювання – систему збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій по двох податках (податку на прибуток приватних підприємств та податку на доходи фізичних осіб) в залежності від рівня надходжень на одного жителя. Вирівнювання за іншими платежами не здійснюється, їх надходження в повному обсязі залишаться в розпорядженні місцевих органів влади, що є стимулом до залучення додаткових надходжень та розширення бази оподаткування;

по-третє, запровадження нової трансфертної політики у взаємовідносинах державного та місцевих бюджетів і посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях (запроваджені нові види трансфертів – освітня та медична субвенції, субвенція на підготовку робітничих кадрів, субвенція на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру. Головними розпорядниками коштів визначено галузеві міністерства);

по-четверте, започаткування переходу від триступеневої до двоступеневої бюджетної моделі та стимулювання громад до об'єднання шляхом надання таким громадам повноважень міст обласного значення та встановлення прямих міжбюджетних відносин з державним бюджетом.

Дохідну базу місцевих бюджетів розширено за рахунок:

– передачі з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг, державного мита;

– збільшення відсотка зарахування екологічного податку з 35 до 80%;

– закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел надходжень – податку на доходи фізичних осіб за новими нормативами та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки (10%);

– запровадження з 2015 року збору з роздрібного продажу підакцизних товарів;

– розширення з 2015 року бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна та введення податку на розкішні автомобілі.

В цілому ресурс місцевих бюджетів (включаючи Державний фонд регіонального розвитку) на

[1] Надруковано: Столяров В. Ф., Кушлак О. І., Овчаренко Т. В., Столярова В. В. Фінансування людського розвитку в Луганській області: тенденції та перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 1(39). С. 32-43. URL: http://www.evd-journal.org/download/2015/1(39)/pdf/4-Stolyarov.pdf.

2015 р. склав 266,9 млрд грн або на 20,6% більше проти 2014 р.

На формування видаткової частини місцевих бюджетів у 2015 р. впливають наступні чинники:

– зміни у розмежуванні видів видатків між державним та місцевими бюджетами за принципом субсидіарності;

– зміни у трансфертній і соціальній політиці;

– зміна розміру єдиного соціального внеску та зменшення в результаті видатків місцевих бюджетів на оплату праці;

– передача функцій методичних кабінетів інститутам післядипломної освіти та методоб'єднанням вчителів;

– перегляд меж зон радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

– запровадження плати за навчання у дитячо-юнацьких спортивних школах, крім дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей-інвалідів та із багатодітних та малозабезпечених сімей, та зменшення видатків;

– забезпечення за рахунок коштів місцевих бюджетів видатків на утримання спортивних шкіл, які фінансувалися за рахунок Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

– передача у рамках децентралізації окремих закладів та заходів з державного бюджету до місцевих бюджетів та ін.

В передмові «Наукові основи подальшого вдосконалення та розвитку концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України» науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України (друга редакція, 2011 рік – [1]) обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо впровадження бюджетної децентралізації в Україні на основі оптимізації принципів бюджетного централізму та бюджетного федералізму.

Метою Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р, є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [2].

Ступінь науково-методичного забезпечення проблеми, яка досліджується. Розробка основних положень практичної реалізації в Україні Концепції людського розвитку як основи цивілізаційного прогресу, а також національної методики оцінки Індексу соціально-економічного розвитку регіонів та Індексу регіонального людського розвитку здійснена фахівцями Інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Радою з вивчення продуктивних сил України НАН України та Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України під загальним науковим керівництвом академіка НАН України, д.е.н., професора Е. М. Лібанової [3-5].

Методичне вирішення проблем фінансування людського розвитку на місцевому та регіональному рівнях в контексті забезпечення комплексності соціально-економічного розвитку територій в сучасних умовах було здійснено в Науково-дослідному економічному інституті Мінекономіки України [6-8].

На підставі творчої співдружності науковців НДЕІ Мінекономіки України та ПВНЗ «Буковинський університет» формується система прогнозування, програмування та бюджетування регіонального людського розвитку [9-14].

Натомість здійснення бюджетної децентралізації в Україні об'єктивно потребує детального аналізу реальної практики формування місцевих бюджетів в контексті людського розвитку та уточнення і подальшого розвитку науково-методичних положень Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. Детальному аналізу фінансування розвитку регіону та людського потенціалу передує розгляд динаміки Індексу людського розвитку та його складових у Луганській області (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка Індексу людського розвитку та його складових у Луганській області в 2003-2010 рр.

Роки	Індекс людського розвитку	Середня очікувана тривалості життя (років)	Рівень охоплення дітей навчальними закладами (%)	Валовий регіональний продукт (млн грн)
2003	0,422	67,18	49	13560
2004	0,450	67,10	50	14672
2005	0,413	66,85	51	19716
2006	0,390	67,14	52	24159
2007	0,414	67,54	52	32280
2008	0,450	67,48	52	42985
2009	0,416	68,35	49	38451
2010	0,412	69,58	53	40066

Джерело: розроблено авторами за статистичними даними Головного управління статистики у Луганській області.

Як бачимо з наведених даних, Індекс людського розвитку Луганської області на протязі 2003-2010 років залишався майже на одному рівні і є відносно низьким порівняно з іншими регіонами України (рис. 1). Так, у 2010 р. порівняно з 2003 р.

Індекс людського розвитку регіону зменшився з 4,22 до 4,12.

При цьому, за статистичними даними Луганська область посідала 26/27 місце у рейтингу регіонів України по рівню людського розвитку, що вказує на низку проблем у соціально-економічному регіональному розвитку.

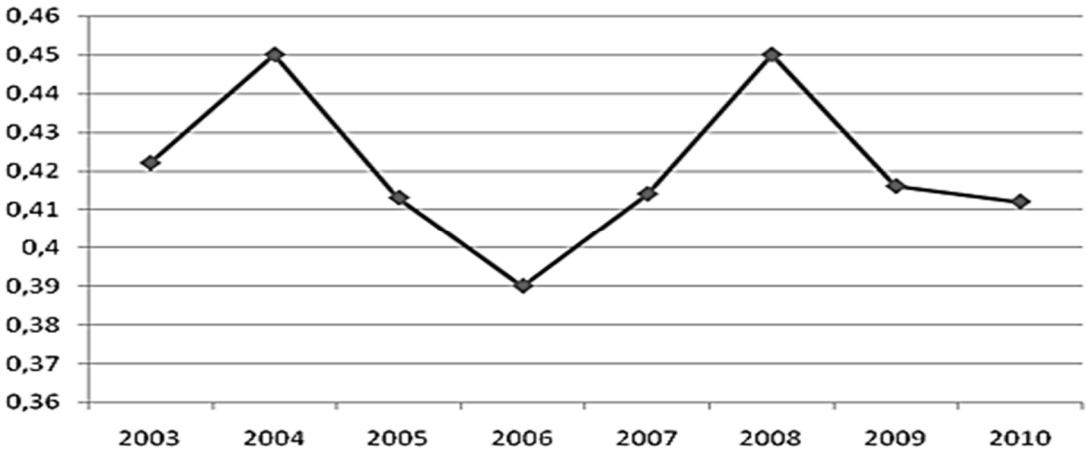

Рис. 1. Динаміка Індексу людського розвитку Луганської області у 2003-2010 рр.

Характеристику причини такого низького рівня людського розвитку у Луганській області доцільно здійснити шляхом аналізу насамперед таких його складових, як: тривалість життя населення області, рівень охоплення дітей навчальними закладами, що вказує на рівень освіченості населення області, та виробництво реального валового внутрішнього продукту (ВВП) у регіоні.

За досліджуваний період тривалість життя по області явно збільшувалась (рис. 2). У 2010 р. проти 2003 р. середня очікувана тривалість життя населення збільшилась з 67,18 років до 69,58 років (на 3,5%). Але цей показник як складова Індексу людського розвитку має незначний вплив на його рівень.

Навпаки, позитивна динаміка тривалості життя населення вказує на покращення умов життя у розрізі таких сфер як охорона здоров'я і соціальний захист населення та навколишнього природнього середовища. В ці роки відбувалось збільшення фінансування з місцевих бюджетів цих секторів.

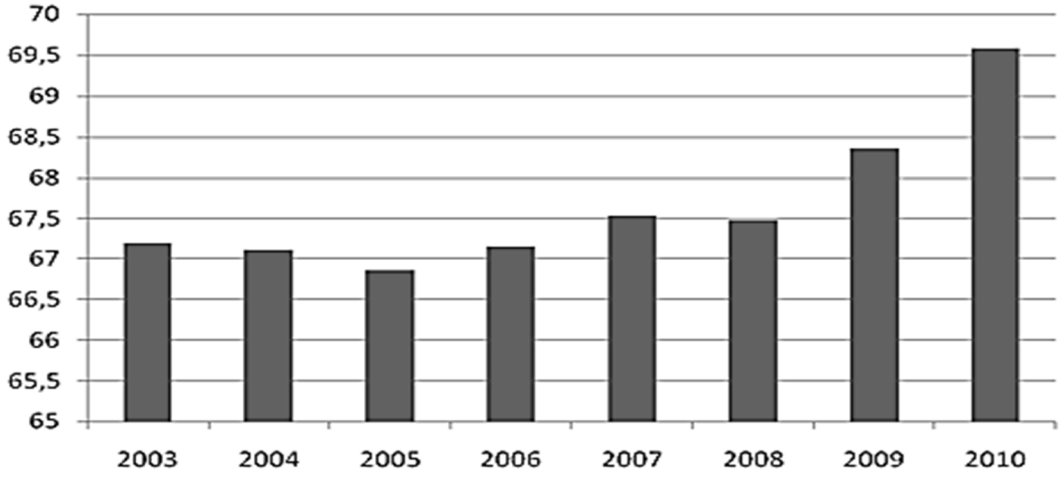

Рис. 2. Динаміка середньої очікуваної тривалості життя населення Луганської області у 2003-2010 рр.

Що стосується рівня освіти, то у 2003-2010 роках тенденція цієї складової Індексу людського розвитку регіону також мала позитивну динаміку.

У відсотковому відношенні рівень охоплення дітей навчальними закладами збільшився на 4% (49% у 2003, 53% – 2010). Проте у 2009 р. кількість охоплених дітей зменшилась до рівня 2003 р. (49%).

Прослідковується пряма залежність рівня людського розвитку від рівня освіченості по області. Причинами низького рівня досліджуваного показника є недостатнє фінансування галузі

освіти. Безпосередньо проблемами стають: формування фондів на оплату праці працівникам освіти, недостатні умови у навчальних закладах для надання освітніх послуг населенню області, нестача самих навчальних закладів у регіоні, особливо у сільській місцевості.

Іншим показником, що також впливає на Індекс людського розвитку регіону є виробництво реального валового регіонального продукту (ВРП). Як і попередні показники складових людського розвитку, рівень ВРП збільшувався (рис. 3). У 2010 р. порівняно до 2003 р. ВРП Луганської області зріс на 195% (40066 млн грн – 2010 р., 13560 млн грн – 2003 р.).

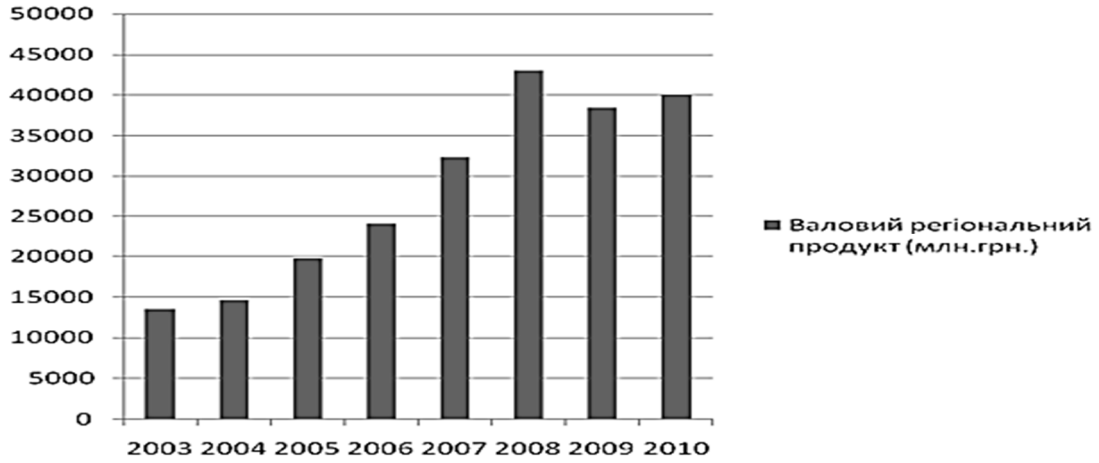

Рис. 3. Динаміка ВРП Луганської області у 2003-2010 рр.

Отже незважаючи на низький рівень людського розвитку в Луганській області, динаміка його складових має тенденцію до зростання, що вказує на покращення умов життєдіяльності у сферах соціального призначення.

Для того, щоб детальніше виявити причини низького рівня людського розвитку регіону доцільно проаналізувати досліджувані показники у регіональному розрізі по Україні, а також охарактеризувати та дослідити розподіл з Державного бюджету України міжбюджетних трансфертів на фінансування сфери освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, охорону навколишнього природнього середовища.

Необхідно визначити загальні проблеми соціально-економічного розвитку Луганської області та пріоритетні напрями фінансування їх вирішення.

Розглянемо детальніше надання міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України з подальшим перерозподілом між місцевими бюджетами Луганської області.

Досліджуючи рух міжбюджетних трансфертів між бюджетами Луганської області у 2008 р. було виявлено, що загальна кількість міжбюджетних трансфертів у Зведеному бюджеті Луганської області сягнула 1349514,176 тис. грн, з них дотації – 339889,8 тис. грн, субвенції – 1009624,376 тис. грн.

Так, дотація вирівнювання склала – 286439,3 тис. грн; додаткова дотація з державного бюджету на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів – 43909,8 тис. грн; додаткова дотація з державного бюджету на забезпечення видатків на оплату праці працівників бюджетних установ у зв'язку із наближенням запровадження Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів у повному обсязі – 9540,7 тис. грн.

У 2009 р. загальна кількість міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів Луганської області сягнула 1424462,888 тис. грн, з них дотації – 515254,5 тис. грн, а субвенції – 909208,388 тис. грн. У порівнянні з 2008 р. загальний обсяг міжбюджетних трансфертів у Зведеному бюджеті Луганської області збільшилась на 5,3% (74948,104 тис. грн).

За даними звіту по виконанню місцевих бюджетів Луганської області, у 2010 р. обсяг міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів склав 3144439,034 тис. грн, з них дотації – 1996269,7 тис. грн, субвенції – 1148169,334 тис. грн. Таким чином наявна тенденція до збільшення обсягів міжбюджетних трансфертів у місцевих бюджетах Луганської області. Для більш точнішої оцінки причин та наслідків даної тенденції, проаналізуємо більш детально структуру наданих трансфертів (табл. 2).

Як бачимо з даних табл. 2, величина міжбюджетних трансфертів збільшувалась за рахунок збільшення величин наданих дотацій з Державного бюджету України з подальшим розподілом між місцевими бюджетами. Обсяг дотацій у 2010 р. порівняно з 2008 р. зріс майже на 500%, що вказує на зменшення самостійності місцевих бюджетів, скорочення видатків на соціальний розвиток регіону, надання суспільних послуг громадянам та неефективне планування дохідної частини бюджетів. Тобто з кожним роком місцеві бюджети Луганської області ставали більш залежними від бюджетів вищих рівнів.

Таблиця 2

Структура міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів Луганської області у 2008-2010 рр., *тис. грн*

Міжбюджетні трансферти	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Відношення 2009 до 2008 р.		Відношення 2010 до 2008 р.	
				Абсолют.	%	Абсолют.	%
Дотації	339889,80	515254,50	1996269,70	175364,70	51,6	1656379,90	487,3
Субвенції	1009624,38	909208,39	1148169,33	-100415,99	-9,9	138544,96	13,7
Всього	1349514,18	1424462,89	3144439,03	74948,71	5,6	1794924,86	133,0

Джерело: розроблено авторами за даними Луганської державної обласної адміністрації.

До цього призводить не тільки нестача власних фінансових ресурсів, а й неточності у розрахунку видаткової частини, прогнозних показників доходів, що враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів.

На противагу дотаціям, субвенції місцевих бюджетів не мають постійної динаміки. За проаналізовані три роки (2008-2010 рр.) їх кількість зменшувалась (у 2009 р. порівняно до 2008 на 10%) так і збільшувалась (у 2010 р. порівняно до 2008 р. на 133%).

Це характеризує в першу чергу нестабільне фінансування повноважень соціального спрямування, що безпосередньо має негативний вплив на людський розвиток та його низькі показники у статистичному вимірі.

Проаналізуємо розподіл міжбюджетних трансфертів за рівнями місцевих бюджетів Луганської області.

Так, у 2010 р. обсяг міжбюджетних трансфертів сягнув 3144439,03 тис. грн, з них субвенції склали – 1148169,333 тис. грн.

До числа субвенцій місцевим бюджетам області у 2010 р. належали:

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим (902179,180 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (73952,582 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг з послуг зв'язку та інших передбачених законодавством пільг (72367,304 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу (13819,845 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на придбання витратних матеріалів та медичного обладнання для закладів охорони здоров'я (3908,420 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів (37423,594 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг (8161,170 тис. грн);

– субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (36357,238 тис. грн);

Розподіл даних субвенцій між бюджетами різних рівнів Луганської області у 2010 р. представлено у табл. 3.

Так як субвенції є міжбюджетними трансфертами місцевих бюджетів, що безпосередньо впливають на рівень людського розвитку у регіоні, то їх більшу частину від загальної кількості наданих трансфертів з Державного бюджету України отримують обласні та районні бюджети.

Це пояснюється тим, що на балансі саме цих бюджетів знаходяться більшість закладів освіти, медичних закладів та статті щодо забезпечення соціального добробуту громадян.

Дослідивши структуру та динаміку надання та розподілу міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами на прикладі Луганської області, можна вказати, що більш питому вагу у їх структурі мають дотації, а саме дотації вирівнювання.

Це вказує на невелику величину субвенцій соціального спрямування, а отже недостатнє фінансування галузі освіти, охорони здоров'я, соціального добробуту населення, які мають бути пріоритетними у бюджетній політиці регіону та держави загалом.

Бюджетна програма людського розвитку Луганської області на 2011-2013 рр. визначає наступні проблеми соціально-економічного розвитку регіону та завдання щодо їх вирішення.

Проблеми людського розвитку за секторами соціальної сфери до 2020 р.:

1. Охорона здоров'я:

- низька середня тривалість життя;
- високий рівень захворюваності, інвалідності і смертності серед дітей та економічно активного населення;

- недостатня ефективність профілактичних заходів щодо протидії соціально небезпечним захворюванням (системи кровообігу, онкологічним захворюванням, туберкульозу, ВІЛ/СНІД, наркоманії);
- незадовільний стан матеріально-технічної бази закладів первинної медико-санітарної ланки;
- кадрові проблеми (дефіцит лікарських кадрів, особливо у сільській медицині, «старіння» персоналу);
- недостатній рівень фінансування для забезпечення стандартів якості надання медичної допомоги;
- недосконаліть та протиріччя законодавчої бази щодо реалізації платних медичних послуг;
- низький розвиток страхової медицини.

2. Освіта:

- дефіцит закладів дошкільної освіти, особливо в сільській місцевості;
- недостатня кількість кваліфікованих педагогічних кадрів;
- недостатній рівень вивчення регіонального ринку праці щодо потреб у кваліфікованих робітничих кадрах та фахівцях з вищою освітою;
- застаріла матеріально-технічна база навчальних закладів усіх типів, недостатнє їх фінансове та інформаційно-методичне забезпечення;
- низький рівень соціального забезпечення педагогічних працівників.

Таблиця 3

Розподіл субвенцій між місцевими бюджетами Луганської області у 2010 р., тис. грн

Найменування субвенцій	Виконано					
	Всього	у тому числі за видами бюджетів				
		Обласний і міські бюджети	міст обласного значення		районні	міст районного значення
			у т.ч. райони			
			всього	у т.ч. райони в містах		
На виплату допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим верствам населення	90217,918	163804,172	516360,497	137247,461	222014,512	0,00
На надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій)	73952,583	0,00	63870,946	23746,938	10 081,637	0,00
На надання пільг з послуг зв'язку та інших передбачених законодавством пільг (крім пільг на одержання ліків, зубопротезування, оплату електроенергії, природного і скрапленого газу на побутові потреби)	72 367,304	9 645,268	57 627,443	5 144,016	5 094,593	0,00
На надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу	13 819,845	0,00	9 340,990	713,874	4 478,855	0,00
На придбання витратних матеріалів та медичного обладнання для закладів охорони здоров'я	3 908,420	3 908,420	0,00	0,00	0,00	0,00
На здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку регіонів	37 423,594	33 274,094	3 249,5	0,00	900	0,00
На виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг	8 161,170	0,00	4 489,520	1 091,929	3 671649	0,00
На проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів	36357,238	2794,482	15143,253	954,147	8194,636	1756,8

Джерело: Звіт про виконання місцевих бюджетів Луганської області у 2010 році.

3. Охорона навколишнього природнього середовища:

- низька якість питної води;
- випереджене зростання накопичення побутових відходів за рахунок перевищення обсягів утворення над обсягами їх утилізації;
- екологічні наслідки діяльності вугледобувних підприємств (підтоплення земель, горіння териконів, зниження рівня підземних вод та інше), як результат – невиконання екологічних складових проєктів ліквідації вугільних шахт;
- високий рівень забруднення повітряного басейну області (за обсягами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Луганська область посідає третє місце після Донецької та Дніпропетровської);
- недостатність фінансування заходів з попередження та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (здійснення заходів з інженерного захисту територій області від зсувів, підтоплення тощо, створення матеріальних резервів для попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, забезпечення засобами індивідуального захисту).

Аналіз сучасного стану, тенденцій та проблем соціально-економічного розвитку Луганської області дає підстави виділити пріоритетні напрями та завдання розвитку людського потенціалу.

Операційні цілі:

Формування здорового покоління, починаючи з моменту народження і впродовж життя людини шляхом надання своєчасної та ефективної медичної допомоги.

Розширення мережі дошкільних закладів. У разі потреби відновлення роботи раніше закритих дошкільних закладів. Прийняття відомчих дошкільних закладів у комунальну власність.

Забезпечення належного фінансування мережі закладів інтернатного типу для дітей сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, санаторних та спеціальних шкіл-інтернатів.

Оптимізація мережі професійно-технічних та вищих навчальних закладів, створення галузевих центрів професійно-технічної освіти, підготовка фахівців шляхом укладення контрактів на навчання на основі виробничого замовлення, інформатизація та комп'ютеризація навчально-виробничого процесу.

Розвиток системи охорони здоров'я:

- створення правових, економічних та організаційних передумов щодо профілактики захворювань та надання доступної якісної медичної допомоги;
- охорона здоров'я матері і дитини, формування здорового покоління;
- впорядкування мережі медичних закладів і максимальна адаптація їх діяльності до потреб населення в питаннях забезпечення доступної, кваліфікованої та спеціалізованої медичної допомоги незалежно від місця мешкання;
- активізація кадрової політики, залучення і закріплення медичних кадрів шляхом забезпечення їх житлом, передусім у сільській охороні здоров'я;
- запровадження ефективного менеджменту та системи гнучкого планування і розподілу ресурсів; утворення єдиного медичного та інформаційного простору;
- поліпшення наступності і взаємодії поміж різними етапами медичної допомоги;
- впровадження наукоємних технологій та підвищення конкурентоспроможності регіональної медицини на вітчизняному ринку медичних послуг.

Зменшення дитячої та материнської смертності, зниження серцево-судинних захворювань, а також туберкульозом та онкозахворюванням.

Зміцнення матеріально-технічної бази та оснащення закладів первинної медико-санітарної ланки сучасним медичним обладнанням.

Проведення збалансованої кадрової політики на ринку праці, формування кадрового резерву.

Регіональна соціальна політика, передусім, повинна бути спрямована на подолання бідності, попередження найбільш глибинних її проявів, першочергове вирішення питань соціально незахищених верств населення, зниження ступеня розшарування суспільства за рівнем доходів, становлення середнього класу як основи матеріального благополуччя сім'ї, головного чинника соціальної та політичної стабільності в державі.

Необхідно забезпечувати державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії для мешканців усіх населених пунктів області. Насамперед, шляхом створення умов для соціального становлення сімей, жінок, дітей та молоді, розвитку фізичної культури та спорту, сприяння впровадженню здорового способу життя.

Державну фінансову підтримку та забезпечення Стратегії розвитку Луганської області передбачається здійснювати за рахунок:

- коштів державного та місцевих бюджетів регіону;
- коштів пенсійного та соціальних фондів;
- фондів охорони навколишнього природного середовища;
- коштів підприємств та населення;
- інших джерел, не заборонених законодавством.

У структурі фінансових ресурсів Луганської області провідне місце займають децентралізовані фінанси, тобто кошти суб'єктів господарської діяльності та грошові доходи населення. Досить низькою є частка доходів зведеного бюджету області та кредитів банків. Значною є питома вага дотацій із державного бюджету.

У структурі доходів місцевих бюджетів регіону зовсім незначне місце займають і мають тенденцію до зниження місцеві податки і збори. Крім того, спостерігаються значні диспропорції у рівнях податкоспроможності населення окремих адміністративно-територіальних одиниць регіону.

Врахування таких особливостей місцевих бюджетів Луганської області вимагає використання специфічних бюджетно-фінансових інструментів реалізації людського розвитку. Інструментами бюджетно-фінансового регулювання мають виступати податки. Податкове регулювання дозволяє ефективно стимулювати економічне зростання й організовувати перерозподіл доходів та коригування розподілу ресурсів, підтримувати конкурентоспроможність виробників.

Тісно пов'язані бюджетно-фінансова та інвестиційна складові інструментів реалізації концепції людського розвитку через те, що піднесення власної фінансової бази та залучення зовнішніх інвестицій для регіону є питаннями стабільного забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону.

Досягнення результату у напрямку піднесення власної економічної бази зумовлюється вдосконаленням бюджетного регулювання на основі розширення фінансової самостійності регіону та зміни методики розподілу його бюджетних ресурсів; розширення фінансової самостійності підприємств, організацій та стимулювання залучення їх коштів у виробничий процес; залучення тимчасово вільних коштів населення на банківські рахунки та ін.

У свою чергу, залученню у регіон коштів сприятиме ґрунтовна інвестиційна політика у регіоні. Така політика повинна спрямовувати зацікавленість фінансово-кредитних установ у залученні їх ресурсів на виробничо-інвестиційні потреби; розвиток інвестиційної інфраструктури; створення сприятливого клімату для залучення іноземних інвестицій в економіку, соціальну та екологічну сфери регіону; складання планів, розробку регіональних програм залучення інвестицій (в тому числі іноземних) в регіональний господарський комплекс.

Реалізація бюджетної політики соціально-економічного розвитку вимагає прискорення переходу на програмно-цільовий метод формування місцевих бюджетів. Останнє зумовлено ще й тим, що недостатньо ефективне використання бюджетних коштів та поліпшення якості надання державних послуг є назрілою проблемою, особливо в умовах нестачі бюджетних коштів.

Висновки. В Україні розпочато бюджетну децентралізацію шляхом перерозподілу джерел та обсягів фінансових ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях. Але, на жаль, зазвичай бюджетна децентралізація зумовлена прагненням центрального уряду поліпшити систему управління державою.

Центральний уряд намагається обмежити свою діяльність стратегічними функціями управління, а також загальнодержавними функціями, які важко диференціювати щодо потреб конкретного громадянина, який проживає на конкретній території.

Тобто, центральний уряд намагається «розвантажити» себе від функцій, суть яких полягає в наданні послуг населенню і які вимагають врахування особливостей потреб у цих послугах громадян залежно від їхнього місця проживання, етнічної належності, традицій та ін. Такі функції передаються регіонам, муніципалітетам або їхнім об'єднанням із закріпленням частини фінансових ресурсів держави та певних прав щодо встановлення і стягнення податків, здійснення запозичень.

Держава бере на себе функцію фінансового вирівнювання або забезпечення приблизно однакового рівня надання одних і тих самих послуг на території всієї країни. Для цього вона надає трансферти, а також здійснює контроль чи моніторинг стану надання таких послуг місцевими органами влади.

Проведення інституційних реформ у національній бюджетній сфері розпочато прийняттям наприкінці 2014 р. змін до Бюджетного та Податкового кодексів, а в подальшому планується внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування) та ще до цілого ряду законів.

Натомість, реформи з децентралізації фінансового управління національною економікою доцільно було б починати з чіткого перерозподілу повноважень (функцій, компетенцій і відповідальності) між центральною та місцевими владами та передачі від вищих органів управління до нижчих від регіональних до муніципальних або місцевих видаткових повноважень щодо соціально-економічного розвитку регіонів [13-14].

Фінансовий ресурс місцевих бюджетів на 2015 р. сформовано з урахуванням змін, внесених до Податкового і Бюджетного кодексів України та інших законодавчих актів, що стосуються місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин.

І якщо раніше до 90% бюджетів різних рівнів в Україні були дотаційними, то після запровадження нововведень кількість дотаційних бюджетів повинна скоротитися вдвічі.

Чи дійсно стануть місцеві бюджети більш заможними побачимо в кінці цього року. А наразі вочевидь намагання центральної влади зберегти контроль за розподілом коштів.

Зміни до бюджетного законодавства не виключили повністю вплив центру над розподілом та використанням коштів в державі. Так, в умовах по-

передньої системи вирівнювання, видатки на фінансування установ освіти та охорони здоров'я були віднесені до видатків, які враховувались при визначені обсягу міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам.

На даний час фінансовий ресурс на зазначені видатки передбачається у вигляді галузевих субвенцій – освітньої та медичної.

Таким чином, місцеві органи отримали цільові кошти, без будь-якої можливості їх перерозподілу на інші видатки, в той час як попередня система вирівнювання цей перерозподіл дозволяла.

Разом з тим, розрахунок обсягу коштів на освіту і охорону здоров'я проводиться як і раніше за тими ж формулами, нормативи бюджетної забезпеченості визначаються виходячи з наявного фінансового ресурсу. Галузеві соціальні стандарти до цього часу державою не розроблені.

Отже, Міністерство фінансів України визначає обсяг субвенцій (медичної, освітньої, на підготовку робітничих кадрів) з державного бюджету місцевим бюджетам, а органи місцевого самоврядування стають відповідальними за все на своїй території, не маючи при цьому можливості впливати на обсяг виділених державою коштів, або здійснювати їх перерозподіл за потреби.

Залишила за собою держава і контроль за капітальними видатками. Так, збереження так званої «концентрації» капітальних видатків в одній бюджетній програмі «Державні капітальні видатки, що розподіляються Кабінетом Міністрів України» в 2015 р. на рівні 4 500,0 млн грн (особливо в умовах обмеженого фінансового ресурсу), перекреслює саме поняття децентралізації, оскільки механізм розподілу цих коштів та фінансування явно централізовані.

І найголовніше, централізованим залишається контроль з боку держави за рухом коштів місцевих бюджетів, які знаходяться на рахунках в Держказначействі. Нова норма Бюджетного кодексу стосовно того, що операції по виконанню платіжних доручень будуть виконуватись протягом п'яти операційних днів тільки за умови виконання доходів зведеного бюджету України (державного і всіх місцевих – більше 11 тисяч), містить ризик неможливості використання місцевими органами влади власних надходжень при всій задекларованій їх самостійності.

Внаслідок проведених державою змін бюджети сіл, селищ, міст районного значення отримують 100% акцизного податку, податку на майно, єдиного податку, збору за паркування, туристичного збору, плати за надання адміністративних послуг, податку на прибуток, рентної плати за користування надрами місцевого значення, плати за ліцензії та за державну реєстрацію, адміністративних штрафів та штрафних санкції, дивідендів, місцевих позичок та плати за видачу місцевих гарантій, власних доходів бюджетних установ.

Місцеві бюджети отримають також 25% екологічного податку, 90% коштів від продажу земель несільськогосподарського призначення та інші доходи.

Разом з тим, після таких змін існують певні ризики недоотримання коштів в першу чергу маленькими громадами, які втратили надходження від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), а ніякої інфраструктури не мають. Адже, згідно з проведеними змінами передбачається, що маленькі громади кошти на свій розвиток будуть отримувати виключно завдяки новим податкам – акцизному збору на роздрібний продаж нафтопродуктів та алкоголю та податку на нерухомість, та збільшенню ставки податку на землю від 0 до 3% і скороченню всіх місцевих пільг.

Зрозуміло, що місцеві органи влади не дуже хочуть встановлювати максимальні ставки податків і скасовувати всі пільги, особливо перед місцевими виборами.

Бюджетна децентралізація залежить від інших реформ в Україні, що найбільше від адміністративно-територіальної, яка наразі також започаткована змінами до Бюджетного кодексу, внесеними наприкінці 2014 р. Так, якщо громада бажає отримати більше повноважень, а відповідно і коштів, то їй необхідно об'єднатися з іншою громадою, або громадами.

Лише за цих умов громади сіл, селищ, міст районного значення отримують іншій статус (рівень міст обласного значення та районів), владні повноваження та, головне, додаткові фінансові ресурси.

Звичайно це є вагомим стимулом для об'єднання, але для того, щоб процес відбувався ефективно, необхідно широке роз'яснення переваг таких змін серед мешканців громад.

Адже наразі йдеться лише про добровільне об'єднання, тож на місцях існує ризик саботування цього процесу з боку місцевої влади з метою збереження своїх посад.

Крім того, основні положення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні не в повній мірі враховують результати проведення державно-правового експерименту розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпіні, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області (з 5 квітня 2001 р. по 5 квітня 2005 р.) матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування в Ірпінському регіоні були рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що перебували у комунальній власності територіальних громад міста Ірпеня та селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське, а також об'єкти їх спільної власності, що перебували в управлінні Ірпінської міської ради.

Крім того, в ході експерименту виділялися за цільовим призначенням кошти з обласного бюджету, а також кошти, які були одержані від асоціації органів місцевого самоврядування, інші джерела.

Була передбачена можливість створення цільового позабюджетного фонду, порядок формування та використання коштів якого визначається відповідним положенням, затвердженим міською радою.

Статтею 21 «Особливості формування місцевих бюджетів» Законом України «Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області» від 5 квітня 2001 р. було передбачено, що:

- по-перше, фінансовою основою місцевого самоврядування в Ірпінському регіоні були бюджети міста Ірпеня та селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське (місцеві бюджети);

- по-друге, доходи місцевих бюджетів формувалися за рахунок власних, визначених законом джерел, що знаходились відповідно на території міста та селищ, а також закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів;

- по-третє, для фінансування загально регіональних програм та заходів, утримання бюджетних установ і організацій, сфера діяльності яких поширювалася на територію усього регіону, а також для утворення резервного фонду бюджету міста, певна частина коштів з бюджетів селищ передавалась до бюджету міста (відповідно до нормативів, визначених міською радою за погодженням із селищними радами).

На період проведення експерименту до міського та селищних бюджетів зараховувались в повному обсязі податки на доходи фізичних осіб, на промисел, що справлялись на відповідній території.

Особливості справляння податку на додану вартість на території проведення експерименту полягали в тому, що у разі забезпечення органами місцевого самоврядування Ірпінського регіону перевиконання планових надходжень від цього податку до Державного бюджету України, 50 відсотків сум їх перевиконання зараховувались до місцевого бюджету. При цьому вони не включались до розрахунків доходної бази місцевого бюджету в процесі фінансового вирівнювання.

Одним з провідних елементів формування місцевих фінансів, які передбачались в ході проведення даного експерименту були доходи від місцевих позик і місцевих лотерей, які могли включатись до позабюджетних коштів так само, як і прибуток, одержаний від проведення громадських робіт на добровільних засадах, а також добровільні внески і пожертвування громадян, підприємств, установ і організацій.

Але в ході проведення експерименту не були вирішені проблеми формування комунальної власності та землекористування, не були визначені територіальні кордони експерименту та порядок формування і використання трансфертів з державного та обласного бюджетів, не була запроваджена передбачена законом норма щодо зарахування в місцевий бюджет 50% позапланових надходжень ПДВ з Ірпінського району та ін.

У той же час саме в положеннях цього державно-правового експерименту була закладена можливість мобілізації фінансових ресурсів на тому рівні місцевої влади, яка може забезпечити їх ефективне використання при наданні громадських (або публічних) послуг в соціальній сфері.

Крім того, підвищення фінансової самостійності місцевих органів влади на сучасному етапі повинно базуватися на врахуванні вітчизняного досвіду діяльності Рад народного господарства (РНГ в 1957-1965 рр.) при переважно територіальному принципі керування українською економікою в межах Укрраднаргоспу, розробки Соціальних паспортів адміністративних областей при переважно галузевому принципі керування українською економікою в системі Держплану України, а також впровадження соціальних нормативів створення матеріальної бази об'єктів соціальної сфери, які були кращими за європейські стандарти, які діяли у той час (м. Славутич Київської області).

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що реформа з децентралізації бюджетних фінансів в Україні все ж-таки зрушила з місця.

Основа подальшого існування України – чіткий розподіл функціональних повноважень між рівнями влади, коли сфери їх не перетинаються, а фінансування надається на здійснення відповідних повноважень. Уряд повинен усвідомити, що незавершеність реформ створює конфлікт інтересів, продовжувати діалог з усіма причетними інституціями та мати бажання дійсно поступитися частиною своїх повноважень в бік регіональних органів влади.

За умови вирішення законодавчих, організаційних та соціальних проблем місцеві бюджети зможуть досягти стабільної фінансової незалежності, а громадяни України нарешті матимуть якісні публічні послуги.

Разом з цим, можна констатувати наступне, завдяки бюджетним нововведенням місцеві бюджети вже у 2015 р. отримають додатковий фінансовий ресурс, що сприятиме створенню реального підґрунтя для виконання місцевими органами влади своїх повноважень в частині надання якісних суспільних послуг.

Література

1. Передмова: Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного Кодексу України. *Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України* / кол. авторів. наук. редакція В. Ф. Столярова. – 2-е вид., доп. та перероб. – Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. 560 с.

2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1% 80.

3. Людський розвиток в України: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / ра ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. 356 с.

4. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2007. 328 с.

5. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2008. 316 с.

6. Дронік С. В. Методичні основи формування балансу фінансових ресурсів регіону: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03. Київ, 1999. 16 с.

7. Калашнікова Л. М. Формування регіональних фінансів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01. Ірпінь, 2004. 19 с.

8. Кукарцева С. В. Механізм забезпечення комплексності регіонального розвитку промисловості: автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01. Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2006. 19 с.

9. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методологія розробки програм та бюджету регіону в контексті людського розвитку. *Збірник наукових праць. Вип. 6. Економічні науки*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2010. С. 55-65.

10. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методологія бюджетування людського розвитку в Україні. *Збірник наукових праць. Вип. 8. Економічні науки*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2012. С. 17-35.

11. Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Сутність та складові фінансової безпеки людського розвитку в Україні: відтворювальний підхід. *Сталий розвиток економіки*. 2013. №1 (18). С. 27-33.

12. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Основи оцінки фінансової безпеки регіонального людського розвитку в контексті стратегії економічних реформ. *Збірник наукових праць. Вип. 9. Економічні науки*. Чернівці: Книги–ХХІ, 2013. С. 76-89.

13. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 131-140.

14. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 3. С. 113-126.

Столяров В. Ф., Кушлак О. І., Овчаренко Т. В., Столярова В. В. Фінансування людського розвитку в Луганській області: тенденції та перспективи

У статті розглянуто аналітично-статистичні матеріали щодо фінансування провідних складових людського розвитку в Луганській області у 2003-2010 рр. Узагальнено пріоритети соціально-економічного розвитку регіону в контексті розробки Бюджетної програми людського розвитку на період до 2020 року.

Визначено напрями подальшого вдосконалення концептуальних положень реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансування, людський розвиток.

Stolyarov V. F., Kushlak O. I., Ovcharenko T. V., Stolyarova V. V. Financing Human Development in Lugansk region: trends and prospects

In the article the analytical and statistical data concerning the financing of major components of human development in the Lugansk region in 2003-2010. Generalization priorities of socio-economic development of the region in the context of the development budget program of human development till 2020.

The identified areas for further improvement of the conceptual provisions of the local government reform and territorial organization of power in Ukraine.

Keywords: financial resources, financing, human development.

О. В. Шинкарюк
кандидат економічних наук, докторант

СТАНОВЛЕННЯ ПЕРЕДУМОВ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ (ВІД ЦІЛЕЙ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ДО ЗАВДАНЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ)[1]

Постановка проблеми. У Національній доповіді "Україна після 2015 року: майбутнє, якого ми прагнемо" було наголошено про те, що українське суспільство пропонує світовій спільноті новий погляд на пріоритети розвитку після 2015 року, який відповідає методологічним положенням Концепції сталого людського розвитку.

У доповіді підкреслено, що розвиток держави на засадах сталого розвитку можливе за умови узгодженого вирішення соціальних, економічних й екологічних питань за наступними напрямами: здорове довкілля; модерна економіка і розвинена інфраструктура; рівність і справедливість для всіх, ефективна охорона здоров'я, доступна та якісна освіта, гідна праця; прозора і справедлива влада.

Науково-експертне середовище нашої держави сформувало наступну ієрархію цілей та основні пріоритети розвитку України після 2015 року [1, с. 12-14]:

– підвищення якості освіти як головної передумови нарощування людського й соціального капіталу України;

– поліпшення людського розвитку як провідної ланки системи державного регулювання та соціального розвитку держави в цілому;

– підвищення ефективності державного, місцевого й приватного управління та регулювання в бізнес-середовищі за участю структур громадянського суспільства з викоріненням корупції й зменшенням масштабів тінізації економіки та легалізації прибутків;

– модернізація виробництва з запровадженням інноваційних енерго-, ресурсо-, матеріалозберігаючих технологій як економічного підґрунтя поліпшення якості життя населення;

– ефективний соціальний захист, у т.ч. захист працюючих, що зрештою забезпечить подолання бідності та досягнення гідного рівня життя населення;

– захист довкілля та підпорядкування процесів перетворення природних ресурсів на матеріальні та духовні блага, виходячи з завдань людського розвитку.

Пріоритети соціально-економічного розвитку держави, які визначені українським суспільством і які згруповані за напрямами сталого людського розвитку, вимагають зосередження уваги перед усім на якості управління, підвищення якого покликане забезпечити поліпшення рівня життя населення. Необхідною умовою для реалізації завдань за усіма пріоритетами стає покращення соціальної сфери і якості життя на основі соціалізації економічного розвитку.

У Національній доповіді "Україна після 2015 року: майбутнє, якого ми прагнемо" підкреслено, що "Інвестиції в людський капітал мають забезпечити послідовне збільшення його вартості, що надасть змогу поєднувати зростання доходів працюючих з підвищенням національної конкурентоспроможності" [1, с. 12].

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, яка була затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України 1 квітня 2014 року № 333-р, передбачається створення механізмів здійснення місцевими державними адміністраціями обласного та районного рівнів державного контролю за відповідністю рішень органів місцевого самоврядування вимогам Конституції та Законів України. Реформування системи органів публічної влади на місцях націлено на те, щоб обласні державні адміністрації були зорієнтовані на координацію діяльності територіальних органів виконавчої влади (податкової, архітектурно-будівельної, екологічної інспекції, міліції) та ефективний державний контроль за участю територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) за дотриманням органами місцевого самоврядування соціальних стандартів і норм якісного надання населенню публічних послуг.

У новій, запровадженої з 2015 року, моделі формування місцевих бюджетів з Державного бюджету України обласним, районним бюджетам та безпосередньо Об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) були передбачені освітянська (1,1 млрд грн) і медична субвенція (0,8 млрд грн),

[1] З конкретизацією на прикладі Хмельницької області.

Надруковано: Шинкарюк О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку). *Економіка та держава*. 2016. № 8. С. 70-78. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2016/14.pdf.

субвенція на здійснення державних програм соціального забезпечення (1,8 млрд грн) та субвенція на підготовку робітничих кадрів (0,1 млрд грн).

У структурі Обласної державної адміністрації (ОДА) Хмельницької області діють Департамент освіти, Департамент охорони здоров'я та Департамент соціального захисту населення, які взаємодіють відповідно з Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством праці та соціальної політики України. Тобто наявні об'єктивні можливості контролю ОДА за дотриманням соціальних стандартів в сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту і соціальної допомоги населенню області.

Хмельницька обласна державна адміністрація, здійснюючи контроль освоєння освітньої, медичної субвенцій та субвенції на соціальний захист населення області, як соціальних інвестицій, повинна бути наділена повноваженнями (правами та відповідальністю) щодо отримання відповідних цільових трансфертів з Державного бюджету України для фінансового забезпечення загальнонаціональних соціальних стандартів, норм і нормативів у житті населення області.

В умовах становлення парламентсько-президентської системи державного управління "життям по-новому" Хмельницька ОДА, наділена такими повноваженнями, буде спроможна нести відповідальність за дотриманням органами виконавчої влади на місцях положень Конституції України та Законів України щодо прав і свобод населення області шляхом організації та координації розробки та реалізації Програми сталого соціально-економічного розвитку та Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини на середньо- та довгострокові періоди (3, 5, 10 років).

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У Передмові "Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України", яка міститься в Науково-практичному коментарі до Бюджетного кодексу України (2011 р.) і рецензентами якого виступили науковці Інституту демографії і соціальних досліджень ім. М. В. Птухи (академік НАНУ Е. М. Лібанова), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (д.е.н., професор А. Т. Ковальчук), Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки і торгівлі України (чл.-кор. НАНУ І. Г. Манцуров, д.е.н., професор В. С. Найдьонов) та Науково-дослідного фінансового інституту Міністерства фінансів України (д.е.н. К. В. Павлюк) було вперше запропоновано розробляти Національну та Регіональні програми людського розвитку в якості центральних у складі середньо- та довгострокових Програм соціально-економічного розвитку держави та регіонів, Державного та місцевих бюджетів [2, с. 16].

Ознаками виділення підпрограми цих програм були визначені дев'ять аспектів людського розвитку на загальнонаціональному (демографічний розвиток, розвиток ринку праці, матеріальний добробут населення, умови проживання, рівень освіти, стан та охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація, фінансування людського розвитку) та п'ять аспектів людського розвитку на регіональному рівні (макроекономічна ефективність, фінансова сфера, зовнішньоекономічна діяльність, економічна інфраструктура, інвестиційна привабливість регіону).

Слід підкреслити, що в заключному розділі V "Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства" оновленого Бюджетного кодексу України передбачалось розробити Основні положення щодо впровадження відповідальності вищих органів державної і місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національної програми людського розвитку та регіональних програм людського розвитку.

У зв'язку з відсутністю процедур підготовки й прийняття загальнодержавних рішень з обов'язковим використанням рекомендацій й пропозицій вітчизняної економічної науки запропоновані зміни до оновленого Бюджетного кодексу України в контексті людського розвитку, на жаль, не були прийняті, незважаючи на їх позитивні оцінки науковими рецензентами та фахівцями Міністерства фінансів України.

Запропоновані у 2011 році зміни до оновленого у 2010 році Бюджетного кодексу України за своїм змістом та призначенням розкривали сутність бюджетної децентралізації в Україні як унітарної держави. Місцеві органи влади формували б обсяги та структуру власних фінансових ресурсів у місцевих бюджетах за джерелами забезпечення простого регіонального відтворення шляхом досягнення завершеності їх економічного обігу в Програмах сталого соціально-економічного розвитку регіонів, розроблених на базі завдань Регіональних програм людського розвитку. Центральні органи виконавчої влади надавали б додаткові фінансові ресурси з державного бюджету для розширеного регіонального відтворення відповідно до потреб, завдань і структури загальнонаціональних відтворювальних процесів (за цілями Національної програми людського розвитку).

Прийняття у 2012 році розроблених рекомендацій щодо практичного розроблення Національної та регіональних програм людського розвитку сприяло б не тільки збереженню, а й укріпленню територіальної цілісності нашої держави, тому що усі регіони діяли б в однакових умовах фінансово-економічної самостійності стосовно формування і

використання власних та отримання додаткових фінансових ресурсів. Тобто були б законодавчо усунуті всі підстави зародження у 2014 році так званого "сепаратизму" на Сході України в межах окупованої бандформуваннями частин Луганської і Донецької областей та винесення на порядок денний законотворчої діяльності Верховної Ради України у 2016 році "особливого статусу" Донбасу.

Рекомендації та пропозиції щодо розробки з 2012 року Національної та Регіональних програм людського розвитку співпали у часі з проведеними уточненнями у 2010 році Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні, які були встановленні у 2003 році і розраховані на досягнення у 2015 році. Так, ще у 2005-2006 рр. Луганська та Донецька області на Сході України та Львівська області на Заході країни першими серед решти адміністративних областей України підготували Аналітичні доповіді "Локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття в області". Крім того, Львівська та Донецька області були єдиними за перші чотири роки реалізації Закону України "Про стимулювання розвитку регіонів" від 8 вересня 2005 року №2856-IV, які уклали Угоди щодо регіонального розвитку з Кабінетом Міністрів України.

Тобто невипадковим стало зайняття Львівською областю за Індексом регіонального людського розвитку (ІРЛР)[1] 3-го місця у 2013 році та 4-го місця у 2014 році серед решти областей. Це залежить від кваліфікації кадрів ОДА та рівня планово-аналітичної і фінансово-бюджетної роботи за участю національних і регіональних науково-освітянських установ (під координацією НАН України), а також представників бізнесу і громадськості Львівщини.

У 2011-2012 рр. була здійснена локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні і в Чернівецькій області, й АР Крим.

Наступним кроком (після "Революції гідності") вдосконалення методологічного та організаційного супроводу розробки Національної та Регіональних програм людського розвитку стала публікація в 2014 році в Економічному віснику Академії економічних наук України програмних статей "Провідні складові механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади)" та "Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади)" [4; 5].

У цих статтях були розкриті, по-перше, оцінки глобального, національного та регіонального виміру життя в Україні; по-друге, порядок переходу до розробки Національної та Регіональних програм людського розвитку; по-третє, перерозподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади у фінансуванні регіонального людського розвитку; по-четверте, складові науково-освітянського забезпечення системи Прогнозування – Програмування –Бюджетування (ППБ) людського розвитку на національному та регіональному рівнях при загальному керівництві та координацією Відділенням економіки НАН України.

У той же час потребують подальших наукових методичних рішень проблеми ППБ людського розвитку в умовах децентралізації влади та створення Об'єднаних територіальних громад як базового рівня державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Постановка завдання. Державна служба статистики України в Передмові до щорічних статистичних бюлетенів "Регіональний людський розвиток" постійно розкриває сутність та зміст людського розвитку, його роль та місце в соціально-економічному розвитку регіонів та держави в цілому.

Людський потенціал розкривається як найважливіший чинник реформування держави і суспільства, що прагнуть включитися у світові потоки сучасних технологічних, інфраструктурних, інституціональних, соціально-гуманітарних і інших перетворень.

Людський розвиток визначається як надання людям можливості повністю розвивати свій потенціал, жити продуктивно і творчо в гармонії з їхніми потребами та інтересами.

У наведеній Передмові статистичного бюлетеня "Регіональний людський розвиток" констатується, що нині Україна дуже відстає від більшості європейських країн за рівнем багатьох показників економічного розвитку. Водночас слід визнати, що економічний розвиток сам по собі не вирішить усіх соціальних проблем України.

Глобальний досвід, включно з українським, свідчить, що економічне зростання супроводжується зростаючими диспропорціями в регіональному розвитку та збільшенням нерівності в доходах і обидві ці проблеми потрібно вирішувати за допомогою дієвих заходів державної політики.

Зростання обсягу виробництва важливо для забезпечення ресурсів, необхідних для розвитку суспільства, але само по собі мало чим допомагає розвитку людського потенціалу. Недооцінка впливу людського розвитку на економічне зростання є ключовою, хоча й не єдиною причиною розриву в розвитку між Україною та іншими країнами.

[1] Індекс регіонального людського розвитку – інтегральний показник, який відображає якість життя людини в кожному регіоні порівняно з іншими регіонами України [3, с. 61].

У вказаній Передмові наголошується також, що перетворення України на державу з демократичною системою, громадянським суспільством і соціально-орієнтованою ринковою економікою вимагає, щоб влада на всіх рівнях (особливо на місцевому) визнала, що людський розвиток є як кінцевою, так і ключовою метою.

Видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист слід розглядати не просто як "витрачання" бюджетних коштів, а й як соціальні інвестиції (особливо у поєднанні з необхідними реформами), які могли б суттєво і тривало вплинути на розвиток України. Більше того, увагу слід зосередити не стільки на регулярному наданні допомоги нужденним, скільки на заохоченні їх особистого розвитку, посиленню їх ролі в суспільстві та розширенню їх можливостей щодо вибору свого майбутнього, водночас дбаючи, щоб вони брали на себе відповідальність як за свій вибір, так і за його реалізацію.

На початку нового тисячоліття за Індексом регіонального людського розвитку (за винятком м. Києва та м. Севастополя) лише 3 області (Львівська, Полтавська та Харківська) мали середній рівень розвитку. Натомість низький рівень цього показника був характерний як економічно розвинутого Донбасу, так і для поліської Чернігівщини, подільської Хмельниччини та сільськогосподарської Вінниччини [3, с. 58].

Саме тому, в Концепції державної регіональної політики від 4 липня 2008 року був викладений новий погляд на єдність держави через регіональний розвиток. Згідно з Концепцією нова державна регіональна політика мала б бути орієнтована, насамперед, на людину, а всі інструменти реалізації цієї політики мати кінцевим результатом забезпечення високої якості життя людини у процвітаючому регіоні процвітаючої країни. Люди стають епіцентром соціального прогресу, тому що людський розвиток є не лише ключовою метою, а й найбільшим важливим детермінантом і чинником соціального й економічного розвитку [3, с. 58].

У 2012 році було затверджено нову Методику вимірювання регіонального людського розвитку в Україні. До розрахунку Індексу регіонального людського розвитку включено 33 показники (22 показники-стимулятори та 11 показників-дестимуляторів) людського розвитку, які були об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта. Фахові розрахунки регіонального людського розвитку за цією методикою були здійснені починаючи з 2004 року [10].

За результатами рейтингової оцінки ІРЛР Державною службою статистики України в 2012 році за 6 основними аспектами регіонального людського розвитку були отримані такі результати. Перше місце упродовж 2004-2009 років займала Закарпатська область, яка посідала перші позиції за інтегральним індексом комфортного проживання. У 2010-2012 роках перше місце належало Харківській області. Високий ранг області пояснюється найкращими показниками освіти та добробуту населення, а також комфортним соціальним середовищем в регіоні (за даними складовими ІРЛР область посідала відповідно 3, 2 та 4 місця).

Наступне місце належить Чернівецькій області (перші позиції за розвитком соціального середовища та добробуту).

Натомість на останніх місцях розташовані Житомирська область (найгірші показники добробуту, освіти, ринку праці та відтворення населення), Кіровоградська область (низькі показники відтворення населення та соціального середовища) та Херсонська область (низькі показники соціального середовища, добробуту та відтворення населення).

За висновками Державної служби статистики України у 2010-2012 роках Хмельницька область була віднесена до регіонів, що тяжіють до стабільності. Маючи достатньо високі рейтинги за соціальним середовищем та демографічним розвитком, Хмельниччина спроможна шляхом перегляду порядку та джерел фінансування складових людського розвитку забезпечити вагомі результати щодо підвищення загального рівня людського розвитку.

Таким чином, результати розрахунків Індексу регіонального людського розвитку можуть служити основою для визначення ключових проблем та пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку для кожного регіону та держави в цілому.

Як наголошували вчені Інституту демографії і соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, диференціація регіонів України за рівнем людського розвитку – це найбільш комплексний індикатор оцінки ефективності державної регіональної політики, яка здійснюється за основними складовими людського розвитку: станом охорони здоров'я та демографічною ситуацією, рівнем освіти та розвитком системи освіти, станом ринку праці та рівнем добробуту. При цьому показники соціально-економічного розвитку регіону стають не тільки функцією виключно природних ресурсів, капіталу та організаційно-технічних факторів, й результатом реалізації соціального капіталу: освіченості, здоров'я, культури, історичної спадщини населення, свідомості здійснення екологізації виробництва й управління в підприємницькій діяльності та інше.

Кількісні значення складових ІРЛР певною мірою відображають також ефективність діяльності органів державної влади щодо розвитку людського потенціалу відповідного регіону, особливо в умовах переходу України до парламентсько-прези-

дентської моделі побудови системи державної влади, проведення адміністративно-територіальної реформи і пов'язаним з цим зростанням ролі місцевих органів влади та місцевого самоврядування в регіональному людському розвитку, як провідна ланка в соціально-економічному розвитку регіонів.

Метою статті є обґрунтування нового алгоритму розробки Програм сталого соціально-економічного розвитку регіонів на 3-5 років на основі оцінки динаміки та структури складових Індексу регіонального людського розвитку за попередні роки, виходячи із завдань його покращення та мобілізації резервів підвищення рівня і якості життя населення регіонів відповідно до національних завдань Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні.

Виявлення негативних тенденцій у прояві показників-дестимуляторів при розрахунках Індексу регіонального людського розвитку і обґрунтування відповідних заходів та інвестиційних пропозицій щодо зменшення їх негативного впливу на рівень та динаміку людського розвитку стає головною задачею розробки Регіональної програми людського розвитку на перспективу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади основними повноваженнями органів місцевого самоврядування обласного рівня повинно стати забезпечення: регіонального розвитку; охорони навколишнього природного середовища; розвитку обласної інфраструктури (насамперед, обласних автомобільних доріг, мережі міжрайонних та міжобласних маршрутів транспорту загального користування); професійно-технічної освіти; надання високо спеціалізованої медичної допомоги; розвитку культури, спорту і туризму [6].

Хмельницька область за Інтегральним індексом регіонального людського розвитку у 2014 році займала 18 місце з 22 областей України (за даними Державної служби статистики України; статистика за АР Крим, Луганську та Донецьку області – відсутня) [7].

Індекс регіонального людського розвитку був розрахований за 6 блоками:

Блок 1. "Відтворення населення": 5 показників (4:1); стандартизоване каліброве значення (СКЗ) дорівнювало 0,6934; ранг серед областей – 14.

Блок 2 – "Соціальне середовище": 6 показників-дестимуляторів розвитку; СКЗ – 0,4848, ранг – 9.

Блок 3 – "Комфортне життя": 6 показників-стимуляторів розвитку; СКЗ – 0,5389, ранг – 19.

Блок 4 – "Добробут": 5 показників (4:1); СКЗ – 0,6028, ранг – 13.

Блок 5 – "Гідна праця": 6 показників (3:3); СКЗ – 0,5320, ранг – 12.

Блок 6 – "Освіта": 5 показників-стимуляторів розвитку; СКЗ – 0,8345, ранг – 12.

По кожному з блоків вимірювання регіонального людського розвитку фахівцями Держкомстату України та науковцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України здійснено оцінки СКЗ та відповідних показників з їх рангами по кожній області за 2004-2014 рр. [10]. Це дозволяє оцінити динаміку відповідних складових, а також виявити і мобілізувати резерви покращення Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області у порівнянні з іншими регіонами України.

Так, по Блоку 1 "Відтворення населення" 18 ранг області з 22 обумовлений показником "Дитяча смертність".

По Блоку 2 "Соціальне середовище":

– 21 ранг з 22 обумовлений показником "Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом: алкоголізм і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин";

– 15 ранг з 22 за показником "Коефіцієнт підліткової народжуваності";

– 11 ранг з 22 за показником "Кількість померлих від навмисного самоушкодження".

По Блоку 3 "Комфортне життя":

– 21 ранг із 22 за показником "Обсяг реалізованих населенню послуг";

– 20 ранг з 22 за показником "Питома вага житла, обладнаного централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості";

– 19 ранг з 22 за показником "Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів";

– 13 ранг з 22 за показником "Забезпечення житлом у міських поселеннях".

Блок 4 "Добробут":

– 18 ранг з 22 за показником "Кількість мінімальних продуктових кошиків, які можна придбати за середньодушовий дохід";

– 18 ранг з 22 за показником "Наявність базового набору товарів тривалого користування";

– 15 ранг з 22 за показником "Валовий регіональний продукт на одну особу";

– 11 ранг з 22 за показником "Рівень бідності за відносним критерієм".

Блок 5 "Гідна праця":

– 17 ранг з 22 за показником "Рівень зайнятості населення";

– 15 ранг з 22 за показником "Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам";

– 15 ранг з 22 за показником "Рівень охоплення соціальним страхуванням";

– 10 ранг з 22 за показником "Рівень безробіття";

– 10 ранг з 22 за показником "Співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати".

Блок 6 "Освіта":

– 17 ранг з 22 за показником "Частка осіб із освітою не нижче базова вища серед населення 25 +";

– 11 ранг з 22 за показником "Середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)".

Натомість, саме за цим блоком у 2014 році Хмельниччина мала:

– 3 ранг з 22 за показником "Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3-5 років проти 1-го рангу з 22 за цим показником у 2013 році;

– 5 ранг з 22 за показником "Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку" у 2013 році.

По Блоку 1 "Відтворення населення" Хмельниччина мала:

– 5 ранг з 22 за показником "Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років";

– 6 ранг з 22 "Середня очікувана тривалість життя при народженні".

По Блоку 2 "Соціальне середовище" Хмельниччина мала:

– 4 ранг з 22 по показнику "Коефіцієнт злочинності";

– 8 ранг з 22 по показнику "Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування".

По Блоку 3 "Комфортне життя" Хмельниччина мала:

– 6 ранг з 22 за показником "Питома вага житла, обладнаного централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості;

– 7 ранг з 22 за показником "Стан навколишнього природного середовища".

По Блоку 4 "Добробут" Хмельниччина мала 6 ранг з 22 за показником "Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість".

По Блоку 5 "Гідна праця" Хмельниччина мала 6 ранг з 22 за показником "Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімуми".

Розробляючи заходи щодо зменшення негативного впливу показників-дестимуляторів на людський розвиток в області, необхідно не погіршувати позитивний вплив показників-стимуляторів.

Таким чином, оцінка соціально-економічного статусу Хмельницької області за рівнем та динамікою Індексу регіонального людського розвитку у ранговому порівнянні з іншими областями України стає одним з провідних критеріїв оцінки ефективності та результативності діяльності виконавчої влади на місцевому та регіональному рівнях.

Перші 10 місць за Індексом регіонального людського розвитку у 2014 році займали наступні області: Харківська, Чернівецька, Закарпатська, Львівська, Запорізька, Київська, Одеська, Тернопільська, Полтавська та Миколаївська. Аналогічно, перші 10 місць за Індексом регіонального людського розвитку у 2013 році займали Харківська, Чернівецька, Львівська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Полтавська, Одеська, Черкаська і Тернопільська області.

Тобто Хмельницькій ОДА та органам місцевого самоврядування Хмельниччини доцільно використовувати досвід перелічених областей щодо впровадження ними відповідних стратегій, програм, бюджетів, проєктів та конкретних заходів.

Слід підкреслити, що обґрунтування нового алгоритму формування поточних і середньострокових Програм сталого соціально-економічного розвитку передбачає узагальнення досвіду Хмельницької ОДА щодо розробки Стратегії регіонального розвитку (СРР) на довгостроковий період та щорічних Програм соціально-економічного розвитку.

На початковому етапі освоєння стратегічного планування в Хмельницькій ОДА були використані положення Закону України "Про стимулювання розвитку регіонів" від 08.09.2005 р. № 2850-IV, який визначив основні підходи щодо розроблення та прийняття СРР (набрав чинності з 1 січня 2006 р.). Обласна рада Хмельницької області у 2005 році прийняла Стратегію економічного і соціального розвитку Хмельницької області на 2004-2015 роки [8].

Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року розроблялася Робочою групою із розробки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області за фінансовою допомогою та технічного сприяння з боку проєкту Європейського Союзу "Підтримка сталого регіонального розвитку" (з листопада 2010 р. по липень 2011 р.).

Погодження напрацювань до проєкту Стратегії здійснювалося Керівним комітетом, до складу якого входили:

1. Голова ОДА – співголова керівного комітету.
2. Голова облради – співголова керівного комітету.
3. Профільний заступник голови – заступник співголів керівного комітету.
4. Представник громадськості, обраний із числа робочої групи.
5. Представник бізнесу, обраний із числа робочої групи.
6. Представник торгово-промислової палати.
7. Експерт із розробки стратегії.
8. Представник секретаріату.

До повноважень Керівного комітету був віднесений розгляд напрацьованих матеріалів, участь в обговорені спірних питань, прийняття рішень.

До складу Робочої групи входили:

1. Заступник голови ОДА – співголова робочої групи.

2. Заступник голови облради – співголова робочої групи.

3. Начальник Головного управління економіки ОДА – заступник співголів робочої групи.

4. Представники влади (зацікавлені начальники структурних підрозділів ОДА, інших територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, голови постійних комісій облради, представники райдержадміністрацій, міськвиконкомів). Відповідні робочі рупи створюються на місцях (РДА, МВК).

5. Представники опозиції.

6. Представники бізнесу (члени галузевої ради, представники бізнес асоціацій, керівники крупних бюджетоутворюючих підприємств тощо).

7. Представники громадськості (очільники активних зацікавлених громадських організацій, керівники профільних ВУЗи, ЗМІ, громадяни краю з активною позицією).

8. Експерти із розробки стратегії (вітчизняні та закордонні).

До повноважень Робочої групи були віднесені аналіз поточної ситуації, висунення та обговорення пропозицій, напрацювання матеріалів на перспективу (SWOT-аналіз, вироблення бачення, операційних цілей, завдань та заходів).

Секретаріат Робочої групи та Керівного Комітету, основними функціями якого були організація їх засідань, опрацювання наданих матеріалів, забезпечення тісної співпраці між Робочою групою та Керівним комітетом, а також інформаційного супроводу процесів розробки СРР, складався з працівників Головного управління економіки ОДА.

Слід особливо підкреслити, що з метою забезпечення належного рівня організації роботи Робочої групи та Керівного Комітету, а також налагодження інформаційного забезпечення було розроблено і реалізовано Комунікаційну стратегію розробки проєкту Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2017 роки.

Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області розроблялася із використанням кращого європейського на українського досвіду у ході низки семінарів та дискусій у період із жовтня 2010 року до травня 2011 року Однією з цілей цього процесу було налагодження партнерства між обласною державною адміністрацією, обласною радою, районними адміністраціями, міськими та районними радами, університетами та інститутами, а також широким колом організацій громадянського суспільства для того, щоб згодом забезпечити вирішити завдання сталого соціального-економічного розвитку регіону.

Цей процес колективної роботи різних суб'єктів регіонального розвитку у рамках Робочої групи дозволив залучити до розробки Стратегії понад 120 активних людей Хмельницької області із різних секторів суспільства, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, наукових установ та громадських організацій.

Реалізація зазначеної Стратегії зорієнтована на становлення сталого просторового розвитку області, диверсифікації економіки, розвитку агропромислового комплексу як високоефективного експортоспроможного сектору економіки, формуванню туристичної та курортно-рекреаційної інфраструктури, зростанню добробуту населення.

Задля якісної підготовки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 роки проводився соціально-економічний аналіз, під час якого бралися до уваги показники щодо географії і топографії, транспортних комунікацій, населення та демографії, науково-кадрового потенціалу, професійних кадрів, студентів, стану економіки і підприємництва, сільського господарства, туризму та оздоровлення населення.

Був виконаний аналіз соціальних питань, аналіз різних перспектив для жінок/чоловіків, дітей/молоді/ похилих та інших груп зацікавлених осіб, а також визначена місія майбутнього розвитку Хмельницької області.

У Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр., яка була затверджена обласною радою 18 травня 2011 року, передбачені стратегічні цілі, операційні цілі та завдання, які спрямовані на вирішення проблемних питань. Стратегічні цілі розвитку Хмельниччини були визначені наступним чином:

1. Диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів.

2. Реалізація туристичного потенціалу регіону.

3. Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону.

4. Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем).

Слід підкреслити те, що тільки зазначена четверта стратегічна ціль відповідає напрямам національних завдань Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні, визначених за участю ПРООН, а три перші стратегічні цілі були визначені за рекомендаціями фахівців та експертів ЄС. Останні орієнтували розвиток господарства Хмельниччини в основному як сировинної бази, а не технологічно оновленого виробництва з випуском наукомісткої про-

дукції та наданням інтелектуальних послуг з високою доданою вартістю.

25 травня 2011 року відбувся Форум із мобілізації ідей проєктів до Плану реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2014 роки як п'яте засідання Робочої групи із залученням активних представників бізнесу, влади та громадських організацій, а також представників райдержадміністрацій та виконкомів міських (міст обласного значення) рад, районних рад; регіональних галузевих рад підприємців.

Цей захід став першим кроком у розробці Плану реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2014 роки. Для його формування були використані пропозиції жителів області (фізичних та представників юридичних осіб) щодо конкретних ідей проєктів. Розроблення даних проєктів призвано забезпечити гідний розвиток краю та підвищити рівень добробуту мешканців Хмельниччини.

4-7 липня 2011 року у місті Кам'янець-Подільський за участі Леоніда Гураля – тодішнього заступника голови Хмельницької облдержадміністрації, співголови Робочої групи із розробки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 роки та експертів проєкту ЄС "Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні" чотирма фокус-групами опрацьовано ідеї проєктів регіонального розвитку, які стали основою Плану реалізації Стратегії на 2011-2014 роки.

Всього надійшло майже 250 ідей від жителів Хмельниччини і серед них вдалося віднайти багато цікавих, які були "матеріалізовані" у проєктах розвитку області та стали конкретними заходами реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 роки.

План реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2014 роки був затверджений розпорядженням Голови ОДА від 26 грудня 2011 року № 504/2011-р., а План заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2015-2017 роки був затверджений Рішенням обласної ради від 28 травня 2015 року № 2-32/215, на контролі якої станом на 21 квітня 2016 року знаходилось також 58 цільових програм соціально-економічного розвитку області.

Наступним етапом становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Хмельницькій області стали, по-перше, уточнення та доробка Стратегії регіонального розвитку на 2015-2017 рр. на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" (в термін до 6 лютого 2015 року). По-друге, підведення підсумків Плану реалізації Стратегії регіонального розвитку на 2011-2014 рр. і розробка заходів такого Плану на 2015-2017 рр.

Необхідно також відмітити послідовну реалізацію фахівцями Хмельницької ОДА головних цілей людського розвитку в щорічних Програмах соціально-економічного розвитку області на протязі 2010-2016 рр. (див. таблицю).

Таблиця

Структура Програм соціально-економічного розвитку Хмельницької області*

2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	2	3	4	5	6	7
1. Створення умов ДЛЯ підвищення конкурентоспроможності регіону	1. Стійкий економічний розвиток	1. Створення умов для соціально- економічного розвитку	1. Підвищення соціальних стандартів	1. Підвищення конкурентоспроможності економіки та покращення інвестиційного клімату	1. Створення сприятливого середовища для бізнесу та інвестицій	1. Розвиток людини та підвищення соціальних стандартів життя
2. Людина і стійкий розвиток	2. Підвищення стандартів життя	2. Модернізація виробництва та інфраструктури	2. Економічний розвиток	2. Сталий економічний розвиток	2. Розвиток реального сектору економіки	2. Формування конкурентоспроможної економіки
1. Технологічний розвиток в індустрії	3. Поліпшення бізнес-клімату та залучення інвестицій	3. Підвищення соціальних стандартів	3. Підвищення конкурентоспроможності регіону	3. Збереження і розвиток людського та соціального капіталу	3. Розвиток інфраструктури	3. Розвиток інфраструктурних секторів
3. Розвиток інфраструктури та інформаційного простору	4. Розвиток промисловості та інфраструктури	4. Посилення ролі регіонів та їх відповідальності у розв'язанні соціальних проблем	4. Результати виконання програми	4. Результати виконання програми	4. Розвиток людського капітану	4. Результати виконання програми

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7
4. Забезпечення ефективної роботи АПК	5. Ефективне функціонування АПК	5. Розвиток міжнародного співробітництва та євроінтеграція			5. Результати виконання програми	
1. Створення сучасної інноваційної системи	6. Регіональний економічний розвиток	6. Результати виконання Програми				
5. Розвиток міжнародного співробітництва та євроінтеграція	7. Міжнародна інтеграція і співпраця	7. Основні напрями розвитку на 2013-2014 рр.				

* Рішення Хмельницької обласної ради: 2010 р. – від 26.05.2010 р. № 6-28/2010; 2011 р. – від 02.03.2011 р. № 21-3/2011; 2012 р. – 21.12.2011 р. № 17-7/2011; 2013 р. – 28.03.2013 № 19-15/2013; 2014 р. – від 30.04.2014 р. № 12-23/2014; 2015 р. – 07.04.2015 р. № 18-31/2015; 2016 р. – від 21.04.2016 р. № 21-5/2016.

У процесі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Хмельницькій області у 2015 році було створено 22 Об'єднані територіальні громади (з 159 ОТГ в цілому по Україні – 13,8%) внаслідок добровільного об'єднання 213 місцевих рад (490 населених пунктів), що склало 36% від загальної площі області та 23% – від загальної чисельності населення області. Місцевим бюджетам ОТГ Хмельниччини на 2016 рік було передбачено з Державного бюджету України освітньої субвенції в обсязі 347,0 млн грн. та медичної субвенції – 184,0 млн грн.

Нова модель формування місцевих бюджетів в 2015-2016 рр. передбачає визначення базової (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій), реверсної (кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій) та стабілізаційної дотації (додаткової дотації з державного бюджету для покриття можливих фактичних диспропорцій при запровадженні нової моделі взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами), а також додаткової дотації на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою та субвенцій (освіта, охорона здоров'я тощо).

У 2016 році 19 об'єднаних територіальних громад Хмельницької області отримують з Державного бюджету України базову дотацію, місцеві бюджети Гуменецької та Розсошанської громад затверджені з реверсною дотацією, а бюджет Волочинської громади затверджений без дотацій. Всього ОТГ області отримують 64 млн грн. базової дотації.

У результаті утворення ОТГ обсяг власних ресурсів місцевих бюджетів порівняно із 2015 роком зріс на 175 млн грн., у тому числі завдяки введенню нового джерела їх формування (податок на доходи фізичних осіб) – на 164 млн грн.

При збереженні методології розрахунків власних ресурсів місцевих бюджетів ОТГ 2015 року їх обсяг у 2016 році збільшився всього на 8 відсотків (без врахування темпів інфляції – 48%). А обсяги медичної та освітньої субвенцій для бюджетів ОТГ були визначені виходячи з реально можливих обсягів трансфертів з Державного бюджету України, а не виходячи з соціальних стандартів і фінансових норм їх бюджетного забезпечення.

Тобто подальшого методичного вирішення потребують питання як розробки відповідних соціальних стандартів, так і їх фінансового забезпечення при формуванні наступних ОТГ. Ці соціальні стандарти повинні були розробити Головні розпорядники бюджетних коштів при обґрунтуванні обсягів медичної та освітянської субвенції.

Планова різниця між обсягами цих субвенцій, що розраховані по соціальних стандартах та виходячи з реально можливих ресурсів Державного бюджету України, може бути компенсованою в регіонах шляхом активізації інституту державно-приватного партнерства на місцях. При цьому, якщо представницькі органи місцевої влади будуть змушені спиратися на власні фінансові можливості, то обласні місцеві адміністрації повинні добиватись виділення фінансової допомоги з Дер жавного бюджету України відповідно до необхідності забезпечення фінансуванням соціальних стандартів.

Саме в цьому вбачаються нові проблеми розмежування повноважень щодо державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів між ОДА та створеними ОТГ, а також з тими, що будуть створюватись.

Накопичення досвіду роботи ОДА та ОТГ на основі соціальних стандартів буде сприяти формуванню соціально- і економічно-спроможних територіальних громад як базового рівня системи державного управління "життям по-новому".

Утворені в Хмельницькій області ОТГ отримали субвенцію з Державного бюджету України на формування своєї інфраструктури в обсязі 216 млн грн., що становить 21,6% від загального обсягу по Україні. Найбільший обсяг субвенцій складає 22,8 млн грн у Новоушицькій ОТГ, а найменший – 3 млн грн у Понінківській ОТГ.

Крім того, ОТГ мають можливості отримувати кошти і з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Тому необхідно вдосконалювати методичне забезпечення формування власних фінансових ресурсів ОТГ, в залежності від їх ролі і місця в реалізації стратегій розвитку області та держави в цілому.

План заходів щодо реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року на найближчі два роки (2015-2017 рр.) включає чотири програми:

1. Диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів (включала 21 проєкт, або технічне завдання).

2. Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем у складі 19-ти проєктів та технічних завдань).

3. Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону (13 проєктів та технічних завдань).

4. Розвиток туризму (10 проєктів та технічних завдань).

І, найголовніше, що доцільно підкреслити. До плану заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2015-2017 роки для забезпечення спроможності територіальних громад було відібрано 36 інфраструктурних проєктів, що відповідали стратегічним цілям розвитку області, а також умовам фінансування за рахунок коштів ДФРР у 2015 році на загальну суму 124,8 млн грн.

Залучення коштів для фінансування проєктів із Державного фонду регіонального розвитку завдяки удосконаленню формули розподілу (зміни статті 24-1 Бюджетного кодексу України) стало більш схожим на європейський механізм фінансування регіонального розвитку:

– 80% коштів розподіляється між усім регіонами пропорційно частці населення регіону у загальній чисельність населення України;

– 20% коштів розподіляється пропорційно населенню, між регіонами, рівень Валового Регіонального Продукту (ВРП) на душу населення яких менше 75% від середнього українського.

Менш економічно спроможні регіони отримують додаткові кошти на розвиток.

Хмельницька ОДА орієнтує ОТГ за кошти ДФРР фінансувати проєкти стратегічного довгострокового характеру, а не поточні потреби. Завдання органів місцевого самоврядування повинно полягати в тому, щоб використовувати кошти ДФРР в першу чергу на проєкти, які створюють інфраструктуру і що веде до капіталізації земель, формування доданої вартості, зростання доходів домогосподарств.

Завдяки цим орієнтирам ОТГ області реалізували можливість підготувати та подати проєкти на фінансування з ДФРР на 2017 рік. Позитивний вплив інвестиційних проєктів ОТГ на економіку області та держави в цілому досягається на основі: по-перше, забезпечення відповідності пріоритетам, визначених у Державній стратегії регіонального розвитку, Стратегіях розвитку регіонів та у Планах заходів з їх реалізації; по-друге, впровадження інвестиційних програм і проєктів як проєктів співробітництва територіальних громад; потретє, підтримки добровільно об'єднаних територіальних громад.

Таким чином, напрями, пріоритети, завдання та заходи Програм соціально-економічного розвитку Хмельницької області у 2010-2016 рр. засвідчують про достатньо високий та належний рівень планово-економічної та фінансово-бюджетної роботи фахівців ОДА. За ініціативою Голови Хмельницької ОДА О. О. Корнійчука вони розробляють вперше в Україні Регіональну програму людського розвитку у Хмельницькій області на 2017-2020 роки як основу формування Програми сталого соціально-економічного розвитку області на 2017-2020 роки. Це стає головною передумовою реального впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в області.

Ознаками виділення підпрограм Регіональної програми людського розвитку у Хмельницькій області на 2017-2020 роки визначені ті аспекти людського розвитку в області, які регламентовані повноваження ОДА у провідних складових соціальній сфері: "Освіта", "Охорона здоров'я", "Соціальний захист населення", "Культура й мистецтво", "Фізичне виховання та спорт". Вихідною підпрограмою Регіональної програми людського розвитку на Хмельниччині визнана підпрограма "Відтворення населення", показники демографічного потенціалу якої є одночасно засобами та кінцевою метою розробки та реалізації зазначених програм.

Алгоритм розробки Регіональної програми людського розвитку у Хмельницькій області на 2017-2020 роки побудований за наступною логічною схемою:

– обґрунтування заходів щодо зменшення негативного впливу на людський розвиток тих соці-

альних факторів, які обумовлювались показниками-дестимуляторами розвитку на протязі 2004-2014 рр.;

– кількісна (натуральна та вартісна) оцінка цих заходів та їх імплементація в інвестиційних пропозиціях та проєктах, включаючи інфраструктурні проєкти Об'єднаних територіальних громад (ОТГ);

– перегрупування заходів Плану реалізації Стратегії регіонального розвитку на 2015-2017 роки та розробки нових заходів такого Плану на 2018-2020 роки, виходячи із завдань покращення Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області в 2017-2020 рр.;

– інвентаризація проєктів цільових програм національного та обласного виміру, моніторинг яких знаходиться на контролі Кабінету Міністрів України та обласної ради, їх уточнення та доопрацювання, виходячи із завдань покращення Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області в 2017-2020 рр.;

– формування пріоритетних напрямів та досягнення гармонізації економічного, екологічного і соціального розвитку Хмельниччини на 2017-2020 роки, виходячи із завдань покращення Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області в 2017-2020 рр.

Одночасно з розробкою Регіональної програми людського розвитку у Хмельницькій області на 2017-2020 роки здійснюється формування Програми сталого соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2017-2020 роки, виходячи із завдань покращення Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області в 2017-2020 рр.

При цьому намічено досягти балансової узгодженості показників економічного, екологічного та соціального розвитку Хмельницької області у 2017-2020 роках в контексті досягнення сталого регіонального розвитку Хмельниччини. Виконання цієї роботи відбувається з використанням показників інвестиційного, екологічного та соціального паспортів Хмельницької області станом на 2015 рік.

Розробка базового варіанту Програми сталого соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2017-2020 роки, виходячи із завдань покращення Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області в 2017-2020 рр. відбувається відповідно до Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні з локалізацією конкретних завдань, заходів і індикаторів для області [9; 10]:

Ціль 1. Подолання бідності (в цілому по Україні 3 завдання, 5 індикаторів).

Ціль 2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання, 6 індикаторів).

Ціль 3. Забезпечення гендерної рівності (2 завдання, 4 індикатори).

Ціль 4. Зменшення дитячої смертності (1 завдання, 2 індикатори).

Ціль 5. Поліпшення здоров'я матерів (1 завдання, 2 індикатори).

Ціль 6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів (2 завдання, 6 індикаторів);

Ціль 7. Сталий розвиток довкілля (4 завдання, 8 індикаторів).

Висновки. В умовах становлення парламентсько-президентської системи державного управління "життям по-новому" Обласні державні адміністрації будуть нести відповідальність за дотриманням органами виконавчої влади на місцях положень Конституції України та законів України щодо прав і свобод населення області шляхом організації та координації розробки та реалізації Регіональної програми людського розвитку області та Програми сталого соціально-економічного розвитку на середньо- та довгострокові періоди (3, 5, 10 років).

Обласні державні адміністрації спроможні також контролювати хід виконання Національних програм людського розвитку завдяки реалізації загальнодержавних інвестиційних проєктів.

Розробку Програм сталого соціально-економічного розвитку адміністративних областей на основі Регіональних програм людського розвитку необхідно та доцільно розглядати як провідний ланцюжок механізму реалізації сучасної державної регіональної політики.

Повноваження Обласних державних адміністрацій щодо забезпечення розробки та виконання Програм сталого соціально-економічного розвитку областей та Регіональних програм людського розвитку в області повинні визначатися на основі забезпечення ними соціальних норм, нормативів і стандартів у житті населення, а повноваження Обласних рад – на основі регламентації складових механізмів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в межах власних та запозичених фінансових ресурсів.

В умовах децентралізації влади Обласні державні адміністрації будуть здійснювати контроль освоєння освітньої, медичної субвенцій та субвенції на соціальний захист населення області й мати право отримувати відповідні цільові трансферти з Державного бюджету України для забезпечення загальнонаціональних соціальних стандартів у житті населення.

Обласні державні адміністрації, відповідаючи за соціально-економічний розвиток своїх територій (в тому числі на підставі розробки балансів трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів,

місцевих будівельних матеріалів та палива) повинні мати повноваження не тільки стосовно методичного керівництва розроблення ОТГ інфраструктурних проєктів соціальної сфери, а й їх експертної оцінки за "точками економічного зростання", створення нових робочих місць та аналізу впливу на покращення Індексу регіонального людського розвитку в цілому.

Виходячи з аналізу досвіду роботи ОТГ Хмельницької області, особливої уваги набули питання наділення ОДА повноваженнями щодо забезпечення збалансованості фінансових ресурсів області та тих адміністративних районів, де створені ОТГ.

Підвищенню науково-освітянського забезпечення формуванню системи державного регулювання людського розвитку в регіонах буде сприяти обґрунтування тематики випускних дипломних робіт бакалаврів та магістрів державних та приватних ВНЗ економічного профілю областей з проблем розробки сталого соціально-економічного розвитку адміністративної області, міст обласного значення, Об'єднаних територіальних громад, адміністративних районів, області в цілому, а також заходів реалізації Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та Плану заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку областей до 2020 року, виходячи із завдань покращення Індексу регіонального людського розвитку областей.

Випускники ВНЗ за місцем написання та захисту випускних кваліфікаційних робіт матимуть можливість працевлаштуватися у відповідних місцевих органах виконавчої влади.

Основними напрямками подальших наукових досліджень з розглянутої проблеми є обґрунтування системи показників, індикаторів і критеріїв для обласних державних адміністрацій щодо моніторингу:

– Стратегій регіонального розвитку областей до 2020 року;

– Плану заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку областей до 2020 року на 2015-2017 та на 2018-2020 роки;

– Регіональних програм людського розвитку областей, зокрема, для Хмельницької області на 2017-2020 роки;

– Програми сталого соціально-економічного розвитку областей, зокрема, для Хмельницької області на 2017-2020 роки;

– оцінки діяльності облдержадміністрацій, райдержадміністрацій та аналізу результатів діяльності ОТГ областей України щодо людського розвитку в контексті досягнення національних завдань Цілей Розвитку Тисячоліття та Цілей сталого розвитку людства.

Методичні рішення та конкретні пропозиції облдержадміністрації щодо проведення моніторингу доцільно буде направити в Адміністрацію Президента України, Кабінет Міністрів України та Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України для практичного використання.

Література

1. Україна після 2015 року: Майбутнє, якого ми прагнемо: національна доповідь [Лібанова Е. М., Балакірєва О. М., Єрмолаєва А. В. та ін.]. Київ, 2013.

2. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. *Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України* / кол. авторів, заг. ред. Ф. О. Ярошенка, наук. ред. Василь Столяров. – 2-е вид., доп. та перероб. – Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. С. 12-27.

3. Регіональна політика: правове регулювання. Світовий та український досвід. Видання друге, доповнене / за заг. ред. А. Ткачука. Київ: Леста, 2011. 260 с.

4. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 131-140.

5. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 3 (27). С. 113-126.

6. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р.

7. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2014. 51 с.

8. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011-2020 рр. / Робоча група із розробки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області до 2020 року; за ред. Т. Забуковець-Ковачич, А. Ткачука, Ю. Третяка, В. Кашевського, М. Павлиці. Київ: Сталь, 2011. 208 с.

9. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2015. 356 с.

10. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2013: національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ: ПРООН. 2013. 176 с.

Шинкарюк О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання Регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку)

Систематизовано етапи освоєння стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів на рівні обласних державних адміністрацій в контексті досягнення національних завдань Цілей Розвитку тисячоліття та Цілей сталого розвитку людства в Україні. На прикладі Хмельницької області узагальнено досвід рейтингового аналізу Індексу регіонального людсь-

кого розвитку як основи розробки Регіональної програми людського розвитку, що повинно передувати визначенню пріоритетів та завдань Програм сталого соціально-економічного розвитку області. До передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку віднесені: наявність висококваліфікованих спеціалістів та уточнених повноважень обласних державних адміністрацій щодо вирішення соціальних проблем; патріотично налаштована активна громадськість; інформаційно-статистичне та аналітичне забезпечення за- ходів покращення Індексу регіонального людського розвитку; економічні преференції Об'єднаним територіальним громадам; організаційно-комунікаційні складові розробки Стратегій регіонального розвитку та Планів заходів з їх практичної реалізації.

Ключові слова: людський розвиток, сталий розвиток, соціально-економічний розвиток, регіональний роз- виток, прогнозування, програмування, бюджетування.

Shinkaryuk O. V. Formation of Prerequisites for Introduction of State Regulation of Regional Human Development in Ukraine (the Goals of Human Development for Objectives of Sustainable Development)

The author systematized the stages of development of strategic planning of socio-economic development of regions at the level of regional state administrations in the context of achieving the national tasks of the Millennium Development Goals and Objectives of sustainable human development in Ukraine. The author also generalized the experience of the rating analysis of regional index of human development (for example, Khmelnitsky region) as a basis for development of the Regional program human development. The development of the aforementioned program should be preceded by definition of the priorities and objectives of the Program of sustainable socio-economic development of the region. We have related the prerequisites of the implementation of state regulation of regional human development the following conditions: availability of highly qualified specialists and clarified the powers of regional state administrations on solution of social problems; public-spirited and active community; information, statistical and analytical support for improvement of Index of regional human development; economic preferences of the United territorial communities; organizational and communications components of the development of regional development Strategies and Action plans for their implementation.

Keywords: human development, sustainable development, social and economic development, regional development, forecasting, programming, budgeting.

О. О. Корнійчук
Голова Хмельницької обласної державної адміністрації,
В. Ф. Столяров
доктор економічних наук, професор,
О. В. Шинкарюк
кандидат економічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТІЙКОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ВІД ІДЕЇ ДО ЕКСПЕРИМЕНТУ: Ч. 1 – СТАН І ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ) [1]

Актуальність теми і постановка проблеми. Метою Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020", яка була схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, є впровадження в нашій державі європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції в світі. Рух уперед у 2015-2016 рр. здійснювався за векторами: розвитку, безпеки, відповідальності і гордості, в рамках яких почали реалізовуватись реформи і програми розвитку держави [1, с. 1].

Таблиця 1

Стратегічні індикатори реалізації Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020"

№ з/п	Ключові показники
1	2
1	У рейтингу Світового банку «Doing Business» Україна посяде місце серед перших 30 позицій
2	Кредитний рейтинг України – Рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства Standard and poors – становитиме не нижче інвестиційної категорії «BBB»
3	За глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), Україна увійде до 40 кращих держав світу
4	Валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 000 доларів США
5	Чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015 -2020 років за даними Світового банку складуть понад 40 млрд доларів США
6	Максимальне відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 3 відсотки
7	Максимальне відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 60 відсотків (відповідно до Маастрихтських критеріїв конвергенції)
8	Енергоємність валового внутрішнього продукту складе 0,2 тонни нафтового еквівалента на 1000 доларів США валового внутрішнього продукту за даними Міжнародного енергетичного агентства
9	Витрати на національну безпеку і оборону становитимуть не менше 3 відсотків від валового внутрішнього продукту
10	Чисельність професійних військових на 1000 населення збільшиться із 2,8 до 5,6 осіб за розрахунками Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру
11	За індексом сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, Україна увійде до 50 кращих держав світу
12	За результатами опитування рівень довіри експертного середовища (адвокати, юристи) до суду становитиме 70 відсотків
13	За результатами загальнонаціонального опитування рівень довіри громадян до органів правопорядку становитиме 70 відсотків
14	Оновлення кадрового складу державних службовців у правоохоронних органах, судах, інших державних органах на 70 відсотків
15	Ліміт частки одного постачальника в загальному обсязі закупівель будь-якого з енергоресурсів складатиме не більше 30 відсотків
16	Середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки

[1] У порядку обговорення. Див. статтю Шинкарюк О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку) з конкретизацією на прикладі Хмельницької області. *Економіка та держава*. 2016. № 8 (серпень). С. 70-78.

Надруковано: Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 1 – Стан і проблеми державного регулювання. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 4-15. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2017/3.pdf.

Закінчення табл. 1

1	2
17	Питома вага місцевих бюджетів становитиме не менше 65 відсотків у зведеному бюджеті держави
18	Частка проникнення широкосмугового Інтернету за даними Світового банку складатиме 25 абонентів на 100 осіб
19	75 відсотків випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами, що підтверджуватиметься міжнародними сертифікатами
20	Україна візьме участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA та увійде до 50 кращих держав-учасниць такого дослідження
21	Україна разом із Світовим банком розробить показник добробуту громадян, визначиться з його цільовим значенням та проводитиме моніторинг змін такого показника
22	За результатами загальнонаціонального опитування 90 відсотків громадян України відчуватимуть гордість за свою державу
23	Під час участі у XXXII літніх Олімпійських іграх Україна завоює щонайменше 35 медалей
24	За глобальним індексом конкурентоспроможності у боротьбі за таланти, який розраховує одна з провідних світових бізнес-шкіл INSEAD), Україна увійде до 30 кращих держав світу
25	20 фільмів українського виробництва вийдуть у широкий прокат у 2020 році

Джерело: Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. С. 14; 154.

Серед першочергових 10 реформ і програм на п'ятому місці визначена децентралізація та реформа державного управління. Державна політика в сфері децентралізації націлена на забезпечення спроможності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування та побудову ефективної системи територіальної організації влади.

Результатом впровадження реформи державного управління має стати створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації, яка з застосуванням новітніх інформаційно-комунікативних технологій буде здатна виробляти й реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на суспільний сталий розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики.

При цьому, на наш погляд, органи місцевого самоврядування, включаючи об'єднані територіальні громади, повинні розглядатися та сприйматися як базисна органічна частка єдиної за ієрархією системи публічного управління, що буде включати представницькі органи державної влади, місцеві виборні органи та різні форми організованої громадськості. Така система будується з використанням інституту адміністративних договорів, правову природу яких необхідно визначати на економічній основі.

Реалізація Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" передбачає досягнення 25 ключових показників, за якими оцінюється хід виконання реформ та програм, більшість з яких доцільно адаптувати та локалізувати на субнаціональні (регіональні) рівні як доповнення до індикаторів Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 року № 385 (табл. 1, 2) [2].

Таблиця 2

Стратегічні індикатори розвитку України та Хмельницької області на період до 2020 року

№ з/п	Показник	Україна				Хмельницька обл.			
		2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020
1	2	3	4	5	6	11	12	13	14
1	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу (гривень)	32002	н/д	43395	57238	19920	н/д	27339	37033
2	Наявний дохід у розрахунку на одну особу (гривень)	н/д	25206	28129	39381	н/д	21591	24278	31597
3	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу (доларів США)	н/д	1284	1350	1750	н/д	173	189	350
4	Експорт товарів у розрахунку на одну особу (доларів США)	н/д	1392	1711	2173	н/д	374	411	448
5	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення (одиниць)	76	н/д	85	93	47	н/д	57	69
б	Кількість середніх підприємству розрахунку на 10 тис. наявного населення (одиниць)	4	н/д	5	8	3	н/д	4	6
7	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (відсотків загального обсягу реалізованої промислової продукції)	3,3	н/д	5,4	7	2,3	н/д	3	4,1
8	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення вищої категорії (І та ІІ категорії) (кілометрів доріг на 1 тис. кв. кілометрів території)	26,2	н/д	27,5	29	23,3	н/д	24,4	25,8

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	11	12	13	14
9	Середньомісячна заробітна плата (номінальна) (гривень)	н/д	3265	4121	5514	н/д	2641	3529	4578
10	Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення (на 1 тис. наявного сільського населення) (проміле)	н/д	13,6	12,5	9	н/д	16,6	15,6	13,5
11	Забезпеченість населення лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. наявного населення на кінець року) (лікарів)	47,9	н/д	51,2	53,4	41,9	н/д	43,2	45,6
12	Рівень обладнання загальної площі житлового фонда водопроводом у міській місцевості (відсотків)	78,5	н/д	79,4	81,5	72,8	н/д	71,5	72,9
13	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у сільській місцевості (відсотків)	30,3	н/д	30,4	31,7	10,8	н/д	11,5	12,9
14	Рівень смертності на 1 тис. населення (проміле)	н/д	14,6	14,2	13,4	н/д	15,7	15,1	14,3
15	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16-59 років (міська місцевість) (проміле)	546	н/д	515,7	503,4	508	н/д	479,7	468,9
16	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16-59 років (сільська місцевість) (проміле)	679	н/д	626,7	586,7	796	н/д	733,3	678,8
17	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (міська місцевість) (відсотків)	69	н/д	71	74	76	н/д	77	80
18	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (сільська місцевість) (відсотків)	38	н/д	43	49	48	н/д	51	53
19	Питома вага утилізованих відходів (відсотків загальної кількості утворених відходів)	31,8	н/д	43,3	50,8	35,8	н/д	20,7	33,2
20	Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (відсотків)	н/д	7,2	7,1	6,8	н/д	8	7,8	7,4
21	Площа земель природно-заповідного фонду (тис. гектарів)	3655,5	н/д	6733	9095,1	306,5	н/д	431,2	587,9
22	Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці (відсотків)	6,1	н/д	11	15	14,9	н/д	20,9	28,5

Джерело: Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-n.

На виконання цієї Постанови Кабінету Міністрів України План заходів з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на 2015-2017 рр. був затверджений Хмельницькою обласною радою 28.05.2015 року № 2-32/2015. Тому в цьому документі не були враховані індикатори оцінки результативності виконання Плану заходів на 2015-2017 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, які були визначені для обласних державних адміністрацій Постановою Кабінету Міністрів України "Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" від 07.10.2015 року № 821 (табл. 3) [3].

Стратегічні індикатори реалізації Стратегії стало- го розвитку України до 2020 року були визначені фахівцями та експертами Міжнародних фінансових організацій, насамперед, Міжнародного Валютного Фонду, а індикатори оцінки результативності виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року в контексті реалізації державних цільових, галузевих і бюджетних програм – Мінрегіоном України (організаційно-методичне забезпечення розробки Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року здійснювало Міністерство економічного розвитку і торгівлі України).

Натомість, у вказаній Постанові Уряду від 07.10.2015 р. № 821 індикатори оцінки результативності виконання Плану заходів на 2015-2017 роки були наведені з урахуванням їх прогнозних значень на 1 січня 2017 року (тобто практично на 1 рік з використанням при розробці Програми соціально-економічного розвитку регіону на 2016 рік).

На жаль, індикатори оцінки результативності виконання завдань у 2015-2017 рр. по таких заходах, як: відновлення безпеки життєдіяльності та економічна реабілітація Донецької та Луганської областей; захист національних інтересів та недопущення порушень конституційних прав громадян України на тимчасово окупованих територіях України; створення умов для розв'язання нагальних проблем переселенців; створення умов для зміцнення зв'язків між регіонами та громадами, а також розвиток прикордонних територій практично зовсім не були визначені.

Тому усі стратегічні індикатори розвитку Хмельницької області, на досягнення яких зорієнтована Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, намічено врахувати у 2017 році: по-перше, при уточненні Стратегії Регіонального розвитку області на період до 2020 року та, по-друге, при розробці Плану заходів на 2018-2020 роки з її реалізації.

Виходячи з назви та змісту Постанови Уряду від 07.10.2015 р. № 821, імплементацію завдань 58-ми цільових, комплексних та регіональних програм, що діють у Хмельницькій області та за змістом і строками виконання знаходяться на контролі обласної ради, доцільно здійснити саме в ці планові документи. Крім того, узагальнюючими показниками стратегічних індикаторів регіонального розвитку адміністративних областей слід визнати рівень та динаміку Індексу регіонального людського розвитку як основного критерію оцінки ефективності діяльності місцевої влади.

Таблиця 3

Стратегічні індикатори розвитку адміністративних областей України згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року

№ з/п	Зміст заходів	Індикатор оцінки результативності виконання
1	2	3
1	Підтримка інтегруючої ролі міст як центрів економічного та соціального розвитку	демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16-59 років (міська місцевість) − 515,7 проміле
2	Розвиток інфраструктури міст, у тому числі під час реалізації **Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013- 2018 роки**, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 р. № 696 (Офіційний вісник України. 2013. № 76. Ст. 2817)	щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення вищої категорії (І та ІІ категорії) − 27,5 кілометра доріг на 1 тис. кв. кілометрів території
3	Розвиток сільської місцевості, у тому числі під час реалізації: **Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року**; **Державної цільової економічної програми розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки**, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1245 (Офіційний вісник України. 2011. № 95. Ст. 3455); **Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013-2018 роки**, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 р. № 696 (Офіційний вісник України. 2013. № 76. Ст. 2817); **галузевої програми «Стандартизація та технічне регулювання у сфері житлово- комунального господарства на 2009-2020 роки»**	збільшення обсягу валової продукції сільського господарства (до очікуваних показників 2015 року) − на 0,9 відсотка; демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16-59 років (сільська місцевість) – 626,7 проміле
4	Розвиток інтелектуального капіталу, у тому числі під час реалізації **Державної цільової соціальної програма підтримки сім'ї до 2016 року,** затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 341 (Офіційний вісник України. 2013. № 37. Ст. 1311);	кількість зайнятих економічною діяльністю (віком 15-70 років) – 17,8 млн осіб
5	Підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів, у тому числі під час реалізації **Державної цільової науково-технічної програми розроблення і створення сенсорних наукоємних продуктів на 2008-2017 роки,** затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1395 (Офіційний вісник України. 2007 р. № 94. Ст. 3440; 2013. № 52. Ст. 1885)	частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції (очікується у 2015 році – 4,2 відсотка, у 2016 році – 5,4 відсотка, у 2017 році – 5,7 відсотка); обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу – 1350 доларів США
6	Розвиток підприємницького середовища та конкуренції на регіональних товарних ринках, у тому числі під час реалізації **галузевої програми реконструкції гідроелектростанцій і будівництва нових об'єктів гідроенергетики на період до 2020 року**	кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення – 85 одиниць; кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення − 5 одиниць; прибуток підприємств (до оподаткування) – 300,3 млрд гривень
7	Розвиток транскордонного співробітництва	експорт товарів у розрахунку на одну особу − 1711 доларів США
8	Раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, збереження культурної спадщини та найцінніших природних територій	питома вага утилізованих відходів (до загальної кількості утворених відходів) − 43,3 відсотка; площа земель природно-заповідного фонду – 6733 тис. гектарів; питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці – 11 відсотків

Закінчення табл. 3

1	2	3
9	Диверсифікація джерел енергопостачання та підвищення рівня енергоефективності в регіонах, у тому числі під час реалізації **галузевої програми енергоефективності та енергозбереження на період до 2017 року**	енергоємність валового внутрішнього продукту становить 0,33 тонни нафтового еквіваленту на 1000 доларів США валового внутрішнього продукту (за паритетом купівельної спроможності) за даними Міжнародного енергетичного агентства
10	Узгодженість політики стимулювання розвитку «точок зростання» та підтримки економічно менш розвинутих та депресивних територій, у тому числі під час реалізації **Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року**	валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу − 43395 грн.; наявний дохід у розрахунку на одну особу − 28129 грн.; обсяг коштів, спрямованих на фінансування програм і проєктів регіонального розвитку у регіонах, показник валового регіонального продукту на одну особу в яких менше 75 відсотків середнього показника по Україні, становитиме не менш як 20 відсотків загального обсягу коштів державного фонду регіонального розвитку за 2016-2017 роки
11	Створення умов для продуктивної праці населення	зростання продуктивності праці (до очікуваних показників 2015 року) − на 1,5 відсотка; рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці – 7,1 відсотка
12	Підвищення стандартів життя в сільській місцевості, у тому числі під час реалізації: **Загальнодержавної цільової програми «Питна вода України» на 2011-2020 роки;** **плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг,** затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 р. № 208 (Офіційний вісник України. 2013. № 28. Ст. 962)	загальний коефіцієнт вибуття сільського населення (на 1 тис. наявного сільського населення) − 12,5 проміле
13	Модернізація системи освіти	охоплення дітей дошкільними навчальними закладами у міській місцевості − 71 відсоток, у сільській місцевості – 43 відсотки
14	Створення умов для формування здорового населення, у тому числі під час реалізації: **Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014-2018 роки**; **галузевої програми стандартизації медичної допомоги на період до 2020 року**	забезпеченість населення лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. наявного населення на кінець року) − 51,2 лікаря; рівень смертності на 1 тис. населення – 14,2 проміле
15	Надання якісних житлово-комунальних послуг, забезпечення житлом, у тому числі під час реалізації: **Загальнодержавної цільової програми «Питна вода України» на 2011-2020 роки;** **Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки,** затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2009 р. № 1249 (Офіційний вісник України. 2009. № 92. Ст. 3108); **Державної програми забезпечення молоді житлом на 2013-2017 роки,** затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2012 р. № 967 (Офіційний вісник України. 2012. № 81. Ст. 3261); **галузевої програми «Стандартизація та технічне регулювання у сфері житлово- комунального господарства на 2009-2020 роки**»	питома вага утилізованих відходів (до загальної кількості утворених відходів) − 43,3 відсотка; рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у міській місцевості – 79,4 відсотка; рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у сільській місцевості – 30,4 відсотка

Джерело: Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 821.

Саме тому, слід вважати цілеспрямованим такий захід 2015 року цієї постанови, як розроблення та подання на розгляд Уряду проєкту акту Кабінету Міністрів України щодо порядку та методики обрахування Індексу регіонального людського розвитку та розрахунку його прогнозного значень на період до 2020 року (термін виконання до 1 жовтня 2016 р.) [3, п. 13].

Головною передумовою здійснення Стратегії "Україна – 2020" є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, в якому засобами його реалізації є зони соціальної відповідальності кожної сторони в об'єктивно обумовлених умовах реального життя українського народу. Нормативно-правове та організаційне забезпечення реалізації Стратегії здійснюється шляхом

розроблення та прийняття в установленому порядку відповідних нормативно-правових актів, щорічних планів дій з реалізації відповідних заходів та моніторингу стану їх виконання.

У зв'язку з цим доречно розглянути Порядок розроблення Регіональних стратегій розвитку і Планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених стратегій і планів заходів, який був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932 [4, с. 2-4].

На субнаціональному рівні Регіональні стратегії і Плани заходів з їх реалізації розробляються обласними державними адміністраціями (ОДА) після прийняття обласними радами відповідного рішення. Ця робота ОДА, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації Регіональних стратегій і виконання Планів заходів з їх реалізації здійснюється за методикою, яка визначена Мінрегіоном України [4, пп. 3, 4].

Регіональні стратегії розробляються на період дії Державної стратегії регіонального розвитку України і повинні відповідати її положенням та здійснюватися з урахуванням стратегій розвитку міст, селищ і сіл, першочергового розвитку депресивних територій, стратегічних пріоритетів розвитку районів ВІДПОВІДНОГО регіону [4, пп. 7, 8].

При цьому розроблення проєктів Регіональних стратегій починається не пізніше, ніж за 15 місяців до завершення строку реалізації діючої Регіональної стратегії і подається на затвердження обласним радам не пізніше ніж через 6 місяців після затвердження Державної стратегії регіонального розвитку [4, пп. 6, 10].

Терміни дії Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 р. і Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" визначені 2020 роком.

Тобто розробку Регіональних стратегій розвитку на майбутній після 2020 року період слід було б розпочинати обласним державним адміністраціям та обласним радам на пізніше 01.10.2019 р. Але необхідно додатково з'ясувати часовий регламент підготовки проєктів Планів заходів з їх реалізації.

Згідно з порядком, встановленим Мінрегіоном України, розроблення проєкту Плану заходів на перші три роки загального періоду дії Регіональної стратегії (перший етап) починається не пізніше ніж через місяць після її затвердження обласною радою. Завершений проєкт Плану заходів на перший етап подається на затвердження обласним радам не пізніше ніж через п'ять місяців після затвердження Регіональних стратегій [4, п. 11].

Надалі розроблення проєкту Плану заходів на наступні чотири роки загального періоду дії Регіональної стратегії (другий етап) починається не пізніше ніж за 15 місяців до завершення першого етапу. Крім того, проєкт Плану заходів подається облдержадміністраціями на затвердження облрадами не пізніше ніж за 12 місяців до завершення строку реалізації першого етапу [4, п. 11].

Виходячи з наведених положень, наступна Державна стратегія регіонального розвитку України повинна розроблятися вже не на 6, як діюча, а на 7 років, тобто на період до 2027 року, а з врахуванням принципу наступності (спадкоємності) – і на період до 2030 року як строку досягнення Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року.

Якщо враховувати не 4-х місячний термін часового регламенту згідно з Порядком, що розглядається, а як мінімум 6-ти місячні терміни реальної розробки та прийняття проєктів Планів заходів з реалізації Стратегій регіонального розвитку областей, то розробку нових Регіональних стратегій розвитку на періоди до 2027 року та до 2030 року, слід починати не з 1 жовтня, а з 1 квітня 2019 року.

Наведений часовий регламент підготовки проєктів Планів заходів з реалізації Регіональних стратегій витриманий Львівською ОДА. План заходів на 2016-2018 роки (перший етап) з реалізації Стратегії розвитку Львівської області до 2020 року був затверджений у 2015 році, тобто заздалегідь, що відповідає Положенням Порядку.

Плани заходів на перший етап реалізації Стратегій регіонального розвитку на період до 2020 року (на 2015-2017 роки) були розроблені і затверджені також у 2015 році по Хмельницькій (травень) та Чернівецькій (червень) областях, тобто в першій рік їх реалізації. Якщо це зробить заздалегідь за досвідом Львівської області, то розробку і затвердження Плану заходів на другий етап (наступні чотири роки) з реалізацій Стратегій регіонального розвитку цих областей на період до 2019 року, необхідно розпочати і завершити у 2017 році.

Але другий етап для цих областей стає трирічним, регламентований загальним періодом дії Стратегії регіонального розвитку – 2020 роком.

За інформацією ГО "Інститут громадянського суспільства" (Вісник Інституту № 37 за січень 2015 року) Львівська ОДА розробила Стратегію розвитку Львівської області на період до 2027 року, хоча вона і не оприлюднена. Тому наступні Плани заходів з реалізації стратегії регіонального розвитку Львівської області будуть розроблятися на 2019-2022 роки, а натомість по Хмельницькій та Чернівецькій області – тільки на 2018-2020 роки.

Виникає потреба розробки нових Регіональних стратегій розвитку цих областей на період до 2027 та до 2030 років та Планів заходів з їх реалізації, виходячи з положень Порядку, що розглядається, на 2021-2023, 2024-2027 і на 2028-2030 роки. Така ж ситуація виникає зі строками розробки нової Державної стратегії регіонального розвитку: її

необхідно розробити на період до 2027 року, а враховуючи принцип наступності (спадкоємності) та строки реалізації Цілей Сталого Розвитку – і на період до 2030 року.

При цьому аналогічно вимогам розробки Стратегій регіонального розвитку згідно з Порядком, що розглядається, формування нової Державної стратегії регіонального розвитку повинно здійснюватись з їх урахуванням (п. 8 Постанови Уряду від 11.11.2015 року № 932).

У той же час, у Хмельницькій ОДА протягом другого півріччя 2016 року відбувся творчий прорив у стратегічному плануванні на підставі впровадження системи Прогнозування – Програмування – Бюджетування (ППБ) у діяльність облдержадміністрації в контексті забезпечення стійкого людського розвитку в області (досягнення позитивної динаміки усіх складових ІРЛР).

У зв'язку з цим, доцільно було б як при розробці Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2030 року, так і при підготовці Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей на цей період, враховувати Цілі Сталого Розвитку (ЦСР) на період до 2030 року як нових орієнтирів загального бачення майбутнього світовою спільнотою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020" стала новим поштовхом у продовженні ініціативних наукових досліджень початку другого десятиліття XXI сторіччя: "Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України" [5], "Провідні складові механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади)" [6], "Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади)" [7].

Ідеологічним підґрунтям формування механізму державного управління "життям по-новому" стає визначення та еволюційний розвиток національної системи цінностей українського народу, яка призвана забезпечити збереження різноманітних індивідуальних особливостей населення кожного регіону, його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини і територіальної цілісності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та етнічних цінностей, а також досягнення взаємозумовленого емерджентного розвитку регіонів як єдиного національного цілого ("Наша країна – єдина родина!").

В умовах становлення в Україні "життя по-новому" дзеркалом політичної відповідальності і рівня державного управління стає Індекс людського розвитку на національному та регіональному рівнях, який має більше спільного з реальним життям людей та їхніми оцінками результатів діяльності влади у порівнянні з валовими показниками економічного зростання. За Індексом людського розвитку наша країна у 2015 році займала 81 місце серед 188 країн світу, а Хмельницька область за ІРЛР серед решти 22 адміністративних областей України займала 19 місце проти 18 місця в 2014 році [8, с. 224; 9, с. 56].

Формування в майбутньому інноваційного українського суспільства буде базуватися переважно на генерації і використанні нових знань. Тому соціальні інвестиції в інтелектуальний капітал будуть перетворюватись в найбільш ефективний спосіб розміщення державних та місцевих бюджетних ресурсів. Існує об'єктивна необхідність та реальна потреба в підвищенні ролі та результативності бюджетного механізму, який реалізується в оновленому Бюджетному кодексі України в масштабі реального часу та призваний забезпечити збалансоване управління сталим розвитком держави на основі національної системи цінностей.

Збалансоване управління сталим розвитком держави на основі національної системи цінностей повинно відповідати сучасним уявленням про напрями сталого розвитку людства, виражених в девізі ЕКСПО – 2005 – Мудрість природи, який розкривають три органічних складових: Матриця природи; Мистецтво життя; Розвиток екоспільнот [5, с. 13].

Матриця природи – це розуміння механізмів природи як складного взаємовідношення між життям, інформацією і всесвітом.

Мистецтво життя – це розуміння механізмів природи, яке знайдено в світових культурах, мистецтві, соціальних нормах і технологічній етиці у минулому і сьогоденні, що відкриває можливості для майбутнього.

Розвиток екоспільнот – це створення нового способу життя, в якому суспільство і уряд планують і розвивають національне виробництво, споживання, розвиток і охорону природи для підтримки саме того способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою.

Цільовими показниками соціально-економічного розвитку регіону, як і національного господарства в цілому, є показники рівня, стандарту і якості життя населення. Саме вони з найбільшою змістовністю відображають соціальну спрямованість всіх змін, що проводяться в регіоні [5, с. 15, 16].

Рівень життя – це комплексний показник, що характеризує досягнуте задоволення матеріальних і духовних потреб людини І суспільства в цілому, відображаючи в кінцевому результаті добробут населення. При чому структура матеріальних і духовних потреб людини адекватна структурі людської діяльності початковим моментом і метою якої є їх задоволення.

Стандарт життя – це соціально прийнятий норматив рівня життя. У ряді держав існують офіційні певні стандарти життя і, крім того, кожна соціальна група і спільність та навіть кожна людина має свій власний суб'єктивний стандарт. Стандарт життя також змінюється із часом, але ця зміна відбувається дискретно у міру якісної зміни соціально-економічної системи.

Якість життя – це співвідношення рівня життя та прийнятого стандарту. Цей критерій показує ступінь задоволення потреб, а оскільки потреби виникають тільки за наявності потенційних можливостей (не можна бажати того, чого не знаєш), та якість життя фактично відображає рівень рівноваги соціально-економічної системи і характеризує рівень соціальної напруги.

В ідеальному варіанті бюджетного механізму збалансованого управління сталим розвитком держави на основі національної системи цінностей управління соціально-економічним розвитком регіонів повинне здійснюватись на основі цільової функції, яка є індикатором якості життя. Тобто реально досяжна на певному тимчасовому інтервалі зміна значень показників якості життя, виходячи з соціально-економічного стану регіону та держави в цілому, їх позицій в зовнішньому середовищі і прийнятій стратегії розвитку в умовах глобалізації.

Виходячи з цих положень, уточнення діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та розробка проєкту Плану заходів з її реалізації у 2018-2020 роках включала оцінку досягнення 15 національних завдань 7 Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), які були визначені на період до 2015 року, і обґрунтування додаткових заходів щодо їх завершення до 2020 року.

Публічними результатами роботи науковців Робочої групи з впровадження системи ППБ в діяльність Хмельницької ОДА стали публікації в фахових виданнях: "Вісник економічної науки" [10-11], "Економічний вісник Донбасу" [12-14], "Економіка і держава" [15-16], "Формування ринкових відносин в Україні" [17], "Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу" [18-20; 24], "Наукові праці Інституту економіки промисловості НАН України" [22].

Отримані результати дослідження в порядку науково-громадської ініціативи були направлені до Кабінету Міністрів України та до Комітету Верховної Ради України з питань податкової політики. Вони використовуються в навчальних процесах Хмельницького університету управління і права та Бердянського університету менеджменту і бізнесу, а також при підготовці магістерських, кандидатських і докторських дисертацій.

Постановка завдання. Цілі Сталого Розвитку (ЦСР) на період до 2030 року як нові орієнтири загального бачення майбутнього світовою спільнотою містять 169 завдань і продовжують 7 Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), які включали 15 завдань та 33 індикатора. В Україні ЦРТ з 2003 року слугували єдиним стратегічним документом, який був уточнений у 2010 році в розрізі завдань й індикаторів та отримав підсумкову оцінку у 2015 році. Моніторинг ЦРТ вівся з 2004 року і представлявся у вигляді Національних доповідей за відповідний рік.

Серед 10 доповідей щодо ЦРТ доречно відмітити Національну доповідь 2008 року – "Людський розвиток та європейський вибір України", коли були встановлені взаємозв'язки між ЦРТ, людським розвитком та європейським вибором України.

У 2003-2015 роках Україна спромоглася здійснити локалізацію ЦРТ тільки в 5 адміністративно-територіальних утвореннях: у 2005-2006 рр. – у 3 пілотних проєктах (Луганській, Донецькій, Львівській областях), а пізніше у 2010-2012 рр. – в АР Крим і Чернівецькій області.

Прийняття ЦСР на наступні 15 років відбулось на Саміті ООН з Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року, який відбувся в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 року.

Президент України Петро Порошенко, виступаючи на цьому Саміті ООН, зазначив, що "заради досягнення Цілей Сталого Розвитку на національному рівні Україна здійснюватиме нові програми і проєкти, які на практиці забезпечать макроекономічну стабільність, екологічний баланс та соціальну згуртованість. ЦСР служитимуть в якості загальної основи для подальших перетворень в Україні".

ЦСР офіційно вступили в силу з 1 січня 2016 року і Уряд України разом з бізнес-колами та громадським сектором мають створити умови для повноцінного досягнення цих 17-ти цілей: 1) викорінення злиднів; 2) ліквідація голоду; 3) добре здоров'я і благополуччя; 4) якісна освіта; 5) тендерна рівність; 6) чиста вода і санітарія; 7) недорога і чиста енергія; 8) гідна робота й економічне зростання; 9) індустріалізація, інновації та інфраструктура; 10) зменшення нерівності; 11) сталі міста і населені пункти; 12) відповідальне споживання і виробництво; 13) боротьба зі зміною клімату; 14) збереження морських екосистем; 15) збереження екосистем суші; 16) мир, правосуддя та ефективні інститути; 17) партнерство в цілях сталого розвитку [9, с. 13].

У м. Києві 5-6 липня 2016 року з ініціативи вчених- переселенців з Донбасу (Інститут економіки промисловості НАН України (ІЕП НАНУ), як ініціатор створення і засновник Академії еконо-

мічних наук України), відбулася консультація з адаптації та локалізації 17 ЦСР, яка була організована Міністерством економічного розвитку та ПРООН в Україні за участі Профспілки працівників АПК України та IUF.

Протягом липня – жовтня 2016 року було намічено провести роботу у 17 групах по кожній цілі окремо, а результати обговорення представити у Національній доповіді щодо ЦСР, яка об'єднувала б рекомендації по їх досягненню в Україні. Але сталося інакше.

Протягом 2-го півріччя 2016 року аналогічні Регіональні консультації у формі "Світове кафе" відбулися в 10-ти місцях України (табл. 4).

Вибір з 17 ЦСР 3-4-х для регіонів та 3-4-х для України в цілому відбувалося з одночасним визначенням Програм, що сприятимуть втіленню кожної цілі, їх розробників та відповідальних за виконання.

У цих Регіональних консультаціях з керівного складу державної влади на рівні ОДА та Облрад взяли участь перший заступник голови Сумської ОДА Олександр Марченко, заступник голови Черкаської ОДА Ярослав Березань, заступник голови Запорізької ОДА Едуард Гучнін, перший заступник голови Житомирської облради Володимир Ширма та Голова Маріупольської міської Ради Вадим Бойченко (в 5-х з 10-ти Регіональних консультаціях). Першу Регіональну консультацію, яка відбулась в м. Дніпро 20.07.2016 року, відкрив радник голови Дніпропетровської облради Віталій Литвин.

За результатами Регіональних консультацій наявне виникнення проблем узгодження бачень регіонів пріоритетних ЦСР до 2030 року як для України в цілому, так і у Стратегіях регіонального розвитку областей на період до 2020 року при їх уточненні або при розробці нових Регіональних стратегій їх розвитку на періоди до 2027 та до 2030 років.

Недопущення відцентровості цілей Регіональних стратегій, які будуть визначені органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями, від стратегічних цілей розвитку України в цілому, а навпаки, забезпечення їх доцентровості, як основи збереження територіальної цілісності України, стає головною задачею діяльності обласних та районних державних адміністрацій, Ради з національної безпеки і оборони України (РНБО), Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Адміністрації Президента України у адаптації та реалізації Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року на рівні адміністративних областей.

Обґрунтованість та узгодженість стратегічних цілей розвитку України в цілому як парламентсько-президентської республіки з довго-, середньо- та короткостроковими цілями розвитку регіонів повинно стати базою підготовки Передвиборчої Програми і наступних Послань Президента України до Верховної Ради України, Програм діяльності Кабінету Міністрів України, Програм сталого (збалансованого) соціально-економічного розвитку держави і регіонів, Державного та місцевих бюджетів.

Задля досягнення ЦСР на період до 2030 року оптимізацію варіантів забезпечення узгодженості стратегічних цілей розвитку регіонів і України в цілому завчасно спроможні здійснювати Інститути Відділення економіки НАНУ і Академії державного управління при Президентові України за участі Регіональних наукових центрів НАНУ при координації РНБО, Міністерством освіти і науки, Міністерством охорони здоров'я, Мінекономрозвитком, Мінпраці та соціальної політики, Мінфіном та Мінрегіоном України.

З використанням програмно-цільових методів у системі Прогнозування – Програмування – Бюджетування (ППБ) стає можливим побудова "Дерева цілей" від регіонів до держави в цілому (або від ОТТ і районів до області) як матриці ієрархії відповідних завдань і стратегічних індикаторів Національного плану дій зі сталого розвитку.

На основі Національного плану дій буде розроблятися і нова Державна стратегія регіонального розвитку України та Регіональні стратегії регіонального розвитку адміністративних областей на періоди до 2027 та 2030 років.

На жаль, поки що триває визначення національних завдань і показників- індикаторів глобальних Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року з наступною їх адаптацією й локалізацією на субнаціональний (регіональний) рівень (як і в минулому, на протязі 2000-2003 років, це відбувалося із адаптацією і локалізацією Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 р.).

Виходячи з викладеного, уточнення у 2017 році діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року з обов'язковим включенням Стратегій розвитку Об'єднаних територіальних громад (ОТГ) шляхом приведення її у відповідність з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року та розробка у 2017 році Плану заходів з її реалізації у 2018-2020 роках, які мають бути зорієнтовані на мобілізацію резервів росту регіонального потенціалу області та передбачати оцінки стану досягнення ЦРТ на період до 2015 році і, у разі необхідності, мати обґрунтовані нові завдання і заходи по їх досягненню у 2018-2020 роках.

Чергові вибори Президента України повинні відбутися у травні 2019 року. В Передвиборчій Програмі діючого Президента Петра Порошенка, який буде балотуватися і на другий строк, та в

Таблиця 4

Динаміка Регіональних консультацій 2016 року в адміністративних областях України щодо адаптації та локалізації Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року

№ з/п	Дата проведення	Місто	Ініціатори, організатори, партнери	Пріоритетні цілі Сталого розвитку	
				України	регіону
1	2	3	4	5	6
1	20 липня	м. Дніпро	Ініційована Представництвом ООН в Україні, Програмою розвитку ООН, Програмою сприяння зеленій модернізації економіки України GIZy партнерстві з Дніпропетровською обласною адміністрацією	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 3) № 11 – сталі м ста і населені пункти; 4) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) № 11 – сталі міста і населені пункти; 3) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 4) № 16 – мир, правосуддя та ефектніші інститути
2	29 липня	м. Суми	Організована Представництвом ООН в Україні та Бюро Всесвітньої Організації Охорони здоров'я в Україні у партнерстві з Сумською обласною державною адміністрацією	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 3 – добре здоров'я і благополуччя; 3) № 7 – недорога і чиста енергія; 4) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 5) № 9 індустріалізація, інновації та інфраструктура	1) № 12 – відповідальне споживання і виробництво; 2) № 15 – збереження екосистем суші; 3) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 4) № 11 – сталі міста і населені пункти; 5) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура
3.	1 серпня	м. Житомир	Організована Представництвом ООН в Україні та ООН Жінки в Україні у партнерстві з Житомирською обласною державною адміністрацією та Житомирською обласною молодіжною громадською організацією «Патріот»	1) № 3 – добре здоров'я і благополуччя; 2) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 3) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 4) № 11 – сталі м ста і населені пункти; 5) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути	1) № 3 – добре здоров'я і благополуччя; 2) № 4 – якісна освіта; 3) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 4) № 11 – сталі міста і населені пункти.
4	9 серпня	м. Тернопіль	Ініційована Представництвом ООН в Україні, Програмою розвитку ООН. Міжнародною організацією з міграції	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 3) № 3 – добре здоров'я і благополуччя	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) № 2 – ліквідація голоду; 3) № 4 – якісна освіта; 4) № 6 – чиста вода і санітарія; 5) № 11 – сталі міста і населені пункти
5	17 серпня	м. Луцьк	Ініційована Представництвом ООН в Україні, Програмою розвитку ООН, Програмою сприяння зеленій модернізації економіки України GIZy партнерстві з Волинською обласною адміністрацією	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 3) № 3 – добре здоров'я і благополуччя	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) № 3 – добре здоров'я і благополуччя; 3) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура
6	2 вересня	м. Маріуполь	Ініційована Представництвом ООН в Україні, Представництвом дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) у партнерстві з Маріупольською міською радою	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 3) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 4) № 10 – зменшення нерівності	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 11 – сталі міста і населені пункти; 3) №9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 4) № 3 – добре здоров'я і благополуччя
7	8 вересня	м. Черкаси	Ініційована Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Представництвом ООН в Україні, зокрема, Об'єднаною програмою з ВІЛ/СНІД в Україні та Міжнародною організацією праці у партнерстві з Черкаською обласною державною адміністрацією	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 3) № 3 – добре здоров'я і благополуччя	1) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 2) № 11 – сталі міста і населені пункти; 3) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 4) № 2 – ліквідація голоду; 5) № 3 – добре здоров'я і благополуччя

Закінчення табл. 4

1	2	3	4	5	6
8	14 вересня	м. Запоріжжя	Ініційована Представництвом ООН в Україні, Представництвом фонду народонаселення ООН у партнерстві з Запорізькою обласною державною адміністрацією	1) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 2) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 3) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 4) № 11 – сталі міста і населені пункти	1) № 11 – сталі міста і населені пункти; 2) № 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 3) № 8 – гідна робота й економічне зростання
9	23 вересня	м. Чернівці	Організована Представництвом ООН в Україні, Офісом Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні у партнерстві з Чернівецькою обласною державною адміністрацією	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути; 3) № 3 – добре здоров'я і благополуччя	1) № 3 – добре здоров'я і благополуччя; 2) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 3) № 15 – збереження екосистем суші
10	26 вересня	м. Ужгород	Організована Представництвом ООН в Україні, Офісом ФОР у партнерстві з Закарпатською державною адміністрацією	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) №9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура; 3) № 16 – мир, правосуддя та ефективні інститути	1) № 8 – гідна робота й економічне зростання; 2) № 11 – сталі міста і населені пункти; 3) № 15 – збереження екосистем суші

Передвиборчих Програмах інших претендентів на цей пост мають міститися обґрунтовані ними разом з соратниками Соціальні Бачення досягнення нашою державою Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, які стануть центральними ланками Національного плану дій.

У свою чергу, Програма діяльності Кабінету Міністрів України повинна розкривати механізми забезпечення макроекономічної стабільності та розвиток національного господарства, основні напрями і заходи дотримання екологічного балансу з природою, досягнення соціальної згуртованості українського народу, підвищення рівня і якості його життя.

Вочевидь, що передвиборчі програми претендентів на пост Глави Держави та Програми діяльності претендентів на посаду Глави Уряду будуть базуватися на Науково-аналітичних доповідях "Адаптація і локалізація Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року" усіх адміністративно-територіальних утворень України.

Механізм державного регулювання регіонального людського розвитку, побудований на основі системи ППБ, передбачає, щоб ці доповіді готувалися місцевими державними адміністраціями разом з органами місцевого самоврядування за участі наукових установ та ВНЗ, представників бізнесу та фахівців і експертів від організованої громадськості.

У зв'язку з цим вказану Науково-аналітичну доповідь разом з уточненою Стратегією регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та з Планом заходів на 2018-2020 роки з її реалізації намічено схвалити та затвердити спільним рішенням Хмельницької ОДА та Хмельницької облради в грудні 2017 року. Розпочати цю роботу намічено на основі рішення Облради щодо відповідного доручення ОДА на початку 2017 року при уточненні Програми соціально-економічного розвитку та місцевих бюджетів Хмельницької області на 2017 рік.

Мета статті. Метою статті є розкриття процесів формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області в умовах бюджетно-фіскальної децентралізації та обґрунтування доцільності здійснення пілотного проєкту-експерименту з застосуванням галузевих нормативів І стандартів надання публічних послуг (з використанням соціальних нормативів за кожним із делегованих державою органом місцевого самоврядування повноважень).

Виклад основного матеріалу. Робочою групою з впровадження системи ПГЕБ в діяльність облдержадміністрації був розроблений механізм державного регулювання регіонального людського розвитку, який призваний забезпечити суттєве підвищення ролі регіональних органів державної влади в Україні в умовах бюджетно-фіскальної децентралізації (рис. 1-3).

У процесах моніторингу і рейтингової оцінки між областями рівня та динаміки Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) провідними елементами механізму державного регулювання регіонального людського розвитку стають, по-перше, обґрунтування цілей і моделювання розвитку, прогнозування і планування людського розвитку; по-друге, фінансування заходів і завдань регіонального людського розвитку; по-третє, моніторинг регіонального людського розвитку.

Кінцевою метою і одночасно критерієм оцінки результативності та ефективності механізму державного регулювання регіонального людського розвитку є оцінка рівня та динаміки окремих складових та в цілому інтегрального Індексу ре-

гіонального людського розвитку (ІРЛР). Тому наявність прямих і зворотних зв'язків в алгоритмі механізму державного регулювання регіонального людського розвитку та у логічній схемі оцінки його результативності та ефективності в процедурах обґрунтування заходів покращення ІРЛР забезпечує досягнення їх комплексності, системності та емерджентності.

Висновки. Розглянувши регламентовані Мінрегіоном України процедури стратегічного планування на національному та регіональному рівнях та виходячи з завдань адаптації і локалізації в Хмельницькій області Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, можна констатувати наступне.

У 2017 році передбачається значний обсяг планово-аналітичної та фінансово-бюджетної роботи Хмельницької ОДА та Хмельницької облради, виходячи із завдань освоєння принципово нового підходу до стратегічного планування, яке пов'язане з покращенням ІРЛР області.

Уточнення в 2017 році діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та розробка Плану заходів з її реалізації у 2018-2020 роках мають бути зорієнтовані на:

1. Визначення завдань зростання складових та в цілому Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області у 2017-2020 роках як виміру покращення рівня та якості життя населення регіону.

2. Виявлення та мобілізацію резервів росту регіонального потенціалу області.

3. Обов'язкове включення Стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад, які створені в області.

4. Оцінку стану досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, визначених на період до 2015 року і в разі необхідності мати обґрунтовані нові завдання і заходи по їх досягненню у 2018-2020 роках.

5. Досягнення узгодженості Цілей регіонального розвитку Хмельницької області з Цілями Сталого Розвитку України на період до 2030 року як еволюційного продовження реалізації Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року.

6. Проведення порівняльного аналізу рейтингових оцінок ІРЛР Хмельницької області з Львівською та Чернівецькою областями, які займають перші місця в Україні, а також з Тернопільською та Вінницькою областями як сусідами в ТІодільському краї.

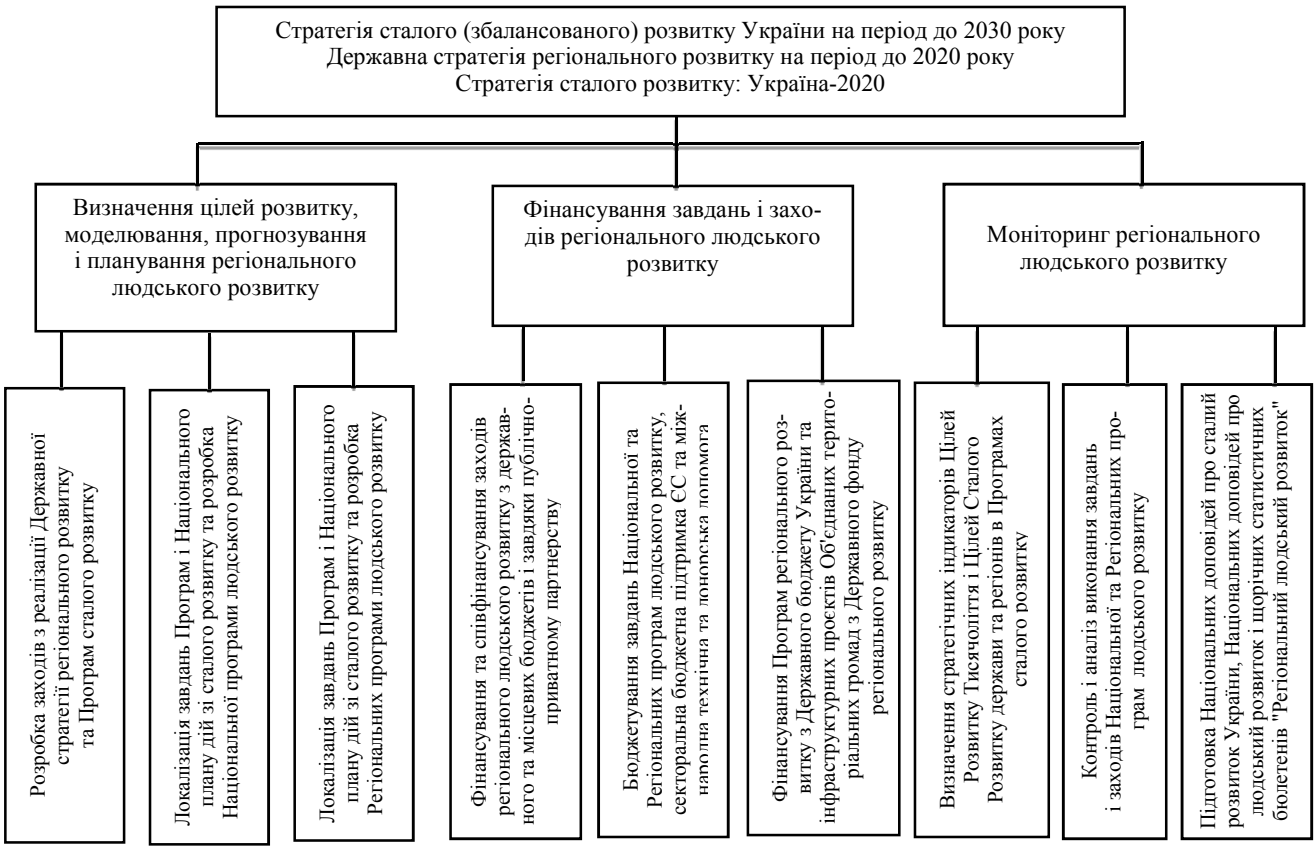

Рис. 1. Провідні елементи та основні складові механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

Джерело: авторська розробка Шинкарюк О. В., к.е.н., доцента кафедри обліку і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу МОН України, члена Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи Прогнозування – Програмування – Бюджетування (ППБ) у діяльності обласної державної адміністрації.

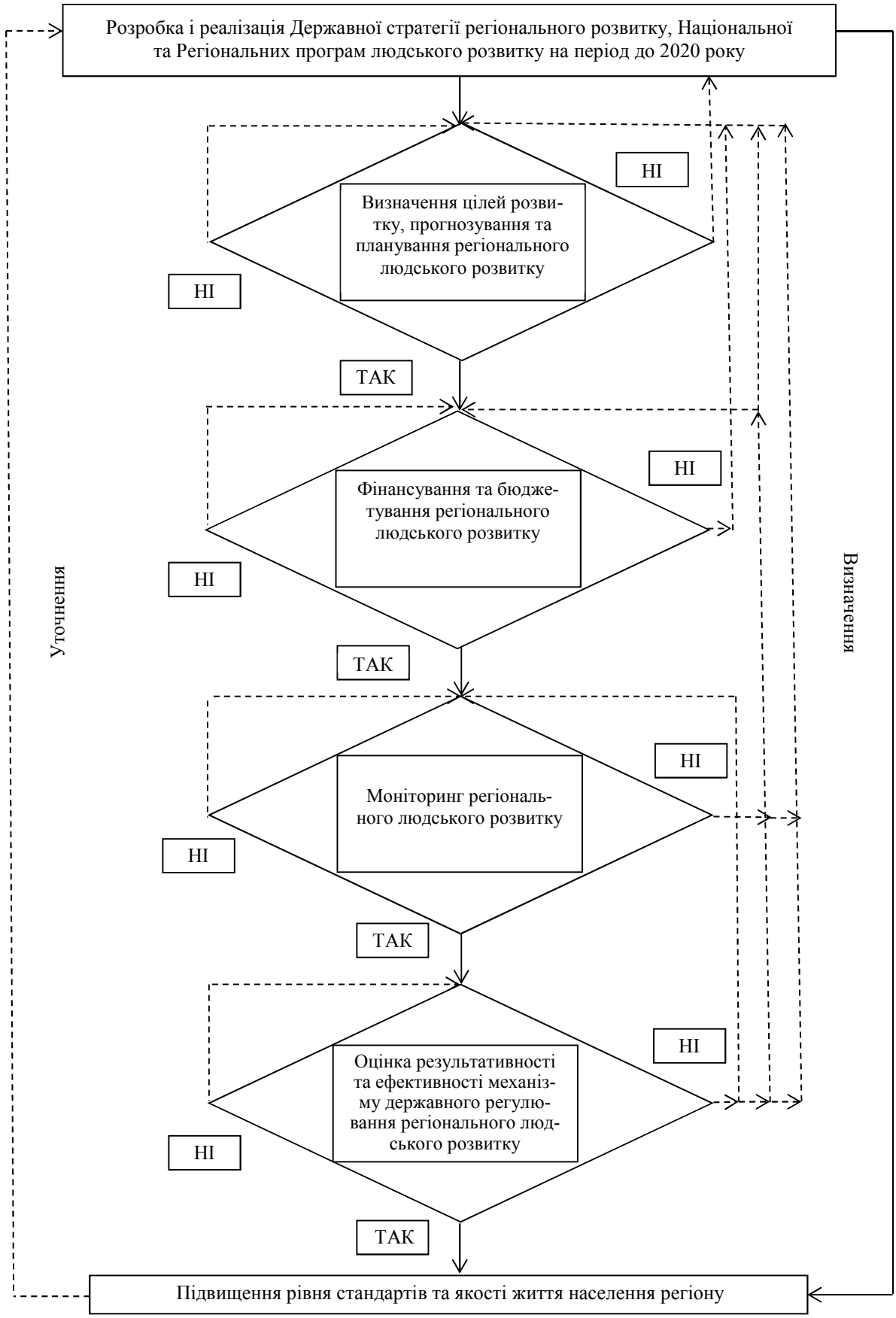

Рис. 2. Алгоритм функціонування механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

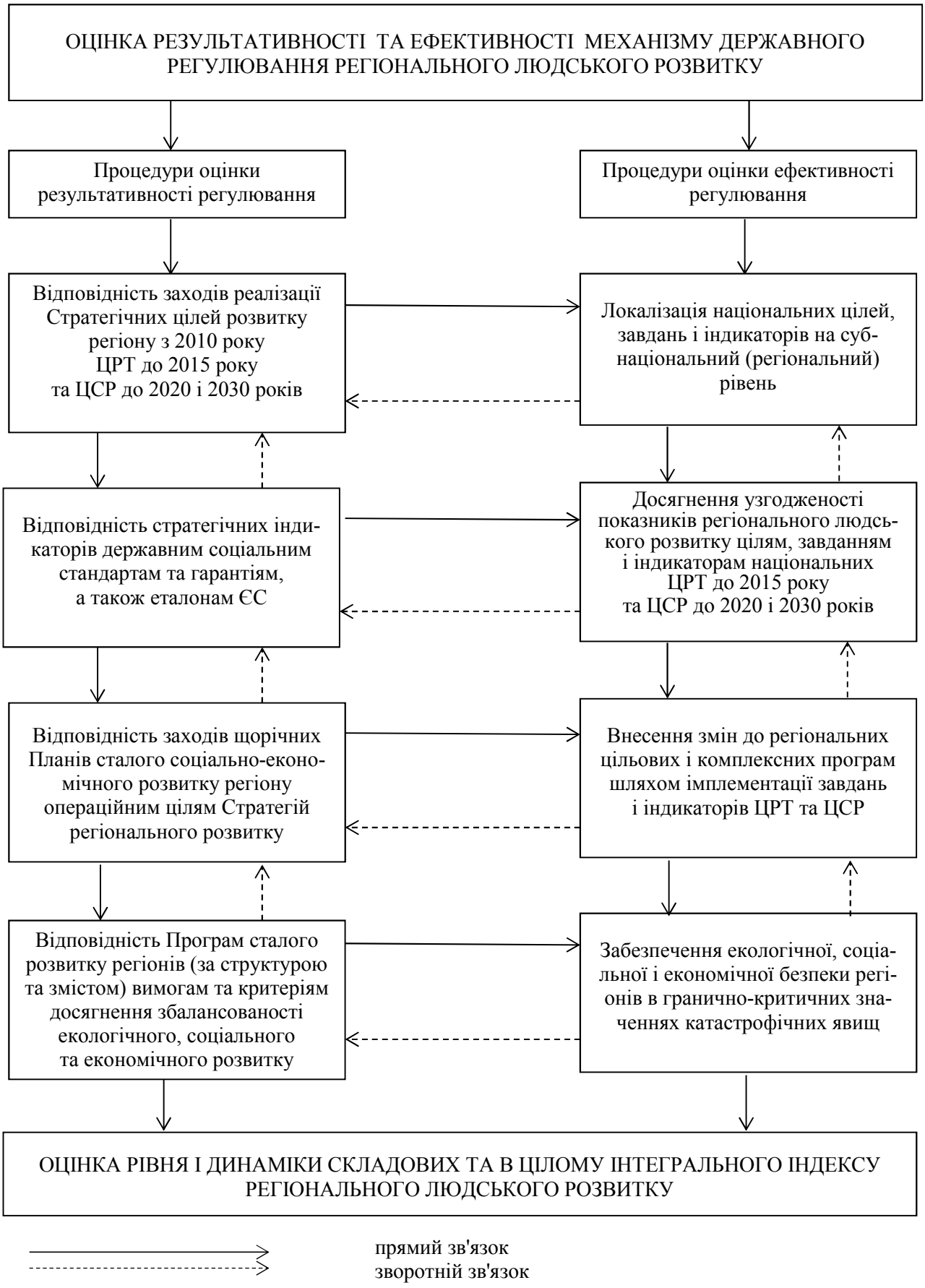

Рис. 3. Логічна схема оцінки результативності та ефективності механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

7. Уточнення структури, функцій і повноважень Хмельницької ОДА в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, які усунуть дублювання з функціями та повноваженнями органів місцевого самоврядування і забезпечать здійснення тільки адміністративного контролю за їх діяльністю.

Здійснення у 2017 році адаптації та локалізації 17-ти Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року намічено досягти шляхом проведення регіональних консультацій у кожному із 20-ти адміністративних районів Хмельницької області з обов'язковою участю організованої громадськості і презентацією доповідей керівництвом і фахівцями ОДА, облради, райдержадміністрацій та райрад, об'єднаних територіальних громад.

Завершення Регіональних консультацій Хмельницької області намічено здійснити в обласному центрі за участі малого і середнього бізнесу та громадських організацій Подільського краю (додатково Вінницької та Тернопільської областей), а також представників центральних органів законодавчої та виконавчої влади в Україні.

Керівництвом ОДА та облради буде презентована науково-аналітична доповідь "Локалізація Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року в Хмельницькій області" (з наступним розміщенням на сайті облдержадміністрації для публічного обговорення мешканцями Подільського краю).

Обґрунтування у 2018 році відповідних завдань і стратегічних індикаторів Регіонального та Національного плану дій зі сталого розвитку буде зорієнтовано на формалізацію пріоритетних Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, які визначені для Хмельницької області та України.

На основі цих планів будуть розроблятися проєкти нової Регіональної стратегії області та нової Державної стратегії регіонального розвитку на періоди до 2027 та 2030 років (по ієрархії від областей до держави).

Починаючи з 1 квітня 2019 року на основі узгодження ЦСР на період до 2030 року на національному та регіональному рівнях доречно буде приступити до формування остаточних варіантів нової Державної стратегії регіонального розвитку та Регіональної стратегії розвитку Хмельницької області до 2027 та 2030 років (по ієрархії від держави до областей).

При цьому формування Національного та Регіональних планів дій зі сталого розвитку та Державної і Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей доцільно було б організувати наступним чином:

– Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, маючи багаторічний досвід формування економічної, соціальної і регіональної політики, розробляє Державну і Регіональні стратегії розвитку адміністративних областей (з використанням науково-дослідних робіт НДЕІ колишнього Держплану України, який мав великий досвід територіального планування та методичного забезпечення комплексного розвитку регіонів);

– Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України здійснює розробку Планів заходів з реалізації Державної і Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей (враховуючи досвід розробки Плану заходів на 2015-2017 роки) [3].

Визначення стратегічних і оперативних цілей регіонального розвитку та розробку заходів з їх реалізації необхідно буде проводити відповідно до завдань ЦСР на період до 2030 року з використанням Екологічного, Соціального і Інвестиційного паспортів Хмельницької області.

Практична реалізація методологічного підходу до стратегічного планування, що розглянуто, забезпечить досягнення в перспективі стійкого людського розвитку як основи розробки Програм сталого (збалансованого) соціально-економічного розвитку держави і регіону. Саме ці Програми будуть включати інноваційні, науково-технічні та комплексні цільові та регіональні програми людського розвитку на національному і регіональних рівнях.

Література

1. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. С. 14; 154.

2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385. URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/ 385-2014-п.

3. Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 7 жовтня 2015 р. № 821. URL: http://za- kon2.rada.gov.ua/laws/show/ 821-2015-п.

4. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932. [URL: http:/ / dfrr.minregion.gov.ua/Legal-base.

5. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів 2-вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. С. 12-33.

6. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2(26). С. 131-140.

7. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України.* 2014. № 3 (27). С. 113-126.

8. Розвиток заради порятунку / Шевчук В. Я., Черняк В. К., Ковальчук Т. Т., Педан М. П., Панков О. І. та ін. Київ: Геопринт, 2016. 227 с.

9. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2015. 65 с.

10. Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф., Островецький В. І. Глобальні і національні оцінки інновацій і розвитку людського капіталу. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 1 (30). С. 171-181.

11. Островецький В. І. Податкова політика України в умовах децентралізації. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 2.

12. Столяров В. Ф., Островецький В. І. Становлення та розвиток офшорної діяльності резидентів України (в контексті аналізу світового досвіду антиофшорного регулювання). *Економічний вісник Донбасу*. 2016. №1 (43). С. 68-82.

13. Столяров В. Ф., Островецький В. І. Основні фактори формування структури фінансового капіталу підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. №2 (44).-С. 87-94.

14. Беседін В. Ф., Столяров В. Ф., Островецький В. І. Методологічні основи рентних відносин в контексті сталого розвитку України. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 87-94.

15. Шинкарюк О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку). *Економіка та держава*. 2016. № 8 (серпень). С. 70-78.

16. Столяров В. Ф., Островецький В. І. Формування цін і тарифів на товари і послуги суб'єктів природних монополій. *Економіка та держава*. 2016. № 8. С. 19-27.

17. Шинкарюк О. В. Становлення та розвиток інформаційно-методичного забезпечення моніторингу регіонального людського розвитку (в контексті реалізації національних завдань ЦРТ). *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 11.

18. Беседін В. Ф., Столяров В. Ф., Островецький В. І. Методологічні основи формування нової податкової політики України в контексті євроінтеграції та сталого розвитку (І частина). *Вісник Бердянського Університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 3 (35).

19. Беседін В. Ф., Столяров В. Ф., Островецький В. І. Методологічні основи формування нової податкової політики України в контексті євроінтеграції та сталого розвитку (ІІ частина). *Вісник Бердянського Університету менеджменту І бізнесу*. 2016. № 4 (36).

20. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (І частина: визначення цілей розвитку, прогнозування і планування людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 3 (35).

21. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (ІІ частина: фінансування людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4.

22. Островецький В. І. Державні фінанси України в умовах децентралізації: податкові надходження. *Економіка промисловості*. 2016. № 2.

Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 1 – Стан і проблеми державного регулювання)

Наведено індикатори реалізації Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020" та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. За результатами регіональних консультацій систематизовано пріоритетні Цілі Сталого Розвитку в розрізі України та 10 регіонів на період до 2030 року.

На підставі розкриття інституціонального забезпечення розробки Регіональних стратегій та Планів заходів з їх реалізації визначено порядок і терміни розробки цих документів для Хмельницької області.

Розкрито сутність та зміст базових категорій механізму державного регулювання регіонального людського розвитку: "Матриця природи" "Мистецтво життя", "Розвиток екоспільнот", "Рівень життя", "Стандарт життя", "Якість життя".

Представлено структуру механізму державного регулювання регіонального людського розвитку, яка включає провідні елементи і основні складові, алгоритм функціонування та логічну схему оцінки результативності та ефективності.

Ключові слова: регіональні стратегії, плани заходів, стратегічні індикатори, регіональний людський розвиток, механізм державного регулювання, Цілі Розвитку Тисячоліття, Цілі Сталого Розвитку.

Korniychuk O. O., Stolyarov V. F., Shynkaryuk O. V. Formation of Mechanism of State Regulation Sustainable Human Development of Khmelnytsky Region (from Idea to Experiment: Part 1 – Status and Problems of State Regulation)

The authors presented the indicators of the Strategy implementation of sustainable development "Ukraine-2020" and the State Regional Development Strategy for the period until 2020. Scientists in collaboration with civilservants systematized priority Arms of Sustainable Development in the context of Ukraine as whole and 10 regions for the period until 2030 on the results of regional consultations.

The order and deadlines of the development of Regional strategies and Action plans to their implementation have been identified for Khmelnitsky region based on the disclosure of institutional support for these documents development.

The authors disclosed the nature and content of basic categories of state regulation of regional human development such as "Matrix nature", "Art of living", 'Development of ecological community", "Level of life", "Standard of Life", Standard life", "Quality of life".

The framework of state regulation of regional human development, which includes major elements and main components, the algorithm logic circuit operation and evaluation of effectiveness and efficiency.

Keywords: regional strategies, action plans, strategic indicators, regional human development, mechanism of state regulation, Millennium Development Goals, Sustainable development objectives.

О. О. Корнійчук
Голова Хмельницької обласної державної адміністрації,
В. Ф. Столяров
доктор економічних наук, професор,
О. В. Шинкарюк
кандидат економічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТІЙКОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ (ВІД ІДЕЇ ДО ЕКСПЕРИМЕНТУ: Ч. 2 – ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПО-НОВОМУ) [1]

Виклад основного матеріалу. У 2016 році головним науково-прикладним результатом Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи Прогнозування – Програмування – Бюджетування (ППБ) в діяльність облдержадміністрації стали [1-4]:

1. Механізм державного регулювання регіонального людського розвитку, який включає провідні елементи та основні складові, алгоритм функціонування та логічну схему оцінки його результативності та ефективності (рис. 1-3 частини 1 статті).

Інституалізація діючого та пошукового науково-методичного забезпечення механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Діюче нормативно-правове та пошукове науково-методичне забезпечення основних складових механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

№ з/п	Складові механізму державного регулювання регіонального людського розвитку	Нормативно-правові акти та наукові доробки
1	2	3
1. Визначення цілей розвитку, моделювання, прогнозування і планування регіонального людськоюо розвитку*		
1	Розробка заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та Програм сталого розвитку	1.1.1. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2011-п. 1.1.2. Закон України ви 05 лютого 2015 року № 156-VIII «Про засади державно: регіональної політики». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/l56-19. 1.1.3. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 року № 821 «Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-п. 1.1.4. Постанова КМУ від 11 листопада 2015 року № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів». URL: hup://zakon2 rada.gov.ua/1aws/show/932-2015-п
2	Локалізація завдань Програм і Національного плану дій зі сталого розвитку та розробка Національної програми людського розвитку	1.2.1. Стратегія сталого (збалансованого) розвитку України на період до 2030 року (проєкт). 1.2.2. Указ Президента України від 12 січня 2015 №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/20I5. 1.2.3. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. *Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України* / кол. авторів. – 2-ге вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ, УДУФМТ, 2011. С. 12-33. 1.2.4. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Основи взаємодії програм людського розвитку з національними проектами України. *Регіональний розвиток України: проблем и та перспективи*: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 червня 2015 року). Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2015. С. 178-180

[1] У порядку обговорення. Продовження. Див. статтю Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 1 — Стан і проблеми державного регулювання). *Економіка та держава.* 2017. № 3 (березень).

Надруковано: Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 2 – Перспективи державного регулювання по-новому). *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 4-15. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2017/3.pdf.

Продовження табл. 1

1	2	3
3	Локалізація завдань Програм і Національного плану дій зі сталого розвитку та розробка Регіональних програми людського розвитку	1.3.1. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2 (26). С. 131-140. 1.3.2. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «жилим по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. №3 (27). С. 113-126. 1.3.3. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методолога розробки програм та бюджету регіону в контексті людського розвитку. *Збірник наукових праць. Вип. 6. Економічні науки*. Чернівці: Книги-ХХІ, 2010. С. 55-65. 1.3.4. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методолога бюджетування людського розвитку в Україні. *Збірник наукових праць. Вип. 8. Економічні науки*. Чернівці: Книги-ХХІ, 2012. С. 17-35. 1.3.5. Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф., Островецкий В. И. Глобальные и национальные оценки инноваций и развития человеческого капитала. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 1 (30). С. 171-183
2. Фінансування заходів і завдань регіонального людського розвитку**		
4	Фінансування та співфінансування заходів регіонального людського розвитку з державного та місцевих бюджетів і завдяки публічно-приватному партнерству	4.2.1. Бюджетний Кодекс У країни. URL: http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17. 4.2.2. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів. – 2-ге вид. доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. С. 12-33. 4.2.3. Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI «Про державно-приватне партнерство». URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2404-17. 4.2.4. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 року № 200 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад» URL: http //zakon0.rada.gov.ua/laws/show/200-2016-п. 4.2.5. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Основи фінансовою механізму управління регіональним людським розвитком. *Інформаційні технології, економіка та право стан та перспективи розвитку (ІТЕП-2015)*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 вересня 2015 року). Чернівці: Буковинський університет, 2015. С. 240-241
5	Бюджетування завдань Національної та Регіональних програм людського розвитку, секторальна бюджетна підтримка ЄС та міжнародна технічна та донорська допомога	5.2.1. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методологія розробки програм та бюджету регіону в контексті людського розвитку. *Збірник наукових праць. Вип. 6. Економічні науки*. Чернівці: Книги-ХХІ, 2010. С. 55-65. 5.2.2. Столяров В. Ф, Шинкарюк О. В. Методологія бюджетування людського розвитку в Україні. *Збірник наукових прань. Вип. 8. Економічні науки*. Чернівці: Книги-ХХІ, 2012. С. 17-35. 5.2.3. Шинкарюк О. В., Столяров В. Ф. Сутність та складові фінансової безпеки людського розвитку в Україні відтворювальний підхід. Всеукраїнський науково-виробничий журнал «*Сталий розвиток економіки*». 2013. № 1 (18). С. 27-33
6	Фінансування Програм регіонального розвитку з Державного бюджету України та інфраструктурних проєктів Об'єднаних територіальних громад з Державного фонду регіонального розвитку	6.2.1. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 196 «Деякі питання державного фонду регіональною розвитку». URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/Legal-base. 6.2.2. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства від 24 квітня 2015 року; зі змінами від 01.04.2016 р. № 80 «Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проєктів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку». URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/Legal-base. 6.2.3. Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів». URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/Legal-base. 6.2.4. Методичні рекомендації щодо заповнення Форми інвестиційної програми, проєкту регіонального розвитку, що претендує на отримання фінансування за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/Legal-base. 6.2.5. Методичний посібник для розробників проєктів інфраструктурного розвитку об'єднаних територіальних громад. URL: http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/MethodicalHandbook_2016_web.pdf
3. Моніторинг регіонального людського розвитку		
7	Визначення стратегічних індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття і Цілей сталого розвитку держави та регіонів у Програмах сталого розвитку адміністративно-територіальних утворень	7.3.1. Цілі Розвитку Тисячоліття – ПРООН в Укпаїні – UNDP in Ukraine. URL: http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/mdgoverview.html. 7.3.2. Цілі сталого розвитку до 2030 року – Представництво ООН в Україні. URL: vvww.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia. 7.3.3. Указ Президента України від 12 січня 2015 № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015. 7.3.4. Постанова КМУ від 7 жовтня 2015 р. № 821 «Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-п. 7.3.5. Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів». URL: http://dfr.minregion.gov.ua/Legal-base

Закінчення табл. 1

1	2	3
8	Контроль і аналіз виконання завдань і заходів Національної та Регіональних програм людського розвитку в Програмах сталого розвитку адміністративно-територіальних утворень	8.1. Методика вимірювання регіонального людського розвитку, затверджена Рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13 06.2012 р. № 123-м. URL: http://zakon.golovbukh.ua/regulations/2341/8392/8393/461156// 8.2. Постанова КМУ від 21 жовтня 2015 року № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-n. 8.3. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Стратегія національної безпеки України». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015. 8.4. Наказ Мінекономрозвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». URL: www.me.gov.ua/Documents/List. 8.5. Механізм регіонального розвитку національної економіки: Методологічна розробка / Упоряд.: В. Ф. Столяров, С. В. Кукарцева. Київ: КНУТД, 2006. 36 с.
9	Підготовка Національних доповідей про сталий розвиток України, Національних доповідей про людський розвиток і щорічних статистичних бюлетенів «Регіональний людський розвиток»	9.3.1. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. *Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України* / кол. авторів. – 2-ге вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. С. 12-33. 9.3.2. Шинкарюк О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку). *Економіка та держава*. 2016. № 8 (серпень). С. 70-78. 9.3.3. Шинкарюк О. В. Становлення та розвиток інформаційно-методичного забезпечення моніторингу регіонального людського розвитку (в контексті реалізації національних завдань ЦРТ). *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 11. 9.3.4. Антошкін В. К. Рівень соціально-економічної безпеки регіонів України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2015. № 2 (30). С. 65-70. 9.3.5. Откидач М. В. Методичні підходило побудови субіндексів регіонального людського розвитку. *Демографія та соціальні економіка.* 2016. № 1 (26). С. 145-157. 9.3.6. Рядно О. А., Беркут О. В. Дослідження структури та динаміки диференціації соціально-економічною розвитку регіонів України на основі кластерного аналізу. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С. 60-67.

* Див. також Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (І частина: визначення цілей розвитку, прогнозування і планування людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. №3 (35).

** Див. також Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (ІІ частина: фінансування людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4 (36).

Джерело: авторська розробка Шинкарюк О. В., к.е.н., доцента кафедри обліку і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу МОН України, члена Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи Прогнозування – Програмування – Бюджетування (ППБ) в діяльність обласної державної адміністрації.

Доцільність його розробки обумовлена необхідністю суттєвого підвищення ролі регіональних органів державної влади в умовах децентралізації щодо завершення у 2020 році досягнення національних завдань Цілей Розвитку Тисячоліття, встановлених на період до 2015 року та Цілей Сталого Розвитку на періоди до 2020 та 2030 років в процесах моніторингу і рейтингової оцінки між областями рівня та динаміки Індексу регіонального людського розвитку.

Використовуючи розроблений механізм державного регулювання регіонального людського розвитку, Робоча група Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ у діяльність облдержадміністрації вперше в Україні:

– здійснила оцінки стану виконання національних завдань досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, встановлених на період до 2015 року та адаптованих і локалізованих на рівень області (табл. 2);

– здійснила розрахунки прогнозних значень Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області у 2017-2020 рр., що забезпечило виконання п. 13 Постанови КМ України від 7 жовтня 2015 р. №821;

– розробила базовий варіант проєкту Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року за шістьма блоками та 33-ма показниками його виміру, що забезпечило виконання п. 11 Постанови КМ України від 11 листопада 2015 р. №932 [6].

Матриця завдань та індикаторів досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття в цілому Україною, Чернівецькою та Хмельницькою областями в 2015 році представлено в табл. 2.

Оцінка стану досягнення цільових орієнтирів на 2015 рік в цілому по Україні та Чернівецькій області, яка займає в останні роки високі місця рейтингової оцінки за Індексом регіонального людського розвитку (ІРЛР), а також по Хмельницькій області, засвідчує наступне (табл. 2).

Стан досягнення Цілі 1 "Подолання бідності" засвідчує краще значення цільових орієнтирів по вказаних областях у порівнянні із Україною в цілому.

Таблиця 2

Матриця завдань та індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття до 2015 року по Україні, Хмельницькій і Чернівецькій областях [1]

Завдання	Індикатор	Значення цільового орієнтира на 2015 рік***		
			Область	
		Україна	Чернівецька	Хмельницька
1	2	3	4	5
ЦІЛЬ 1: ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ				
Завдання 1.А: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5 дол. США на добу за ПКС	1.1. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим 5 дол. США на добу за ПКС, %	<0,5	<0,5	<0,5
Завдання 1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм, %	25,0	20,0	20,0
	1.3. Частка бідних серед дітей, %	29,0	22,0	22,0
	1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %	15,0	11,0	11,0
Завдання 1.С: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму, %	7,0	6,0	6,0
ЦІЛЬ 2: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ				
Завдання 2.А: Підвищити рівень охоплення освітою	2.1. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у міських поселеннях, %	95	93	100,0
	2.2. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у сільській місцевості, %	60	60	75,9
	2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %	99,9	99,9	99,0
	2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, %	56,0	35,5	33,0
	2.5. Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб	32,0	34,0	30,0
Завдання 2.В: Підвищити якість освіти	2.6. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, %	90,0	100,0	100,0
ЦІЛЬ 3: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ				
Завдання 3.А: Забезпечити Тендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади	3.1. Тендерне співвідношення серед депутатів обласної ради (Верховної Ради України*), чис. жін./чис. чол.	30/70	15/85	20/80
	3.2. Тендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис. жін./чис. чол. (або навпаки)	50/50	15/85	20/70
	3.3. Тендерне співвідношення серед керівників органів виконавчої влади (вищих державних службовців (I–II посадових категорій)*, чис. жін./чис. чол.	30/70	29/80	20/70
Завдання 3.В: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків	3.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %	86	86	78
ЦІЛЬ 4: ЗМЕНШЕННЯ ДИТЯЧОЇ СМЕРТНОСТІ				
Завдання 4.А: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть	4.1. Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1000 народжених живими	11,0	2,19	1,85
	4.2. Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими	9,3	8,01	8,3
ЦІЛЬ 5: ПОЛІПШЕННЯ ЗДОРОВ'Я МАТЕРІВ				
Завдання 5.А: Зменшити наполовину рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими	13,0	8,0 -	7,6
	5.2. Рівень абортів, кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку	15,1	12,0	9,9

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5
ЦІЛЬ 6: ОБМЕЖЕННЯ ПОШИРЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ/СНІД ТА ТУБЕРКУЛЬОЗУ І ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ДО СКОРОЧЕННІ ЇХ МАСШТАБІВ				
Завдання 6.А: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІД	6.1. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ інфекції на 100 тис. населення	49,1	12,1	14,9*
	6.2. Зменшити темпи поширення ВІЛ інфекції/ СНІД, %*	+4,0	+10,0	+15,0
	6.3. Кількість померлих від хвороби, зумовленої ВІЛ на 100 тис. населення	8,0	4,0	3,4
	6.4. Рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, %	2,0	4,5	2,0
Завдання 6.В: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 роком)	6,5. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення	67,5	45,9	55,9 в т.ч. орг. д. 53,1
	6.6. Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення	15,0	10,2	7,7
ЦІЛЬ 7: СТАЛИЙ РОЗВИТОК ДОВКІЛЛЯ				
Завдання 7.А: Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% міського населення та до 30% сільського населення	7.1. Частка населення міських поселень, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості міського населення	90	90	72,4
	7.2. Частка сільського населення, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості сільського населення	30	30	15,2
Завдання 7.В: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні нижчому на 20% за рівень 1990 року	7.3. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. т на рік	4,7	3,8	18,3
	7.4. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, тис. т на рік (млн т на рік*)	3,2	41,6	57,2
Завдання 7.С: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн куб. м/ рік обсяг скидів стічних воду поверхневі водні об'єкти	7.5. Обсяг скидів зворотних вод, млн куб. м на рік (2014 р.)	6584	42,16	43,0
Завдання 7.D: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% – загальну площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду	7.6. Лісистість територій, відношення земель вкритих лісовою рослинністю, % до загальної площі території області (України*)	16,1	29,1	13,7
	7.7. Частка площі заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, % до загальної площі території області (України*)	3,5	2,3	13,1
	7.8. Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області (України*), % до загальної площі території області (України*)	9,0	10,0	15,2

[1] Локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття у Чернівецькій області: аналітична доповідь. Чернівці, 2012. 92 с. Розраховано за участі фахівців відповідних департаментів Хмельницької ОДА.

******* – за національними індикаторами.

Стан досягнення Цілі 2 "Забезпечення якісної освіти впродовж життя" у Чернівецькій та Хмельницькій областях серед 6-ти індикаторів по 4-х перевищує цільові орієнтири на 2015 рік в цілому по Україні.

Додаткові заходи необхідні за "Чистим показником охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років": при значенні цільового орієнтира на 2015 рік у цілому по Україні на рівні 56,0%. У Чернівецькій області він досяг 35,5%, а в Хмельницькій області – 33%.

Уваги заслуговує необхідність збільшення "Сукупного валового показника кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію" в Хмельницькій області з 30,0 тис. осіб на рік до 32,0 тис. осіб. У Чернівецькій області цей показник складав в 2015 році 34,0 тис. осіб, що є одним з факторів займання областю високих рейтингових місць за ІРЛР серед решти областей України.

Стан досягнення Цілі 3 "Забезпечення тендерної рівності" напроти в Хмельницькій області виглядає краще, ніж у Чернівецькій у порівнянні з

цільовими орієнтирами в цілому по Україні, хоча вони ще не досягнені.

Особливої уваги при обґрунтуванні завдань по обох областях на період до 2020 року слід приділити досягненню 50/50 "Гендерного співвідношення серед депутатів місцевих органів влади" по відношенню чисельності жінок до чисельності чоловіків (або навпаки) та впровадження "Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків" на рівні 86% для Хмельницької області, який був досягнений у Чернівецькій області та в цілому по Україні у 2015 році.

Аналіз стану досягнення Цілі 4 "Зменшення дитячої смертності", Цілі 5 "Поліпшення здоров'я матерів" та Цілі 6 "Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІД та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів" засвідчує відповідність в Чернівецькій та Хмельницькій областях фактичних значень характеризуючих показників кількісним значенням цільових орієнтирів в цілому по Україні на 2015 рік.

З 10-ти цільових орієнтирів тільки один потребує покращення – "Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу", у тому числі органів дихання на 100 тис. населення: 45,9 осіб по Чернівецький області та 55,9 осіб (у т.ч. 53,1 осіб по органах дихання) у Хмельницькій області проти 67,5 осіб в цілому по Україні.

Стан досягнення Цілі 7 "Сталий розвиток довкілля" оцінено по виконанню 4-х завдань з використанням 8-ми показників-індикаторів (табл. 2).

Виконання завдання 7А "Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема, до 90% міського населення та до 30% сільського населення" в Хмельницькій області потребує збільшення частки поселень, що мають доступ до централізованого водопостачання на 17,6% для міського населення і на 14,8% – для сільського населення.

Виконання завдання 7В "Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні, нижчому на 20% проти рівня 1990 року" потребує в Хмельницькій області зменшення у 4 рази обсягів шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення та у 17 разів обсягів шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднень.

Завдання 7D "Сталого розвитку довкілля", яке полягало у збільшенні до 2015 року лісистості території України до 16,1%, перевиконано в Чернівецькій області на 13% та недовиконано в Хмельницькій області на 2,2%.

Напроти, завдання щодо розширення мережі заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% в Хмельницькій області перевиконано на 9,6%, та недовиконано в Чернівецькій області на 1,2%.

Натомість, в обох областях виконано завдання щодо збільшення до 9% загальної площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду: у Чернівецькій області воно перевиконано на 1%, а у Хмельницькій області – на 6,2%.

Виходячи з розглянутого в частині 1 статті регламенту інституціонального забезпечення стратегічного планування в Хмельницькій ОДА і Хмельницькій Облраді, Робоча група з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації при уточненні Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період 2020 року та при розробці Плану заходів на 2018-2020 роки з її реалізації рекомендувала уточнити перелік та редакцію стратегічних і операційних цілей розвитку області у відповідності з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року:

Стратегічна ціль 1 – Підвищення рівня та якості життя населення області.

Операційні цілі (7 Цілей Розвитку Тисячоліття):

1.1. Подолання бідності (3 завдання, 5 індикаторів).

1.2. Забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання, 6 індикаторів).

1.3. Забезпечення тендерної рівності (2 завдання, 4 індикатори).

1.4. Зменшення дитячої смертності (1 завдання, 2 індикатори).

1.5. Поліпшення здоров'я матерів (1 завдання, 2 індикатори).

1.6. Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/ СНІД та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів (2 завдання, 6 індикаторів).

1.7. Сталий розвиток довкілля (4 завдання, 8 інд.).

Підстави введення нової цілі: конкретизація цілі 2 "Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток" Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (за постановою Уряду від 06.08.2014 року № 385); Цілі й індикатори "Стратегії сталого розвитку "Україна-2020"; Стратегічні індикатори розвитку Хмельницької області на період до 2020 року (за постановами Уряду від 06.08.2014 року № 385 та від 07.10.2015 року № 821); Стратегічні індикатори розвитку областей Подільського краю (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська області) на період до 2020 року; Матриця завдань та індикаторів ЦРТ, досягнення яких передбачалось у 2015 році та завдання по їх завершенню на період до 2020 року (табл. 2); Прогнозні розрахунки 33 показників за 6-ма блоками Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області на 2017-2020 роки (табл. 3).

Стратегічна ціль 2 – Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на рівні області.

Таблиця 3

Прогнозні розрахунки Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року [1]

Блоки	Показники	Роки				
		2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Відтворення населення	Сумарний коефіцієнт народжуваності	1,665	1,688	1,712	1,735	1,758
	Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), ‰	9,360	9,170	8,990	8,810	8,640
	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	71,960	72,150	72,350	72,540	72,730
	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	0,620	0,630	0,640	0,650	0,650
	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	0,875	0,881	0,886	0,892	0,897
Соціальне середовище	**Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення)**	992,43	1012,88	1033,75	1055,05	1076,78
	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	55,840	55,770	55,710	55,650	55,580
	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	127,740	128,690	129,640	130,600	131,570
	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років)	868,460	868,910	869,370	869,830	870,280
	Коефіцієнт підліткової народжуваності (15-17 років)	14,320	14,440	14,570	14,700	14,830
	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення)	18,750	18,780	18,800	18,830	18,860
Комфортне життя	**Забезпеченість житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м^2**	16,500	16,350	16,190	16,040	15,890
	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, %	13,395	14,390	15,385	16,380	17,375
	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %	89,390	89,480	89,570	89,670	89,760
	Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,548	0,547	0,547	0,546	0,545
	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення)	204,633	206,465	208,298	210,130	211,963
	Обсяг реалізованих населенню послуг (у розрахунку на 1 особу), грн.	875,63	944,26	1012,88	1081,51	1150,14
Добробут	Рівень бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75 % медіанного рівня)	29,445	29,378	29,319	29,268	29,222
	Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %	18,692	18,681	18,671	18,660	18,649
	Кількість мінімальних продуктових кошиків, що можна придбати на середньодушовий доход в регіоні	3,483	3,611	3,738	3,866	3,993
	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн	28758,5	33535,4	39105,8	45601,4	53176,0
	Наявність базового набору товарів тривалого користування, (питома вага домогосподарств, у яких були наявні всі товари базового набору: телевізор, холодильник, пральна машина)	80,410	82,125	83,840	85,555	87,269
Гідна праця	**Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років),%**	59,643	59,384	59,127	58,870	58,615
	Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), %	9,197	9,057	8,920	8,784	8,651
	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів,%	18,170	16,815	15,561	14,400	13,327
	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %	22,482	22,871	23,267	23,669	24,079
	Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної	2,498	2,551	2,605	2,660	2,716
	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %	42,378	40,252	38,233	36,315	34,494
Освіта	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей 3-5 років, %	94,016	95,094	96,184	97,286	98,401
	Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років), %	99,109	99,118	99,127	99,136	99,145
	Частка осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, %	36,093	36,593	37,100	37,614	38,135
	Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років	11,706	11,812	11,920	12,028	12,137
	Середній бал за результатами Зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах)	148,685	148,337	147,989	147,642	147,294
Індекс людського розвитку в Хмельницькій області		3,750	3,781	3,811	3,842	3,873

[1] Розраховано за участі д.е.н., професора Р. О. Кулинича, зав. кафедрою математики, статистики та інформаційних технологій Хмельницького університету управління і права, члена Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування (ППБ) в діяльність обласної державної адміністрації.

Операційні цілі:

1.1. Впровадження механізму державного регулювання регіонального людського розвитку.

1.2. Інституційне забезпечення регіонального розвитку на рівні області (на виконання Постанови Уряду від 07.10.2015 р. № 821 – п. 17).

1.3. Створення Центру сталого розвитку як наукового підрозділу Хмельницького університету управління та права (на прикладі Центру сталого розвитку Ужгородського національного університету).

1.4. Проведення Регіональних консультацій в адміністративних районах області щодо адаптації і локалізації 17 Цілей Сталого Розвитку і підготовка відповідної Науково-аналітичної доповіді.

1.5. Оцінка результативності та ефективності реалізації 58-ми Цільових програм, що знаходяться на контролі облради, та визначення пріоритетних регіональних (комплексних) програм, до яких необхідно внести зміни щодо імплементації завдань та індикаторів досягнення областю Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2020 року.

1.6. Розробка Програми сталого (еколого-соціального) розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, виходячи з завдань та індикаторів покращення Індексу регіонального людського розвитку.

1.7. Розробка Стратегії сталого (еколого-соціального) розвитку Хмельницької області на періоди до 2027 року та до 2030 року і Плану заходів на 2021-2023 рр. з їх реалізації.

Підстави введення нової цілі: конкретизація цілі 3 "Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку" Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (за постановою Уряду від 06.08.2014 року № 385); індикатори "Стратегії сталого розвитку "Україна-2020"; Проєкт "Стратегія сталого (збалансованого) розвитку України на період до 2030 року"; Діюче нормативно-правове та пошукове науково-методичне забезпечення державного регулювання регіонального людського розвитку (табл. 1).

Операційні цілі для нових стратегічних цілей 1 і 2 на період до 2020 року будуть уточнені після визначення для Хмельницької області завдань та індикаторів пріоритетних ЦСР що забезпечить еволюційний перехід від ЦРТ на період до 2015 року до ЦСР на період до 2030 року.

Стратегічна ціль 3 – Підвищення рівня конкурентоспроможності області (нова редакція стратегічної цілі № 1 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, яка була розроблена в 2010-2011 роках) зі збереженням минулої редакції операційних цілей.

Стратегічна ціль 4 – Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем) з уточненням минулої редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011-2016 роках згідно з Планами заходів з їх реалізації на 2011-2014 роки та на 2015-2017 роки.

Стратегічна ціль 5 – Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону (збереження минулої редакції цілі 3 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей відповідно до складових цілі № 1 Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Стратегічна ціль 6 – Реалізація туристичного потенціалу регіону (збереження редакції цілі 2 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011-2016 роках згідно Планів заходів з їх реалізації на 2011-2014 роки та на 2015-2017 роки.

Нові перші дві стратегічні цілі уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року – це передмова обґрунтування стратегічних і операційних цілей регіону на періоди до 2027 та до 2030 років.

Втілення в життя цієї передмови, яка суттєво буде відрізняти діяльність Хмельницької ОДА та Хмельницької Облради від діяльності місцевих державних адміністрацій і місцевих рад інших областей, стане запорукою зростання серед населення Хмельниччини, насамперед молоді та громадських організацій, авторитету керівників громад, районів та області як соціальних лідерів Подільського краю.

У зв'язку з цим доречним виявилось порівняння уточнених стратегічних цілей розвитку Хмельницької області на період до 2020 року з уточненими індикаторами і стратегічними цілями розвитку Львівської та Чернівецької областей на період до 2020 року, які за Індексом регіонального людського розвитку в останні роки займають перші місця в рейтинговій оцінці усіх областей України.

План заходів на 2018-2020 роки з реалізації уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року буде включати 6 Програм, які за назвами співпадають з назвами 6-ти стратегічних цілей розвитку. Робочою групою Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації рекомендована типова структура цих Програм: Напрями Програми; Проєктні ідеї; Масштаби впливу ідеї; Терміни виконання; Засоби реалізації; Орієнтовний фінплан; Умови і ризики; Основні ризики здійснення; Очікувані результати; Показники-індикатори моніторингу.

Розробка проєкту Плану заходів на 2018-2020 роки з реалізації уточненої Стратегії регіо-

нального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року буде також включати оцінки реального стану з впровадженням інвестиційних проєктів, їх вартісного кошторису, ступені їх освоєння згідно Планів заходів на 2010-2014 та на 2015-2017 роки з висновками та пропозиціями щодо їх завершеності. Обґрунтуванню підлягало також здійснення нових проєктів, виходячи з нових завдань операційних цілей розвитку області на період до 2020 року.

В умовах здійснення Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" формування системи публічного управління на рівні адміністративних областей та адміністративних районів передбачає чітке визначення не тільки повноважень представницької влади державного управління, а й меж місцевого самоврядування – діяльності місцевих виборчих органів і посадових осіб, відповідальних лише перед виборцями та перед законом

Обласна рада має будуватися на загальнодемократичній основі чіткого поділу на виконавчу і представницьку гілки влади за повної незалежності від них судової влади. При цьому повинна бути виключена будь-яка можливість дублювання повноважень чи подвійного підпорядкування, а також прийняття суперечливих рішень обома гілками влади щодо одного і того ж питання.

Світовий досвід засвідчує – представницька влада не втручається у розв'язання поточних справ, але приймає нормативні рішення, які є обов'язковими для виконавчої гілки влади. Тому реформа державного управління передбачає усунення дублювання повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, наділених такими повноваженнями, які б дали їм змогу забезпечувати успішний розвиток регіонів як цілісної еколого-соціальної системи.

На обласному рівні функції місцевих державних адміністрацій можливо будуть зведені до здійснення адміністративного контролю за діяльністю системи місцевого самоврядування. Подібні функції закріплені за префектами у Франції та урядовими комісаріатами в Італії.

Концепцією реформування органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 року передбачено, що виконавчу владу в областях і районах будуть здійснювати Голови державних представництв.

На ці посади вони будуть призначатися та звільнятися з них Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України в порядку, що буде визначений спеціальним законом. Голови державних представництв при здійсненні своїх повноважень будуть підзвітні Президенту України, а також відповідальні та підконтрольні перед Кабінетом Міністрів України.

Одним із варіантів реформування державного управління може стати організаційне розв'язання такої ситуації, коли районні державні адміністрації доцільно реорганізувати на виконавчі органи районних рад зі зміною лише їх статусу з державного на самоврядний при створенні Об'єднаної територіальної громади (ОТГ) в межах району.

Доречно розглянути також пропозиції щодо залишення районних державних адміністрацій, але зі звуженими (контрольно-наглядовими) функціями.

Наступним варіантом реформування державного управління рекомендується створення на базі юридично-правових служб райдержадміністрацій підрозділів облдержадміністрацій на районному рівні (субпрефектур), які б реалізовували їх наглядові та контрольні повноваження [7].

У керівника Хмельницької ОДА, який одночасно є Головою Робочої групи, наявними виявились усі підстави ініціювати перед Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України і Міністерством регіонального розвитку України прийняття відповідних рішень у формі розпоряджень, постанов і наказів стосовно наступного:

Проведення у Хмельницькій області у 2017-2021 роках (перший етап) пілотного проєкту з проведення експерименту "Державне регулювання регіонального людського розвитку на рівні адміністративної області" (по аналогії з проведеним в період з 01.04 2001 по 01.04.2005 р. державно-правовим експериментом розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпінь, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області).

Основною метою проведення експерименту є відпрацювання та остаточне визначення повноважень ОДА та РДА (функцій і структури, прав і відповідальності, компетенції по відношенню до органів місцевого самоврядування) в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і відповідних законів України щодо бюджетно-фінансової децентралізації з використанням соціальних нормативів (в описовому та вартісному вигляді з регламентацією їх min/max значень в межах обсягів фінансових ресурсів) і галузевих стандартів надання послуг в сфері забезпечення стійкого людського розвитку регіону як центральної ланки його сталого (еколого-соціального) функціонування та динамічного розвитку.

Правову основу пілотного проєкту спроможний забезпечити Хмельницький університет управління і права (є часткою комунальної власності Хмельницької Облради), який має у своєму складі відповідний факультет та спеціалізовану лабораторію, а також новий науковий підрозділ – Центр сталого розвитку, створення якого проробляється керівництвом.

Крім правової, економічну основу проведення експерименту з використанням соціальних нормативів та застосування галузевих нормативів і стандартів надання послуг спроможний забезпечити ПВНЗ "Бердянський університет менеджменту і бізнесу", представники професорсько-викладацького складу якого є членами Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльності облдержадміністрації.

ГО "Інститут громадянського суспільства", який на грантових умовах монопольно виконує величезну роботу щодо інформаційно-агітаційної, просвітницької та законотворчої діяльності з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, за ознаками "наявність та узгодженість спільних інтересів суміжних рівнів управління" та "щільність розміщення створених ОТГ на території району" визначив 7 типів адміністративних районів, в яких утворені ОТГ, з варіантами міжбюджетних відносин щодо освоєння ними субвенцій на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення (*Вісник Інституту громадянського суспільства*. 2016. № 40. С. 15-17).

Експериментальне відпрацювання цих варіантів у процесі реалізації пілотного проєкту в Хмельницькій області дозволить визначити межі тих повноважень усіх обласних державних адміністрацій нашої держави, які необхідно переглянути та уточнити з врахуванням положень попередньо прийнятих та діючих на сьогодні Законів України:

1. Стаття 66 "Збалансування місцевих бюджетів" Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні від 21.05.1997 року № 280/97-ВР:

1.1. Місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб.

1.2. Повноваження на здійснення витрат місцевого бюджету мають відповідати обсягу надходжень місцевого бюджету.

1.3. У разі, коли вичерпано можливості збалансування місцевих бюджетів і при цьому не забезпечується покриття видатків, необхідних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі необхідних коштів до відповідних місцевих бюджетів у вигляді дотацій та субвенцій відповідно до закону.

2. Стаття 20 "Основні засади фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій" Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 05.10.2000 р. № 2017-ІІІ визначає:

2.1. Надання державних соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання.

2.2. Державні соціальні гарантії та державні соціальні стандарти і нормативи є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів, міжбюджетних відносин, розробки загальнодержавних і місцевих програм економічного і соціального розвитку.

2.3. Розрахунки і обґрунтування до показників видатків на соціальні цілі у проєктах Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів здійснюються на підставі державних соціальних стандартів, визначених відповідно до цього Закону.

2.4. Розробка та виконання Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів здійснюються на основі пріоритетності фінансування видатків для забезпечення надання державних соціальних гарантій.

2.5. Залучення підприємствами, установами, організаціями соціально-культурного, житлово-комунального, побутового обслуговування, закладами охорони здоров'я та освіти коштів з додаткових джерел фінансування, не заборонених законом, не є підставою для зменшення бюджетного фінансування відповідно до нормативів.

3. Стаття 17 "Повноваження в галузі соціально-економічного розвитку" Закону України "Про місцеві державні адміністрації" від 09.04.1999 р. № 586-XIV.

Місцева державна адміністрація:

– розробляє проєкти програм соціально-економічного розвитку і подає їх на затвердження відповідній раді, забезпечує їх виконання, звітує перед відповідною радою про їх виконання;

– забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

– складає необхідні для управління соціально-економічним розвитком відповідної території баланси трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива; визначає необхідний рівень обслуговування населення відповідно до нормативів мінімальних соціальних потреб; проводить розрахунок коштів та визначає обсяг послуг, необхідних для забезпечення передбаченого законодавством рівня мінімальних соціальних потреб;

– розробляє та вносить пропозиції до проєктів державних цільових програм, а також довгострокових прогнозів та проєктів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства, їх фінансово- економічного забезпечення.

У процесі проведення експерименту передбачається плідна співпраця Хмельницької ОДА з Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством освіти і науки України, як Головними розпорядниками бюджетних коштів при визначенні обсягів медичної та освітянської субвенції, а також з Національною радою реформ.

Встановлення фінансових нормативів бюджетування соціальних послуг слід здійснювати від визначеної законодавством потреби, а не від обсягу фінансових ресурсів, які Міністерство фінансів України разом з вказаними Головними розпорядниками бюджетних коштів, вважають за можливе виділення на забезпечення цих потреб.

Облдержадміністрації повинні будуть здійснювати контроль за досягненням відповідності розміру фінансового нормативу бюджетної забезпеченості суспільної послуги з врахуванням різноманітних особливостей населення кожної місцевості та його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини та етнічних цінностей, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та територіальної єдності. В разі виявлених відхилень – мати право отримувати додаткові до субвенцій трансферти і дотації з Державного бюджету України, а також використовувати частину коштів від державного-приватного партнерства в регіоні, спонсорської та донорської, міжнародної технічної та фінансової допомоги, а також різних грантів за участі діаспори.

У Передмові Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України у заключному розділі V "Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальності за порушення бюджетного законодавства" рекомендувалось розробити "Основні положення щодо впровадження відповідальності органів державної та місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національної програми людського розвитку та Регіональних програм людського розвитку" [8, с. 27].

В умовах експерименту необхідно вдосконалити методичне забезпечення формульних розрахунків субвенцій, дотацій і трансфертів на рівні області, виходячи з того положення що так звані коригувальні коефіцієнти визначались би Хмельницькою ОДА відносно середніх значень відповідних показників ОТГ та районів області, а не відносно середніх значень відповідних показників по Україні в цілому.

Одним з основних результатів проведення експерименту передбачається врахування місцевих особливостей при формуванні Реєстрів наступних показників:

– державних стандартів соціальних послуг та порядку визначення в них потреб населення адміністративно-територіальних одиниць і проведення моніторингу та оцінки їх якості;

– галузевих нормативів і стандартів надання послуг, насамперед у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення;

– соціальних нормативів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю в описовому та вартісному вигляді (min/max) з урахуванням обсягів власних та додатково необхідних фінансових ресурсів.

У процесі проведення пілотного проєкту "Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області" буде оцінено результативність та ефективність виконання нормативно-методичних рішень, які були передбачені розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 № 208-р "Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг" та від 22.09.2016 р. № 688-р "Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні".

Спроєктований Робочою групою Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації Механізм державного регулювання регіонального людського розвитку на рівні області орієнтує, з одного боку, на забезпечення фінансових потреб кожної громади відповідно до її економічної спроможності з мобілізацією внутрішньо-регіональних резервів, а з іншого боку, на забезпечення соціальної рівності в отриманні конституційно гарантованих державою публічних послуг у кожному районі.

Кваліфіковані кадри районних державних адміністрацій Хмельницької області, будучи національно-свідомими патріотами з великим досвідом професійної діяльності, знайдуть своє місце у створюваній єдиній по ієрархії системі управління публічними послугами (у складі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої і представницької влади, функції, структури і повноваження яких буде вдосконалено в процесі реформування державного управління за результатами пілотного проєкту-експерименту).

За таких умов органи місцевого самоврядування в більшій мірі будуть проявляти ініціативу по виявленню та мобілізації внутрішніх резервів та додаткових джерел фінансування соціально-економічного розвитку громад, а Хмельницька ОДА – не допускати виникнення та збільшення диспропорцій в отриманні населенням області конкретних соціальних послуг.

Відпрацьовані в результаті реалізації пілотного проєкту "Державне регулювання регіональ-

ного людського розвитку в адміністративній області" провідні елементи та основні складові цього Механізму мають бути закріплені нормативно-правовими актами Уряду України. Це активізує подальше створення ОТГ в усіх адміністративних областях України в процесах децентралізації влади.

Фінансування впровадження пілотного проекту "Державне регулювання регіонального людського розвитку" в Хмельницькій області доцільно забезпечити не тільки коштами обласного бюджету та коштами спонсорів, а й за рахунок коштів Міжнародної технічної та фінансової допомоги, бенефіціаром яких можуть виступити Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я та Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, а реципієнтами – Хмельницька обласна державна адміністрація, Громадське об'єднання "Поділля", Хмельницький університет управління і права (ХУУП) та ПВНЗ "Бердянський університет менеджменту і бізнесу" (БУМБ).

Створення в найближчі строки та укомплектування відповідними кадрами Центру сталого розвитку та Спеціалізованої вченої ради по захисту кандидатських дисертацій з проблем публічного управління у складі ХУУП та Спеціалізованої вченої ради по захисту докторських дисертацій економічного профілю в БУМБ стане передумовою створення в Подільському краї міжобласного Національного центру сталого розвитку "Поділля".

У доповнення до того, що обидва ВНЗ багато років, створюючи ключові лабораторії – центри економічного та правового факультетів, тим самим формували науково-методичне, аналітико-прикладне та інформаційно-статистичне забезпечення ними пілотного проєкту на Хмельниччині, що відповідає вимогам участі України в науково-інноваційній програмі ЄС "Горизонт-2020" (Угода про асоційований статус України у цій програмі підписана 20 березня 2015 року). У зв'язку з цим, стало доцільним визначення в структурі уточненої Програми соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2017 рік окремого розділу – "Підвищення ефективності регіонального планування і управління", в якому передбачати виконання розробок згідно з потребами пілотного проєкту.

Висновки. В ієрархічній системі управління публічними послугами (за досвідом країн-членів ЄС), яка формується в Україні, експериментальне відпрацювання положень пілотного проєкту з одночасним проведенням реформ в сфері освіти та охорони здоров'я дозволить чітко визначити межі компетенції органів місцевого самоврядування, представницької та виконавчої гілок влади, Головних розпорядників бюджетних коштів, які визначають розміри освітньої та медичних субвенцій, коштів на соціальних захист населення, а також їх територіальних органів у складі ОДА (Департаменти освіти, Департаменти охорони здоров'я, Департаменти соціального захисту населення).

Будуть визначені, уточнені та регламентовані соціальні стандарти на різні соціальні послуги у врахуванням місцевих особливостей.

Накопичений досвід та результати проведення пілотного проєкту "Державне регулювання регіонального людського розвитку адміністративної області" дозволить Хмельницькій ОДА разом з зазначеними ВНЗ обґрунтувати власні проєктні рішення щодо структури і функцій місцевих державних адміністрацій (обласної та районних в залежності від їх 7-ми типів, визначених ГО "Інститут громадянського суспільства") з наступною їх типізацією для решти областей України (в першу чергу, для Вінницької та Тернопільської областей Подільського краю).

У Бердянському університеті менеджменту і бізнесу, одночасно зі створенням Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ у діяльність обласної державної адміністрації, вперше в Україні був започаткований новий науковий напрям "Менеджмент та фінансове забезпечення сталого розвитку" як засіб реалізації всеукраїнського проєкту "Наше Спільне Майбутнє" [9].

Вихідними категоріями нового напряму є три органічні складові девізу сталого розвитку людства – "Мудрість природи": Матриця природи; Мистецтво життя; Розвиток екоспільнот (див. Ч. 1 статті). Згідно з цим девізом на порядку денному стоять завдання впровадження такого способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою [8-10].

Одним з принципових аспектів впровадження пілотного проєкту "Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області" стане формування еталонних співвідношень обсягів та динаміки коштів з державного та місцевих бюджетів (включаючи кошти органів місцевого самоврядування) на людський розвиток.

Відповідно до пропорцій «Золотого перерізу» відношення обсягу коштів на людський розвиток з державного та місцевих бюджетів до обсягу коштів з державного бюджету повинно дорівнювати відношенню обсягу коштів державного бюджету до обсягу коштів з місцевих бюджетів і складати золоту пропорцію, яка становить 1,618. Якщо еталонні співвідношення бюджетних коштів на людський розвиток будуть встановлені згідно золотої пропорції, то стане можливим досягнення гармонійної рівноваги по ієрархії та динамічної синхронізації у часі територіальних та національних відтворювальних процесів людського капіталу.

Пропорції «Золотого перерізу», які становлять 62% х 38% (де 62% – головне, а 38% – додаткове значення), визначають межі траєкторії стійкого людського розвитку суміжних масштабів господарювання.

В Ієрархічній системі управління наданням публічних послуг верхня межа цієї траєкторії стійкого людського розвитку (межа бюджетного федералізму) визначається співвідношенням 62% коштів з місцевого бюджету на 38% коштів з державного бюджету.

Нижня межа траєкторії стійкого людського розвитку (межа бюджетного централізму) визначається співвідношенням 62% коштів з державного бюджету на 38% коштів з місцевого бюджету.

Спільні межи бюджетного централізму і бюджетного федералізму утворюють зону вибору рішень при соціальному діалозі суміжних рівнів управління у розмірі 24% від загального обсягу бюджетних коштів на людський розвиток регіону (100%).

Завдяки такому підходу вартісні варіанти проєктних рішень Планів заходів з реалізації Державної та Регіональних стратегій розвитку як форми прояву власних Інтересів суміжних масштабів господарювання повинні знаходитись у межах соціального діалогу суміжних рівнів управління для досягнення узгодженості їх співфінансування.

Механізм державного регулювання регіонального людського розвитку на національному та обласному (або крайовому) рівнях ієрархічної системи управління публічними послугами, який буде побудований з використанням еталонних пропорцій "Золотого перетину", стане Генератором покращення рівня і якості життя українського народу в унітарній державі.

Це планетарна місія українського народу і започаткована вона буде, можливо, саме на Хмельниччині, що носить прізвище славетного гетьмана України Богдана Хмельницького і де органічно переплетені витоки української, єврейської і польської культури й історії та інтернаціоналізм Діаспори. Доцільно залучити членів Діаспори та Земляцтва до розбудови в Україні системи державного управління "життям по-новому".

Використання міжнародної допомоги в становленні демократичного громадянського суспільства в Україні має за мету мотиваційно-цілеспрямоване підвищення екологічного, соціального та гуманітарного рівня населення, що забезпечить подальший розвиток системи національних цінностей українського народу.

Передумовою виконання місії Хмельниччини є оволодіння культурою ведення соціального діалогу відповідно до законів природи та творчий підхід керівництва області до стратегічного планування стійким людським розвитком.

Зміна на позитивну негативної динаміки прогнозних розрахунків окремих складових Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 р. буде досягнута шляхом обґрунтування та практичного здійснення відповідних намірів Плану заходів на 2018-2020 рр. з реалізації уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 р. (див. табл. 3).

Зменшення негативного впливу показників-дестимуляторів на якість життя населення регіону стане запорукою забезпечення стійкого людського розвитку Хмельниччини як територіального центру Поділля.

Накопичений досвід Прогнозування, Програмування, Бюджетування (системи ППБ) стійкого людського розвитку в Хмельницькій області буде розповсюджений на решту адміністративних областей України.

Література

1. Шинкарюк О. В. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку). *Економіка та держава*. 2016. № 8 (серпень). С. 70-78.

2. Шинкарюк О. В. Становлення та розвиток інформаційно-методичного забезпечення моніторингу регіонального людського розвитку (в контексті реалізації національних завдань ЦРТ). *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 11.

3. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (І частина: визначення цілей розвитку, прогнозування і планування людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 3 (35).

4. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (ІІ частина: фінансування людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4 (36).

5. Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 7 жовтня 2015 р. № 821. URL: http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-п.

6. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932. URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/Legal-base.

7. Ковальчук Т. Т., Черняк В. К., Шевчук В. Я. Актуалітети політики розвитку. Київ: Знання, 2009. 326 с.

8. Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України / КОЛ. авторів.; за заг. ред. Ф. О. Ярошенко; наук. редакція Василя Столярова. – 2-е вид., доп. та перероб. – Київ: Державна навчально-наукова установа "Академія фінансового управління", Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. С. 12-33.

9. Розвиток заради порятунку / Шевчук В. Я., Черняк В. К., Ковальчук Т. Т., Педан М. П., Панков О. І. та ін. Київ: Геопринт, 2016. 227 с.
10. Стахов А., Слученкова А., Щербаков И. Код да Винчи и ряды Фибоначчи. СПб: Питер, 2007. 320 с.

Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 2 – Перспективи державного регулювання по-новому)

Наведено інстітуалізацію науково-методичного забезпечення механізму державного регулювання регіонального людського розвитку. Оцінено стан виконання Цілей Розвитку Тисячоліття, встановлених на період до 2015 року, в Хмельницькій області у порівнянні з Чернівецькою областю.

Згруповано стратегічні індикатори регіонального розвитку України та Хмельницької області на період до 2020 року і, виходячи з завдань їх досягнення, розкрито результати впровадження системи Прогнозування – Програмування – Бюджетування (ППБ) в діяльність Хмельницької обласної державної адміністрації.

З використанням системи ППБ проведені уточнення до Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та узагальнені вимоги до розробки проєкту Плану заходів на 2018-2020 роки з її реалізації.

Обґрунтовано кінцеву мету та вихідні положення щодо проведення пілотного проєкту-експерименту "Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області" в умовах бюджетно-фіскальної децентралізації і використанні соціальних нормативів.

Ключові слова: механізм, алгоритм, логічна схема, результативність, ефективність, процеси, процедури, моніторинг, рейтингова оцінка, регіональний людський розвиток.

Korniychuk O. O., Stolyarov V. F., Shynkaryuk O. V. Formation of Mechanism of State Regulation Sustainable Human Development of Khmelnytsky Region (from Idea to Experiment: Part 2 – Prospects for State Regulation Anew)

The following institutionalization methodological support of the state regulation of the regional human development. Reviewed status of implementation of the Millennium Development Goals set for the period until 2015, in Khmelnytsky region compared with the Chernivtsi region.

The authors grouped strategic indicators of regional development of Ukraine and Khmelnytsky region until 2020, disclosed results of introduction of the system Forecasting-Programming-Budgeting (FPB) in the activities of the Khmelnytsky Region State Administration.

Using the system PPB conducted to refine the Regional Development Strategy Khmelnitsky region for the period to 2020 and summarizes the requirements for drafting the Action Plan for 2018-2020 years of its implementation.

Grounded ultimate goal and assumptions concerning the pilot project-experiment "State regulation of the regional human development in the administrative region "in terms of budget and fiscal decentralization and the use of social norms.

Keywords: mechanism, algorithm, logic, effectiveness, efficiency, processes, procedures, monitoring, grade, Regional Human Development.

В. Ф. Столяров
доктор економічних наук, професор,

О. В. Шинкарюк,
кандидат економічних наук, докторант

СОЦІАЛЬНО АДЕКВАТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОНБАСІ ТА НА ПОДІЛЛІ

(виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027)[1]

"Периоды повышательных волн больших циклов, как правило, значительно богаче крупными социальными потрясениями и переворотами в жизни общества, чем периоды понижательных волн" [с. 42]. *К крупным социальным потрясениям и переворотам Кондратьев относил революции и войны. Войны (в том числе и мировые) он считал скорее следствием длинных волн, чем их причиной. При этом он не отрицал обратного влияния войн на конкретные проявления соответствующей длинной волны.*

Кондратьев Н.Д,, Опарин Д. и. Большие циклы конъюнктуры. М.,1928. 265 с.

«Ми не хотіли змінюватися і тому війна прийшла в наш дім».
Андрій Цаплієнко (Книга змін)

«Учиться – это духовно, потому что знание разрушает невежество, предрассудки и алчность».
Сильвия Браун, Общество «Novus Spiritus»[2],
г. Кэмпбелл, штат Калифорния, США

Частина 1

Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні

1. Актуальність теми дослідження та стан її розв'язання.

Відновлення миру на Донбасі та збереження територіальної єдності України стало першочерговим напрямом подальшого державотворення – впровадження принципово нового механізму соціально-економічної взаємодії держави і регіону. Доцільним стає соціологічний аналіз тенденцій і закономірностей регіонального людського розвитку в Українському Донбасі, включаючи визначення неврахованих викликів та нездійснених намірів свого часу, починаючи з 2003 року, коли Україна приєдналася до виконання Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року та з 2017 року після прийняття постанови Кабінетом Міністрів України від 13.12.2017 року № 1071 «Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України».

Гасло «Життя по-новому» з 2014 року вимагало й реалізації девізу «Управління по-новому» з проведенням оцінок реальних подій з використанням методів соціально адекватного менеджменту як «високоефективної моделі управління, що зорієнтована у майбутнє та слугує інструментом узгодження управлінських зусиль загальнонаціональної і регіональної влади. Така модель спрямовує управлінські впливи переважно в площину самоорганізаційних процесів, на всіх рівнях управління співвідноситься з найважливішими ментальними характеристиками соціуму та його регіональними складовими» [1, с. 354].

В той час (у 2014 році) автори за результатами багаторічних науково-пошукових досліджень запропонували суспільству та центральній і регіональним органам влади рекомендації щодо здійснення державного управління «Життям по-новому» на основі Концепції людського розвитку [2, 3].

Насамперед, щодо виміру життя в Україні на глобальному, національному і регіональних рівнях; переходу до розробки й реалізації Національної і Регіональних програм людського розвитку;

[1] Надруковано: Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027). Частина 1 – Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2(56). С. 229-256. URL: http://www.evd-journal.org/download/2019/2(56)/29-Stoliarov.pdf.

[2] Нова духовність.

впровадження бюджетного федералізму в Україні як унітарній державі на основі використання гармонійної пропорції «Золотого перетину»; впровадження Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) в якості критерію ефективності державної регіональної політики в соціально-економічному розвитку територій.

Вони залишились злободенними і на сьогодні, тому що «Управління по-новому» необхідно було здійснювати за власним розумом з врахуванням кращого світового досвіду, а не за зовнішніми порадами та вказівками, які супроводжувались «грошовими грантами» допомоги та поїздками за кордон на стажування або відпочинок, які були спрямовані на використання іноземними ляльководами «халявного менталітету» чиновництва українського соціуму.

Переосмислюючи прийдешні роки, змушені констатувати, що державотворення в Україні відбувалось, на жаль, під зовнішнім впливом гасел «демократії і свободи» за логістикою Міжнародного геополітичного бізнесу, а не на засадах впровадження обґрунтованих рекомендацій вчених та фахівців вітчизняної екологічної, соціальної і економічної науки.

Відсутність розвинутої громадської відповідальності і відсутність бажання вчитись не сприяло генерації та освоєнню нових знань в системі державного управління. Навпаки, використовуючи зовнішньо нав'язаний провокаційний популізм щодо необхідності якнайшвидшого завершення лібералізації української економіки, сформувався ієрархічний стрижень невігластва (невежества), упередження (предрассудков) та зажерливості (алчности) окремих керівників загальнонаціональної та регіональної влади. Вони виступали, як правило, грантовими агентами – провідниками та учасниками тіньових схем особистого та корпоративного збагачення.

В 2000 році світова спільнота прийняла 8 Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року, 7 з яких (без восьмої) Україна адаптувала в 2003 році на загальнонаціональному рівні та у 2005-2006 роках – на рівні пілотних проєктів «Луганщина-ЦРТ», «Донеччина-ЦРТ», «Львівщина-ЦРТ», а в 2010 році також «АР Крим-ЦРТ». Але ці наміри не були реалізовані саме по Українському Донбасу та АР Крим, де в майбутньому (2013-2014 рр.) проявились так звані сепаратистські настрої населення.

Впевнено припускаємо, що адаптація 8-ї ЦРТ в Українському Донбасі – «Сформувати всесвітнє партнерство з метою розвитку» – також попередила б виникнення сепаратизму на територіях Луганської та Донецької областей. Тим більше, що Порядок розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затверджений постановою Уряду від 16 листопаду 2011 року № 1186 (за підписом М.Я. Азарова), передбачав оцінювати вплив (реальний та прогнозований) зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної ситуації на основі здійснення якісної і кількісної характеристики зовнішніх відносин, міжрегіональних та зовнішньоекономічних зв'язків (включаючи участь у транскордонному і міжрегіональному співробітництві), а також оцінки кон'юнктури світового ринку, зовнішньополітичної ситуації в країнах – основних ділових партнерах [16].

В 2012 році адаптацію 7 ЦРТ здійснила ОДА Чернівецької області (М. М. Папієв, Е. М. Лібанова), а у 2016 році авторами статті була виконана порівняльна оцінка їх виконання з Хмельницькою та Львівською областями [4-5].

Починаючи з 2013 року Чернівецька область за щорічними рейтинговими оцінками ІРЛР стабільно займала друге місце, а у 2017 році – перше місце. Львівська область в ці роки за ІРЛР займала відповідно у 2013 та 2015 роках –третє місце, а у 2014 та 2016 роках – четверте місце, а у 2017 році – друге місце (табл. 1). Це демонструє високий рівень планово-аналітичної роботи в обласних радах та в обласних державних адміністраціях Буковини та Львівщини.

Тобто, якби не тільки в Чернівецькій і Львівській областях, а й в Луганській і Донецькій областях та в усіх інших адміністративних областях України була здійсненна адаптація всіх 8 ЦРТ в Регіональних стратегіях, в Програмах соціально-економічного розвитку та Зведених місцевих бюджетах, то відбувся би запуск соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку в Українському Донбасі на засадах узгодженості соціально-економічної взаємодії загальнонаціональної та регіональних гілок влади.

Об'єктивно виникли б наміри освоєння та впровадження і бюджетного федералізму в унітарній державі.

Необхідно було б керівництву на різних рівнях державного управління своєчасно, випереджаючи зовнішній вплив на ці процеси, проходити перепідготовку та підвищення кваліфікації у відповідних Державних навчально-наукових установах «Академія фінансового управління» Мінфіну України та «Інститут економіки і прогнозування» НАНУ, в Академії державного управління при Президенті України, а також в Інституті вищої кваліфікації Київського національного торговельно-економічного університету МОН України, ініціатором створення і першим директором якого був професор В. Ф. Столяров. Але головне – це відсутність власного досвіду та нових знань управлінців не компенсувалось технологією обов'язкового прийняття й виконання рішень органами загальнонаціональної і регіональної влади на науковій основі.

Таблиця 1

Динаміка перших 10-ти місць рейтингової оцінки ІРЛР адміністративних областей України у 2004-2017 роках (в т.ч. згідно Методики 2012 року – чисельник та згідно методики 2001 року – знаменник)*

Області	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Закарпатська	1	1	1	1	1	2	3	3	2	5	3	4	3	4
	4	6	7	8	9	12	8	9	–	–	–	–	–	–
АР Крим	2	5	2	2	3	3	5	9	6	4	–	–	–	–
	7	9	9	16	8	5	7	8	–	–	–	–	–	–
Львівська	3	4	3	8	6	5	7	4	4	3	4	3	4	2
	6	8	5	10	10	16	12	18	–	–	–	–	–	–
Полтавська	4	2	5	7	12	9	9	5	9	8	9	9	9	6
	5	5	4	4	6	6	6	5	–	–	–	–	–	–
Чернівецька	5	6	9	5	5	1	2	2	3	2	2	2	2	1
	11	24	12	17	14	18	14	12	–	–	–	–	–	–
Київська	6	10	16	11	4	6	4	7	7	7	6	8	13	8
	12	12	13	7	4	4	4	4	–	–	–	–	–	–
Харківська	7	3	4	3	2	4	1	1	1	1	1	1	5	3
	3	3	3	2	3	3	3	3	–	–	–	–	–	–
Дніпропетровська	8	8	8	12	9	11	13	15	14	15	12	13	11	7
	20	11	15	12	17	14	13	16	–	–	–	–	–	–
Тернопільська	9	9	18	17	14	10	11	12	17	10	8	7	6	5
	16	15	19	15	11	11	10	11	–	–	–	–	–	–
Черкаська	10	13	10	4	8	7	6	8	16	11	14	14	16	9
	8	10	10	9	12	15	11	12	–	–	–	–	–	–

* Складено за матеріалами [6, с. 37;23, с. 8].

Результативність та ефективність державотворення в Україні суттєво підвищилась би також на засадах узгодження завдань та індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) на період 2000-2015 роки з індикаторами оцінки складових та в цілому Індексу Регіонального Людського Розвитку (ІРЛР) [5].

Тобто в минулому діюча система державного управління не була налаштована як на генерацію та запозичення нових оригінальних ідей, так й на реалізацію прикладних рекомендацій вітчизняної гуманітарної науки.

Ідеї та рекомендації щодо розробки і затвердження Національної і Регіональної програм людського розвитку, як провідних ланок Державних програм і Регіональних планів соціально-економічного розвитку, державного та місцевих бюджетів, якими передбачалось не тільки лікування соціальних хвороб Донбасу, а й заходи з їх профілактики, були оприлюднені у 2006 році в передвиборчій програмі Блоком безпартійних «Сонце» (рух «Єдина родина», О. М. Ржавський, м. Красний луч, Луганська область), а також в газеті «Зоря Донбаса» (В.Ф. Столяров, м. Свердловськ, Луганська область). Ці ж пропозиції містились і в 2014 році в передвиборчій програмі Руху «Україна – Єдина країна».

Десять років тому (у 2008 році) в Києві товариством «Знання» за рекомендаціями МОН України були видані дві книги з фінансів, в яких були викладені два однакових розділи «Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання».

Перша книга – навчальний посібник «Фінанси. Курс для фінансистів» – була підготовлена фахівцями Харківського державного університету харчування і торгівлі МОН України за редакцією к.е.н., професора В. І. Осіпова.

Друга книга – підручник, присвячений 40-річчю Тернопільського національного економічного університету МОН України за редакцією д.е.н., професора С. І. Юрія, д.е.н., професора В. М. Федосова.

Протягом десяти років розвитку положень бюджетного федералізму сприяли монографічні дослідження, які передбачались паспортами магістерської освітянської програми 8.03050801 «Фінанси і кредит» та наукової спеціальності для кандидатських і докторських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Не розкриваючи зміст однакових розділів вказаних книг, констатуємо, що вони за сутністю співпадають з наступним авторським стислим визначенням бюджетного федералізму в унітарній державі, який полягає в регламентації таких масштабів фінансової самодостатності органів регіональної влади та місцевого самоврядування щодо оцінки та прогнозних розрахунків джерел і обсягів місцевих фінансів на основі бюджетно-фіскальної децентралізації за доходами, які визначені, виходячи з видаткових повноважень в соціально-економічному розвитку. Видаткові повноваження мають відповідати обсягу надходжень.

Регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування, не очікуючи вказівок і контрольних цифр від органів загальнонаціональної влади, самостійно аналізують варіанти власних фінансових можливостей в базовому, звітному та плановому періодах (як мінімум у трирічному вимірюванні) й на підставі соціальних нормативів (не нижче рівня мінімальних соціальних потреб і галузевих стандартів надання послуг населенню – освітня та медична субвенція, кошти на соціальний захист і соціальне забезпечення) самостійно приймають рішення щодо реалізації Місцевих цільових програм і Планів заході з реалізації Регіональних стратегій.

Впровадження бюджетного федералізму націлено, з одного боку, на забезпечення фінансових потреб кожної територіальної громади відповідно до її економічної спроможності з мобілізацією внутрішньо-регіональних резервів, а, з іншого боку, – на забезпечення соціальної рівності в отриманні населенням конституційно гарантованих державою публічних послуг в кожному районі.

Але, на жаль, положення бюджетного федералізму не були усвідомлені помічниками народних депутатів та керівників Верховної Ради й Уряду, фахівцями Мінфіну, Мінекономрозвитку та Міністерства освіти і науки України для їх практичного використання.

Вісім років тому (у 2011 році) Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління» і Український університет фінансів та міжнародної торгівлі Мінфіну України надрукували наукове видання колективу авторів «Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України» (за заг. ред. Ф. О. Ярошенко, наук. ред. – від. вик. проєкту В. Ф. Столяров) [7].

В Передмові коментаря «Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного Кодексу України» були розкриті провідні елементи методичного забезпечення соціально-адекватного менеджменту: система національних цінностей; складові девізу ЕКСПО-2005 «Мудрість природи» (Матриця природи, Мистецтво життя, Розвиток екоспільнот); сутність та зміст категорій «Рівень життя», «Стандарт життя», «Якість життя» та структурно-відтворювального підходу до розмежування видаткових повноважень центральних та місцевих органів влади в соціально-економічних процесах адміністративно-територіальних утворень держави; визначення категорій «регіональні фінанси» та «збалансоване управління сталим розвитком держави», а також індикаторів регіонального людського розвитку.

Передмова до «Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України», науковими рецензентами якого виступили д.е.н., професор А. Т. Ковальчук, чл.-кор. НАНУ Е. М. Лібанова, д.е.н. К. В. Павлюк, д.е.н., професор І. Г. Манцуров, д.е.н., пофесор В. С. Найдьонов, була надіслана керівництву Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Мінекономрозвитку України, Міністерству фінансів України, Міністерству освіти і науки України.

Реакції – ніякої, крім зацікавленості у травні 2013 року Міністра МОН України Дмитра Табачника, який виявив бажання, щоб обґрунтування стратегічних індикаторів підвищення освіченості населення України на основі прогнозних розрахунків Індексу людського розвитку (ІЛР) здійснював державний ВНЗ, а не приватний Інститут.

В Передмові було запропоновано включити до складу фінансових нормативів бюджетної забезпеченості при планування видатків місцевих бюджетів (державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт) додатково фінансові нормативи бюджетного забезпечення гарантованих послуг житлово-комунального господарства та засобів масової інформації (до глави 13 «Загальні положення», у статті «Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості»).

Крім того в Передмові було рекомендовано розробити «Основні положення щодо впровадження відповідальності вищих органів державної і місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національних та Регіональних програм людського розвитку» (до Розділу V «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства») [7, с. 26-27].

Наведені пропозиції і рекомендації націлені на встановлення фінансових нормативів бюджетування соціальних послуг від визначеної законодавством потреби, а не від обсягу фінансових ресурсів, які Мінфін України разом з Головними розпорядниками бюджетних коштів на освітню та медичну субвенцію та соціальний захист і соціальне забезпечення вважають за можливе виділення на забезпечення цих потреб.

Передмова включає рекомендації до відповідних розділів і глав Бюджетного кодексу України (2010 р.), достатніх для розробки Національної і Регіональних програм людського розвитку, які після доопрацювання в Інституті фізичної економіки ім. С. А. Подолинського були направлені електронною поштою народним депутатам бюджетного комітету та керівникам відповідних фракцій Верховної Ради України 7-го скликання.

Таким чином не тільки фундаментальні, а й прикладні ініціативні методичні положення та практичні пропозиції на основі науково-аналітич-

них напрацювань українських вчених економістів не тільки не враховувались різними гілками влади, а навіть ігнорувались, бо не співпадали з порадами із зовні.

В Україні продовжувала формуватись така система державного управління, яка не була зорієнтована на впровадження нових вітчизняних ідей, кращих за нав'язуваний зарубіжний досвід й яка не враховувала історичну практику власного минулого. Навпаки мали місце принизливо імперські нахили впливу загальнонаціональної влади на регіональну, що продемонструвало введення економічної блокади (включаючи водно-енергетичні складові) спочатку по відношенню до АР Крим, а потім й до Українського Донбасу.

Крім того, замість законодавчо визначеної управлінської категорії «Голова обласної державної адміністрації» вживається термін «Губернатор», наче це є колишній монархічний розподіл території нашої держави російським царським урядом. Або в умовах децентралізації нав'язується термін «Префект» для цієї ж посади, на французький манер, тому що агент впливу стажувався у Франції.

«Сила правительства держится на невежестве народа, и оно знает это и потому всегда будет бороться против просвещения» – подчёркивал более 200 лет тому назад Лев Николаевич Толстой. – **«Пора нам понять это».**

Але склалося враження, що в усі роки незалежності нашої держави, як і в царській Росії, наведене визначення «Сили Уряду» усвідомлено використовувалося. Окремі керівники загальнонаціональної влади після Революції гідності 2013-2014 років, не розуміючи своєї провини щодо відсутності власної духовності, висловлювали стосовно населення Українського Донбасу, який визнали раковою пухлиною, такі словосполучення, що принижували людську гідність: «ватники», «бандити», «совки», «неповноцінні», «без генетики», «мразі».

Тобто начебто це населення приречене лише до того способу і укладу життя, яке їм визначено усіма більш свідомими вищими гілками влади, заснованої на невігластві (невежестве), на упередженні (предрассудках), на зажерливості (алчности), а також на неусвідомлені, але активно освоєні в останнє п'ятиріччя нав'язані пропагандою ознаки і характеристики русофобії.

Окремі народні депутати й керівники вищих органів законодавчої, виконавчої та представницької загальнонаціональної влади на додаток до перелічених надуманих хворобливих пороків населення Українського Донбасу у своїй публічній діяльності або у прийнятих рішеннях постійно використовували начебто у гуманітарних намірах як до українського народу, що є україномовним та русскоязычным, так само і до його взаємовідносин з російським народом:

– провокаційний популізм, який ґрунтується на протиставлені інтересів широких верств населення інтересам еліти (тобто риторику, що апелює до простих людей, їхніх надій, страхів, незадоволення життям);

– неприкритий цинізм як нігілістичне ставлення до людської культури (тобто відверто зневажливе відношення до загальноприйнятих норм моралі, етики, стосовно того, що має загальне визнання і повагу);

– тотальне ханжество як показної форми благочестя та набожності (тобто явної або тайної невірності ідеям, що сповідуються);

– відверту брехню як умисного або неумисного введення в оману (тобто твердження того, що не є істинним).

Замість популістсько-емоційних гасел «Якщо куля в лоб, то куля в лоб», «Я з ганьбою жити не буду», «Хто не скаче, той москаль», «Прощай, немытая Россия, страна рабов, страна господ…», **«…а дети Донбасса будут сидеть в подвалах»**, «Ми підемо іншим шляхом», «Стадіон, так стадіон», доцільним було б брати на озброєння девізи «Покаяння та людяність», «Повага та історична справедливість», «Мир та дружба» або «Гармонія та порядок» за прикладом нового імператора Японії Нарухіто (початок правління з 1 травня 2019 року).

Необхідно визнати, що кінцевим результатом ринкових перетворень в Українському Донбасі без проведення конструктивного економічного та культурного всеобучу широких верств населення стала його соціальна стратифікація як результат поділу населення на вищі й нижчі класи, що привело до громадсько-військового конфлікту з органами загальнонаціональної влади, керівники якої постійно змінювались під виглядом розвитку демократії та свободи на підставі довготривалих зовнішніх впливів в логістиці Міжнародного геополітичного бізнесу.

При радянській владі, в системі соціалістичного господарювання, яка використовувала адміністративно-командну планову економіку, шахтарі отримували гаряче харчування безпосередньо на робочих місцях під землею; а тепер вони під землею тижнями страйкують з вимогами виплати боргів по заробітній платі навіть на підконтрольній Україні території Західного Донбасу. Це стало наслідком того, що перехід від планової до ринкової, тобто до невідомої для населення, економіки відбувався за порадами та рекомендаціями зарубіжних експертів та консультантів за участю вітчизняних агентів впливу як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівні.

В плановій економіці узгодженість взаємодії підрозділів системи вуглезбуту з банківськими установами забезпечувалась надходженням грошових коштів з 10 до 12 годин наступного ранку за відвантажене шахтами вугілля до 18-ої години попереднього дня.

Тобто в сучасних умовах визріла необхідність принципового перегляду української моделі олігархічно-партійного й кланово-кумівського капіталізму з його рейдерським механізмом перерозподілу власності та результатів праці трудових колективів. Стала наявною потреба використання на практиці положень соціально адекватного менеджменту для налагодження узгодженої взаємодії загальнонаціональної і регіональної гілок влади. Це – гнучкий інструмент досягнення синхронізації за ієрархією та у часі автономних і спільних зусиль різних гілок влади в управлінні соціально-економічним розвитком регіонів.

Треба постійно, безперервно навчатись, вчитись і ще раз вчитись, тому що пізнання істини відбувається тільки через переосмислення реальної практики життя. Історичний досвід використання планової системи управління народним господарством узагальнений на Всесвітній конференції, яка була присвячена 50-річчю першого п'ятирічного плану, буз запозичений провідними країнами світу. Доцільно й Україні переосмислити власний досвід державного планування та програмно-цільового прогнозування, запозичивши його здобутки.

Необхідно кожному управлінцю взяти за девіз настанову, яка викладена в якості епіграфа статті: «Навчатися – це духовно, тому що знання руйнують невігластво (невежество), упередження (предрассудки), зажерливість (алчность)».

2. Стислий аналіз викликів та намірів їх подолання.

Український Донбас включає Луганську і Донецьку області, які межують з Донбасом Російської Федерації на державному кордоні з Ростовською областю Південного федерального округу Росії. В умовах планової, адміністративно-командної системи управління народним господарством статистичні спостереження та науково-аналітичні дослідження проводились, як правило, саме за таким розподілом території Донбасу колишнього СРСР.

Закриття в середині та у другій половині 90-х років минулого століття шахт Українського Донбасу та передача об'єктів їх соціальної сфери на баланс місцевих органів влади (за наполегливими порадами закордонних радників та консультантів, хоча витрати на їх утримання складали 5-6% від собівартості вугілля) призвів до виникнення вахтової трудової міграції українських шахтарів до російських шахт Ростовської області. Крім того, на Луганщині та Донеччині почали відкриватись, так звані «копанки» для нелегального вуглевидобутку без державного технічного нагляду за безпекою праці шахтарів та без державного фінансового контролю за реалізацією вугілля.

Впровадження методом «шокової терапії», без поетапного експериментальної апробації з врахуванням регіональних складових ментальних характеристик українського соціуму, англо-саксонської моделі ринкової економіки на Українському Донбасі з наступним її викривленим поглибленням за усі роки незалежності нашої держави призвело до негативної динаміки соціальної структури суспільства, до його соціальної стратифікації – диференціації населення на вищі і нижчі класи [1, с. 346].

В Луганській і Донецькій областях почали гостро проявлятися ознаки тяжких соціальних хвороб: соціальної ексклюзії (розмежування груп населення з нерівними можливостями): соціальної мімікрії (приховування з метою виживання істинної системи ціннісних орієнтацій та справжніх намірів); соціальної поляризації (високий рівень економічної і соціальної нерівності) [1, с. 340, 341, 343].

В соціальній структурі населення Українського Донбасу з'явилися невігласні й упереджені генетичні ополченці-козачки як патріоти свого краю, неосвічені безробітні активісти як блудні ініціатори безладу й бандитизму, деморалізовані віджимом бізнесу підприємці, ідейно модна молодь, україномовні та рускоязычные пенсіонери. Доречно нагадати, що до 19-20 років минулого століття частина території Луганської і Донецької області були землями Війська Донського, в столиці якого – м. Новочеркаську – в 1962 році відбувся виступ трудящих і населення проти свавілля радянської влади, пов'язаного з різким і значним підвищенням цін на продукти харчування. Виступ був придушений силами військових. Цей випадок свідчить про вільнолюбний характер місцевого населення, наявність загостреного почуття соціальної справедливості.

Тобто на теренах Українського Донбасу реально виникли передумови для сепаратизму, які загальнонаціональна влада не визнала і почала розглядати як терористичні сепаратистські утворення, а не як ностальгічно омріяні форми виживання й відновлення соціальної справедливості їхніми мешканцями, що вже під впливом нової загальнонаціональної влади 2014 року почали на фоні матеріального зубожіння втрачати морально-історичні цінності свого минулого, поточного та майбутнього буття.

Саме ця частина населення Українського Донбасу у 2014 році стала активним ополченням,

зорієнтованим на російські зарплати і російські пенсії як у анексованому півострові Крим.

Якщо сепаративні настрої населення в АР Крим вже були реалізовані шляхом проведення місцевого референдуму щодо виходу півострова зі складу України, то сепаративний заколот Українського Донбасу можливо було об'єктивно очолити шляхом проведення термінових перемовин щодо встановлення в межах бюджетного федералізму гарантій фінансових нормативів бюджетної забезпеченості соціально-економічного розвитку Луганської і Донецької областей з їх збереженням в територіальній єдності з усіма областями нашої держави. Органам загальнонаціональної влади необхідно було спрацювати на випередження активістів створення народних республік в Українському Донбасі.

Протягом одного покоління відбувся перехід від усталеного способу й укладу життя в адміністративно-командній системі управління народним господарством з плановою дисципліною в отриманні соціальних гарантій та послуг до ринкової економічної розрухи з вказаними негативними соціальними наслідками. Стала наявною девіантна поведінка окремих громадян та їх груп, яка не відповідала загальноприйнятим нормам, внаслідок чого відбувалось порушення цих норм та виникнення нових соціальних хвороб – бомжування, безробіття, пияцтво, наркоманія, проституція та інші.

Можливо, що для таких базових галузей промисловості Українського Донбасу як вугільна, гірничорудна, металургійна, хімічна, а також для металообробки та машинобудування впровадження умов вільного ринку повинно було на деякий час передбачати планову, адміністративно-договірну (а не адміністративно-командну) систему господарювання як проміжний еволюційний етап до вільної ліберальної економіки.

Замість прискорення економічної лібералізації національного господарства доцільним було б поширення та поглиблення його «соціально-економічної либерманізації» за ідеями відомого харківського професора Овсія Лібермана. Він був «головним конструктором» господарської реформи в 1966-1970 роках минулого століття, яка мала успіх, завдячуючи усвідомленню трудящими та всім населенням її положень. Господарсько-економічні експерименти та реформи в плановій економіці не повинні були погіршувати рівень та якість життя радянських людей [8, с. 73-88].

В умовах переходу до ринкової економіки державний фінансовий контроль за формуванням і використанням прибутку приватними підприємствами, організаціями і фірмами повинен бути більш жорстким, ніж за планової економіки з елементами аудиту ефективності.

Впевнені, що досягненню конституційної справедливості в Українському Донбасі буде сприяти з'ясування, усвідомлення та усунення соціальних розбіжностей в житті різних верств населення та їх девіантної поведінки щодо вказівок і рішень загальнонаціональної влади, які не завжди ґрунтувались на духовно-моральних засадах православних християнських цінностей, насамперед «не вбий», та на врахуванні регіональних складових найважливіших ментальних характеристик українського соціуму.

На наше переконання досягти цього можливо завдячуючи використанню результатів ретроспективного соціального аналізу динаміки Індексу регіонального людського розвитку Луганської і Донецької областей, яка передувала 2013-2014 рокам, а також стратегічному виміру та проєктуванню ІРЛР, що надасть можливості оволодіння методами соціально адекватного менеджменту для обґрунтовування його бажаного рівня та оптимальної структури обумовлюючих складових.

В Загальній частині Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка була затверджена рішенням Уряду від 6 серпня 2014 року № 385 (**за підписом А. П. Яценюка**) констатується про те, що події які відбулися з початку 2014 року на території півострова Крим та південно-східних регіонах України, є наслідком прорахунків та недоліків державної внутрішньої та зовнішньої політики, в тому числі, і політики регіонального розвитку [9].

Відстала технологічна база та багатофункціональність промисловості Донецької і Луганської областей, сировинний характер експорту продукції та орієнтація його переважно на російський ринок консервувала недосконалу структуру економіки, залежність від зовнішнього ринку, зокрема енергетичних ресурсів.

Державна промислова політика, що базувалась на наданні преференцій окремим територіям та підприємствам вугільної та металургійної промисловості, не сприяла підвищенню конкурентоспроможності зазначених регіонів. Політика місцевих органів влади призвела до закритості регіональних ринків та фактичної їх інтегрованості до російського ринку.

В результаті, крім економічних проблем зазначених регіонів, на фоні відносно високого рівня середньої заробітної плати порівняно з іншими областями, зросли внутрішньо-регіональні диспропорції щодо розвитку інфраструктури, надання послуг населенню у сфері освіти, культури, охорони здоров'я та навколишнього природного середовища та інші.

Розвивались в основному обласні центри, а шахтарські та сільські території занепадали. Наслідком зазначених тенденцій стало значне розша-

рування населення за рівнем доходів, безробіття, соціальне незадоволення мешканців регіону, створення підґрунтя для проявів сепаратизму.

Наведені констатації необ'єктивні: невміння органів загальнонаціональної влади забезпечити ефективний стратегічний виробничий і соціальний розвиток регіону перекладено на провину органів регіональної влади щодо їх орієнтації на російський ринок.

Крім того, не наведені факти того, що Луганська і Донецька області в рейтинговій оцінці ІРЛР протягом 2003-2013 років займали останні місця серед 24 областей, АР Крим та м. Київ й м. Севастополь. Приріст числового значення ІРЛР Луганської області за період з 2004 по 2013 рік склав 16,8% проти 6,0% по Донецькій області і 11,0% по Україні в цілому.

Якщо співвідношення значення ІРЛР Луганської області з значенням ІРЛР України у 2013 році склало 0,98 проти 0,93 у 2004 році, то аналогічне співвідношення значень ІРЛР Донецької області й України зменшилось з 1,01 до 0,96.

На наше переконання це стало наслідком передачі об'єктів соціальної інфраструктури та соціальної сфери з балансу промислових підприємств регіону на баланс місцевих органів влади для формування комунальної власності.

Саме ці обставини взимку 2008 року призвели до техногенної катастрофи в м. Алчевськ Луганської області з тяжкими наслідками для екології та людськими втратами.

Специфіка діяльності підприємств вугільної та металургійної промисловості передбачає обов'язкову державну фінансову підтримку, як правило дотацію, для підтримки середньорічної виробничої потужності.

Середня заробітна плата робітників цих галузей визначається часткою регіону у ВВП держави (18-20%).

Необхідно наголосити на невиконанні розпорядження Уряду від 13 березня 2013 року № 208-р «Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг» (**за підписом М. Я. Азарова**). Насамперед мова йде про необхідність своєчасного затвердження 15 державних стандартів соціальних послуг, якими визначено зміст, обсяг, норми, нормативи, умови та порядок надання соціальних послуг, показники якості їх надання [10].

Впевнені, що своєчасне, починаючи з 2006 року розроблення Національної і Регіональних програм людського розвитку та використання інтегрального Індексу регіонального людського розвитку в якості критерію ефективності регіональної політики з врахуванням положень бюджетного федералізму не призвело б до такої негативної констатації динаміки соціальної структури населення Українського Донбасу у 2014 році як її стратифікації.

Затверджуючи Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, Кабінет Міністрів України постановою від 06.08.2014 року №385 зобов'язав Мінрегіон України разом з іншими центральними та місцевими органами влади забезпечити у шестимісячний строк розроблення Плану заходів з реалізації Стратегії ***(тобто до 06.02.2015 року)*** [9].

Планом заходів на 2015-2017 рр. з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України 07 жовтня 2015 року № 821 ***(за підписом А. П. Яценюка; але на сім місяців пізніше встановленого строку)***, передбачалося розроблення та подання на розгляд Уряду проєкту акту Кабінету Міністрів України щодо порядку та методики обрахування Індексу конкурентоспроможності регіонів (ІКР) та Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) та розрахунку їх прогнозних значень на період до 2020 року ***(в строк до 01 жовтня 2016 року)*** [11, п.13].

Але цей захід не був виконаний ні за змістом ні за строками. Натомість, **через рік після встановленого терміну його виконання**, 20 грудня 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову №1029 "Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики" (***за підписом В. Б. Гройсмана***), якою затвердив спрощені Порядок та Методики проведення розрахунку ІКР і ІРЛР [12].

При цьому, наприклад, якщо Планом заходів на 2015-2017 рр. передбачувалось розробити Порядок і Методику для здійснення прогнозних розрахунків ІРЛР, то постановою Уряду від 20 грудня 2017 року – тільки для узагальнених аналітичних розрахунків фактичних значень ІРЛР по адміністративним областям (за спрощеною схемою оцінки з розміщенням, як інформаційної довідки, на сайті Мінрегіону України без використання в коротко-, середньо- та довгостроковому стратегічному плануванні чи в оперативному управлінні).

Узгодження положень проєкту Постанови Уряду з цих питань відбулось 13 квітня 2017 року в Мінрегіоні України. Авторами статті була презентована методика прогнозування ІРЛР за 6-ю блоками з 33-ма показниками, яка пройшла апробацію в Хмельницькій ОДА при розробці «Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини у 2016-2020 роках» [13-14]. Але вона не була прийнята до уваги Мінрегіоном України, тому що була підготовлена без грантового фінансування іноземними фондами та вітчизняними кураторами.

Тобто, на виклик часу щодо розробки методичного забезпечення статистичного виміру та прогнозу ІРЛР для проєктного регулювання його складових Мінрегіоном України був передбачений але не здійснений відповідний намір.

Крім того, постановою Уряду від 07 жовтня 2015 року № 821 за підписом А.П. Яценюка при затвердженні Плану заходів на 2015-2017 рр. з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року стратегічні індикатори оцінки результативності їх виконання були наведені з урахуванням прогнозних значень тільки на 01 січня 2017 року, *тобто фактично на один 2016 рік* [11].

На жаль, індикатори оцінки результативності виконання завдань у 2015-2017рр. не були визначені по таких заходах як: відновлення безпеки життєдіяльності та економічна реабілітація Донецької та Луганської областей; захист національних інтересів та недопущення порушень конституційних прав громадян України на тимчасово окупованих частинах цих областей; створення умов для розв'язання нагальних проблем переселенців; створення умов для зміцнення зв'язків між регіонами та громадами, а також розвиток прикордонних територій.

Натомість, стратегічні індикатори розвитку адміністративних областей були доведені Урядом для ОДА **на три місяці пізніше** (07 жовтня 2015 року) і, як ми вже відмітили, з прогнозними розрахунками – тільки на 2016 рік. Тобто, виконуючи попередні постанови Уряду, ОДА та Облради не мали реального часу й не спромоглися врахувати ці індикатори при приведенні Регіональних стратегій розвитку у відповідність як з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, так і при розробці Планів заходів з їх реалізації на 2015-2017 роки.

Головними причинами відсутності узгодженості управлінських рішень і стратегічних вказівок Уряду у 2014 році у просторі та часі можна вважати наступне.

По-перше, відсутність власного досвіду державотворення Мінрегіоном України, якому були передані повноваження від Мінекономрозвитку України щодо методичного керівництва розробленням Регіональних стратегій розвитку і Планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки їх кінцевої результативності (в тому числі з використанням відповідного держзамовлення на його своєчасне виконання).

По-друге, відсутність підпорядкованого відомчо-галузевого (по регіональному сектору національної економіки) наукового закладу або агенцій та їх філій, які б упереджено розробляли б відповідне інформаційно-методичне забезпечення та здійснювали прогнозні розрахунки. Центральний апарат міністерства з цим не впорався.

Постановою Уряду від 21 липня 2006 року № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» на Мінекономрозвитку і торгівлі були покладені завдання з координації в межах його повноважень діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади з розроблення та виконання планів заходів щодо реалізації Стратегії (**за підписом Ю. І. Єханурова**, який в свій час був аспірантом і захистив кандидатську дисертацію в ЕНДІ Держплану України) [15].

Постановою Уряду від 16 листопаду 2011 року № 1186 (**за підписом М. Я. Азарова**) Міністерству регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства було доручено забезпечити методичне супроводження підготовки регіональних стратегій розвитку [16].

Тобто наявна відсутність усвідомлення Урядами України потенційних можливостей вітчизняної економічної науки, структури якої безпосередньо підпорядковувались відповідним міністерствам. Не кажучи вже про постановку відповідним замовлень на наукові дослідження та обов’язкового впровадження їх результатів.

Слід особливо відмітити той факт, що постанова Уряду від 21 липня 2006 року №1001 [15], схваливши стратегічне завдання «Створення інституційних умов для регіонального розвитку», визначила систему показників узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів (табл. 2).

Наведені показники в більшості своїй співпадають з показниками оцінки ІРЛР (табл. 3), тому вони відображають інформаційне забезпечення соціально-адекватного менеджменту при взаємодії органів загальнонаціональної і регіональної влади.

Крім того, доцільно визнати, що планово-аналітичний рівень Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затверджений Постановою Уряду 16 листопаду 2011 року №1186 (**за підписом М. Я. Азарова**) [16] в науково-методичному вимірі вище Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів, що був затверджений постановою Уряду 11 листопаду 2015 року № 932 (**за підписом А. П. Яценюка**) [17].

На відміну від Порядку 2015 року Порядок 2011 року включав 6 додатків:

1. Характеристика сильних та слабких сторін регіонів.

Таблиця 2

Система показників узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів

№ з/п	Показники	№ з/п	Показники
1	Загальний індекс діяльності депресивності центральних і регіонів місцевих органів	13	Загальний рівень захворюваності населення (туберкульоз, ВІЛ/СНІД, розлади психіки та поведінки, злоякісні новоутворення)
2	Обсяг доходів виконавчої влади та місцевих бюджетів у органів місцевого розрахунку на одну самоврядування щодо особу розвитку регіонів	14	Кількість інвалідів у розрахунку на 1 тис. осіб
3	Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників	15	Забезпеченість громадян житлом
4	Рівень бідності	16	Рівень забезпечення житлового фонду водовідведенням, каналізацією, центральним опаленням, газом, гарячим водопостачанням
5	Кількість дітей, які отримують державну допомогу, її середній розмір	17	Розподіл населення за освітою (за даними перепису населення 2001 року)
6	Кількість малозабезпечених громадян, які отримують державну допомогу, її середній розмір	18	Частка населення віком 19 років і старше, що не має вищої освіти
7	Кількість непрацездатних громадян з мінімальними доходами, яким призначена цільова грошова допомога, її середній розмір	19	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб
8	Кількість сімей, яким призначені субсидії для відшкодування оплати житлово-комунальних послуг, їх питома вага у загальній кількості сімей	20	Кількість фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю, у розрахунку на 10 тис. осіб
9	Рівень зайнятості та безробіття серед осіб віком 15-70 років, визначений за методологією МОП	21	Обсяг роздрібного товарообороту на одну особу
10	Чисельність економічно неактивного населення у працездатному віці, у тому числі осіб віком до 35 років	22	Державні капітальні інвестиції у розвиток депресивних територій
11	Кількість зареєстрованих безробітних, які отримують допомогу з безробіття	23	Обсяг державної фінансової підтримки для розвитку підприємництва на депресивних територіях
12	Коефіцієнт смертності дітей віком до 1 року	24	Обсяг міжнародної технічної допомоги, що спрямовується на подолання депресивності територій

2. Перелік та характеристика внутрішніх (ендогенних) факторів розвитку регіонів.

3. Характеристика можливостей і загроз зовнішніх (екзогенних) факторів розвитку регіонів.

4. Перелік та характеристика проєктів та завдань.

5. План реалізації проєктів та виконання завдань.

6. Показники реалізації Стратегії.

Саме в додатку 6 за кожною стратегічною ціллю визначались заходи зі строками виконання та відповідальним виконавцем з визначенням обсягів і джерел фінансування та очікуваними результатами.

В свій час в системі Мінекономрозвитку України біля 70 років діяв Економічний науково-дослідний інститут (ЕНДІ), 50-річчя якого відзначалось за участі Петра Порошенка як міністра Мінекономрозвитку України, а в Національній академії наук України (НАН України) – 100-річна Рада з вивчення продуктивних сил України (РВПС, що була створена ще всесвітньовідомим українським вченим Володимиром Івановичем Вернадським), які були головними науковими закладами в державі з питань розробки регіональної політики та методичного забезпечення її реалізації на базі генеральних схем і комплексних планів економічного і соціального розвитку регіонів (адміністративних районів і адміністративних областей).

В плановій адміністративно-командній системі управління народним господарством середньо- та довгострокові загальнодержавні рішення приймались на основі наукових доробок та рекомендацій цих установ, які на теперішній час знищені. Ліквідовані також Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України (академік Ю. М. Пахомов) та Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі (спочатку Мінфіну, а згодом Міносвіти України; доктори наук, професори О. О. Покрищук та В. Д. Гвоздецький).

На кафедрі фінансів, грошового обігу і кредиту цього ВНЗ (д.е.н., професор В. Ф. Столяров) було підготовлено Передмову «Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу

України» та другу редакцію узагальнених науково-практичних коментарів (2010-2011 роки).

Але нові органи загальнонаціональної влади у 2014 році передали Академію фінансового управління, у складі якої діє Науково-дослідний фінансовий інститут, з підпорядкування Мінфіну України до Міністерства освіти і науки України. І це в умовах фіскально-бюджетної децентралізації і необхідності своєчасної розробки фінансових нормативів забезпечення соціальних нормативів і норм та галузевих стандартів складових людського розвитку.

Тобто якби потенціал та підпорядкування перелічених Інститутів та ВНЗ був збережений, то можливо була б завершена своєчасна доробка інформаційно-методичного забезпечення соціально-адекватного менеджменту в узгодженій взаємодії органів загальнонаціональної та регіональної влади.

Саме тому, в сучасних умовах менеджмент стратегічного виміру та проєктування ІРЛР потребує подальшого удосконалення і розвитку за своєю суттю та змістом, та ще й обов'язкового методичного впровадження в систему державного стратегічного планування для здійснення відповідних прогнозних розрахунків. Отримані результати доцільно буде використовувати для визначення пріоритетів подальшого соціально-економічного розвитку (в тому числі і людського розвитку) в усіх регіонах України.

У Глобальному Звіті з людського розвитку 1993 року Україна входила до складу країн з високим рівнем людського розвитку (таких країн було 55) і посідала 45 місце зі 174 країн і територій.

У 2013 році до групи країн з високим рівнем людського розвитку входило 54 країни (поряд із 47 країнами з надзвичайно високим рівнем людського розвитку). Україна займала 83 місце зі 187 країн і територій (значення ІЛР склало 0,734). У цьому році за ІЛР Білорусь займала 53 місце (0,786), а Російська Федерація – 57 місце (значення ІЛР – 0,778).

Україна за даними Державної служби статистики у 2014 році (з початку бойових дій на Українському Донбасі) погіршила свій результат на п’ять позицій порівняно з 2013 роком але поліпшила його на дві позиції у 2015 році зайнявши 81 місце серед 188 країн і територій світу.

Індекс людського розвитку України за 2013 рік склав 0,734 і був нижче середнього значення для країн із високим рівнем людського розвитку (0,735) і середнього для країн Європи та Центральної Азії (0,738).

У 2016 році за Індексом людського розвитку Україна посіла 84 місце, а у 2017 році – 88 місце серед 188 країн і територій світу.

Актуалізації дослідження сприяло також прийняття Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України 3 квітня 2017 року № 275-р (**за підписом В. Б. Гройсмана**) і яким передбачено наступне досягнення такого ключового показника ефективності розвитку людського капіталу як Індекс людського розвитку – входження України в 2020 році до 50-ти кращих країн при одночасному зменшенню рівня смертності на 10 відсотків та рівня бідності (ОЕСР) – на 15 відсотків [18].

Крім того, «Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» визначено, що за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній економічний форум (WEF), Україна ввійде до 40 кращих держав світу [19].

У 2019 році напередодні чергових виборів Президента України один з претендентів на цей пост – ***лідер партії “Основа” Сергій Олексійович Тарута – наголошував наступне: “Протягом останніх трьох років ООН констатує відсутність прогресу в Україні щодо розвитку людського капіталу. Наша країна зараз опинилась на 88-й позиції зі 189 країн світу, на одному рівні з Еквадором, Перу та Колумбією. Всі європейські держави – набагато вище.***

Моя висока мета – підняти Україну в топ-25 країн світу за Індексом людського розвитку. Прийшов час в центр державної політики поставити загальнолюдські цінності” [20, с. 3].

Стратегічна ціль С.О. Тарути та його команди – топ-30; входження України до складу провідних економічних держав передбачено стратегією економічного зростання нашої держави – Доктриною збалансованого розвитку “Україна – 2030”, яка створена вченими економістами і бізнес спільнотою.

Підсумовуючи викладене, необхідно констатувати наступні сутність та зміст подальшого цілеспрямованого дослідження.

На виконання постанови Уряду від 11 листопада 2015 року № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» має місце наявна потреба в стратегічному прогнозуванні ІРЛР та соціально-економічному проектуванні його складових для використання [17]:

– по-перше, при уточненні Планів заходів на 2018-2020 рр. з реалізації Регіональних стратегій на період до 2020 року;

– по-друге, при розробці нових Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей на періоди до 2027 та 2030-го років;

– по-третє, при розробці Планів заходів з їх реалізації на період до 2027 року – на три роки (перший етап: 2021-2023 рр.) та на чотири роки (другий етап: 2024-2027 рр.);

– по-четверте, для досягнення адаптованих для України 7 Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року (для тих регіонів, де вони не досягнуті) та декілька з 17-ти Цілей Сталого Розвитку людства на період до 2030 року [21].

3. Оцінка методів виміру та тенденцій регіонального людського розвитку.

Україна першою з держав Центральної та Східної Європи, а також серед країн-членів СНД прийняла Концепцію людського розвитку як органічну складову Концепції сталого розвитку в глобальному та національному вимірі та як основу цивілізаційного прогресу.

Програми розвитку ООН (ПРООН) з 1990 року щорічно публікують свої Глобальні Звіти про людський розвиток, а розрахунки Індексу людського розвитку (ІРЛР) для України були вперше включені у Глобальний Звіт з людського розвитку 1993 року. На тому етапі Україна посідала 45 місце і була віднесена ПРООН до країн з високим рівнем людського розвитку.

Національний звіт про людський розвиток в Україні, підготовлений під егідою ПРООН, вперше було підготовлено у 1995 році з наступною публікацією один раз на два роки.

На національному рівні Індекси людського розвитку (ІЛР) обчислювались згідно з методикою ПРООН за даними про стан здоров'я, рівень освіти і добробут населення. Характеристику здоров'я надавав показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні, освіти – показники писемності дорослого населення і охоплення навчанням (шкільним і післяшкільним) відповідних його вікових груп, добробуту – обсяг ВВП за паритетом купівельної спроможності в розрахунку на душу населення.

$$ІЛР = \sqrt[3]{(I_{СЗ} * I_{ОН} * I_{РЖ})} \quad , \qquad (1)$$

де $I_{СЗ}$ – індекс стану здоров'я населення;

$I_{ОН}$ – індекс освіченості населення;

$I_{РЖ}$ – індекс рівня життя.

Але аналіз концепції та методів обчислення ІРЛР та накопичення досвіду їх практичного використання у 1995-1998 роках привели фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України до висновку про їх неповноту в контексті досягнення обґрунтованості в прийнятті коректних рішень щодо вдосконалення державної регіональної політики. Крім того, як підкреслювали фахівці Державної служби статистики України, вимірювання регіональних відмінностей рівня людського розвитку в межах окремої країни за методикою ПРООН викликало низку методологічних та організаційно-інформаційних проблем, пов'язаних з особливостями національної статистики.

В зв'язку з цими обставинами виникла необхідність у розробці національної методики виміру Індексу людського розвитку на регіональному рівні, яка б забезпечувала об'єктивність порівнянь соціально-економічного розвитку регіонів України.

Цей виклик часу був подоланий завдяки розробці Національної методики розрахунку ІРЛР, яка була затверджена Спільною Постановою Колегії Держкомстату України та Президії НАН України в 2001 році (№182/76 від 05.04.2001 р. та 14.03.2001 р.) [22]. Національна методика передбачала визначення узагальнюючих індикаторів дев'яти основних аспектів регіонального людського розвитку (табл. 3):

Таблиця 3

Система показників оцінки Індексу регіонального людського розвитку з адміністративно-територіальному поділу України в 1999-2011 роках

№ з/п за наскрізною нумерацією	№ з/п в групах за аспектами	Показники за складовими частинами людського розвитку
1	2	3
	1.	**Демографічний розвиток регіонів України**
1.	1.1.	коефіцієнт смертності немовлят, ‰
2.	1.2.	коефіцієнт перинатальної смертності, ‰
3.	1.3.	середня очікувана тривалість життя населення при народженні (без диференціації за статтю), років
4.	1.4.	середня очікувана тривалість життя населення при досягненні 15 років (без диференціації за статтю), років
5.	1.5.	середня очікувана тривалість життя населення при досягненні 45 років (без диференціації за статтю), років
6.	1.6.	середня очікувана тривалість життя населення при досягненні 65 років (без диференціації за статтю), років
7.	1.7.	сальдо міграції, тис. осіб

Продовження табл. 3

1	2	3
8.	1.8.	коефіцієнт інтенсивності міграції, ‰
	2.	**Розвиток регіональних ринків праці регіонів України**
9.	2.1.	рівень економічної активності (міське населення), %
10.	2.2.	рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (міське населення), %
11.	2.3.	рівень зайнятості (міське населення), %
12.	2.4.	середня тривалість пошуку роботи (міське населення), місяців
13.	2.5.	питома вага працюючих в умовах неповного робочого дня (тижня) у загальній чисельності зайнятих, %
14.	2.6.	питома вага працівників, які перебували в адміністративних відпустках, в загальній чисельності зайнятих, %
15.	2.7.	частка працюючих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, в загальній чисельності зайнятих, %
16.	2.8.	співвідношення рівнів зареєстрованого безробіття та визначеного за методологією МОП, коефіцієнт
17.	2.9	плинність робочої сили, %
	3.	**Матеріальний добробут населення регіонів України**
18.	3.1.	середня заробітна плата, грн.
19.	3.2.	середня пенсія, грн.
20.	3.3.	середні сукупні витрати в розрахунку на умовно дорослого, грн.
21.	3.4.	співвідношення сукупних витрат та доходів, %
22.	3.5.	різниця між грошовими витратами та доходами, грн.
23.	3.6.	середній доход від особистого підсобного господарства, грн.
24.	3.7.	частка грошових доходів у сукупних, %
25.	3.8.	рівень бідності, %
26.	3.9.	глибина бідності, %
27.	3.10.	коефіцієнт Джині
28.	3.11.	купівельна спроможність середньодушового доходу, кількість мінімальних споживчих кошиків, які можна придбати на цю суму за регіональними цінами
29.	3.12.	забезпеченість приватними автомобілями, кількість автомобілів у розрахунку на 100 сімей
	4.	**Умови проживання населення регіонів України**
30.	4.1.	щільність населення, осіб на 1 км^2
31.	4.2.	рівень урбанізації, %
32.	4.3.	забезпеченість житлом, м^2
33.	4.4.	частка населення, що проживає у містах з чисельністю понад 100 тис., %
34.	4.5.	питома вага житла з водогоном у містах, %
35.	4.6.	питома вага житла з каналізацією у містах, %
36.	4.7.	питома вага житла з центральним опаленням у містах, %
37.	4.8.	питома вага житла з газом у містах, %
38.	4.9.	питома вага житла з водогоном у сільській місцевості, %
39.	4.10.	питома вага житла з каналізацією у сільській місцевості, %
40.	4.11.	питома вага житла з центральним опаленням у сільській місцевості, %
41.	4.12.	питома вага житла з газом у сільській місцевості, %
42.	4.13.	щільність автомобільних доріг
43.	4.14.	кількість місць у санаторіях, в розрахунку на 10 тис. осіб
44.	4.15.	кількість лікарняних ліжок, в розрахунку на 10 тис. осіб
45.	4.16.	планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, кількість відвідувань на 10 тис. осіб
46.	4.17.	кількість телефонів, в розрахунку на 100 сімей
47.	4.18.	кількість таксофонів, в розрахунку на 10 тис. осіб (міські поселення)
48.	4.19.	кількість таксофонів, в розрахунку на 10 тис. осіб (сільська місцевість)
49.	4.20.	обсяг місцевого телемовлення, годин на добу
	5.	**Освіта населення регіонів України**
50.	5.1.	охоплення дітей дошкільними закладами, %
51.	5.2.	охоплення дітей початковою освітою, %
52.	5.3.	охоплення дітей та підлітків базовою середньою освітою, %
53.	5.4.	охоплення дітей та підлітків повною середньою освітою, %
54.	5.5.	чисельність студентів ВНЗів I-II рівня акредитації, на тис. осіб віком 15-23 роки

Закінчення табл. 3

1	2	3
55.	5.6.	чисельність студентів ВНЗів III-IV рівня акредитації, на тис. осіб віком 17-23 роки
56.	5.7.	середня тривалість навчання, років
57.	5.8.	частка осіб із вищою освітою в населенні старше 25 років, %
	6.	**Стан та охорона здоров'я населення регіонів України**
58.	6.1.	рівень травматизму, пов'язаного з виробництвом (осіб на 1000 працюючих), %
59.	6.2.	середня тривалість перебування хворого у стаціонарі, днів
60.	6.3.	питома вага дітей до 2 років, охоплених щепленням проти дифтериту, %
61.	6.4.	питома вага дітей до 2 років, охоплених щепленням проти коклюшу, %
62.	6.5.	питома вага дітей до 2 років, охоплених щепленням проти поліомієліту, %
63.	6.6.	питома вага дітей до 2 років, охоплених щепленням проти кору, %
64.	6.7.	питома вага новонароджених, охоплених щепленням проти туберкульозу, %
65.	6.8.	індекс умовного здоров'я населення регіону
66.	6.9.	забезпеченість населення лікарями, чисельність лікарів усіх спеціальностей у розрахунку на 10 тис. осіб
67.	6.10	забезпеченість населення послугами швидкої медичної допомоги, кількість станцій швидкої медичної допомоги в розрахунку на 100 тис. осіб.
	7.	**Соціальне середовище регіонів України**
68.	7.1.	коефіцієнт злочинності
69.	7.2.	питома вага тяжких злочинів у загальній кількості, %
70.	7.3.	кількість померлих від навмисного самоушкодження, у розрахунку на 100 тис. населення
71.	7.4.	кількість хворих з вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу, у розрахунку на 100 тис. населення
72.	7.5.	кількість хворих на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання алкоголю (алкоголізм і алкогольні психози), що взяті на облік з метою лікування і реабілітації, у розрахунку на 100 тис. населення
73.	7.6.	кількість хворих на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання наркотичних та інших (крім алкоголю) психоактивних речовин (наркоманії і токсикоманії), що взяті на облік з метою лікування і реабілітації, у розрахунку на 100 тис. населення
74.	7.7.	питома вага безробітних у міській місцевості, які не мають роботи більше 1 року, %
75.	7.8.	співвідношення розлучень та шлюбів, разів
76.	7.9.	питома вага народжених поза шлюбом, %
77.	7.10.	кількість ДТП, у розрахунку на 100 км доріг
78.	7.11.	заборгованість по виплаті заробітної плати, грн. у розрахунку на 1 працівника
	8.	**Екологічна ситуація регіонів України**
79.	8.1.	кількість промислових токсичних відходів у сховищах, тонн в розрахунку на 1 км^2
80.	8.2.	викиди сірки, кг сірчаного ангідриду в розрахунку на 1 км^2
81.	8.3.	викиди азоту, кг окислів азоту в перерахунку на NO2 на 1 км^2
82.	8.4.	викиди шкідливих речовин від пересувних джерел забруднення, кг на 1 км^2
83.	8.5.	кількість важких металів у стічних водах, кг на 1 км^2
84.	8.6.	питома вага скинутої неочищеної води в загальному її обсязі, %
	9.	**Фінансування людського розвитку у регіонах України**
85.	9.1.	видатки місцевих бюджетів на освіту, грн. на 1 особу
86.	9.2.	видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я, грн. на 1 особу
87.	9.3.	видатки місцевих бюджетів на соціальний захист, грн. на 1 особу
88.	9.4.	трансферти Державного бюджету, грн. на 1 особу
89.	9.5.	питома вага видатків на освіту в сукупних соціальних видатках місцевого бюджету, %
90.	9.6.	питома вага видатків на охорону здоров'я в сукупних соціальних видатках місцевого бюджету, %
91.	9.7.	питома вага видатків на соціальний захист у сукупних соціальних видатках місцевого бюджету, %
92.	9.8.	співвідношення трансфертів Державного бюджету з соціальними витратами місцевих бюджетів

Складено за матеріалами [22, с. 9-19, 28, 30].

1) демографічний розвиток (8 показників);

2) розвиток ринку праці (9 показників);

3) матеріальний добробут населення (12 показників);

4) умови проживання населення (20 показників);

5) рівень освіти населення (8 показників);

6) стан та охорона здоров'я (10 показників);

7) соціальне середовище (11 показників);

8) екологічна ситуація (8 показників);

9) фінансування людського розвитку (8 показників).

На субнаціональному (регіональному) рівні в Україні з 1999 року почали розраховувати ІРЛР за адміністративно-територіальним устроєм держави: по 24 адміністративним областям, АР Крим, м. Києву і м. Севастополю.

Методологія розрахунків ІРЛР також ґрунтувалась на мінімальному наборі показників, які відображали ключові можливості у забезпеченні всього процесу людського розвитку на даній території: прожити довге й здорове життя (вимір – довголіття); набути, розширювати й оновлювати знання (вимір освіченість); мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя (вимір – матеріальний рівень життя).

Національна методика розрахунку ІРЛР забезпечила виконання методологічно коректних співставлень як за інтегральними значеннями ІРЛР, так і за кожним з дев'яти індексів окремих аспектів людського розвитку, індикаторами яких була відповідна система показників. При цьому комплексний підхід до характеристики регіональних особливостей людського розвитку забезпечувався побудовою інтегрального індексу людського розвитку за схемою, яка передбачала процес в три етапи відповідно до 3-х рівневої ієрархічної системи показників: вихідні, проміжні та узагальнюючі.

Розрахунки ІРЛР за цим алгоритмом дозволили побудувати єдину шкалу, на якій у ранговому порядку розміщуються всі регіони України. Конкретне значення інтегрального індексу (або індексів, що характеризують окремі аспекти людського розвитку) не мали економічної інтерпретації. Важливим стало лише місце, яке належало кожному конкретному регіону на єдиній для всієї України шкалі.

Це стало найбільш важливим для формування державної регіональної політики та визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку кожного регіону та держави в цілому.

Державна служба статистики України, починаючи з 1999 року стала видавати щорічний статистичний бюлетень «Регіональний людський розвиток» з розрахунками ІРЛР за всіма 9-ю аспектами людського розвитку в розрізі адміністративно-територіального устрою України.

За результатами рейтингової оцінки ІРЛР в 2011 році (яка в останнє мала місце за 9 основними аспектами регіонального людського розвитку) Державною службою статистики України було виділено 3 групи регіонів [23, с. 5]:

– **регіони-лідери**, які за результатами розрахунку Індексу людського розвитку посідали перших 5 місць;

– **регіони основної групи** (18 регіонів), які за результатами розрахунку Індексу людського розвитку займали з 6 по 23 місце;

– **регіони-аутсайдери**, які за інтегральними розрахунками займали 4 останніх місця – з 23 по 27.

Перше місце з великим відривом – за даними 1999-2011 років – упевнено займав м. Київ, якому належали перші позиції за інтегральними індексами демографічного розвитку, матеріального добробуту, умов проживання населення, рівня освіти та фінансування людського розвитку.

Наступне – друге місце – належало м. Севастополю (перше місце за розвитком ринку праці та охороною здоров'я, друга позиція – за демографічним розвитком, рівнем освіти та умовами проживання населення, високі місця за фінансуванням людського розвитку та матеріальним добробутом).

Третє місце посідала Харківська область: друга позиція у рейтингу за розвитком ринку праці, третя – за рівнем освіти; досить високі місця за рівнем матеріального добробуту, умовами проживання та охороною здоров'я. Але за абсолютними показниками індексу їх домінування було не таким виразним, як позиція м. Києва (0,674).

Полтавська область займала 4 місце за індексом фінансування людського розвитку та мала відносно великі значення за оцінкою інших блоків. Слід зазначити, що область практично не мала складових, які суттєво негативно впливали на її розвиток.

Київська область входила до п'ятірки лідерів за індексами демографічного розвитку, матеріального добробуту, умов проживання, освіти та фінансування людського розвитку. Негативними сторонами у загальному індексі регіону було соціальне середовище та розвиток ринку праці.

На протилежному фланзі рейтингової шкали розмістились Донецька (27 місце), Луганська (26 місце) та Житомирська (25 місце) області, які помітно відставали за Індексами людського розвитку від більшості регіонів України.

Слід також зазначити, що за ті останні роки спостережень значно погіршились позиції Вінницької (з 2005 року 21-26 місце) та Житомирської (25 місце у 2010 році – найнижча позиція за всі

роки розрахунків) областей, які на єдиній шкалі інтегрального індексу регіонального людського розвитку в 2011 році не набагато випереджали аутсайдерів – Донецьку та Луганську області Українського Донбасу.

Незважаючи на досить високий рівень матеріального добробуту (2 місце серед усіх регіонів) та високі показники на ринку праці (5 місце), у 2011 році Донецька область продовжувала займати останнє місце в Україні у рейтингу за ІРЛР. Найбільш болючими для Донецької області залишалися проблеми поліпшення демографічної ситуації (26 і 23 місця), умов проживання населення (26 і 24 місця) та стан навколишнього природного середовища (27 місця) – табл. 4.

У 2010-2011 роках Луганська область входила до трійки аутсайдерів за аспектами демографічного розвитку (22 і 25 місця), умов проживання населення (24 і 26 місця), рівня освіти (26 і 25 місця). Незадовільними для області були індекси природного середовища (22 і 21 місця) та соціальної сфери (21 і 20 місця) – табл. 4.

Таблиця 4

Індекси та рейтинги індексів аспектів людського розвитку в регіонах та Індекс регіонального людського розвитку у 1999-2011 рр. по Луганській і Донецькій областях Українського Донбасу

Регіони	Роки	Демографічний Розвиток		Розвиток ринку праці		Матеріальний добробут		Умови проживання населення		Рівень освіти		Стан та охорона здоров'я		Соціальне середовище		Екологічна ситуація		Фінансування людського розвитку		Індекс регіонального людського розвитку	
		індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
	ОБЛАСТІ СХІДНОЇ УКРАЇНИ																				
Луганська область	1999	0,303	23	0,463	25	0,354	23	0,233	23	0,251	27	0,626	15	0,418	27	0,826	23	0,353	21	0,422	27
	2000	0,156	26	0,413	24	0,413	22	0,231	23	0,286	27	0,643	14	0,426	27	0,807	24	0,331	14	0,412	27
	2001	0,177	25	0,383	25	0,430	14	0,247	21	0,263	27	0,645	15	0,392	27	0,820	22	0,367	12	0,413	27
	2002	0,123	27	0,415	24	0,525	6	0,239	23	0,227	27	0,402	26	0,392	27	0,805	23	0,403	9	0,390	27
	2003	0,163	27	0,472	17	0,514	6	0,223	22	0,261	27	0,513	20	0,395	27	0,812	23	0,398	13	0,414	26
	2004	0,121	27	0,466	22	0,569	3	0,231	22	0,234	27	0,576	17	0,382	27	0,690	24	0,340	24	0,400	27
	2005	0,160	25	0,530	24	0,508	4	0,240	21	0,229	27	0,615	5	0,461	23	0,640	23	0,353	16	0,412	26
	2006	0,142	26	0,533	18	0,534	5	0,227	24	0,216	27	0,609	21	0,492	20	0,671	21	0,297	24	0,412	26
	2007	0,139	26	0,551	16	0,541	4	0,222	24	0,235	27	0,637	18	0,486	20	0,616	21	0,380	16	0,420	25
	2008	0,163	25	0,517	20	0,526	6	0,216	23	0,238	27	0,658	15	0,442	21	0,615	23	0,455	19	0,421	26
	2009	0,148	24	0,668	18	0,527	6	0,217	24	0,280	26	0,640	16	0,416	25	0,651	22	0,398	20	0,433	26
	2010	0,202	22	0,620	16	0,464	8	0,210	24	0,313	26	0,633	8	0,426	21	0,624	22	0,398	18	0,428	25
	2011	0,22	25	0,615	17	0,533	6	0,194	26	0,306	25	0,593	7	0,447	20	0,628	21	0,411	18	0,434	26
Донецька область	1999	0,297	25	0,610	*8*	0,484	8	0,261	17	0,347	25	0,53)	23	0,566	14	0,465	26	0,453	7	0,440	26
	2000	0,176	25	0,655	4	0,519	6	0,249	21	0,401	25	0,548	25	0,541	18	0,511	26	0,504	5	0,450	26
	2001	0,131	27	0,558	9	0,517	4	0,264	18	0,374	25	0,546	25	0,462	25	0,497	26	0,516	5	0,425	26
	2002	0,135	26	0,566	7	0,560	2	0,255	20	0,280	26	0,525	18	0,481	21	0,543	26	0,496	5	0,421	26
	2003	0,177	25	0,605	8	0,585	2	0,249	20	0,268	26	0,374	26	0,496	20	0,532	26	0,486	6	0,413	27
	2004	0,128	26	0,589	10	0,665	2	0,237	21	0,268	26	0,506	23	0,500	17	0,474	26	0,436	7	0,418	26
	2005	0,192	23	0,670	3	0,500	5	0,238	22	0,272	26	0,490	20	0,488	18	0,337	26	0,451	6	0,397	27
	2006	0,217	23	0,659	4	0,545	4	0,238	22	0,285	26	0,556	23	0,489	21	0,274	27	0,349	15	0,397	27
	2007	0,160	25	0,656	5	0,574	3	0,227	22	0,319	21	0,579	21	0,483	21	0,143	27	0,437	7	0,392	27
	2008	0,183	24	0,618	9	0,580	2	0,213	25	0,317	21	0,574	24	0,460	20	0,213	27	0,507	11	0,401	27
	2009	0,090	26	0,686	15	0,540	4	0,208	26	0,372	17	0,550	24	0,470	20	0,345	27	0,463	12	0,408	27
	2010	0,134	26	0,723	5	0,558	2	0,206	26	0,394	18	0,464	24	0,468	19	0,269	27	0,445	14	0,401	27
	2011	0,238	23	0,673	10	0,583	3	0,202	24	0,432	12	0,535	12	0,484	18	0,275	27	0,451	15	0,426	27

Складено за матеріалами [23, с. 26-28].

Логічно стверджувати, що динаміка показників-дестимуляторів регіонального людського розвитку в Донецькій та Луганській областях обумовлювало та формувала виникнення і розповсюдження основних видів девіантної поведінки індивідів і соціальних груп, у першу чергу, економічної злочинності, моніторинг якої здійснюють органи правоохоронної системи (Міністерство внутрішніх справ України, прокуратура, судові органи), а також алкоголізму і наркоманії, самогубств і проституції та інших деструктивних соціальних явищ.

Необхідно наголосити, що гострі проблеми соціально-економічного розвитку Донецької області визначались насамперед несприятливою екологічною ситуацією. Стан навколишнього середовища регіону став одним з головних чинників, який характеризував проблеми демографічного розвитку – низьку тривалість життя і високі показники смертності немовлят і перинатальної смертності.

В області мав місце високий рівень професійних захворювань шахтарів, металургів, працівників хімічної галузі. На незадовільну оцінку також впливав низький рівень умов проживання: висока щільність населення накладалась на низьку забезпеченість житлом і його комфортність, недостатність лікарняних ліжок і станцій швидкої допомоги.

У Луганській області ситуація також характеризувалась незадовільними показниками умов проживання населення – облаштованістю житла,

щільністю доріг і телефонізації. На низький рівень освіти впливав низький рівень охоплення дітей початковою і базовою середньою освітою. У регіоні спостерігалась незадовільна демографічна ситуація: негативний показник міграції і низька середня очікувана тривалість життя, високий рівень професійних захворювань і захворювань на туберкульоз.

Тобто, визначальними факторами показників-дестимуляторів регіонального людського розвитку в Донецькій і Луганській областях слід вважати стан навколишнього природного середовища, правоохоронної системи та системи охорони здоров'я, нерозвиненість регіональних ринків праці.

Саме ці фактори ґрунтувались на деструктивній культурі окремих верств місцевого населення і суперечили морально-етичним і духовно-гуманітарним нормам національної системи цінностей.

На наше переконання саме національна система цінностей України призвана була забезпечити збереження та розвиток різноманіття індивідуальних особливостей населення кожного регіону та його моральних засад: духовності і освіченості, історичної спадщини і територіальної цілісності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та етнічних цінностей.

Саме тому, національна система цінностей у країні повинна бути спрямована на досягнення взаємообумовленого діалектично спорідненого та емерджентного розвитку регіонів держави як єдиного органічного цілого – «Наша країна – єдина родина!»

Слід наголосити про наявну відсутність прямої залежності рейтингу регіонів України за ІРЛР від його місця за аспектом "Фінансування людського розвитку". Так, Донецька область за цим аспектом протягом 1999-2010 років з 27-ми місць п'яте місце займала 3 рази, шосте місце – 2 рази, сьоме – 3 рази, а рейтинг області за ІРЛР залишався практично незмінним: 26-27 місце.

Львівська область навпаки, займаючи за аспектом фінансування людського розвитку практично останні місця у другій десятці регіонів, за ІРЛР у 1999-2010 роках займала п'яте місце – 2 рази, сьоме восьме і дев'яте місце – по 1 разу, десяте місце – 3 рази.

Економічна злочинність в регіонах України характеризувалась наявністю осередків їх виникнення та розповсюдження. За даними Міністерства внутрішніх справ України в 2010-2011 роках такими осередками логічно було вважати Луганську, Донецьку, Одеську та Дніпропетровську області.

Загалом, для територіальної диференціації економічної злочинності в розрізі регіонів України характерна ідентична тенденція, як і у випадку загальної злочинності: кількість злочинів у розрахунку на 10 тис. населення зростало в напрямку з Північного заходу на Південний схід. Причому більш високим рівнем економічної злочинності порівняно з сусідніми регіонами характеризувалися Львівська, Житомирська та Вінницька області (у 2011 році), Львівська, Одеська області, АР Крим (у 2012 році) [24].

У 2012 році рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України №123 від 13 червня було затверджено нову Методику вимірювання регіонального людського розвитку в Україні [25, табл. 5].

Таблиця 5

Система показників оцінки Індексу регіонального людського розвитку в Україні з 2012 року*

№ з/п за наскрізною нумерацією	№ з/п в блоках за показниками	**Блоки та показники**	Характер впливу на людський розвиток	Стандартне значення	Вага
1	2	3	4	5	6
		1. Відтворення населення			
1	1.1	Сумарний коефіцієнт народжуваності	Стимулятор	2,1	0,1426
2	1.2	Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), %	Дестимулятор	1,6	0,1956
3	1.3	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	Стимулятор	82,0	0,2834
4	1.4	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	Стимулятор	0,7500	0,2160
5	1.5	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	Стимулятор	0,9500	0,1624
		2. Соціальне становище			
6	2.1	Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення)	Дестимулятор	400	0,2186
7	2.2	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	Дестимулятор	40,0	0,2210

Продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6
8	2.3	Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	Дестимулятор	50,0	0,1778
9	2.4	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років)	Дестимулятор	400	0,1708
10	2.5	Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку)	Дестимулятор	6,0	0,0728
11	2.6	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення)	Дестимулятор	7,0	0,1390
		3. Комфортне життя			
12	3.1	Забезпеченість житлом у міських поселеннях (загальна площа на 1 особу), кв. м	Стимулятор	25,0	0,2455
13	3.2	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, %	Стимулятор	55,0	0,1804
14	3.3	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %	Стимулятор	100,0	0,1534
15	3.4	Інтегральній показник стану навколишнього середовища	Стимулятор	1,000	0,2239
16	3.5	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення)	Стимулятор	300,0	0,1176
17	3.6	Обсяг реалізованих населенню послуг (на 1 особу)	Стимулятор	3,0	0,0792
		4. Добробут			
18	4.1	Рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75 % медіанного рівня), %	Дестимулятор	11,0	0,2842
19	4.2	Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість, %	Стимулятор	55,0	0,1298
20	4.3	Кількість мінімальних продуктових кошиків, які можна придбати за середньодушовий дохід	Стимулятор	3,75	0,2747
21	4.4	Валовий регіональний продукт (на 1 особу)	Стимулятор	2,00	0,1658
22	4.5	Питома вага домогосподарств, які мають всі товари тривалого користування базового набору (телевізор, холодильник, пральна машина), %	Стимулятор	100,0	0,1454
		5. Гідна праця			
23	5.1	Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років), %	Стимулятор	85,0	0,1596
24	5.2	Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), *%*	Дестимулятор	4,0	0,1926
25	5.3	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів, %	Дестимулятор	15,0	0,2127
26	5.4	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %	Дестимулятор	10,0	0,1489

Закінчення табл. 5

1	2	3	4	5	6
27	5.5	Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної, одиниць	Стимулятор	4,0	0,1560
28	5.6	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %	Стимулятор	90,0	0,1303
		6. Освіта			
29	6.1	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3-5 років, %	Стимулятор	99,9	0,1057
30	6.2	Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років), %	Стимулятор	99,9	0,2733
31	6.3	Частка осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше, %	Стимулятор	65,0	0,2094
32	6.4	Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років	Стимулятор	15,0	0,2445
33	6.5	Середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах)	Стимулятор	180	0,1671

* Методика вимірювання регіонального людського розвитку / НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи; Мінекономрозвитку і торгівлі України; Державна служба статистики України. Київ, 2012.

Можливо це було здійснено для зміни поглядів світової спільноти на жалюгідний стан промислово-розвинутого Українського Донбасу в контексті людського розвитку або для його поглинання як потенційного конкурента за логістикою Міжнародного геополітичного бізнесу.

В усякому разі органи загальнонаціональної влади не прийняли жодного рішення щодо покращення рейтингової оцінки людського розвитку в Луганській і Донецькій областях.

До алгоритму розрахунку регіонального індексу людського розвитку було включено 33 показники, які були об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку (табл. 5):

1) відтворення населення (п'ять показників);
2) соціальне становище (шість показників);
3) комфортне життя (шість показників);
4) добробут (п'ять показників);
5) гідна праця (шість показників);
6) освіта (п'ять показників).

Вибір показників для нової Методики вимірювання регіонального людського розвитку було здійснено з використанням наступних 7 принципів [25, с. 16].

1. Придатність для щорічних розрахунків.
2. Забезпеченість наявною інформацією Державної служби статистики України.
3. Забезпечення надійності оцінок на регіональному рівні.
4. Відповідність специфіці проблем людського розвитку в Україні (диференціація окремих показників за віком, статтю та типом місцевості).
5. Однозначність трактування щодо впливу на людський розвиток.
6. Відсутність високої кореляції між окремими показниками.
7. Достатність статичної та динамічної варіації.

Згідно нової Методики виміру регіонального людського розвитку процедури розрахунків ІРЛР складаються з п'яти етапів [25, с. 21]:

1) нормування показників;
2) калібрація показників;
3) визначення ваг показників у блоках;
4) розрахунок індексу по кожному блоку показників;
5) розрахунок інтегрального індексу регіонального людського розвитку.

Нормування здійснюється за формулою (1) для показників-стимуляторів та за формулою (2) для показників-дестимуляторів:

$$z_{ijr} = \frac{x_{sjr}}{x_{st\,ij}}, \qquad (2)$$

$$z_{ijr} = \frac{x_{st\,ij}}{x_{ijr}}, \qquad (3)$$

де z_{ijr} – нормоване значення j–го показника у і–му блоці показників по r–му регіону;

x_{ijr} – фактичне значення j–го показника у і–му блоці показників по r–му регіону;

$x_{st\,ij}$ – стандартне значення j–го показника у і–му блоці показників;

і – номер блоку показників (і = 1, 2, …, 6);

j – номер показника у і–му блоці показників (j = 1, …, ik);

ik – кількість показників у і–му блоці показників;

r – регіон (r = 1, …, 25).

Згідно Методики, стандартні значення показників визначаються експертним шляхом з урахуванням таких чинників:

– розмах варіації та середнє значення показника по регіонах;

– тенденції зміни показника за 2004-2010 роки;

– необхідність зменшення впливу процедури стандартизації на подальші розрахунки в середині блоку.

Стандартне значення є постійним протягом дії цієї методики.

Експериментальні перерахунки регіонального людського розвитку за новою методикою були здійснені починаючи з 2004 року. За результатами рейтингової оцінки ІРЛР Державною службою статистики України в 2012 році за шістьма основними аспектами регіонального людського розвитку були отримані такі результати по Українському Донбасу у складі Луганської і Донецької областей (табл. 6).

Таблиця 6

Співставлення рейтингових оцінок ІРЛР Луганської і Донецької областей за Методиками виміру регіонального людського розвитку 2001 та 2012 років

Регіон	Роки	Ранг на єдиній для всієї України шкалі	
		Методика 2001 року	Методика 2012 року
Луганська область	2004	27	24
	2005	26	22
	2006	26	23
	2007	25	23
	2008	26	20
	2009	26	20
	2010	25	18
	2011	26	20
	2012	26	11
	2013	26	16
Донецька область	2004	26	11
	2005	27	14
	2006	27	12
	2007	27	13
	2008	27	16
	2009	27	19
	2010	27	21
	2011	27	18
	2012	27	12
	2013	27	20

Рівень та динаміка показників ІРЛР Луганської області за новою Методикою виміру регіонального людського розвитку не суттєво покращило її розташування на шкалі єдиній для всієї України у порівнянні з розташуванням Донецької області (табл. 7).

Відповідно до нової Методики виміру ІРЛР перше місце у продовж 2004-2008 років займала Закарпатська область, яка посідала перші позиції за інтегральним індексом комфортного проживання, до складу якого входив Інтегральний показник стану навколишнього середовища.

Доцільно відмітити, що господарська діяльність Закарпатській області здійснювалась в умовах положень Вільної економічної зони (див. табл. 1).

У 2010-2015 роках перше місце в рейтинговій оцінці ІРЛР адміністративних областей України займала Харківська область, а друге – Чернівецька. Найбільш стабільною виглядали Львівська область, яка з року в рік чередувала третє та четверте місце, Київська – 7 місце та Полтавська – 9 місце (див. табл. 1).

Натомість зменшення переліку аспектів регіонального людського розвитку, які вимірювались у попередній Методиці для аналізу і прогнозування з дев'яти до шести, а переліку показників з 92 до 33 не тільки знизили, на наше переконання, об'єктивність його вимірювання, та ще й зменшили рівень державного контролю та регулювання насамперед екологічної ситуації в Українському Донбасі.

Саме екологічний стан навколишнього природнього середовища Українського Донбасу продовжував бути джерелом професійних та соціальних хвороб населення в Луганській і Донецькій областях.

Механізм штрафів за забруднення землі, води і повітря практично не діяв в повному обсязі, а перехід до комплексного природокористування здійснювався надто повільно.

Таблиця 7

Динаміка складових Індексу регіонального людського розвитку Українського Донбасу у 2004-2013 рр.*

Роки	Блок 1 «Відтворення населення»		Блок 2 «Соціальне середовище»		Блок 3 «Комфортне життя»		Блок 4 «Добробут»		Блок 5 «Гідна праця»		Блок 6 «Освіта»		ІРЛР	
	Стандартизовані калібровані значення	Ранг	Стандартизовані калібровані значення	Ранг	Стандартизовані калібровані значення	Ранг	Стандартизовані калібровані значення	Ранг	Стандартизовані калібровані значення	Ранг	Стандартизовані калібровані значення	Ранг	Сума	Ранг
Луганська область														
2004 р.	0,5768	23	0,3055	24	0,4940	20	0,4417	12	0,5824	12	0,7705	9	3,1709	24
2005 р.	0,5626	23	0,3625	23	0,4977	18	0,5189	9	0,6045	12	0,7894	9	3,3356	22
2006 р.	0,5725	25	0,3361	25	0,5107	15	0,4806	15	0,6183	12	0,7982	6	3,3164	23
2007 р.	0,5777	24	0,3274	24	0,5082	18	0,4998	16	0,6439	11	0,7771	14	3,3342	23
2008 р.	0,5855	24	0,3238	25	0,5230	18	0,6170	9	0,6383	12	0,8004	8	3,4880	20
2009 р.	0,6201	24	0,3230	25	0,5209	18	0,6032	9	0,5887	10	0,7976	13	3,4536	20
2010 р.	0,6394	24	0,3425	24	0,5244	18	0,6392	6	0,5778	10	0,8112	9	3,5344	18
2011 р.	0,6490	23	0,3569	23	0,5276	18	0,5903	9	0,6036	8	0,8408	2	3,5682	20
2012 р.	0,6616	21	0,3681	21	0,5669	18	0,7387	4	0,5971	9	0,8341	7	3,7665	11
2013 р.	0,6700	20	0,3520	23	0,5496	18	0,7056	4	0,5973	9	0,8301	11	3,7046	16
Донецька область														
2004 р.	0,5573	25	0,3324	21	0,4405	24	0,6210	1	0,6744	2	0,8118	1	3,4375	11
2005 р.	0,5606	24	0,3661	22	0,4520	23	0,6061	2	0,6978	2	0,8330	1	3,5157	14
2006 р.	0,5787	23	0,3612	22	0,4695	23	0,5917	4	0,7156	2	0,8383	1	3,5550	12
2007 р.	0,5640	25	0,3509	20	0,4576	24	0,6182	4	0,7483	1	0,8551	1	3,5940	13
2008 р.	0,5812	25	0,3512	21	0,4654	23	0,6279	8	0,7067	5	0,8678	1	3,6001	16
2009 р.	0,6029	25	0,3576	20	0,4597	25	0,6130	8	0,6204	8	0,8333	1	3,4870	19
2010 р.	0,6096	25	0,3772	20	0,4398	25	0,6602	4	0,6036	3	0,8342	2	3,5247	21
2011 р.	0,6228	24	0,3938	17	0,4495	25	0,6426	5	0,6335	3	0,8337	6	3,5759	18
2012 р.	0,6213	25	0,4090	16	0,4851	25	0,7306	5	0,6257	3	0,8826	1	3,7543	12
2013 р.	0,6253	25	0,4065	18	0,4633	25	0,6688	9	0,6225	4	0,8559	1	3,6422	20

*Складено за матеріалами [26, с. 40-48, 55].

Незважаючи на зменшення кількості і робочого часу діяльності підприємств вугільної, металургійної та хімічної промисловості в умовах переважання процесів сільгоспєвроінтеграції та зменшення традиційних зв'язків їх кооперації, шкідливі викиди в навколишнє природнє середовище продовжують мати місце поза визначених екологічних норм і нормативів. Зміна методів вимірювання регіонального людського розвитку, на наш погляд, не повинна була дезорієнтувати та зменшувати роль державного втручання органів загальнонаціональної влади в контроль та упорядкування екологічної ситуації в Українському Донбасі.

Згідно розрахунків Державної служби статистики України за новою Методикою вимірювання ІРЛР на останні місця єдиної для всієї України шкали замість Луганської і Донецької областей перемістились Житомирська область (найгірші показники добробуту, освіти, ринку праці та відтворення населення), Кіровоградська область (низькі показники відтворення населення та соціального середовища) та Херсонська область (низькі показники соціального середовища, добробуту та відтворення населення) [23, с. 7].

Доречно відмітити, що якщо у попередній Методиці вимірювання ІРЛР екологічна ситуація регіонів України оцінювалась з використанням шести показників (див. табл. 1), то при підготовці впровадження нової Методики виміру ІРЛР одночасно була розроблена фахівцями Інституту природокористування і сталого розвитку НАН України окрема Методика розрахунку Інтегрального показника стану навколишнього природнього середовища при розрахунках якого використовуються вже 29 показників [25, с. 25].

Метою розрахунку інтегрального показника стану навколишнього середовища ($I_{інт}$) стало визначення середньо-геометричного показників: земельних, водних ресурсів та атмосферного повітря [25, с. 22]:

$$I_{інт} = \sqrt[3]{I_{зр} * I_{вр} * I_{атм}}, \qquad (3)$$

де $I_{зр}$ – зведений індекс екологічного стану земельних ресурсів (розраховується з використанням чотирнадцяти показників);

$І_{вр}$ – зведений індекс екологічного стану водних ресурсів (розраховується з використанням одинадцяти показників);

$І_{атм}$ – зведений індекс екологічного стану атмосферного повітря (розраховується з використанням чотирьох показників).

Згідно Методики Інтегральний показник є абсолютним і визначається об'єктивними результатами моніторингу стану довкілля в певному регіоні України та не залежить від його місця відносно інших регіонів. Інформаційною базою розрахунку є щорічна державна статистична звітність.

Інтегральний показник коливається в діапазоні від 0 до 1: вище значення свідчить про більш сприятливий екологічний стан. При цьому використовується така шкала оцінки стану навколишнього природного середовища залежно від значення інтегрального показника (табл. 8).

Інтегральний показник стану навколишнього середовища відносно до показника – стимулятора людського розвитку, стандартне значення якого дорівнює 1000 з вагою 0,2239. При цьому стан середовища вважається сприятливим за характером впливу на людський розвиток.

Таблиця 8

Ознаки стану навколишнього середовища

Значення інтегрального показника	Стан середовища
0,000 – 0,200	Кризовий
0,201 – 0,400	Критичний
0,401 – 0,600	Напружений
0,601 – 0,800	Задовільний
0,801 – 1,000	Сприятливий

Згідно Методики, стандартні значення показників визначаються експертним шляхом з урахуванням таких чинників: розмах варіації та середнє значення показника по регіонах, тенденції зміни показника за 2004-2010 роки, необхідність зменшення впливу процедури стандартизації на подальші розрахунки в середині блоку. Стандартне значення є постійним протягом усіх років дії Методики.

Необхідність переходу до нової Методики оцінки ІРЛР обґрунтовувалась в основному завданнями усунення недоліків національної системи статистики та потребами здійснення додаткових опитувань.

Але в умовах переходу в Україні до Концепції сталого збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів має місце наявна потреба досягнення гармонізації його екологічного, соціального та економічного аспектів.

При цьому, на перше місце виходе екологічна складова, дотримання норми якої повинно не тільки сприяти здоровому дітонародженню і зменшення смертності немовлят, матерів та дорослих, а й ліквідації шкідливих викидів в атмосферу, воду і землю.

Переходу на комплексне природокористування (без відходів) буде сприяти впровадження соціо-еколого-економічного розвитку території нашої держави, складові індикатори та інтегровані показники якого розроблені фахівцями Інституту економіки промисловості НАН України [27].

Висновки і рекомендації. Соціологічна енциклопедія визначає мораль як форму суспільної свідомості, сукупність принципів, правил і норм, якими керуються люди у своїй поведінці. Ці норми є виявленням ставлення людей як один до одного, так і до різних форм людських спільнот: до сім'ї, трудового колективу, класу, нації, суспільства загалом [1, с. 242].

Специфічною складовою моралі є усталені в суспільстві уявлення про добро й зло, про обов'язок, справедливість і честь, які втілюються в суспільних нормах, традиціях та звичаях. Стійкі норми моральної поведінки, які переходять від покоління до покоління, формують моральну традицію [1, с. 243].

В сучасних умовах поглиблення органами загальнонаціональної влади лібералізації ринкової економіки України виникла потреба усвідомлення та укріплення власної національної ідеї українців як громадян нашої держави – бути хазяїном на рідній землі. Наявним стало уточнення, збереження та розвиток системи національних цінностей, яка призвана забезпечити різноманіття індивідуальних особливостей населення кожного регіону держави: духовності й освіченості, звичаїв і традицій, культури й світогляду, мирного менталітету й територіальної єдності, історичної спадщини та етнічних цінностей.

Наявність стійких моральних традицій взаємодії центру і територій призвано сприяти виникненню взаємообумовленого емерджентного розвитку всіх регіонів держави як єдиного органічного й динамічного цілого.

Розвиток державності в Україні повинен відповідати сучасним уявленням про напрями розвитку людства, що були визначені ще в девізі ЕКСПО-2005: «Мудрість природи», який розкривають три органічні складові – «Матриця природи», «Мистецтво життя», «Розвиток екоспільнот».

«Матриця природи» – це розуміння механізмів природи як складного взаємовідношення між життям, інформацією та всесвітом.

«Мистецтво життя» – це розуміння механізмів природи, яке знайдено в світових культурах, мистецтві, соціальних нормах і технологічній етиці у минулому й сьогоденні, що відкриває можливості для майбутнього.

«Розвиток екоспільнот» – це створення нового способу життя, в якому суспільство й Уряд планують й розвивають національне виробництво, споживання, розвиток й охорону природи для підтримки саме такого способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою.

Конституція України визначає нашу країну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1). Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3).

Українськими вченими доведено, що цільовими показниками соціально-економічного розвитку регіонів, як і національного господарства в цілому, є показники рівня, стандарту і якості життя населення. Саме вони з найбільшою змістовною адекватністю відображають соціальну спрямованість всіх змін що проводяться в регіонах.

Рівень життя – це комплексний показник, що характеризує досягнуте задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства в цілому, відображаючи в кінцевому результаті добробут населення. При чому структура матеріальних і духовних потреб людини адекватна структурі людської діяльності початковим моментом і метою якої є їх задоволення.

Стандарт життя – це соціально прийнятий норматив рівня життя. У ряді держав існують офіційні певні стандарти життя і, крім того, кожна соціальна група і спільність та навіть кожна людина має свій власний суб'єктивний стандарт. Стандарт життя також змінюється із часом, але ця зміна відбувається дискретно у міру якісної зміни соціально-економічної системи.

Якість життя – це співвідношення рівня життя та прийнятого стандарту. Цей критерій показує ступень задоволення потреб, а оскільки потреби виникають тільки за наявності потенційних можливостей (не можна бажати того, чого не знаєш), то якість життя фактично відображає рівновагу соціально-економічної системи і характеризує рівень соціальної напруги.

В ідеальному варіанті бюджетного механізму збалансованого управління сталим розвитком держави на основі національної системи цінностей управління соціально-економічним (в т.ч. людським) розвитком регіонів повинне здійснюватись на основі цільової функції, яка є індикатором якості життя.

Тобто, реально досяжна на певному тимчасовому інтервалі зміна значень показників якості життя, виходячи з соціально-економічного стану регіону та держави в цілому, їх позицій в зовнішньому середовищі і прийнятій стратегії розвитку в умовах глобалізації.

В 2005-2006 роках Урядом України було прийнято рішення щодо локалізації Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) на період до 2015 року в якості пілотних проєктів для Українського Донбасу у складі Луганської і Донецької областей, а також для Львівської області.

Пілотні проєкти були призвані адаптувати 15 завдань і 33 стратегічних індикатора 7 національних цілей ЦРТ: 1) Подолання бідності (3 завдання та 5 індикаторів); 2) Забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання та 6 індикаторів); 3) Забезпечення гендерної рівності (2 завдання та 4 індикатора); 4) Зменшення дитячої смертності (1 завдання та 2 індикатора); 5) Поліпшення здоров'я матерів (1 завдання та 2 індикатора); 6) Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДУ та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів (2 завдання та 6 індикаторів); 7) Сталий розвиток довкілля (4 завдання та 8 індикаторів).

Досягнення ЦРТ до 2015 року як за пілотними проєктами, так і по Україні в цілому було визнано за найважливіше для консолідації зусиль трьох складових суспільства: влади, бізнесу та громадськості. Але цього не відбулося.

Слід також підкреслити, що невипадковим було визначення на першому місті серед 7 національних ЦРТ цілі «Подолання бідності». Якби органи загальнонаціональної і регіональної влади на засадах соціально адекватного менеджменту забезпечили її поетапне досягнення з 2003 року, то припускаємо, що ніякого сепаратистського заколоту у 2014 році в Українському Донбасі не відбулося.

Академік-секретар Відділення економіки НАН України Елла Марленівна Лібанова вже при прийнятті Україною 17 Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року наголошувала наступне: «Бідність визначається як неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. До бідних верств суспільства належать ті, хто не з власної волі позбавлені необхідного: нормального житла, їжі, одягу, можливості здобувати освіту та лікуватися. Крім того, бідність – це ще страх перед майбутнім, обумовлений непевністю людини у своїх можливостях. Подолання бідності є ключовим завданням суспільного розвитку» [21, с. 12].

І знову серед вже 17 національних ЦСР, як і серед 7 національних ЦРТ на першому місті в Україні визначена ціль «Подолання бідності» (3 завдання і 5 індикаторів). Тобто ситуація в Україні вимагає збереження цільової орієнтації людського розвитку при переході від реалізації ЦРТ на період до 2015 року до досягнення ЦСР на період до 2030 року.

Саме завдячуючи реалізації пілотного проєкту «Львівщина-ЦРТ», в уточненій у 2014-2015 роках Регіональній стратегії розвитку області на період

2020 року та у Плані заходів з її реалізації на 2016-2018 роки з'явилась Програма 2 «Якість життя», яка включала 18 стратегічних індикаторів стійкого людського розвитку. Крім того, на виконання Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року (набрав чинності з 1 січня 2006 року) Львівська ОДА і Облрада уклали Угоду з Кабінетом міністрів України щодо виконання Плану заходів відповідно до державних пріоритетів розвитку області.

Чернівецька ОДА та Облрада, адаптувавши 7 національних ЦРТ у 2009-2010 роках до рівня області, забезпечили стабільність 2-го місця в рейтинговій оцінці ІРЛР за Методикою 2012 року адміністративних областей України у 2010-2011, 2013-2016 роках та 1-ше місце у 2009 та у 2017 роках.

Нажаль, в Українському Донбасі такого не відбулося. Завдання пілотних проєктів «Луганщина-ЦРТ» та «Донеччина-ЦРТ» не були передбачені ні в Програмах і Бюджетах соціально-економічного розвитку Луганської й Донецької областей, ні в загальнонаціональному плані та державному бюджеті на 2006-2010 роки.

Державною службою статистики України у 2010-2011 роках за результатами рейтингової оцінки за статистичними даними з 1999 року 9-ти складових ІРЛР за 27 адміністративно-територіальними утвореннями України (24 області, АР Крим, м. Севастополь та м. Київ) Луганська та Донецька області були визнані регіонами-аутсайдерами на протязі усіх 13 років спостережень.

Визначальні фактори показників-дестимуляторів регіонального людського розвитку в Донецькій і Луганській областях у 1999-2011 роках ґрунтувались, як правило, на деструктивній культурі окремих верств місцевого населення і суперечили морально-етичним і гуманітарним нормам національної системи цінностей, становлення якої відбувалось стихійно за усі роки незалежності нашої держави.

Необхідно об'єктивно і чесно констатувати, що серед першочергових актуалітетів політики людського розвитку заради порятунку нації в умовах її депопуляції якраз і посідають екологічні проблеми Українського Донбасу [31].

Керівниками Урядів віддавалась перевага зарубіжним консультантам і експертам щодо цілеспрямованого поглиблення лібералізації ринкової економіки, а не впровадженню рекомендацій вітчизняних вчених-економістів на підвищення ефективності державного регулювання соціально-економічного розвитку Українського Донбасу з використанням Концепції людського розвитку, Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року та Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року.

У 2011-2012 роках вітчизняною економічною наукою були обґрунтовані рекомендації щодо використання рейтингових оцінок складових та інтегрального значення ІРЛР як критерію ефективності державної регіональної політики для визначення пріоритетів розвитку регіонів на базі впровадження бюджетного федералізму в Україні як унітарній державі.

Бюджетний федералізм ґрунтується на складових «Матриці природи» і передбачає досягнення структурної гармонії субнаціональних (регіональних) і загальнонаціональних (суспільних) відтворювальних процесів в соціально-економічному розвитку регіонів і держави.

В 2019 році напередодні чергових виборів Президента України один з претендентів на цей пост **народний депутат України Юлія Володимирівна Тимошенко, лідер фракції «Батьківщина» в Верховній Раді України разом з соратниками наголосила, що національна ідея, яка вважається своєчасною для української нації – це створення таких порядків та правил спільного життя, щоб кожен зміг, не порушуючи законів всесвіту, повністю та безперешкодно реалізувати свій потенціал у гармонії з Творцем і Природою, Людством і Суспільством. Українському народу випала планетарна місія це зробити для себе, для світу та відкрити шлях для інших** [28].

За задумом Творця з благословення старців в чотирьох сторонах України споруджені поклоні християнські хрести, які утворили на карті України правильний православний хрест на центральну частину території нашої держави: у Чорнобилі (вершина хреста), у Старому Почаєві Тернопільської області (права сторона хреста, храм Іова Почаївського), у Спасовому Скиті біля Харкова (ліва сторона хреста, храм Хреста Спасителя Преславного Преображення і часовня Нерукотворного Спаса), в Кулевчі Одеської області (підніжжя загального хреста).

Православний хрест на теренах України начебто фізично визначає морально-енергетичний каркас для донорського поширення християнських цінностей людяності і гармонії православного обряду на всю територію нашої держави для покаяння між українцями за загибель Небесної сотні та правоохоронців, між українцями та росіянами за громадсько-збройний конфлікт на Донбасі, для спільного відновлення його матеріальної бази, гуманітарних та соціально-економічних наслідків, а також для духовного спілкування з Творцем і Природою, Людством і Суспільством.

Покаяння має бути не тільки молитовним, а й самостійним залишенням чиновництвом керівник посад в усіх гілках загальнонаціональної і регіональної влади та шляхом складання повноважень народними депутатами за конституційні зрушення

у соціально-побутовій сфері з негативними наслідками для народу.

Досягти гармонії з Творцем і Природою, Людством і Суспільством український народ спроможний шляхом цілеспрямованого впровадження ідей бюджетного федералізму в унітарній державі, використовуючи гармонійні пропорції «Золотого перетину» у фіскально-бюджетних та фінансових взаємовідносинах центру і регіонів.

Відношення більшої частини коштів Зведеного бюджету України на соціально-економічний розвиток до його меншої частини повинен дорівнювати відношенню загального обсягу коштів Зведеного бюджету України на соціально-економічний розвиток до його більшої частини і складати 1,618 (62% / 38% – гармонійна пропорція «Золотого перетину»).

Числове значення 1,618 – це число Творця, згідно якого вочевидь визначені православні хрести на теренах України та структура ДНК генетичного коду українців. Це число Краси, яка править в Природі, Людстві та Суспільстві.

Якщо пропорції між державним і місцевими бюджетами Луганської та Донецької областей будуть побудовані за пропорціями «Золотого перетину», то буде досягнута структурна гармонія фінансово-бюджетної системи нашої держави, тому що вони, як й складові ДНК, генетично об'єднані у єдине ціле – Зведений бюджет України.

Не тільки адміністративним областям Українського Донбасу, а й усім областям України слід встановити фінансову автономію в межах місцевих бюджетів, які знаходяться в гармонійних пропорціях «Золотого перетину» з державним бюджетом. Це божественна основа територіальної єдності України.

Першим етапом впровадження бюджетного федералізму може стати визначення співвідношення коштів державного і місцевого бюджетів на розвиток людського капіталу в регіонах, а на наступному етапі – співвідношення коштів на соціально-економічний розвиток регіонів та держави в цілому.

Тобто якщо для кожної адміністративної області України 62% коштів на розвиток людського капіталу передбачити з державного бюджету, а 38% – з місцевого бюджету, то таким чином буде визначена нижня межа бюджетного централізму.

Напроти, якщо 62% коштів на розвиток людського капіталу передбачити з місцевого бюджету, а 38% – з державного бюджету, то таким чином буде визначена верхня межа бюджетного федералізму.

Застосування розглянутої логічної схеми реформування бюджетного унітаризму доцільно розпочати з визначення обсягів бюджетних коштів для простого відтворення наявного людського капіталу кожного регіону, які повинні складати не менше 38% з місцевого бюджету. Розширене відтворення людського капіталу території необхідно передбачати шляхом збільшення обсягів коштів місцевих бюджетів на розвиток людського капіталу до 62%.

При формуванні Національної та Регіональних програм людського розвитку граничні пропорції «Золотого перетину» утворюють межі бюджетного централізму й бюджетного федералізму в Україні як в унітарній державі: 62% –38% = 24% коштів зведеного бюджету держави, які можуть бути використані для фінансування завдань і заходів Програм людського розвитку на загальнонаціональному й регіональному рівнях. Спільні межі бюджетного централізму й бюджетного федералізму утворюють зону вибору узгоджених рішень при соціальному діалозі органів загальнонаціональної і регіональної влади.

Межі бюджетного федералізму та бюджетного централізму для кожної адміністративної області будуть визначатись, виходячи з їх числового значення ІРЛР, його співвідношення з числовими значеннями ІРЛР областей, які входять у відповідний Край (пропонується 8 Країв з 24 областей) або в систему 10 територіальних природно-господарських округів при формуванні нової регіональної карти нашої держави згідно вимог ЄС, а також з числовим середнім значенням ІРЛР по Україні в цілому [29-30]. Мінімальні масштаби фінансової автономії областей в межах бюджетного федералізму будуть визначати фінансову автономію Регіональних програм людського розвитку та Планів заходів з їх реалізації.

Таким чином, масштаби фінансової автономізації Програм людського розвитку обумовлюються повноваженнями (правами і відповідальністю), з одного боку, центральних органів законодавчої і виконавчої влади щодо організації та управління соціально-економічним розвитком держави в цілому та кожного регіону окремо. З іншого боку, – повноваженнями обласних державних адміністрацій та обласних рад у впровадженні державної соціально-економічної політики щодо досягнення єдиних для країни стандартів життя на відповідних територіях шляхом розробки власних Регіональних стратегій розвитку та Планів заходів з їх реалізації.

Якщо співвідношення коштів з державного та місцевих бюджетів на розвиток людського капіталу буде встановлене згідно пропорцій «Золотого перетину», то буде досягнута структурна гармонія фінансової системи держави, яка, з одного боку, забезпечить узгодженість соціально-економічних інтересів органів загальнонаціональної і регіональної влади, а, з іншого боку, стане Генератором покращення рівня і якості життя українського народу

в унітарній державі, виконуючи тим самим його планетарну місію.

Тобто має місце наявність формування передумов встановлення гармонійних пропорцій «Золотого перетину» в реальну практику формування співвідношень місцевих бюджетів регіонів з державним бюджетом.

Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку, заснований на парадигмі «Людяності та гармонії», буде діяти реально, а не тільки в намірах при приборканні чергових викликів приватного і суспільного життя українців як громадян нашої незалежної держави України.

Література

1. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
2. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України.* 2014. № 2 (26). С. 131-140.
3. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянську забезпечення механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України.* 2014. № 3 (27). С. 113-126.
4. Локалізація цілей розвитку тисячоліття у Чернівецькій області. Аналітична доповідь. Чернівці, 2012. URL: http://www.undp.org. ua/ files/ua_66898Localizing_MDGs_Chernivtsy_ukr.pdf.
5. Шинкарюк О. В. Становлення та розвиток інформаційно-методичного забезпечення моніторингу регіонального людського розвитку (в контексті реалізації національних завдань ЦРТ). *Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України* / голов. ред. Л.Б. Шостак. Київ, 2016. №1. С. 40-59.
6. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 73 с.
7. Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України / кол. авторів.; за заг. ред. Ф. О. Ярошенко; наук. ред. В. Ф. Столярова. − 2-е вид., доп. та перероб. – Київ: Державна навчально–наукова установа «Академія фінансового управління», Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. 560 с.
8. Столяров В. Ф. Интенсификация и система управления промышленным производством (организационно-экономический аспект) / НИЭИ Госплана Украины; отв. ред. В. А Поповкин. Киев: Наукова думка, 1988. 263 с.
9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF/.
10. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 року № 208-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2013-%D 1%80.
11. Деякі питання реалізації у 2015-2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 року № 821. URL: https: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2015-%D0%BF.
12. Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1029. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF.
13. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: Ч. 1 – стан і проблеми державного регулювання). *Економіка та держава*. 2017. № 3 (березень). С. 4-15.
14. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: Ч. 2 – перспективи державного регулювання по-новому). *Економіка та держава*. 2017. № 4 (квітень). С. 4-15.
15. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня2006 року № 1001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF.
16. Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1186. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-2011-%D0%BF.
17. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 932. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-% D 0%BF.
18. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 року № 275-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/275-2017-%D1%80.
19. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: https://zakon5. rada.gov.ua/laws/show/5/2015.
20. Мирна стратегія Тарути. План «Три основи» щодо досягнення миру та відновлення територіальної цінності України. 2019. С. 4.
21. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. 176 с.
22. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України. Додаток до Постанови «Про методологічні засади вимірювання людського розвитку для регіонів України» Колегії Держкомстату України №182/76 від 05.04.2001 р. та Президії НАН України 14.03.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_182202-01.
23. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2012. 73 с.
24. Зыбарева О. В., Шинкарюк О. В. Тенденции экономической преступности в регионах Украины как формы проявления девиантной социализации. *Вопросы современной экономики*. Выпуск №3. Москва: Издательский дом «Научное обозрение», 2013. URL: http://economic-journal.net/2013/10/056/.
25. Методика вимірювання регіонального людського розвитку: Рішення Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 № 123-м. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_rlr2017_pdf.pdf.
26. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2015. 51 с.

27. Модернізація економіки Донецької області: стратегічні сценарії реалізації з позиції сталого розвитку до 2020 року: наук. доп. / Ю. М. Харазішвілі, В. І. Ляшенко, Л. Л. Шамілева, Ю. І. Жихарева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 116 с.

28. Новий курс України. Програма дій кандидата в Президенти Юлії Тимошенко. 2019. С. 3.

29. Актуалітети політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. Київ: Знання, 2009. 326 с.

30. Микитенко В. В., Микитенко Д. О. Формування територіальних природно-господарських округів та переформатування соціально-економічного простору України. *Економічний вісник Донбасу.* 2018. № 1 (51). С. 31-39.

31. Розвиток заради порятунку / В. Я. Шевчук, В. К. Черняк, Т. Т. Ковальчук, М. П. Педан, О. І. Панков та ін. Київ: Геопринт, 2016. 227 с.

Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027). Частина 1 – Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні

У статті розглянуті питання соціально адекватного менеджменту управління регіональним людським розвитком в Луганській і Донецькій областях на основі використання методологічних положень Концепції людського розвитку, Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) та Цілей Сталого Розвитку (ЦСР).

Наведені основні етапи становлення та розвитку методів статистичної оцінки Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР).

Здійснено порівняльну оцінку Методик виміру регіонального людського розвитку, затверджених в 2001, 2012 та 2018 роках.

Розглянуто зміни інформаційно-методичного забезпечення розробки Регіональних стратегій розвитку та Планів заходів з їх реалізації з 2006 року.

Виявлено тенденції регіонального людського розвитку в Луганській і Донецькій областях в 1999-2013 роках на основі рейтингової оцінки ІРЛР усіх областей України.

Обґрунтовано пропозиції впровадження принципів бюджетного федералізму в Луганській та Донецькій областях на засадах гармонійних пропорцій «Золотого перетину» як основи відновлення миру та збереження територіальної цілісності України.

Ключові слова: людський розвиток, регіон, динаміка, індекс, складові, пропорції.

Stolyarov V. F., Shinkaruk O. V. Socially Adequate Management of Regional Human Development in the Ukrainian Donbass (Challenges, Intentions and Realities of Measurement: 2003-2013; 2017-2027). Part 1 – Metrology of Human Development and Management Issues in the Region

The issue of socially adequate management of regional human development in Luhansk and Donetsk oblasts based on the use of the methodological provisions of the Human Development Concept, the Millennium Development Goals (MDGs) and Sustainable Development Goals (SDRs) was discussed in the article.

The main stages of the formation and development of methods for statistical estimation of the Regional Human Development Index (RHDI) were given.

The comparative assessment of the Methodology for measuring regional human development which approved in 2001, 2012 and 2018 was carried out in the course of this scientific research.

The changes in the information and methodological support for the working out of Regional Development Strategies and Action Plans for their implementation have been considered since 2006.

The trends of regional human development in Luhansk and Donetsk regions in 1999-2013 were identified on the basis of the rating of the RHDI in all regions of Ukraine.

The suggestions for implementing the principles of budgetary federalism in Lugansk and Donetsk regions on the principles of harmonious proportions of the Golden Section as the basis for restoring peace and preserving the territorial integrity of Ukraine were substantiated in the article.

Keywords: human development, region, dynamics, index, components, proportions.

В. Ф. Столяров
доктор економічних наук, професор,

О. В. Шинкарюк
кандидат економічних наук, докторант

СОЦІАЛЬНО АДЕКВАТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОНБАСІ ТА НА ПОДІЛЛІ

(виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027)[1]

Частина 2
Парадигма людяності, гармонії та місії регіону

Постановка проблеми, предмет і об'єкт дослідження. Конституція України визначає нашу країну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (стаття 1). Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3).

В сучасних умовах (до 2020 року) і на період до 2030 року перехід до державного регулювання регіонального людського розвитку на рівні адміністративних областей і держави в цілому пропонується здійснювати з використанням системи ППБ (Прогнозування-Програмування-Бюджетування). Це головна запорука послідовного нівелювання та подальшого усунення деструктивних соціальних явищ в Україні на основі укріплення та розвитку національної системи цінностей в процесі досягнення цілей XXI століття.

На рівні адміністративних областей та адміністративних районів України державне регулювання регіонального людського розвитку спроможні здійснювати обласні та районні державні адміністрації (ОДА і РДА), органи місцевого самоврядування, включаючи Об`єднані територіальні громади (ОТГ) із статусом міст обласного значення, територіальні підрозділи Центральних органів виконавчої влади в структурі ОДА – Департаменти освіти, Департаменти охорони здоров'я, Департаменти соціального захисту населення.

Розробці Національної та Регіональних програм людського розвитку передує обґрунтування та прийняття на національному рівні Державної стратегії регіонального розвитку та Державної програми сталого розвитку на періоди до 2020 та до 2030 років, а також розробка заходів із їх реалізації на субнаціональному (регіональному) та місцевому рівнях.

Наукове та практичне розв'язання проблем державного регулювання людського розвитку в регіонах України на загальнодержавному та територіальних рівнях рекомендується здійснювати під час розробки Прогнозів та Програм соціально-економічного розвитку, Державного та місцевих бюджетів з використанням механізму державно-приватного партнерства.

Функції та процедури прогнозування, планування та фінансування у складі Національної та Регіональних програм людського розвитку на 3, 5 та 10-ти років повинні стати центральними серед процесів обґрунтування Програм соціально-економічного розвитку та Бюджетних програм на ці ж періоди на загальнодержавному та територіальних рівнях державного регулювання соціально-економічними процесами. Ознаками виділення підпрограм Програм людського розвитку доречно визначати аспекти людського розвитку на національному та субнаціональному рівнях, які одночасно є факторами формування обсягів та структури загальнонаціональних і регіональних фінансових ресурсів.

Кожному з аспектів людського розвитку буде відповідати окремий блок визначених показників, що формують систему відповідних стратегічних індикаторів людського розвитку у конкретних підпрограмах Національної та Регіональних програм людського розвитку.

Національна та Регіональні програми людського розвитку за своїм складом повинні включати:

1. Основні напрямки людського розвитку в державі на 10 років, які обґрунтовано визначені у передвиборчих програмах та зверненнях до українського народу кандидатів у Президенти України та у щорічних Посланнях Президента України до Верховної Ради України.

2. Оцінки стану, виявлені тенденції та результати моніторингу щорічного виконання Національної та Регіональних програм людського роз-

[1] Початок статті в №2(56) журналу «Економічний вісник Донбасу».

Надруковано: Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027). Частина 2 – Парадигма людяності, гармонії та місії регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3(57). С. 241-281. URL: http://www.evd-journal.org/download/ 2019/3(57)/25-Stoliarov.pdf.

витку (на 3 і 5 років), які будуть здійснюватися Кабінетом Міністрів України.

3. Завдання щодо людського розвитку на плановий період (на 3 і 5 років) за відповідними підпрограми, які обгрунтовуються в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України та затверджуються Верховною радою України.

Провідні елементи та основні складові механізму державного регулювання людського розвитку на рівні адміністративних областей України представлено на рис. 1, а алгоритм його функціонування – на рис. 2.

Концептуальні положення організаційного та інформаційно-методичного забезпечення механізму державного регулювання регіонального людського розвитку науково обгрунтовані та обговорені з викладенням в серії публікацій одного з авторів статті – **Оксани Вячеславівни Шинкарюк** – за період її стажування та навчання в докторантурах Науково-дослідного фінансового інституту Міністерства фінансів України, Науково-дослідного економічного інституту і Державного Науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки Мінекономрозвитку та торгівлі України, а також роботи на кафедрі фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу [1-5].

Визначення цілей регіонального людського розвитку доцільно здійснювати згідно матриці Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), яка включає завдання і індикатори з обов'язковим узгодженням з 33 показниками 6 аспектів чисельної оцінки Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) (табл. 1).

Система ППБ базується на повноваженнях органів загальнонаціональної і регіональної влади в сфері соціально-економічного розвитку, показники якого тісно переплетені з показниками людського розвитку, доповнюючи та розкриваючи один одного завдяки причинно-наслідковим та функціональним зв'язкам за ієрархією та у часі.

Управлінські рішення органів загальнонаціональної і регіональної влади повинні орієнтувати динаміку складових та інтегральних значень показників соціально-економічного і людського розвитку на досягнення адаптованих для України в цілому 7-ми Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) на період до 2015 року (для тих регіонів, де вони були локалізовані, але не досягнуті) та частково адаптованих та локалізованих 17-ти Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) світової спільноти на період до 2030 року (для тих 10 регіонів, які обрали 3-4 цілі з 17 у 2016 році [13, с. 10]).

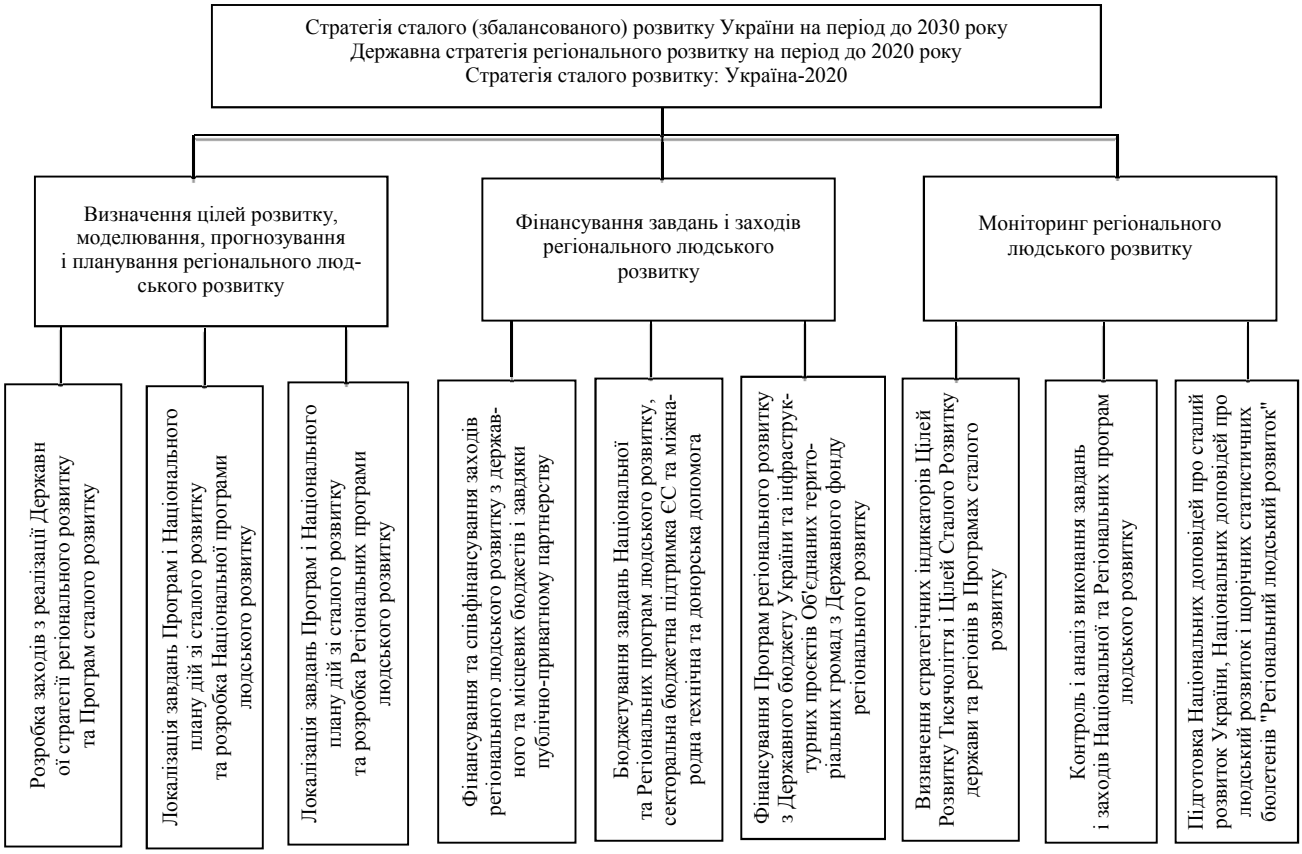

Рис. 1. Провідні елементи та основні складові механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

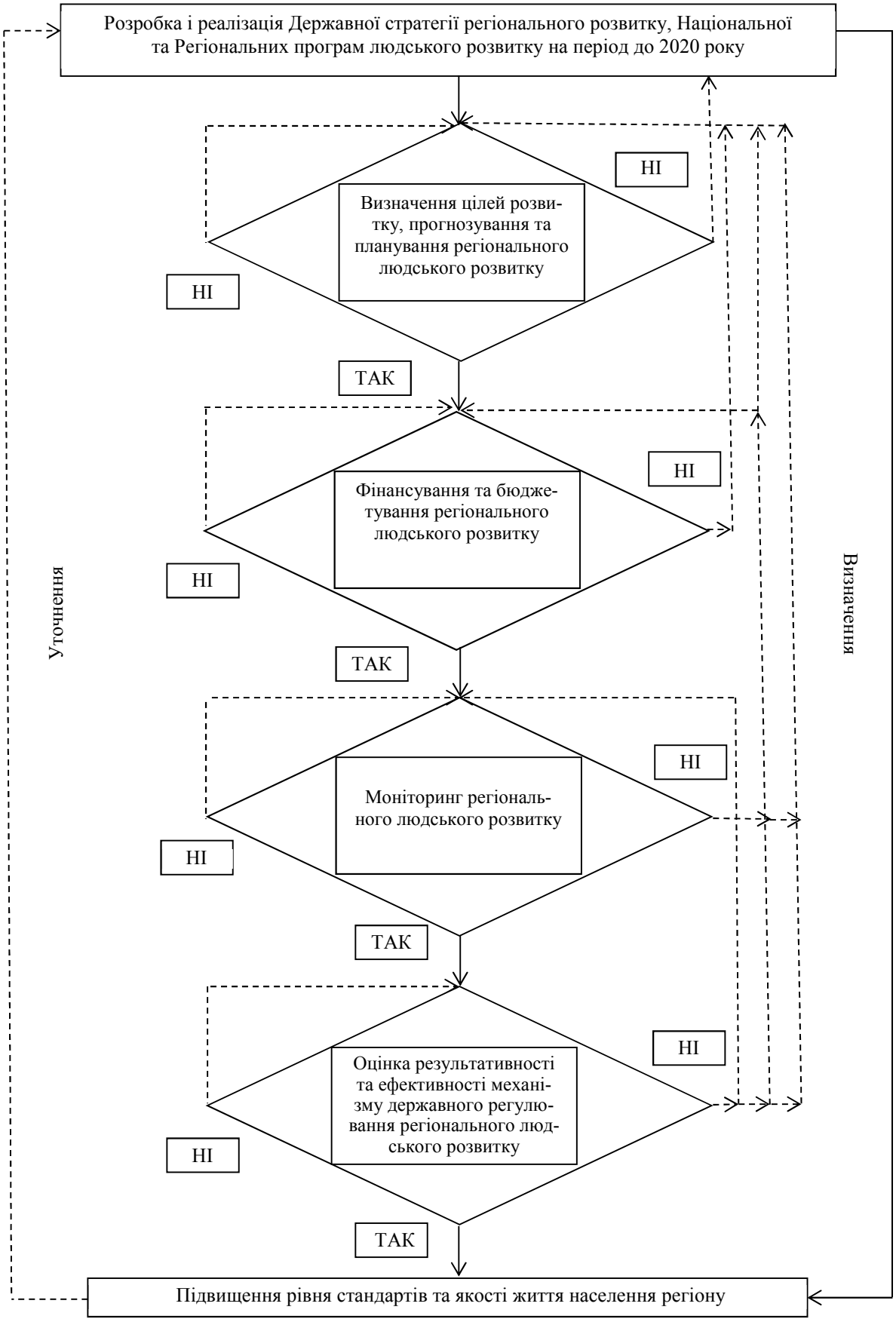

Рис. 2. Алгоритм функціонування механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

Таблиця 1

Матриця завдань та індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття до 2015 року по Україні, Хмельницькій і Чернівецькій областях [1]

Завдання	Індикатор	Значення цільового орієнтира на 2015 рік***		
			Область	
		Україна	Чернівецька	Хмельницька
1	2	3	4	5
ЦІЛЬ 1: ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ				
Завдання 1.А: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5 дол. США на добу за ПКС	1.1. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим 5 дол. США на добу за ПКС, *%*	<0,5	<0,5	<0,5
Завдання 1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм, %	25,0	20,0	20,0
	1.3. Частка бідних серед дітей, %	29,0	22,0	22,0
	1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %	15,0	11,0	11,0
Завдання 1.С: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму, %	7,0	6,0	6,0
ЦІЛЬ 2: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ				
Завдання 2.А: Підвищити рівень охоплення освітою	2.1. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у міських поселеннях, %	95	93	100,0
	2.2. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у сільській місцевості, %	60	60	75,9
	2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %	99,9	99,9	99,0
	2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, %	56,0	35,5	33,0
	2.5. Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб	32,0	34,0	30,0
Завдання 2.В: Підвищити якість освіти	2.6. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, *%*	90,0	100,0	100,0

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
ЦІЛЬ 3: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ				
Завдання 3.А: Забезпечити Тендерне співвідношення на рівні не менше 30 до 70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади	3.1. Тендерне співвідношення серед депутатів обласної ради (Верховної Ради України*), чис. жін./чис. чол.	30/70	15/85	20/80
	3.2. Тендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис. жін./чис. чол. (або навпаки)	50/50	15/85	20/70
	3.3. Тендерне співвідношення серед керівників органів виконавчої влади (вищих державних службовців (І–ІІ посадових категорій)*, чис. жін./чис. чол.	30/70	29/80	20/70
Завдання 3.В: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків	3.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %	86	86	78
ЦІЛЬ 4: ЗМЕНШЕННЯ ДИТЯЧОЇ СМЕРТНОСТІ				
Завдання 4.А: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть	4.1. Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1000 народжених живими	11,0	2,19	1,85
	4.2. Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими	9,3	8,01	8,3
ЦІЛЬ 5: ПОЛІПШЕННЯ ЗДОРОВ'Я МАТЕРІВ				
Завдання 5.А: Зменшити наполовину рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими	13,0	8,0 -	7,6
	5.2. Рівень абортів, кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку	15,1	12,0	9,9
ЦІЛЬ 6: ОБМЕЖЕННЯ ПОШИРЕННЯ ВІЛ-ІНФЕКЦІЇ/СНІД ТА ТУБЕРКУЛЬОЗУ І ЗАПОЧАТКУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЇ ДО СКОРОЧЕННІ ЇХ МАСШТАБІВ				
Завдання 6.А: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції/СНІД	6.1. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ інфекції на 100 тис. населення	49,1	12,1	14,9*
	6.2. Зменшити темпи поширення ВІЛ інфекції/ СНІД, %*	+4,0	+10,0	+15,0
	6.3. Кількість померлих від хвороби, зумовленої ВІЛ на 100 тис. населення	8,0	4,0	3,4
	6.4. Рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, %	2,0	4,5	2,0
Завдання 6.В: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з	6,5. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. на-	67,5	45,9	55,9 в т.ч. орг. д.
	6.6. Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення	15,0	10,2	7,7

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
ЦІЛЬ 7: СТАЛИЙ РОЗВИТОК ДОВКІЛЛЯ				
Завдання 7.A: Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% міського населення та до 30% сільського населення	7.1. Частка населення міських поселень, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості міського населення	90	90	72,4
	7.2. Частка сільського населення, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості сільського населення	30	30	15,2
Завдання 7.B: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні нижчому на 20% за рівень 1990 року	7.3. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн. т. на рік	4,7	3,8	18,3
	7.4. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, тис. т. на рік (млн. т. на рік*)	3,2	41,6	57,2
Завдання 7.C: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн. куб. м./ рік обсяг скидів стічних воду поверхневі водні об'єкти	7.5. Обсяг скидів зворотних вод, млн. куб. м. на рік (2014 р.)	6584	42,16	43,0
Завдання 7.D: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% - загальну площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду	7.6. Лісистість територій, відношення земель вкритих лісовою рослинністю, % до загальної площі території області (України*)	16,1	29,1	13,7
	7.7. Частка площі заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, % до загальної площі території області (України*)	3,5	2,3	13,1
	7.8. Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області (України*), % до загальної площі території області (України*)	9,0	10,0	15,2

******* – за національними індикаторами.

[1] Локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття у Чернівецькій області: аналітична доповідь. Чернівці, 2012. 92 с.

[2] Розраховано за участі фахівців відповідних департаментів Хмельницької ОДА.

Завдячуючи не тільки причинно-наслідковим та функціональним, а й синергетичним емерджентним зв'язкам за ієрархією та у часі ЦРТ і ЦСР та показників соціально-економічного і людського розвитку регіонів стає доцільним оволодіння методами економіко-математичного моделювання ретроспективних статистичних даних для здійснення прогнозних розрахунків.

Розробка моделей прогнозування динаміки окремих складових та їх інтегральних значень, як пріоритетів цілеспрямованого соціально адекватного менеджменту, забезпечить досягнення узгодженості цілей та інтересів органів державного управління загальнонаціональної та регіональної гілок влади.

Вперше прогнозування 33 показників всіх 6 блоків ІРЛР (табл. 2) було здійснено авторами у 2016 році на базі статистичних даних 2004-2015 років по всіх адміністративних областях України на 2016-2020 роки. При цьому був використаний метод прогнозування, який розробив д.е.н., професор **Роман Омелянович Кулинич,** завідувач кафедри математики, статистики та інформаційних технологій Хмельницького університету управління і права [6]. Він був членом Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність обласної державної адміністрації під керівництвом Голови ОДА **Олександра Олександровича Корнійчука** та вченого секретаря групи – одного з авторів статті, д.е.н., професора **Василя Федосійовича Столярова**.

Результати прогнозних розрахунків на 2016-2020 роки по Хмельниччині засвідчили, що при розробці Плану заходів на 2018-2020 роки з реалізації Регіональної стратегії розвитку Хмельницької області на період до 2020 року особливої уваги слід було приділити зменшенню негативної динаміки або зміні її на позитивну наступних 7 показників з 33 (табл. 2):

1) коефіцієнта злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);

2) забезпеченості житлом у містах (загальна площа у розрахунку на одну особу) $м^2$;

3) інтегрального показника стану навколишнього середовища;

4) питомої ваги домогосподарств які робили заощадження або купували нерухомість (ОУЖД), %;

5) рівня зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18 - 65 років), %;

6) частки працівників, які працюють в умовах що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %;

7) рівня охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %.

Тому Робочою групою Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність обласної державної адміністрації у 2016 році були уточнені перелік і редакція стратегічних та операційних цілей Стратегії регіонального розвитку області на період до 2020 року та обґрунтовані додаткові заходи при розробці Плану основних заходів з її реалізації у 2018-2020 роках.

Оцінка результативності та ефективності механізму державного регулювання регіонального людського розвитку здійснювалась згідно логічної схеми представленої на рис. 3. Насамперед, були здійснені оцінка і аналіз матриці виконання завдань та індикаторів ЦРТ по Хмельницькій області у порівнянні з Україною в цілому та Чернівецькою областю, яка займала найвищі щаблі в рейтинговій оцінці ІРЛР в 2009-2016 роках (2009 рік – перше місце, з 2010 по 2012 рік та з 2014 по 2016 рік – друге місце, 2013 рік – третє місце).

Наступним етапом розробки Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини стало проведення порівняльного аналізу рейтингових оцінок 33-х показників ІРЛР за 2004-2015 роки Хмельницької області з Чернівецькою та Львівською, які в той час були лідерами в Україні за динамікою ІРЛР, а також з Тернопільською та Вінницькою областями як сусідами в Подільському Краї (у 2008-2009 роках пропонувалась з 24 адміністративних областей України створити 8 адміністративно-територіальних Країв, до одного з яких – Поділля – були включені Вінницька, Хмельницька і Тернопільська області [7]). Результати виконаних оцінок і аналізів стали основою уточнення та нової редакції стратегічних і операційних цілей розвитку Хмельницької області у відповідності з ЦРТ, ЦСР та Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року.

Робочою групою Хмельницької ОДА по впровадженню системи ППБ були запропоновані дві нові стратегічні цілі для області на період до 2020 року.

Перша ціль – "**Підвищення рівня та якості життя населення області**", операційними цілями якої були визначені 7 національних ЦРТ.

Підставами введення нової цілі були такі передумови: конкретизація цілі 2 "Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток" Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (за постановою Уряду від 06.08.2014 року № 385); Цілі і індикатори "Стратегії сталого розвитку: Україна-2020" (за Указом Президента України від 12.01.2015 року №5); Стратегічні індикатори розвитку Хмельницької області на період до 2020 року (за постановами Уряду від 06.08.2014 року № 385 та від 07.10.2015 року № 821); Стратегічні індикатори розвитку областей Подільського Краю (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська області) на період до 2020 року; Матриця завдань та індикаторів ЦРТ, досягнення яких передбачалось у 2015 році та завдання по їх завершенню на період до 2020 року (див. табл. 1); Прогнозні розрахунки 33 показників

Таблиця 2

Прогнозні розрахунки Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року [1]

Блоки	Показники	Роки				
		2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Відтворення населення	Сумарний коефіцієнт народжуваності	1,665	1,688	1,712	1,735	1,758
	Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), ‰	9,360	9,170	8,990	8,810	8,640
	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	71,960	72,150	72,350	72,540	72,730
	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	0,620	0,630	0,640	0,650	0,650
	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	0,875	0,881	0,886	0,892	0,897
Соціальне середовище	**Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення)**	992,43	1012,88	1033,75	1055,05	1076,78
	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	55,840	55,770	55,710	55,650	55,580
	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	127,740	128,690	129,640	130,600	131,570
	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років)	868,460	868,910	869,370	869,830	870,280
	Коефіцієнт підліткової народжуваності (15-17 років)	14,320	14,440	14,570	14,700	14,830
	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення)	18,750	18,780	18,800	18,830	18,860
Комфортне життя	**Забезпеченість житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м^2**	16,500	16,350	16,190	16,040	15,890
	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, %	13,395	14,390	15,385	16,380	17,375
	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %	89,390	89,480	89,570	89,670	89,760
	Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,548	0,547	0,547	0,546	0,545
	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення)	204,633	206,465	208,298	210,130	211,963
	Обсяг реалізованих населенню послуг (у розрахунку на 1 особу), грн.	875,63	944,26	1012,88	1081,51	1150,14
Добробут	Рівень бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75 % медіанного рівня)	29,445	29,378	29,319	29,268	29,222
	Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД),%	18,692	18,681	18,671	18,660	18,649
	Кількість мінімальних продуктових кошиків, що можна придбати на середньодушовий дохід в регіоні	3,483	3,611	3,738	3,866	3,993
	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн	28758,5	33535,4	39105,8	45601,4	53176,0
	Наявність базового набору товарів тривалого користування, (питома вага домогосподарств, у яких були наявні всі товари базового набору: телевізор, холодильник, пральна машина)	80,410	82,125	83,840	85,555	87,269
Гідна праця	**Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років),%**	59,643	59,384	59,127	58,870	58,615
	Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), %	9,197	9,057	8,920	8,784	8,651
	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів,%	18,170	16,815	15,561	14,400	13,327
	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %	22,482	22,871	23,267	23,669	24,079
	Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної	2,498	2,551	2,605	2,660	2,716
	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %	42,378	40,252	38,233	36,315	34,494
Освіта	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей 3-5 років, %	94,016	95,094	96,184	97,286	98,401
	Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років), %	99,109	99,118	99,127	99,136	99,145
	Частка осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, %	36,093	36,593	37,100	37,614	38,135
	Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років	11,706	11,812	11,920	12,028	12,137
	Середній бал за результатами Зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах)	148,685	148,337	147,989	147,642	147,294
Індекс людського розвитку в Хмельницькій області		3,750	3,781	3,811	3,842	3,873

[1] Розраховано за участі д.е.н., професора Р. О. Кулинича, зав. кафедрою математики, статистики та інформаційних технологій Хмельницького університету управління і права, члена Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування (ППБ) в діяльність обласної державної адміністрації.

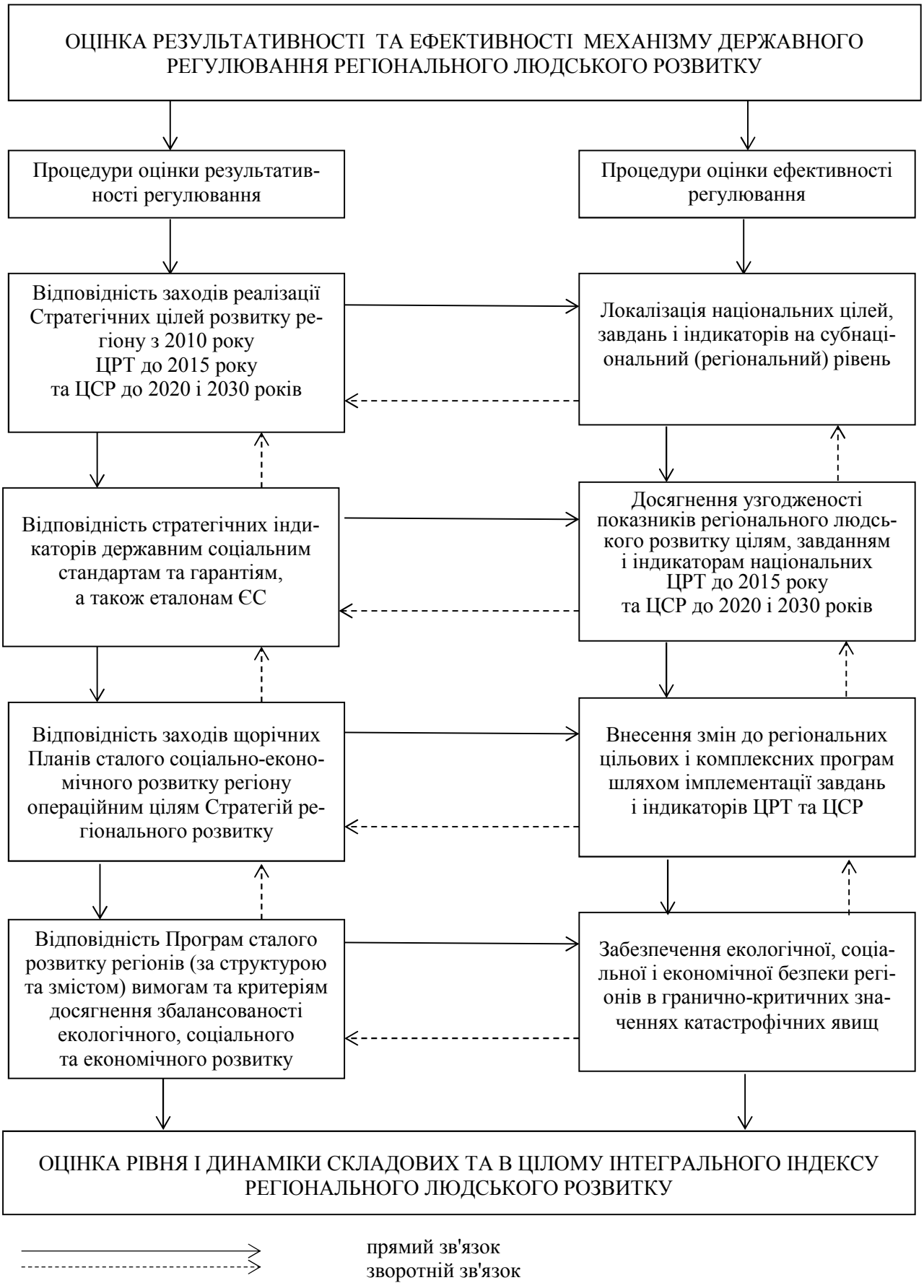

Рис. 3. Логічна схема оцінки результативності та ефективності механізму державного регулювання регіонального людського розвитку

за 6-ма блоками Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області на 2016-2020 роки (табл. 2).

Друга ціль – **"Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на рівні області"** з операційним цілями:

2.1. Впровадження механізму державного регулювання регіонального людського розвитку.

2.2. Інституційне забезпечення регіонального розвитку на рівні області (на виконання Постанови Уряду від 07.10.2015 року № 821 – п. 17).

2.3. Створення Центру сталого розвитку як наукового підрозділу Хмельницького університету управління та права (на прикладі Центру сталого розвитку Ужгородського національного університету).

2.4. Проведення Регіональних консультацій в адміністративних районах області щодо адаптації і локалізації 17 Цілей Сталого Розвитку і підготовка відповідної Науково-аналітичної доповіді.

2.5. Оцінка результативності та ефективності реалізації 58-ми Цільових програм, що знаходяться на контролі Облради, та визначення пріоритетних регіональних комплексних програм, до яких необхідно внести зміни щодо імплементації завдань та індикаторів досягнення областю Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2020 року.

2.6. Розробка Програми сталого (еколого-соціального) розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, виходячи з завдань та індикаторів покращення Індексу регіонального людського розвитку.

2.7. Розробка Стратегії сталого (еколого-соціального) розвитку Хмельницької області на періоди до 2027 року та до 2030 року і Плану заходів з їх реалізації на 2021-2023 рр., 2024-2027 рр., 2028-2030 рр.

Підставами введення нової цілі були такі передумови: конкретизація цілі 3 "Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку" Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (за постановою Уряду від 06.08.2014 року № 385); індикатори "Стратегії сталого розвитку: Україна-2020 (за Указом Президента України від 12.01.2015 року №5)"; Проєкт Стратегії сталого (збалансованого) розвитку України на період до 2030 року.

Операційні цілі для нових стратегічних цілей 1 і 2 на період до 2020 року було намічено уточнити після визначення для Хмельницької області завдань та індикаторів пріоритетних ЦСР, які забезпечать еволюційний перехід від ЦРТ на період до 2015 року до ЦСР на період до 2030 року.

Стратегічна ціль 3 – Підвищення рівня конкурентоспроможності області (нова редакція стратегічної цілі № 1 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, яка була розроблена в 2010-2011 роках) зі збереженням минулої редакції операційних цілей.

Стратегічна ціль 4 – Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем) з уточненням минулої редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011-2016 роках згідно Планів заходів з їх реалізації на 2011-2014 роки та на 2015-2017 роки.

Стратегічна ціль 5 – Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону (збереження минулої редакції цілі 3 діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей відповідно до складових цілі № 1 Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Стратегічна ціль 6 – Реалізація туристичного потенціалу регіону (збереження редакції цілі 2 діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011-2016 роках згідно Планів заходів з їх реалізації на 2011-2014 роки та на 2015-2017 роки.

Нові перші дві стратегічні цілі уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року є передумовами обґрунтування стратегічних і операційних цілей регіону на періоди до 2027 та до 2030 року відповідно до постанови Уряду від 11 листопада 2015 року №932.

План заходів на 2018-2020 роки з реалізації уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року був орієнтований на включення 6-ти Програм, які за назвами співпадають з назвами 6-ти стратегічних цілей розвитку.

Робочою групою Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації рекомендована типова структура цих Програм: Напрями Програми; Проєктні ідеї; Масштаби впливу ідеї; Терміни виконання; Засоби реалізації; Прогнозний фінансовий план; Умови і ризики; Основні ризики здійснення; Очікувані результати; Показники-індикатори моніторингу.

Уряд України 20 грудня 2017 року прийняв Постанову № 1029 "Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики", в якій затвердив спрощену Методику та Порядок проведення розрахунків Індексу регіонального людського розвитку [8].

Ця Методика 2017 року включає три блоки з 8 показниками, які начебто характеризують складові регіонального людського розвитку (табл. 3).

У спрощеній системі оцінки ІРЛР тільки один показник використовується як дестимулятор – коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження, на 100 тис. осіб наявного населення, просантиміле.

Таблиця 3

Показники, що застосовуються для розрахунку Індексу регіонального людського розвитку з 2017 року

№ з/п	Найменування показника	Характеристика показника	Відповідальний за подання даних
1. Довге та здорове життя			
1.1	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	інтегральний показник здоров'я населення	Держстат
1.2	Загальний коефіцієнт приросту (скорочення) чисельності населення, на 1000 осіб наявного населення, проміле	інтенсивність зростання (скорочення) чисельності населення	Держстат
1.3	Коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження, на 100 тис. осіб наявного населення, просантиміле	вплив на психічне здоров'я населення соціальної нестабільності та напруженості у суспільстві	Держстат
2. Добробут та гідні умови праці			
2.1	Обсяг видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу, гривень	стан формування фінансової бази для розвитку в регіонах, у тому числі соціальної спрямованості (на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення)	Мінфін
2.2	Відношення середньої заробітної плати до мінімальної, разів	фактичний розмір середньомісячної заробітної плати в регіонах відносно законодавчо встановленої мінімальної заробітної плати як основної державної гарантії у сфері оплати праці	Мінсоцполітики
2.3	Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, відсотків до кількості громадян, які мали статус безробітного протягом року	створення сприятливих умов для працевлаштування зареєстрованих безробітних	Мінсоцполітики
3. Освіта			
3.1	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком три - п'ять років, відсотків до загальної кількості дітей такого віку	рівень соціалізації дітей дошкільного віку, що сприяє їх фізичному та психічному розвитку	Держстат
3.2	Кількість випускників вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації, відсотків до загальної кількості населення у віці 25-70 років	рівень освітньо-кваліфікаційної підготовки дорослого населення	Держстат

У попередній Методиці 2012 року з 33 показників 11 розглядались як показники-дестимулятори, а результати їх прогнозних розрахунків ставали основою обґрунтування конкретних пропозицій у Планах заходів на 2018-2020 роки для реалізації Регіональних стратегій на період до 2020 року.

Затверджений вказаною Постановою Уряду Порядок проведення розрахунку ІРЛР намічено здійснювати у такій послідовності:

1) Мінфін, Мінсоцполітики та Держстат проводять збирання та розрахунок даних за показниками, зазначеними у табл. 4, та подають їх щороку до 15 липня Мінрегіону для проведення розрахунку Індексу регіонального людського розвитку;

2) Мінрегіон узагальнює подану інформацію та надсилає її щороку до 1 серпня Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям;

3) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації на підставі отриманої інформації подають щороку до 25 серпня Мінрегіону аналітичну записку про основні тенденції зміни значень цих показників (див. табл. 4);

4) Мінрегіон:

– на підставі отриманої інформації проводить розрахунок Індексу регіонального людського розвитку відповідно до Методики проведення розрахунку Індексу регіонального людського розвитку та подає його щороку до 15 вересня Кабінетові Міністрів України;

– оприлюднює результати розрахунку Індексу регіонального людського розвитку разом із аналітичними записками Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій про основні тенденції зміни значень показників на своєму офіційному веб-сайті.

Тобто, спрощена схема моніторингу та рейтингової оцінки ІРЛР достатньо трудомістка як за ієрархією так і у часі і тому має чисто інформаційний характер. У її використанні не передбачено зворотних зв'язків від центральних органів виконавчої влади до органів влади адміністративних областей і адміністративних районів для здійснення державного регулювання регіонального людського розвитку за системою ППБ.

У вересні 2018 року Директорат регіонального розвитку Мінрегіону України надрукував

розрахунки ІРЛР за 2017 рік за 8-ма показниками трьох аспектів людського розвитку в 22 адміністративних областях України (крім Луганської, Донецької і АР Крим).

Оцінки ІРЛР за 2017 рік по областях представлені не як аспекти регіонального людського розвитку, а як напрями досліджень: «Довге та здорове життя», «Добробут та гідні умови праці», «Освіта». При цьому динаміка зміни інтегральних значень ІРЛР була наведена починаючи з 2013 року по всіх областях та в цілому по Україні.

По Луганській і Донецькій областях та АР Крим з 2014 року здійснення розрахунків ІРЛР визнано не коректним у зв'язку з відсутністю інформації по частині тимчасово окупованих територій України.

У 2017 році в цілому по Україні за цією методикою (три аспекти, вісім показників-індикаторів, які не були перевірені на дійсність виміру людського розвитку) ІРЛР склав 0,65. Числове значення ІРЛР в цілому по Україні одного порядку зі значенням ІЛР при порівнянні країн у світовому вимірі.

Тобто, складається враження, що придуманий Мінрегіоном за ініціативою Уряду новий метод виміру ІРЛР для того, щоб продемонструвати наступне: після Революції Гідності 2014 року Україна дійсно ввійде до 50 кращих країн світу у 2020 році згідно «Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року» (за розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 року №275-р **за підписом В. Гройсмана**).

Перші десять місць рангової оцінки ІРЛР за результатами 2017 року згідно зі стисло розглянутою Методикою зайняли м. Київ (0,80) та наступні області: Львівська (0,71), Київська (0,70), Чернівецька (0,69), Харківська (0,68), Тернопільська (0,67), Закарпатська (0,66), Волинська (0,65), Івано-Франківська (0,65), Рівненська (0,65).

Результати розрахунків ІРЛР за Методикою 2017 року засвідчують про наявність від'ємного значення загального коефіцієнту приросту (скорочення) чисельності населення на 1000 осіб наявного населення крім м. Києва. А от як або в якій мірі це позначилось на зростанні обсягів видатків місцевих бюджетів з урахування міжбюджетних трансфертів на одну особу не оцінено.

Натомість результати аналізу динаміки таких складових оцінки ІРЛР як рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, відношення середньої заробітної плати до мінімальної, коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження на 100 тис. осіб наявного населення можливо і служитимуть для обґрунтування відповідних додаткових заходів через рік після їх виміру, тобто на 2019 рік (при уточнені Плану заходів на 2018-2020 роки з реалізації Регіональних стратегій розвитку на період до 2020 року).

Числові оцінки ІРЛР для адміністративних областей за Методикою 2017 року визначені однаковими для наступних груп областей: 0,65 – Волинська, Івано-Франківська, Рівненська, України в цілому; 0,64 – Дніпропетровська, Сумська, Черкаська, Хмельницька; 0,63 – Полтавська, Миколаївська, Одеська, Вінницька, Закарпатська; 0,62 – Житомирська, Херсонська; 0,61 – Кіровоградська і Чернігівська. Тобто, спрощена Методика 2017 р. не дозволяє здійснювати рейтингові оцінки місць областей на єдиній шкалі виміру їх ІРЛР, а також здійснювати порівняння ІРЛР областей з середнім значенням ІРЛР України в цілому, як критерію фінансового вирівнювання регіонального людського розвитку, а також критерію розподілу коштів з Державного фонду регіонального розвитку.

Крім того, наявна відсутність диференціації рейтингової оцінки складових і інтегрального значення ІРЛР адміністративних областей України для оцінки ефективності державної регіональної політики та для обґрунтування заходів щодо її підвищення тільки за вказаними трьома «аспектами» людського розвитку і з використанням тільки 8 показників-індикаторів, з яких тільки один – деструктивний. Тобто показник – дестимулятор розвитку.

Але в серпні-вересні 2018 року за даними Держстату України рейтингові оцінки ІРЛР 2017 року залишаються більш продуктивними для обґрунтування відповідних заходів за результатами оцінки динаміки 33 показників – індикаторів усіх 6 аспектів людського розвитку в регіонах за Методикою 2012 року (див. табл. 2).

Наявна можливість уточнення намічених раніше пріоритетних напрямів розвитку та розробка додаткових заходів для нівелювання негативної динаміки та рівня показників – дестимуляторів.

Крім того, використання Облдержадміністраціями та Облрадами Методики виміру ІРЛР 2012 року підвищить рівень і зміст їх планово-аналітичної роботи, а для органів загальнонаціональної влади – визначати професійно-діловий рейтинг керівників адміністративних областей.

У зв'язку з цим можна констатувати, що менеджмент стратегічного вимірювання ІРЛР в Українському Донбасі та на Поділлі, який обґрунтовується у статті, повинен визначати порядок відновлення соціально-економічних відносин держави і регіону з використанням ідей і положень бюджетного федералізму та регламентувати складові механізму державотворення на основі виявлення відповідних об'єктивних процесів, тенденцій і закономірностей людського розвитку, управлінських прорахунків та неврахованих викликів у 2003-2013 роках, а також на використанні принципів і законів християнської, фізичної та природної економіки.

Одна з проблем даного аналітичного дослідження полягає в оцінці можливостей Методики

вимірювання регіонального людського розвитку 2012 року (6 аспектів, 33 показники-індикатори) для прогнозування складових та в цілому ІРЛР по Українському Донбасу та Поділлю спочатку до 2020 року, а потім і до 2027 та 2030 років в межах адміністративно-територіальних кордонів Луганської і Донецької областей 2013 року та областей Поділля.

Справа в тому, що Голова Облдержадміністрації, керівник обласної військово-цивільної адміністрації Донецької області видав розпорядження від 24 січня 2019 року №65/5-19 «Про розробку Стратегії розвитку Донецької області та планів заходів з її реалізації». Розпорядженням передбачається, що формування Стратегії повинно здійснюватись на виконання Закону України «Про засади державної регіональної політики» та постанови Уряду від 11 листопада 2015 року №932 «Про затвердження порядку розроблення регіональних стратегій розвитку, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» із змінами.

Розпорядженням Донецької облдержадміністрації від 21 січня 2019 року передбачено створення координаційної, робочих і фокус-груп за напрямками:

1) "Економічний розвиток і зайнятість населення";

2) "Підвищення спроможності громад надавати якісні послуги населенню";

3) "Людський розвиток";

4) "Розбудова безпечного суспільства".

Фокус-групи створені для обговорення пріоритетів смарт-спеціалізації та ІТ-галузі.

Публікація Донецької ОДА від 27 березня 2019 року щодо процедур розробки Стратегії розвитку Донеччини до 2027 року розкриває організаційний план заходів та відповідальних з розробки проєктів Стратегії. Головне при цьому – визначення терміну дії майбутньої стратегії – на період до 2027 року, який чомусь не вказано в розпорядженні, а також інформація щодо створення робочих груп, в тому числі за напрямом «Людський розвиток», перше засідання якої відбулось 21 березня 2019 року.

Дивним є посилання в указаному розпорядженні на постанову Уряду від 11 листопада 2015 року №932, яке практично не враховане, не зважаючи на наступне:

п6. Розроблення проєктів регіональних стратегій починається не пізніше ніж за 15 місяців до завершення строку реалізації діючої регіональної стратегії.

п7. Регіональні стратегії розробляються на період дії Державної стратегії регіонального розвитку України та повинні відповідати її положенням.

п.8. Розроблення регіональних стратегій здійснюється на засадах смарт-спеціалізації з врахуванням:

– результатів проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації діючої регіональної стратегії, що передбачає аналіз позитивних та негативних аспектів, які вплинули на досягнення цілей діючої регіональної стратегії;

– стратегії розвитку міст, селищ, сіл, стратегічних пріоритетів розвитку районів відповідного регіону.

п.9. У проєкті регіональної стратегії зазначаються:

– тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку регіону, що включають результати SWOT-аналізу регіонального розвитку та оцінки його природно-ресурсного, виробничого, трудового, наукового, фінансового та інноваційного потенціалу, визначені на засадах старт-спеціалізації, зовнішні тенденції інноваційного розвитку, що впливатимуть на розвиток регіону;

– стратегічні цілі, пріоритети розвитку регіону, зокрема ті, що визначені на засадах смарт-спеціалізації, відповідно до стратегічного бачення розвитку регіону;

– оперативні цілі для забезпечення досягнення стратегічних цілей;

– основні завдання, етапи та механізми їх реалізації;

– система моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії, що передбачає кількісні та якісні індикатори досягнення цілей, визначених регіональною стратегією, прогноз економічного розвитку регіону та період реалізації стратегії.

п.9[1]. Стратегічні цілі визначаються за результатами розгляду та обговорення аналітичної частини проєкту регіональної стратегії, а також відповідно до стратегічного бачення розвитку регіону на основі порівняльних переваг, викликів та ризиків, визначених за результатами SWOT-аналізу регіонального розвитку.

Не менше ніж одна стратегічна ціль регіональної стратегії визначається на засадах смарт-спеціалізації та передбачає інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності.

Тобто відповідальні працівники Мінрегіону України, які визначили Методику розробки регіональних стратегій і Планів заходів з їх реалізації, самі її не дотримується і разом з керівниками Уряду не організували формування Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року в цілому для України та виконання вказаних пп. 7, 8, 9, 9.4 і тим самим вони порушили такі принципи проєктування, які використовуються в країнах-членах ЄС – узгодженість, ієрар-

хічність та взаємопов'язаність, що вимагає передбчення у планувальних документах нижчого рівня узгодженості з планами вищого рівня з можливо більшою конкретизацією.

А як бути з позицією щодо такої ініціативи розроблення Стратегії до 2027 року, коли штучно ігнорується невизнана, але діюча Донецька Народна Республіка? Регіональна стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року завдяки зусиллям фахівців Інституту економіки промисловості НАН України та академіків Академії економічних наук України була підготовлена в адміністративно-територіальних межах області 2013 року. Мінські угоди 2014 року щодо припинення військових дій й досі не виконуються.

У зв'язку з цим виникають питання: в яких межах та за якими аспектами і показниками-індикаторами людського розвитку в Донецькій області необхідно їх прогнозувати на період до 2027 року?

В Проєкті Концепції державної цільової програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України, підготовленої ще у 2016 році вченими і фахівцями Інституту економіки промисловості НАН України, було наголошено, що у Державній стратегії сталого розвитку на період до 2020 року та у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року **«у необхідних обсягах відсутні напрями та заходи, які сприяють розбудові та відновленню миру на сході країни. У Регіональних стратегіях розвитку Донецької і Луганської областей не містяться позиції які спрямовані на розбудову миру»** [9, с. 5].

Тому відновлення миру та територіальної єдності непідконтрольної та підконтрольної частин Донецької області вимагає організації спільної розробки Регіональних стратегій розвитку області в межах 2013 року на період до 2027 року і Планів заходів з її реалізації на 2021-2023 роки та на 2024-2027 роки. Спільна аналітико-прогнозна робота цих частин Донецької області – основа досягнення її територіальної єдності.

Виходячи з зазначеної проблеми стратегічного виміру ІРЛР та його прогнозування по Луганській та Донецькій областях, **мета** і **завдання** подальшого аналітико-статистичного дослідження визначені наступним чином.

Мета дослідження – обґрунтування алгоритму моделювання показників-індикаторів Індексу регіонального людського розвитку в Українському Донбасі на основі Методики вимірювання ІРЛР 2012 року за 6 аспектами та 33 показниками (22 показника-стимулятора, 11 показників-дестимуляторів розвитку); проведення прогнозних розрахунків з 2014 по 2020 рік на базі статистичних даних 2003-2013 років, тобто з моменту прийняття загальнонаціональною владою нових рішень як в державний регіональній політиці, так і в організаційно-методичному забезпеченні розробки Регіональних стратегій і Планів заходів з їх реалізації.

Виходячи з викладеного серед завдань дослідження були виділені такі:

1) збереження усіх 6-ти аспектів виміру ІРЛР з мінімізацією 33-х показників до такої їх кількості, якої достатньо для найбільш повної характеристики регіонального людського розвитку, окремо в Луганській і окремо в Донецькій областях;

2) розгляд етапів моделювання та прогнозування ІРЛР адміністративних областей Українського Донбасу в послідовності стратегічного інтегрального виміру з можливістю проєктування складових, виходячи з бажаного рівня інтегрального індексу;

3) визначення показників – дестимуляторів регіонального людського розвитку в Українському Донбасі для розробки Планів заходів з реалізації Регіональних стратегій з метою зменшення їх негативної динаміки або зміни на позитивну;

4) визначення показників-стимуляторів регіонального людського розвитку в Українському Донбасі при розробці Планів заходів з реалізації Регіональних стратегій для підвищення їх рівня та скорості змін;

5) проведення порівняльної рейтингової оцінки перших 10 місць з 22 областей України за методиками виміру ІРЛР 2001, 2012 та 2017 років.

Моделювання і прогнозування ІРЛР Луганської і Донецької областей[1]. Побудова відповідної економіко-математичної моделі оцінки ІРЛР передбачає проведення наступних етапів аналітико-статистичного дослідження:

1) постановчого;
2) параметризації (специфікації);
3) інформаційного;
4) ідентифікаційного;
5) верифікаційного.

На першому етапі визначаються цілі моделювання та попередній відбір пояснюючих змінних (обумовлюючих факторів).

Другий етап базується на визначенні загального виду моделі.

На третьому етапі моделювання здійснюється збір статистичних даних для побудови моделі.

На четвертому етапі розробки моделі відбувається її ідентифікація, що передбачає проведення статистичного аналізу та визначення значимості її параметрів.

П'ятий заключний етап формування моделі ґрунтується на визначенні адекватності побудованої моделі реальним процесам оцінки ІРЛР.

На ІРЛР впливає певна множина факторів, які згруповані виміром наведених у табл. 3 тридцяти трьох показників.

[1] Підготовлено разом з Д. М. Артеменком (сертифікований експерт-оцінювач, здобувач, ТОВ «Інвестиційно-правова група», м. Київ).

Тому для побудови економіко-математичної моделі прогнозування ІРЛР доцільним стає використання методів регресійного аналізу, оскільки вони дозволять визначити взаємозв'язок між різними показниками та розрахувати їх вплив на формування цього інтегрального індексу.

Вивчення принципів та закономірностей формування ІРЛР дозволив констатувати його лінійну залежність від обумовлюючих факторів.

Тому для побудови моделі стало доцільним обрання лінійної регресії, яка має наступний математичний вираз:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{i1} + \beta_2 X_{i2} + \cdots + \beta_p X_{ip} + \varepsilon_i, \quad (1)$$

де Y_i – прогнозне значення індексу людського розвитку (ІРЛР) в області;

$ß_p$ – параметри регресійної моделі;

$Ɛ_i$ – похибка моделі;

X_{ip} – значення змінного фактору.

Наступним етапом побудови економіко-математичної моделі оцінки ІРЛР став збір статистичної інформації, яка була представлена Держстатом України для розрахунків щорічних статистичних бюлетенів "Регіональний людський розвиток" починаючи з 2004 року.

Наступним кроком побудови прогнозної моделі оцінки ІРЛР став етап її ідентифікації, оскільки при цьому визначаються її параметри та вплив і значимість кожного фактора на результативний показник.

Визначення параметрів регресійної моделі доцільно здійснювати за формулою:

$$\begin{pmatrix} \beta_1 \\ \cdots \\ \beta_{\mathrm{p}} \end{pmatrix} = R^{-1} \begin{pmatrix} r_{ix1} \\ \cdots \\ r_{ixp} \end{pmatrix}, \quad (2)$$

де r_{ixp} – парні коефіцієнти кореляції;

R^{-1} – визначник оберненої кореляційної матриці.

В свою чергу для розрахунку коефіцієнтів кореляції, як правило, використовується наступна формула:

$$r = \frac{\mathrm{n}\sum_{\mathrm{i}=1}^{\mathrm{n}} \mathrm{x_i y_i} - \left(\sum_{i=1}^{n} x_i\right)\left(\sum_{i=1}^{n} y_i\right)}{\sqrt{\mathrm{n}\sum_{\mathrm{i}=1}^{\mathrm{n}} \mathrm{x_i^2} - \left(\sum_{i=1}^{n} x_i\right)^2} \times \sqrt{\mathrm{n}\sum_{\mathrm{i}=1}^{\mathrm{n}} \mathrm{y_i^2} - \left(\sum_{i=1}^{n} y_i\right)^2}}, \quad (3)$$

де x_i, y_i – значення відповідних показників;

n – кількість спостережень.

Ідентифікація моделі прогнозування ІРЛР передбачає визначення її параметрів залежно від рівня показника кореляції, що встановлює щільність взаємозв'язку між впливом окремого фактора та рівнем ІРЛР.

Дослідження динаміки змін окремих факторів надає підстави констатувати певну їх взаємозалежність та взаємообумовленість. Цей факт став підґрунтям для виникнення гіпотези про мультиколінеарність між відібраними показниками. Тому перед визначенням параметрів моделі вони були перевірена на наявність мультиколінеарності між обраними факторами.

Оскільки до моделі входить більш ніж дві змінні, то для визначення їх мультиколінеарності був використаний алгоритм Фаррара−Глобера [10, с. 122−123].

Тестування на мультиколінеарність за методом Фаррара-Глобера здійснювалось шляхом побудови кореляційної матриці змінних показників за формулою:

$$R = X_{\mathrm{C}} T \cdot X_{\mathrm{C}}\,, \quad (4)$$

де X_C – матриця стандартизованих змінних.

Елементи стандартизованої матриці доцільно розраховувати за формулою:

$$X_{ij}^{c} = \frac{X_{ij} - X_j}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n} (X_{ij} - X_j)^2}}, \quad (5)$$

де X_j – середнє значення j-го фактора.

Для знаходження елементів кореляційної матриці R послідовно використовуються вбудовані функції Excel – транспонування матриць – "ТРАНСП" та множення матриць – "МУМНОЖ".

За результатами економіко-статистичного аналізу показників оцінки ІРЛР з використанням кореляційної матриці попередня система з 33 показників прийняла наступний перелік з 16 показників для прогнозування ІРЛР:

1) X6 – коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);

2) X8 – кількість хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення);

3) X9 – кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років);

4) X10 – коефіцієнт підліткової народжуваності (15-17 років),

5) X12 – забезпеченість житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м^2;

6) X14 – питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %;

7) X15 – інтегральний показник стану навколишнього середовища;

8) X18 – рівень бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня);

9) X19 – питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %;

10) X23 – рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років), %;

11) X24 – рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років),%;

12) X27 – співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної;

13) X30 – охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років), %;

14) X31 – частка осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, %;

15) X32 – середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років;

16) X33 – середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах).

На основі отриманих даних знайдені параметри моделі прогнозування ІРЛР для Українського Донбасу:

Донецька область	Луганська область	
$\begin{pmatrix}\beta_0\\ \beta_6\\ \beta_8\\ \beta_9\\ \beta_{10}\\ \beta_{12}\\ \beta_{14}\\ \beta_{15}\\ \beta_{18}\\ \beta_{19}\\ \beta_{23}\\ \beta_{24}\\ \beta_{27}\\ \beta_{30}\\ \beta_{31}\\ \beta_{32}\\ \beta_{33}\end{pmatrix} = \begin{pmatrix}0{,}4092\\ -0{,}0157\\ 0{,}0004\\ 0{,}0009\\ 0{,}00\\ 0{,}00\\ 0{,}00\\ 0{,}0069\\ 0{,}0042\\ 0{,}00\\ 0{,}0218\\ -0{,}0114\\ -0{,}0104\\ 0{,}00\\ 0{,}00\\ 0{,}0381\\ 0{,}00\end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix}\beta_0\\ \beta_6\\ \beta_8\\ \beta_9\\ \beta_{10}\\ \beta_{12}\\ \beta_{14}\\ \beta_{15}\\ \beta_{18}\\ \beta_{19}\\ \beta_{23}\\ \beta_{24}\\ \beta_{27}\\ \beta_{30}\\ \beta_{31}\\ \beta_{32}\\ \beta_{33}\end{pmatrix} = \begin{pmatrix}12{,}3528\\ -0{,}0023\\ -0{,}00085\\ -0{,}00023\\ -0{,}0016\\ -0{,}0845\\ 0{,}00\\ 0{,}00\\ -0{,}0019\\ 0{,}0075\\ -0{,}1058\\ 0{,}00\\ 0{,}00\\ 0{,}00\\ 0{,}0216\\ 0{,}00\\ 0{,}00\end{pmatrix}$	(6)

Відомо, що для обчислення параметрів функції регресії, як правило, рекомендується використовувати вбудовану функції MS Excel "ЛІНЕЙН", оскільки вона дозволяє уникнути громіздких розрахунків та визначити майже всі показники, що характеризують адекватність побудованої моделі.

Врахувавши наявність нульових коефіцієнтів (Донецька область – X_{15}, X_{24}, X_{27}, X_{32}; Луганська область – X_{12}, X_{15}, X_{27}, X_{32}), регресійна модель прогнозування ІРЛР набула наступного виразу:

Донецька область

$$Y_i = 2{,}6778 - 0{,}00015 \cdot X_6 - 0{,}00245 \cdot X_8 - 0{,}00021 \cdot X_9 - 0{,}01375 \cdot X_{10} + 0{,}04734 \cdot X_{12} - \\ - 0{,}01733 \cdot X_{18} - 0{,}01217 \cdot X_{19} + 0{,}013305 \cdot X_{23} + 0{,}01345 \cdot X_{31}\ ; \quad (7)$$

Луганська область

$$Y_i = 4{,}70147 + 0{,}000479 \cdot X_6 + 0{,}007608 \cdot X_8 + 0{,}00108 \cdot X_9 - 0{,}2877 \cdot X_{10} - 0{,}02131 \cdot X_{18} + \\ + 0{,}001063 \cdot X_{19} - 0{,}02927 \cdot X_{23} - 0{,}09538 \cdot X_{24} + 0{,}04284 \cdot X_{31}, \quad (8)$$

де X6 – коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);

X8 – кількість хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення);

X9 – кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років);

X10 – коефіцієнт підліткової народжуваності (15-17 років);

X12 – забезпеченість житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м^2;

X18 – рівень бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня);

X19 – питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %;

X23 – рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років), %;

X24 – рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), %;

X31 – частка осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, %.

Наступним етапом побудови моделі прогнозування ІРЛР було перевірка її на адекватність за такими напрямами:

1) аналіз показників регресійної статистики,

2) гетероскедастичність,

3) визначення наявності автокореляції залишків моделі.

Першим кроком перевірки адекватності моделі визначення ІРЛР став аналіз показників регресійної статистики, які були розраховані за допомогою вбудованої функції в MS Excel "ЛІНЕЙН" (табл. 4).

Аналізуючи отримані дані, з ймовірністю 100% можна констатувати, що ІРЛР на 100% залежить від вибраних параметрів.

Таблиця 4

Статистичні показники регресійної моделі визначення ІРЛР

Показник	Донецька область	Луганська область	Рекомендоване значення
Коефіцієнт множинної кореляції	1	1	Наближається до 1
Коефіцієнт детермінації	1	1	Наближається до 1
Стандартна похибка моделі	0	0	Наближається до мінімуму
Регресійна сума квадратів	0,0703	0,3068	Наближається до мінімуму

Джерело: пораховано авторами.

Оскільки модель носить узагальнюючий характер, то її необхідно було перевірити на гетероскедастичність.

Доцільність здійснення, даного етапу моделювання ІРЛР пов'язана з тим, що наявність гетероскедастичності приводить до неефективних оцінок та збільшенню стандартної похибки моделі. Перевірку на гетероскедастичність було здійснено на основі тесту Глейзера, оскільки він (даний підхід) є найбільш простим і точним [10, с. 255-258].

Відомо, що тест Глейзера передбачає проведення декількох процедур.

По-перше, всі спостереження групуються за їх датою, а потім елімінується центр спостережень.

Згідно проведених розрахунків у моделі залишаються дані, які отримані на підставі статистичної інформації щодо ІРЛР у періоди 2004-2008 рр. (перша сукупність) та 2009-2013 рр. (друга сукупність).

По-друге, за допомогою функції MS Excel "ЛІНЕЙН" визначено параметри регресійної моделі для першої та другої сукупності і отримано відповідні лінійні рівняння:

Донецька область

$$Y_i^{2004-2008} = 3{,}52699 - 0{,}00047 \cdot X_6 - 0{,}00045 \cdot X_8 + 0{,}000188 \cdot X_9 + 005495 \cdot X_{31}, \quad (9)$$

$$Y_i^{2009-2013} = 5{,}8965 - 0{,}00048 \cdot X_6 - 0{,}00085 \cdot X_9 - 0{,}01053 \cdot X_{18} - -0{,}0086 \cdot X_{19}; \quad (10)$$

Луганська область

$$Y_i^{2004-2008} = 3{,}64385 - 0{,}00025 \cdot X_6 - 0{,}00044 \cdot X_8 + 0{,}00765 \cdot X_{19}, \quad (11)$$

$$Y_i^{2009-2013} = 7{,}94475 - 0{,}00029 \cdot X_6 + 0{,}004811 \cdot X_8 - 0{,}00301 \cdot X_9 - 0{,}0037 \cdot X_{18}. \quad (12)$$

По-третє, визначаються квадрати залишків по моделях, які статистично відсутні. Оскільки, гетероскедастичність – це неоднорідність спостережень, що виражається неоднаковою (непостійною) дисперсією випадкової помилки регресійної (економетричної) моделі. В нашому випадку спостерігається гомоскедастичність, що означає однорідність спостережень, тобто наявна сталість дисперсії випадкових помилок моделі. Це вказує на ефективність моделі.

Відомо також, що одним із показників ступеня близькості одержаної лінії регресії до експериментальних даних є критерій Дарбіна-Уотсона, який визначається за формулою:

$$DW = \frac{\sum_{i=2}^{n}(u_i - u_{i-1})^2}{\sum_{i=1}^{n} u_i^2}, \quad (13)$$

де u_i, u_{i-1} – залишки по моделі.

Слід також підкреслити, що оцінка автокореляції залишків є невід'ємним етапом перевірки моделі, оскільки її наявність може свідчити про те, що:

– у регресію не включений фактор, який має суттєву роль у формуванні ІРЛР;

– вибраний вигляд стохастичної залежності не адекватний експериментальним даним;

– при досліджені явища числові дані отримані з великими похибками.

Проведені розрахунки за даним алгоритмом (табл. 5) засвідчили що за регресійною моделлю формування ІРЛР критерій Дарбіна-Уотсона дорівнює 1,51, що свідчить про відсутність автокореляції оскільки вказаний критерій повинен наближатися до 2,0 [10, с. 126]. Крім того, відсутність автокореляції залишків дозволяє констатувати ефективність не тільки визначення ІРЛР, а й можливість здійснення її прогнозних розрахунків.

В цілому, проведене дослідження свідчить про те, що побудована регресійна модель адекватно визначає фактори, які значною мірою впливають на ІРЛР. За допомогою даної моделі можна не тільки визначити динаміку зміни ІРЛР в минулому, а й здійснювати її прогнозування на основі ретроспективних даних. При цьому для зручності використання регресійної моделі при прогнозуванні ІРЛР пропонується доповнити її функціями, які б дозволяли екстраполювати тенденції розвитку основних показників, які входять до моделі.

Таблиця 5

Розрахунок критерія Дарбіна-Уотсона для регресійної моделі визначення Індексу регіонального людського розвитку

Донецька область				
Y	Y(x)	u_i=Y-Y(x)	u_i^2	$(u_i-u_{i-1})^2$
3,4375	3,438	-0,0005	2,5E-07	0
3,5157	3,516	-0,0003	9E-08	4E-08
3,5550	3,555	0	0	9E-08
3,5940	3,594	0	0	0
3,6001	3,600	1E-04	1E-08	1E-08
3,4870	3,487	0	0	1E-08
3,5247	3,525	-0,0003	9E-08	9E-08
3,5759	3,576	-0,0001	1E-08	4E-08
3,7543	3,754	0,0003	9E-08	1,6E-07
3,6422	3,642	0,0002	4E-08	1E-08
	Σ=		5,8E-07	4,5E-07
			Критерій Дарбіна-Уотсона (DW):	*0,78*
Луганська область				
3,1709	3,171	-1E-04	1E-08	0
3,3356	3,336	-0,0004	1,6E-07	9E-08
3,3164	3,316	0,0004	1,6E-07	6,4E-07
3,3342	3,334	0,0002	4E-08	4E-08
3,4880	3,488	0	0	4E-08
3,4536	3,454	-0,0004	1,6E-07	1,6E-07
3,5344	3,534	0,0004	1,6E-07	6,4E-07
3,5682	3,568	0,0002	4E-08	4E-08
3,7665	3,767	-0,0005	2,5E-07	4,9E-07
3,7046	3,705	-0,0004	1,6E-07	1E-08
3,1709	3,171	-1E-04	1E-08	0
			1,14E-06	2,31E-06
			Критерій Дарбіна-Уотсона (DW):	*2,03*

Для визначення майбутніх значень показників пропонується використовувати метод плинної середньої зваженої, особливістю якого є те, що найбільший вплив мають показники, які знаходяться ближче до горизонту прогнозування, а показники, які знаходяться в кінці часового ряду мають менший вплив.

Даний прийом реалізується за допомогою коефіцієнту γ_t. Тому майбутнє значення показника, який входить до регресійної моделі буде визначатися за формулою:

$$x_{t+k} = x_t + \gamma_t \Delta x_t + \gamma_{t-1}\Delta x_{t-1} + \gamma_{t-2}\Delta x_{t-2} + \cdots + \gamma_k \Delta x_k, \quad (14)$$

де Δx_t – абсолютна зміна показника в попередніх періодах;

k – горизонт прогнозування;

t – кількість попередніх періодів.

γ_t – коефіцієнт плинної середньої зваженої.

Для кількості попередніх періодів (5 років) прогнозне значення показників регресійної моделі буде розраховуватися як:

$$x_{t+k} = x_t + 0{,}333\Delta x_t + 0{,}267\Delta x_{t-1} + 0{,}2\Delta x_{t-2} + 0{,}133\Delta x_{t-3} + 0{,}067\Delta x_{t-4}. \quad (15)$$

Таким чином, формування моделі прогнозування ІРЛР передбачає включення в регресійну модель додаткового прогнозного значення окремого показника з проведенням розрахунку параметрів моделі.

Після вказаних перетворень модель прогнозування ІРЛР приймає завершений математичний вираз, а для зручності та наочності усвідомлення модель прогнозування ІРЛР пропонується представляти через функцію зваженої плинної середньої:

$$Y_i^{\text{Донецька}} = 2{,}6778 - 0{,}00015 \cdot f(\text{X6}_{t+k}) - 0{,}00245 \cdot f(\text{X8}_{t+k}) - 0{,}00021 \cdot f(\text{X9}_{t+k}) - 0{,}01375 \cdot f(\text{X10}_{t+k}) + 0{,}047336 \cdot f(\text{X12}_{t+k}) - 0{,}01733 \cdot f(\text{X18}_{t+k}) - -0{,}01217 \cdot f(\text{X19}_{t+k}) + 0{,}013305 \cdot f(\text{X23}_{t+k}) + 0{,}013445 \cdot f(\text{X31}_{t+k}) ; \quad (16)$$

$$Y_i^{\text{Луганська}} = 4{,}70147 + 0{,}000479 \cdot f(\text{X6}_{t+k}) + 0{,}007608 \cdot f(\text{X8}_{t+k}) + 0{,}0010798 \cdot f(\text{X9}_{t+k}) - 0{,}2877 \cdot f(\text{X10}_{t+k}) - 0{,}02131 \cdot f(\text{X18}_{t+k}) + 0{,}001063 \cdot f(\text{X19}_{t+k}) - - 0{,}02927 \cdot f(\text{X23}_{t+k}) - 0{,}09538 \cdot f(\text{X24}_{t+k}) + 0{,}042837 \cdot f(\text{X31}_{t+k}), \quad (17)$$

де $f(x6_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни коефіцієнта злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення) на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x8_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни кількості хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних ре-

човин (на 100 тис. населення) на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x9_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років) на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x10_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни коефіцієнта підліткової народжуваності (15-17 років) на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x12_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни забезпеченості житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), $м^2$ на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x18_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни рівня бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня) на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x19_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни питомої ваги домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД),% на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x23_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни рівня зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років),% на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x24_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни рівня безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), % на основі методу плинної середньої зваженої;

$f(x31_{t+k})$ – функціональна залежність, що визначає динаміку зміни частки осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, % на основі методу плинної середньої зваженої;

t – кількість попередніх періодів;

k – горизонт прогнозування.

Результати прогнозування ІРЛР по Луганській та Донецькій областях на 2014-2020 рр. представлені у табл. 6 і 7 та на рис. 4 (при умові відсутності громадсько-збройного конфлікту).

Як засвідчують наведені дані динаміка ІРЛР по Українському Донбасу у 2009-2012 рр. характеризувалась достатньо високим зростанням як у Донецькій області – 108,8%, так і в Луганській області – 109,2%. Але після початку збройного конфлікту – навпаки у 2014 році різко погіршилась. Відносно 2012 року вона становила 97,3% по Донецькій області та 96,8% по Луганській області (рис. 4).

Таблиця 6

Динаміка ІРЛР Донецької області в 2014-2020 рр.

Фактичні данні										
Роки	X6	X8	X9	X10	X12	X18	X19	X23	X31	Y
2009	1190,00	110,61	1714,00	13,67	19,20	23,62	15,01	64,15	47,10	3,49
2010	1406,00	101,19	1604,00	10,82	17,30	19,51	14,55	64,29	46,80	3,52
2011	1381,00	95,30	1566,00	10,80	17,30	21,10	11,82	64,99	47,53	3,58
2012	1128,00	95,25	1494,00	10,36	17,70	19,90	13,75	65,01	55,19	3,75
2013	1320,00	88,62	1481,00	10,59	18,35	24,21	12,12	64,99	49,61	3,64
Прогнозні розрахунки										
Роки	X6	X8	X9	X10	X12	X18	X19	X23	X31	Y
2014	1283,74	95,00	1533,44	10,80	17,90	21,77	13,01	64,85	50,14	3,63
2015	1283,46	94,00	1520,61	10,70	17,90	21,81	12,87	64,90	50,44	3,64
2016	1276,75	93,00	1515,62	10,70	17,90	21,98	12,80	64,92	50,63	3,65
2017	1275,76	93,00	1514,46	10,70	17,90	22,05	12,84	64,92	50,65	3,65
2018	1281,60	93,00	1516,28	10,70	17,90	22,09	12,81	64,91	50,47	3,65
2019	1279,00	93,00	1517,00	11,00	18,00	22,00	13,00	65,00	51,00	3,65
2020	1279,00	93,00	1516,00	11,00	18,00	22,00	13,00	65,00	51,00	3,65

Таблиця 7

Динаміка ІРЛР Луганської області в 2014-2020 рр.

Фактичні данні										
Роки	X6	X8	X9	X10	X18	X19	X23	X24	X31	Y
2009	1278	169,35	1603	12,41	28,15	34,22	62,67	7,93	43,1	3,45
2010	1396	141,41	1530	12,53	19,99	29,00	62,33	7,31	45,7	3,53
2011	1397	133,20	1494	12,37	29,40	30,79	62,51	6,64	51,04	3,57
2012	1178	133,22	1459	11,13	21,72	34,68	63,07	6,44	46,70	3,77
2013	1769	116,12	1393	11,44	22,95	34,80	63,67	6,21	45,97	3,70
Прогнозні розрахунки										
Роки	X6	X8	X9	X10	X18	X19	X23	X24	X31	Y
2014	1454	131,03	1463	11,75	23,87	33,16	63,03	6,62	46,95	3,65
2015	1471	128,47	1452	11,68	23,67	33,31	63,10	6,52	47,10	3,67
2016	1482	127,63	1447	11,63	23,70	33,58	63,15	6,48	47,05	3,68
2017	1491	127,38	1445	11,61	23,50	33,66	63,18	6,48	46,88	3,68
2018	1499	127,40	1446	11,64	23,60	33,58	63,17	6,49	46,92	3,68
2019	1487	128,00	1448	12,00	24,00	34,00	63,00	6,00	47,00	3,68
2020	1489	128,00	1447	12,00	24,00	34,00	63,00	6,00	47,00	3,68

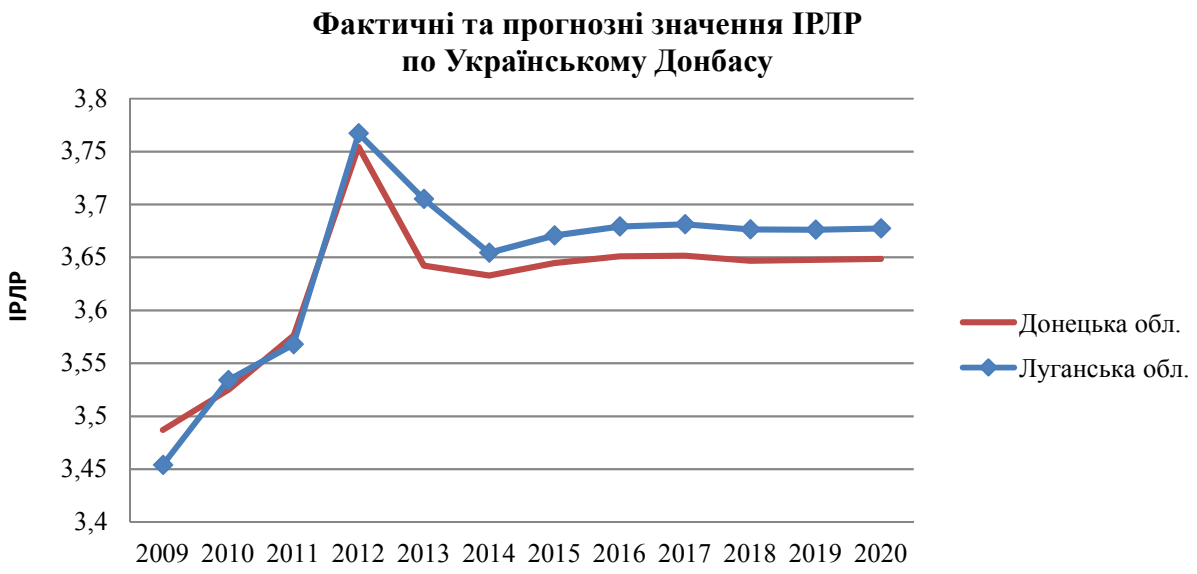

Рис. 4. Динаміка Індексу регіонального людського розвитку по Українському Донбасу

Отже, можна констатувати, що дана модель дозволяє адекватно здійснювати прогнозування ІРЛР не тільки на 1-3 роки, а й у середньостроковому періоді (на 3-5 років), а також виходячи з бажаного значення ІРЛР у відповідному плановому році обґрунтовувати заходи та фактори його досягнення. Тобто, здійснювати прогнозування структурних складових ІРЛР в залежності від завдань людського та соціально-економічного розвитку адміністративних областей.

Розроблені моделі прогнозування ІРЛР окремо для Луганської і окремо для Донецької областей навіть в умовах розділення їх територій на контрольовану і неконтрольовану органами загальнонаціональної і регіональної влади України дозволяють визначати рівень та структуру стратегічних індикаторів людського розвитку, які можуть бути, або повинні бути досягнуті в умовах впровадження ідей і положень бюджетного федералізму, який визначатиме масштаби їх фінансової автономії.

Фінансова автономія регіону в умовах бюджетного федералізму регламентується таким режимом фінансової самодостатності цих областей, при якому має місце завершений синхронний за ієрархією і у часі кругообіг натурально-речового і вартісного виміру територіальних відтворювальних процесів. При бюджетному унітаризмі ці процеси розірвані: натурально-речовий обіг відбувається на місцевих рівнях управління (органи місцевого самоврядування – ОМС та Об'єднанні територіальні громади – ОТГ), а вартісний обіг відтворювальних процесів – на регіональному та загальнонаціональному рівнях державного управління національним господарством.

Фінансова самостійність місцевих органів влади повинна бути регламентована наявною комунальною власністю на землю, ліси та інші природні ресурси, а також заходами щодо зміцнення доходної бази місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин держави, адміністративної області, району, міста, Об'єднаної територіальної громади.

Визначення стратегічних індикаторів ІРЛР Українського Донбасу на період до 2027 та 2030 років при розробці Регіональних стратегій розвитку і Планів заходів з їх реалізації на ці періоди доцільно здійснювати з використанням в якості ретроспективних даних складові і інтегральні значення ІРЛР, які спрогнозовані на період до 2020 року.

Головне при цьому – отримання стратегічних індикаторів людського розвитку для проведення соціального діалогу органів регіональної влади з органами загальнонаціональної влади при встановлені еталонних пропорцій між місцевими бюджетами Луганської і Донецької областей з державним бюджетом України на основі гармонійних пропорцій "Золотого перетину" (див. І частину статті).

Сучасні виклики та еволюція варіантних намірів їх подолання

Виявлення сучасних викликів соціально адекватному менеджменту регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та визначення варіантних намірів їх подолання доцільно здійснювати під кутом зору використання переосмисленої думки **Петра Яковича Чаадаєва**, який більше ніж 150 років тому залишив нам такий вислів: **"Пока из наших уст помимо нашей воли не вырвется признание во всех ошибках нашего прошлого, пока из наших недр не исторгнется крик боли и раскаяния… мы не увидим спасения"**. А спа-

сіння населення Українського Донбасу та і всієї України – в знаннях народу, чиновництва і керівництва держави за участі вітчизняних вчених, а не в іноземних інвесторах і кредитах Міжнародних фінансових організацій та їх "експертах" і "консультантах".

Кабінет Міністрів України 13 грудня 2017 року (тобто практично в кінці календарного року) прийняв постанову №1071 "Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України". Концепція Програми була схвалена розпорядженням Уряду 31 серпня 2016 року №892, Рада з питань відновлення та розбудови миру в Україні – 14 вересня 2016 року, а намічений строк її виконання був визначений 2017-2020 роками.

Крім Луганської і Донецької областей виконавцями заходів Програми передбачені Дніпропетровська, Запорізька і Харківська облдержадміністрації та органи місцевого самоврядування у зазначених областях. На 2017 рік фінансування з державного бюджету не були передбачені, тому реально плановими строками її реалізації стали 2018-2020 роки, а не 2017-2020 роки.

В преамбулі Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України були розглянути два варіанта шляхів та способів розв'язання проблем **в порушення еталонних традицій змісту констатуючої частини постанов і розпоряджень Уряду, або, можливо, другий варіант розглянуто для того, щоб не виконувати перший і вжити дуже красиве науковоподібне словосполучення – "програмно-цільовий метод"**.

Перший варіант виконання Програми зумовлював необхідність продовження здійснення заходів відповідно до плану заходів з організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності на території Донецької та Луганської областей, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 1002 "Про затвердження плану заходів з організації відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем забезпечення життєдіяльності на території Донецької та Луганської областей".

Другий варіант виконання Програми полягає у розв'язанні проблеми програмно-цільовим методом, тобто шляхом виконання Програми, що передбачає здійснення комплексних заходів з відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, створення системи інтегрованого управління програмними заходами та моніторингу їх виконання, удосконалення правового, організаційного, оперативного, технічного забезпечення виконання Програми, **вироблення механізму консолідації зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, територіальних громад, громадських об'єднань та міжнародних організацій, що надають міжнародну технічну допомогу для відновлення та розбудови миру в східних регіонах України**.

Тобто другий варіант виконання Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України у порівнянні з першим більш орієнтований на запровадження нового за змістом соціально-адекватного менеджменту у взаємовідносинах органів загальнонаціональної і регіональної влади.

Фінансове забезпечення Програми запропоновано здійснювати за рахунок коштів, що передбачаються у державному бюджеті на відповідний рік, коштів місцевих бюджетів, а також за рахунок міжнародної фінансової і технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством.

Додатковим джерелом фінансування завдань та заходів Програми стануть цільові фонди багатьох партнерів, які будуть утворені відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння щодо співпраці між Кабінетом Міністрів України, Організацією Об'єднаних Націй та Світовим Банком, підписаного 28 жовтня 2016 року.

Фінансування заходів з відновлення за рахунок коштів цільових фондів багатьох партнерів здійснюватиметься на принципах прозорості, відкритості, адресності, узгодженості **(які необхідно ще засвоїти)** та спрямованості на питання єдності, стабільності та примирення **(як інструментів боротьби з корупцією в органах загальнонаціональної і регіональної влади України).**

Визначення цільових фондів багатьох партнерів та принципів їх освоєння якраз і засвідчують визнання Українського Донбасу як полігону Міжнародного геополітичного бізнесу в умовах використання англо-саксонської моделі ринкової економіки, яка передбачає цілеспрямоване використання військового захисту поглиблення процесів лібералізації національних економік в умовах їх глобалізації.

Обсяг видатків на виконання Програми буде визначається щороку під час складання проєктів державного та місцевих бюджетів на відповідний рік з урахуванням їх реальних можливостей. Прогнозні обсяги та джерела фінансування Програми визначені постановою Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України" від 27 березня 2019 року №340.

Орієнтовний обсяг фінансування Програми становить 10333,08 млн гривень, в тому числі 5709,841 млн гривень – за рахунок коштів державного бюджету, 3301,497 млн гривень – місцевих

бюджетів, 1318,742 млн гривень – за рахунок інших джерел (табл. 8).

На наше переконання, вирішення проблем реального фінансування Програми не можливе без впровадження бюджетного федералізму в Україні, як унітарній державі. І не тільки для Українського Донбасу, а й для усіх регіонів держави. При цьому бюджетний федералізм повинен базуватись, як мінімум, на фінансових нормативах бюджетної забезпеченості складових та в цілому ІРЛР.

У результаті виконання Державної цільової програми відновлення та розбудови миру у східних регіонах України заплановано відновлення та реконструкція 120 об'єктів освіти; 85 об'єктів охорони здоров'я; 670 об'єктів соціальної інфраструктури; 197,6 кілометра ліній електромережі; 44 об'єкти водопостачання і водовідведення та прибирання; 168 одиниць рухомого складу муніципального транспорту.

Таблиця 8

Прогнозні пропорції джерел і обсягів фінансування Програми відновлення і розбудови миру в східних регіонах України, %

Джерела фінансування	Обсяг фінансування	У тому числі по роках			
		2017	2018	2019	2020
Державний бюджет	55,3	-	50,0	70,4	59,6
Місцевий бюджет	32,0	78,6	39,8	14,7	17,4
Інші джерела	12,7	21,4	10,2	14,9	23,0
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Співвідношення місцевих і державного бюджетів	57,8	-	79,5	21,0	29,3

"Відновлений та розбудований мир на сході України – це відсутність протистояння, конфліктів, протестів завдяки створенню умов їх попередження та виникнення. Умовами його створення є: високий рівень та якість життя більшості населення країни; низька частка бідного населення; низький рівень безробіття; високий рівень інформаційної та кримінальної безпеки; подолання соціальної нерівності; довіра населення до влади; низький рівень корупції; наявність патріотичної національної еліти тощо", – підкреслювали вчені і фахівці Інституту економіки промисловості в проєкті Концепції державної цільової програми [9, с. 6].

Потреби у розробці та виконанні стисло розглянутої Державної цільової програми не виникло б взагалі, якби було реалізовано на практиці організаційно-фінансове забезпечення виконання Комплексної програми соціально-економічного розвитку Донбасу **(за розпорядженням Уряду від 16 вересня 1992 №603-р)**, Програми розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року **(затверджена рішенням спільної колегії Мінекономіки України та Держвуглепрому України від 23 лютого 1993 року №4/3)**, а також своєчасного впровадження "Концепції розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу на період до 2010 року" **(схвалена Верховною Радою України 1 квітня 1994 року).**

Перелічені Програми і Концепція розроблялись Науково-дослідним економічним інститутом Держплану України, Радою з вивчення продуктивних сил України та Інститутом економіки промисловості НАН України і були схвалені Кабінетом Міністрів України (**В. П. Фокін**) та Верховною Радою України (**І. С. Плющ**).

Наявна відсутність неперервності та спадкоємності поточних урядових рішень з рішеннями "попередників". Обраний у 1994 році курс "Шляхом реформ" на засадах ідей і положень англо-саксонської моделі ринкової економіки започаткував знищення не тільки фундаментальної але і прикладної вітчизняної економічної науки.

Обраний, як оптимальний, другий варіант Державної цільової програми відновлення та розбудову миру в східних регіонах України передбачає модернізацію всіх аспектів життєдіяльності східних регіонів України **на засадах сталого розвитку, основою якого є невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток за економічним, соціальним та екологічним вимірами.** Саме тому у 2015-2017 роках при адаптації 17 глобальних Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року в Україні наголошувалось, що вони становитимуть нову систему взаємоузгоджених управлінських заходів, яка буде спрямована на формування суспільних відносин на основі довіри, солідарності, рівності поколінь **(що практично не відбувається)** та безпечності навколишнього середовища **(що і не передбачається).**

Прийняття ЦСР на наступні 15 років відбулось на Саміті ООН з Порядку денного в галузі

розвитку на період після 2015 року, який відбувся у НьюЙорку в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 року.

Президент України Петро Порошенко, виступаючи на цьому Саміті ООН зазначав, що ***"заради досягнення Цілей Сталого Розвитку на національному рівні Україна здійснюватиме нові програми і проєкти, які на практиці забезпечать макроекономічну стабільність, екологічний баланс та соціальну згуртованість. ЦСР служитимуть в якості загальної основи для подальших перетворень в Україні".***

Але нажаль цей намір Президента не був реалізований ані Урядом України, ані Блоком Петра Порошенка "Солідарність" у Парламенті. Передвиборчі програми "Українська влада: вчора та сьогодні", "Європейська солідарність" та "Українська стратегія В. Гройсмана" не містили жодного положення щодо цих намірів. Крім того, станом на дату виборів нового президента України та нової Верховної ради України ані діючий Уряд ані БПП "Солідарність" не звітували за виконання "Стратегії сталого розвитку: Україна - 2020" **(затверджена Указом Президента України від 12.01.2015 року №5/2015** ***за підписом П. Порошенка*****)**, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та Плану заходів на 2015-2017 роки, а також Плану заходів на 2018-2020 роки з її реалізації **(затверджених Урядом постановами від 06.08.2014 року №385** ***за підписом А. Яценюка*** **та від 07.10.2015 року №821** ***за підписом В. Гройсмана*****)**, Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року **(затвердженого розпорядженням Уряду від 03.04.2017 року №275-р.** ***за підписом В. Гройсмана*****)**, а також Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018-2020 роки **(схвалений постановою Уряду від 31.05.2017 року № 411** ***за підписом В. Гройсмана*****)**.

В Державній цільовій програмі відновлення та розбудови миру в східних регіонах України відмічено, що під час її реалізації братимуться до уваги положення Національної доповіді "Цілі Сталого Розвитку: Україна 2030". Явне розходження намірів, обіцянок і справ. Положення цієї Національної доповіді повинні були стати основою Програми, а не "братися до уваги".

Тобто, еволюція намірів органів загальнонаціональної влади відповідно до динаміки сучасних викликів та еволюція варіантів виконання намірів для забезпечення їх подолання досі ще не в повній мірі зорієнтовані на впровадження соціально адекватного менеджменту як "**інструменту узгодження й уточнення управлінських зусиль**" органів загальнонаціонально і органів регіональної влади [11, с. 354].

Положення соціально адекватного менеджменту набули форму енциклопедичних знань ще у 2008 році після виходу у світ Соціологічної енциклопедії як наукового видання. Але цими знаннями нове керівництво органів загальнонаціональної та і органів регіональної влади, а також їх командні соратники у 2014 році вочевидь не оволоділи.

Теж саме стосується оновлених у 2012 році енциклопедичних знань щодо визнання економічної стратегії як "**обраного курсу економічної політики, який розраховано на тривалу перспективу і спрямований на вирішення економічних і соціальних завдань**". Економічна стратегія включає визначення **пріоритетних цілей**, засобів та способів їх **реалізації**, виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденції[12, с. 577]. Сучасне українське чиновництво не має уявлення і про енциклопедичне визначення поняття, сутності та змісту економічної тактики, як "сукупності **найближчих цілей і завдань**, засобів та способів їх **досягнення** для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах поточного періоду" [12, с. 596].

Нажаль в сфері національної економіки перші керівники держави та Уряду виявились не підготовленими до ідей, рекомендацій і пропозицій вітчизняних експертів і консультантів, а виконують поради і вказівки представників іноземних держав та їх агентів впливу в органах влади і бізнесу.

Необхідно індивідуально змінювати менталітет керівництва держави і чиновництва з ідеології особистого збагачення на ідеологію служіння українському народу. А для цього потрібно постійно вчитись тому що це духовно. Знання порушують, а з часом і ліквідують невігластво (невежество), упередження (предрассудки) і жадібність (алчность).

В березні 2017 року після розробки Програми людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року з уточненням стратегічних та операційних цілей розвитку регіону, які передбачались у відповідних заходах з їх реалізації на 2018-2020 роки та з урахуванням узагальнення Регіональних консультацій 2016 року в 10 регіонах України щодо адаптації та локалізації ЦСР на період до 2030 року, нами були обґрунтовані наступні рекомендації [13-14]:

По-перше, недопущення відцентрованості цілей Регіональних стратегій, які будуть визначені органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями, від стратегічних цілей розвитку України в цілому, а навпаки, забезпечення їх доцентрованості, як основи збереження територіальної цілісності України як суверенної і незалежної держави.

По-друге, обґрунтованість та узгодженість стратегічних цілей розвитку України в цілому як парламентсько-президентської республіки з довго-, середньо- та короткостроковими цілями розвитку регіонів повинно стати базою підготовки Передвиборчої

Програми і наступних Послань Президента України до Верховної Ради України, Програм діяльності Кабінету Міністрів України, Програм сталого (збалансованого) соціально-економічного розвитку держави і регіонів, державного та місцевих бюджетів.

По-третє, формування "Дерева цілей" від регіонів до держави в цілому (з урахуванням узгодженості цілей об'єднаних територіальних громад і райдержадміністрацій областей) як матриці ієрархії відповідних завдань і стратегічних індикаторів Національного плану дій зі сталого розвитку на 10 років.

По-четверте, розробка нової Державної стратегії регіонального розвитку України та Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей на період до 2027 та 2030-х років в контексті положень Концепції людського розвитку.

По-п'яте, Передвиборчі програми претендентів на посаду Президента України мають містити обґрунтовані ними разом із соратниками та командою однодумців Соціальні Бачення досягнення нашою державою Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, які стануть центральними ланками Національного плану дій на 3-5 років.

У свою чергу, відповідно до філософської категорії "Мудрість природи", органічними складовими якої є "Матриця природи", "Мистецтво життя", "Розвиток екоспільнот" (див. І частину статті), Програма діяльності Кабінету Міністрів України повинна розкривати механізми забезпечення макроекономічної стабільності та розвиток національного господарства, основні напрями та заходи дотримання екологічного балансу з природою, досягнення соціальної згуртованості українського народу, підвищення рівня і якості його життя.

Тому основними напрямами вирішення проблем інформаційно-методичного забезпечення соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі стають питання визначення узгодженості системи 33, 16 та 10 показників-індикаторів ІРЛР з 7 Цілями Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), які діяли на період з 2000 до 2015 року (по Україні – з 2003 року) та з 17 Цілями Сталого Розвитку на період до 2030 року (по Україні – з 2016 року). Система інформаційно-методичного узгодження ЦРТ та ІРЛР представлена у табл. 9 (як аналог для побудови узгодження обраних ЦСР з прогнозними показниками складових і інтегрального значення ІРЛР Луганської і Донецької областей та областей Поділля – Вінницької, Хмельницької та Тернопільської).

Розробку Регіональних стратегій розвитку областей Поділля та Луганської і Донецької областей в межах адміністративно-територіальних кордонів 2013 року на періоди до 2027 та 2030 років, а також Планів заходів на 2021-2023 роки (перший етап) та на 2024-2027 роки (другий етап) доцільно розпочинати з аналізу об'єктивних процесів, тенденцій та результатів прогнозування регіонального людського розвитку з використанням ІРЛР в якості критерію ефективності державної регіональної політики.

Обґрунтування стратегічних і операційних цілей повинно здійснюватись з бажаного рівня ІРЛР, передбачуваного проєктування динаміки його складових з позицій зменшення негативної динаміки показників-дестимуляторів та збільшення позитивної динаміки показників-стимуляторів регіонального людського розвитку. Таким чином буде забезпечено формування Регіональних програм людського розвитку в Луганській та Донецькій областях як центрального ланцюжка в Планах соціально-економічного розвитку регіонів та у їх Зведених бюджетах.

Таблиця 9

Система узгодженості завдань та індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття з блок-аспектами регіонального людського розвитку

№ з/п	Цілі Розвитку Тисячоліття	Завдання ЦРТ	Індикатор ЦРТ	Індикатори людського розвитку
1	2	3	4	5
1.				**Блок 4. Добробут**
	Ціль 1: Подолання бідності	**Завдання 1.А**: Ліквідувати до 2015 року бідність за критерієм 5 дол. США на добу за ПКС	1.1. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим 5 дол. США на добу за ПКС, *%*	4.1. Рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня), %.
		Завдання 1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм, %	4.2. Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість, %.
			1.3. Частка бідних серед дітей, %	4.3. Кількість мінімальних продуктових кошиків, які можна придбати за середньодушовий дохід.
			1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %	4.4. Валовий регіональний продукт (на 1 особу).
		Завдання 1.С: Зменшити в десять разів до 2015 року питому вагу населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму, %	4.5. Питома вага домогосподарств, які мають всі товари тривалого користування базового набору (телевізор, холодильник, пральна машина), %

Продовження табл. 9

1	2	3	4	5
2.				**6. Освіта**
	Ціль 2: Забезпечення якісної освіти впродовж життя	**Завдання 2.А**: Підвищити рівень охоплення освітою	2.1. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у міських поселеннях, %	6.1. Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3-5 років, %. 6.2. Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років), %. 6.3. Частка осіб із освітою не нижче рівня "базова вища" серед населення 25 років і старше, %. 6.4. Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років. 6.5. Середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах)
			2.2. Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3-5 років, які проживають у сільській місцевості, %	
			2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %	
			2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою віком від 17 до 22років, %	
			2.5. Сукупний валовий показник кількості показників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб.	
			2.6. Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, %	
3.				**5. Гідна праця**
	Ціль 3: Забезпечення гендерної рівності	**Завдання 3.А**: Забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30-70% тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади	3.1. Гендерне співвідношення серед депутатів обласної ради (Верховної Ради України), чис. жін./чис. чол.	5.1. Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років), %. 5.2. Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), %. 5.3. Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів, %. 5.4. Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %. 5.5. Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної, одиниць. 5.6. Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %
			3.2. Гендерне співвідношення серед депутатів місцевих органів влади, чис. жін./чис. чол. (або навпаки)	
			3.3. Гендерне співвідношення серед керівників органів виконавчої влади (вищих державних службовців І-ІІ посадових категорій, чис. жін./чис. чол.)	
		Завдання 3.В: Скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків	3.4. Співвідношення середнього рівня заробітної плати жінок до середнього рівня заробітної плати чоловіків, %	
4.				**Блок 1. Відтворення населення**
	Ціль 4: Зменшення дитячої смертності	**Завдання 4.А**: Зменшити рівень смертності дітей віком до 5 років на чверть	4.1. Рівень смертності дітей віком до 5 років, кількість померлих дітей відповідного віку на 1000 народжених живими	1.1. Сумарний коефіцієнт народжуваності. 1.2. Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), ‰. 1.3. Середня очікувана тривалість життя при народженні, років. 1.4. Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років. 1.5. Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років
			4.2. Рівень смертності немовлят, кількість померлих дітей віком до 1 року на 1000 народжених живими	

Продовження табл. 9

1	2	3	4	5
5.				**Блок 3. Комфортне життя**
	Ціль 5: Поліпшення здоров'я матерів	**Завдання 5.А**: Зменшити наполовину рівень материнської смертності	5.1. Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей на 100 тис. народжених живими	3.1. Забезпеченість житлом у міських поселеннях (загальна площа на 1 особу), м^2.
			5.2. Рівень абортів, кількість абортів на тисячу жінок фертильного віку	3.2. Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, %. 3.3. Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %
				3.5. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення)
6.				**Блок 2. Соціальне становище**
	Ціль 6: Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення її масштабів	**Завдання 6.А**: Зменшити на 13% темпи поширення ВІЛ-інфекції/ СНІД	6.1. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом ВІЛ-інфекції на 100 тис. населення	2.1. Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення). 2.2. Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення). 2.3. Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення). 2.4. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0-17 років). 2.5. Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15-17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку). 2.6. Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення).
			6.2. Зменшити темпи поширення ВІЛ-інфекції/ СНІД, %	
			6.3. Кількість померлих від хвороби, зумовленої ВІЛ на 100 тис. населення.	
			6.4. Рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, %	
		Завдання 6.В: Зменшити на 20% рівень захворюваності на туберкульоз (порівняно з 2005 роком)	6.5. Кількість осіб з вперше встановленим діагнозом туберкульозу (у тому числі органів дихання) на 100 тис. населення	
			6.6. Кількість померлих від туберкульозу на 100 тис. населення	
7.				**Блок 3. Комфортне життя**
	Ціль 7: Сталий розвиток довкілля	**Завдання 7.А**: Збільшити до 2015 року частку населення, що має доступ до централізованого водопостачання, зокрема до 90% міського населення та до 30% сільського населення	7.1. Частка населення міських поселень, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості міського населення	3.4. Інтегральній показник стану навколишнього середовища
			7.2. Частка сільського населення, що має доступ до централізованого водопостачання, % від загальної кількості сільського населення	
		Завдання 7.В: Стабілізувати до 2020 року викиди парникових газів на рівні нижчому на 20% за рівень 1990 року	7.3. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення, млн т на рік	
			7.4. Обсяг шкідливих викидів в атмосферу від пересувних джерел забруднення, тис. т на рік (млн т на рік*)	

Закінчення табл. 9

1	2	3	4	5
		Завдання 7.C: Стабілізувати до 2015 року забруднення водних об'єктів. Стабілізувати на рівні 8500 млн куб. м / рік обсяг скидів стічних воду поверхневі водні об'єкти	7.5. Обсяг скидів зворотних вод, млн куб. м на рік	
		Завдання 7.D: Збільшити до 2015 року лісистість території України до 16,1% та площу природоохоронних територій. Розширити мережу заповідників, біосферних заповідників та національних природних парків до 3,5% від загальної площі території України і до 9,0% – загальну площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду	7.6. Лісистість територій, відношення земель вкритих лісовою рослинністю, % до загальної площі території області (України*)	
			7.7. Частка площі заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, % до загальної площі території області (України*)	
			7.8. Частка площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області (України*), % до загальної площі території області (України*)	

При такому методологічному підході рівень та динаміка Індексу регіонального людського розвитку дійсно стануть критерієм оцінки ефективності державної регіональної політики, а не Індекс конкурентоспроможності регіонів, порядок і методика розрахунку якого були затверджені однією постановою Уряду від 20 грудня 2017 року №1029 (**на 14 місяців пізніше встановленого строку**).

Крім того постановою Уряду від 19 вересня 2018 року №768 "Про внесення змін до Порядку проведення розрахунку індексу конкурентоспроможності регіонів" її впровадження було перенесено на 2019 рік (у порівнянні з впровадженням ІРЛР у вересні 2018 року за статистичними даними 2017 року).

Доцільно також констатувати наступний висновок порівняльної оцінки використання Індексу конкурентоспроможності регіонів (ІКР) та Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) для аналізу ефективності та результативності державної регіональної політики.

На наш погляд, ІКР характеризує відцентрованість життєдіяльності регіонів від загальнонаціональних стратегічних і операційних цілей розвитку держави, а ІРЛР – навпаки, доцентрованість життєдіяльності регіонів до каркасного стриженя державності – положень Конституції України. Тобто, використання ІРЛР в якості критерія ефективності та результативності державної регіональної політики забезпечать досягнення єдиних соціальних стандартів надання публічних послуг населенню України в різних регіонах.

Враховуючи протилежні соціальні ролі ІКР та ІРЛР в державотворенні більш результативним та ефективним було б розглядати підвищення конкурентоспроможності регіонів як засіб підвищення рівня та динаміки Індексу регіонального людського розвитку. Саме в цьому проглядається роль держави в регулюванні людського розвитку на загальнонаціональному та регіональному рівнях.

Можливо саме тому Кабінет Міністрів України своєю постановою від 12 вересня 2018 року №733 "Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" затвердив відповідний План заходів на 2018-2020 роки в якому на першому місці нормативно-правового та організаційного забезпечення досягнення цілей державної регіональної політики визначено "Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів" та "Результативність залучення іноземних інвестицій".

На відміну від постанови Уряду від 7 жовтня 2015 року № 821, яка затвердила План заходів на 2015-2017 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року після 9-ти місяців її виконання, то постанова Уряду від 12 вересня 2018 року №733 була прийнята вже на 9-му місяці її виконання. А потрібно було приймати обидві постанови Уряду як мінімум за квартал до настання календарного року початку виконання відповідних заходів. Тобто, для Плану заходів на 2015-2017 роки – у вересні 2014 року, а для Плану заходів на 2018-2020 роки – у вересні 2017 року.

Після визнання Другого Майдану в Україні як "Революції Гідності", нова загальнонаціональна влада прийняла новий курс регіональної, соціальної, економічної і екологічної політики. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" (**за підписом А. Яценюка**) було відмічено, що "згідно з Доповіддю про людський розвиток Програми розвитку ООН (ПРООН) у 2013 році

Україна посіла 78 місце серед 186 країн і територій світу з індексом людського розвитку (ІЛР) 0,74, покращивши свій результат з 1990 року на 4 відсотка".

За планами Уряду у 2020 році передбачається, що Україна за ІЛР займе місце серед 50 кращих країн світу. То якими ж темпами треба покращувати ІЛР у 2014-2019 роках, щоб це відбулося? Якщо за 23 роки (з 1990 по 2012 роки) ІЛР зріс всього на 4 відсотка? Виникає також питання: "А яке місце за ІЛР Україна посідала у 1990 році та у році прийняття цього зобов'язання?"

Відповіді на ці питання з'ясуємо за матеріалами щорічних, починаючи з 1999 року, статистичних бюлетенів Державної служби статистики України "Регіональний людський розвиток" за 2012, 2013 та 2014 роки.

Статистичний бюлетень "Регіональний людський розвиток" за 2014 рік констатує наступне: ПРООН дійсно почав публікацію своїх глобальних Звітів про людський розвиток з 1990 року. Розрахунки ІЛР для України були вперше включені у Звіт ПРООН з людського розвитку у 1993 році з визначенням за Україною 45 місця і віднесенням її до країн з високим рівнем людського розвитку.

За данними глобального Звіту про людський розвиток 2014 року "**Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєстійкості**" значення ІЛР України за 2013 рік дорівнювало 0,734, що поставило Україну на 83 позицію з 187 країн і територій. Воно нижче середнього для країн Європи та Центральної Азії (0,738) та країн з високим рівнем людського розвитку (0,735). За період з 1990 по 2013 рік значення ІРЛ України дійсно зросло на 4,1 відсотка, тобто на 0,18 відсотка за рік.

В статистичному бюлетені "Регіональний людський розвиток" 2014 року відмічено також, що Україна у 2013 році погіршила свій результат на 5 позиції порівняно з 78 місцем зі 187 країн і територій у 2012 році.

Тобто у вказаній Постанові Уряду від 6 серпня 2014 року № 385 допущена досадна, а можливо і безвідповідальна помилка – наведені дані про ІЛР України не за 2013, а за 2012 рік. Винуваті в цьому, безумовно, працівники ПРООН, які друкували звіти 2014 року з даними 2013 року, а не штучне намагання "розмістити" Україну якомога ближче до 50 найкращих країн світу за ІЛР, подолавши відстань в 28 позицій (з 78 на 50), хоча реальна відстань склала 33 позиції (з 83 до 50).

Київські працівники ПРООН також помилилися, повідомивши у 2016 році Робочу групу Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрацій, що Регіональні консультації з адаптації та локалізації 17-ти ЦСР на період до 2030 року в м. Хмельницькому були проведені ще у 2015 році, хоча реально вони почали здійснюватися з червня 2016 року за ініціативою Мінекономрозвитку і Інституту економіки промисловості НАН України. Скоріше за все місто Хмельницький не було визначено як "**реперна точка**" впливу та кураторства над свідомістю населення цього регіону. Припускаємо, що ініціативи вітчизняних дослідників ПРООН не підтримуються без проведення відповідного маркетинга та його погодження.

Статистичний бюлетень "Регіональний людський розвиток" за 2013 рік доповнює випуск за 2014 рік. Відмічено, що після 1993 року показники ІЛР та рейтинг країни значно погіршилися і тому Україна перебуває серед країн із середнім рівнем людського розвитку.

За даними глобального Звіту про людський розвиток 2013 року "**Піднесення півдня: людський прогрес у різноманітному світі**" значення ІЛР України за 2012 рік дорівнювало 0,740, що поставило країну на 78 позицію зі 187 країн і територій. За період 1990-2012 років ІЛР для України збільшився на 5 відсотків або в середньому на 0,4 відсотка за рік. Протягом з 1990 по 2010 рік очікувана тривалість життя при народжені в Україні зменшилася приблизно на 1 рік, середня тривалість навчання зросла зросла більш ніж на 2 роки, очікувана тривалість навчання – також більш ніж на 2 роки. Валовий національний дохід в розрахунку на одну особу в Україні за цей період зменшився на 27 відсотків. ІЛР України був нижче середнього (0,717) по країнах Європи та Центральної Азії, а також нижчий за середній показник країн і з високим рівнем людського розвитку (0,717). В Європі та Центральній Азії "сусідами" України за цим показником (тобто країнами близькими за рейтингом ІЛР і чисельністю населення) був Казахстан і Російська Федерація, які посідали відповідно 66 та 65 місця в рейтингу ІЛР.

Таким чином розглянуті матеріали статистичних бюлетенів "Регіональний людський розвиток" 2013-2014 років засвідчують, щодо подій Другого Майдану України її рейтинг за ІЛР у глобальному вимірі дійсно погіршився на 5 позицій – з 78 місця у 2012 році до 83 місця у 2013 році.

В Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року також наведені результати групування адміністративних областей України за ІРЛР у 2011 році, тобто в році, коли ще діяла Методика виміру ІРЛР 2001 року, а перерахунки рейтингових оцінок адміністративних областей України за Методикою 2012 року були здійснені з 2004 року одночасно з її затвердженням.

В Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року були виділені три групи регіонів за Методикою виміру ІРЛР 2012 року:

1) регіони-лідери (три області з ІРЛР більше 4): Харківська, Закарпатська, Чернівецька;

2) регіони основної групи (вісімнадцять областей з ІРЛР 3,66–3,99);

3) регіони-аутсайдери (чотири області з ІРЛР менше 3,6): Херсонська, Сумська, Кіровоградська і Житомирська.

Так, а де ж поділись Луганська і Донецька області Українського Донбасу, які протягом 13 років спостережень ІРЛР (з 1999 по 2012 рік) визнавались регіонами-аутсайдерами з 26 і 27 місцями рейтингової оцінки ІРЛР за Методикою 2001 року?! Чи може тільки зміна Методики виміру ІРЛР 2012 року у порівнянні з Методикою 2001 року вирішила усі проблеми людського розвитку в цих областях? Тим паче, що рейтингова оцінка областей України здійснювалась за даними 2011 року, коли ще не існувало Методики 2012 року, але коментар до яких міститься у статистичному бюлетені "Регіональний людський розвиток" за 2012 рік.

Необхідно відмітити також, що у постанові Уряду від 6 серпня 2014 року № 385 значення ІРЛР областей чомусь наведені на 2012 рік, а їх рейтингова оцінка представлена на попередній, 2011 рік.

Згідно коментаря статистичного бюлетеня "Регіональний людський розвиток" за 2012 рік за період 2000-2011 років з 27 місць рейтингової оцінки ІРЛР областей за Методикою 2001 року Луганська/Донецька області займали наступні місця: 2000 р. – 27/26; 2001 р. – 27/26; 2002 р. – 27/26; 2003 р. – 27/26; 2004 р. – 27/26; 2005 р. – 26/27; 2006 р. – 26/27; 2007 р. –25/27; 2008 р. – 26/27; 2009 р. – 26/27; 2010 р. –25/27; 2011 р. – 26/27. Тобто нова Методика виміру ІРЛР 2012 року "штучно позбавила" адміністративні області Українського Донбасу їх "лідерства" в якості регіонів-аутсайдерів (див. І частину статті).

Таким чином протягом 2000-2011 років не проглядаються результати спільних зусиль органів загальнонаціональної та регіональної влади щодо вирішення проблем людського розвитку в Луганській і Донецькій областях. На наше переконання саме це і призвело до соціальної стратифікації населення Українського Донбасу та виникнення передумов його сепаратистських настроїв. А щоб не визнавати помилки та управлінські промахи у минулому, у Постанові Уряду від 6 серпня 2014 року № 385 нове керівництво загальнонаціональної влади дуже гнучко визначилось: в усьому винуватий російський ринок споживання продукції підприємств Українського Донбасу, тому вони технологічно і не розвивались. А що стосується людського розвитку в Українському Донбасі, то у вказаній постанові Уряду він просто заретушований наведеними рейтинговими оцінками адміністративних областей за ІРЛР без згадування Луганської і Донецької областей. З 2014 року ці області не включаються в рейтингові оцінки ІРЛР в зв'язку з конфліктом на Українському Донбасі, територія якого була поділена органами загальнонаціональної влади на частини, що контролюються та не контролюються.

Адресно для українського чиновництва та народних депутатів в кожному із наведених статистичних бюлетенем "Регіональний людський розвиток" наголошувалося, що люди ставали епіцентром людського прогресу тому, що людський розвиток є не лише ключовою метою, а й найбільш важливим детермінантом і чинником соціального і економічного розвитку. Тобто людський розвиток є як ключовою, так і кінцевою метою.

Органам державної влади необхідно, з одного боку, більшу увагу зосередити на заохочені **їх** (людей) особистого розвитку, посиленні **їх** ролі у суспільстві та розширенню **їх** можливостей щодо вибору свого майбутнього. З іншого боку, органам державної влади необхідно дбати, щоб люди брали на себе відповідальність як за свій вибір, так і за його реалізацію. Саме ці визначення процесів взаємодії людей та органів державної влади дозволили б перейти від сепаратистських настроїв населення Українського Донбасу у 2014 році до впровадження в практику ідей і положень бюджетного федералізму.

Науково-аналітичний рівень Плану заходів на 2018-2020 роки значно нижчий проти рівня Плану заходів на 2015-2017 років, не зважаючи на наявність стратегічних індикаторів оцінки результативності їх виконання лише на один рік – на 2016 рік. Склалось враження, що План заходів на 2018-2020 роки розробляли фахівці Мінрегіону України, а План заходів на 2015-2017 роки – фахівці Мінекономрозвитку і торгівлі України, можливо тому і відсутні обґрунтування заходів на 2018-2020 роки по входженню нашої держави до 50 кращих країн світу за Індексом людського розвитку (проти 83 місця у 2013 році та 88 місця у 2017 році!?) та зменшення у 2020 році рівня смертності на 10%, а рівня бідності на 15% (**що це – цинічний популізм чи стале невігластво?!**).

Тобто наявна відсутність узгодженості змісту Програми регіонального розвитку "Розвиток людського потенціалу" Плану заходів на 2018-2020 роки з досягненням Цілі 3 "Розвиток людського капіталу" Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року (**можливо фахівці Мінрегіону та керівництво Уряду через усвідомлення не розрізняють сутність та зміст економічних категорій "Людський потенціал" та "Людський капітал"**).

Позитивним у нових рішеннях Уряду стало намагання здійснити елементи композиції та декомпозиції стратегічних і операційних цілей Програм регіонального розвитку на 2018-2020 роки: "Інноваційна економіка і інвестиції", "Сільський розвиток", "Розвиток людського потенціалу", "Загальноукраїнська солідарність", "Підтримка розвитку депресивних територій", "Ефективне управління регіональним розвитком" зі змістом і завдан-

нями Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

При відсутності узгодженості стратегічних індикаторів перелічених програм регіонального розвитку, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, "Стратегії сталого розвитку: Україна – 2020" та Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду на 2018-2020 роки виявилось невизначеним "Дерево збалансованих за ієрархією та у часі цілей цих програмних документів".

Необхідне випереджаюче формування науково-методичного та інформаційно-статистичного забезпечення стратегічного планування та розробка у зв'язку з цим Планового Кодексу України (наряду з Бюджетним і Податковим Кодексами України).

Науковий рівень планового управління народним господарством України з використанням системи економетрічних моделей УКР-1–УКР-3 (чл.-кор. О. С. Ємельянова), балансово-економітричної моделі (чл.-кор. В. М. Бородюка), моделі "Дисплан" (академіка В. М. Глушкова), системи індикативного планування (д.е.н., професорів В. Ф. Бесєдіна, В. Ф. Столярова) та іншого науково-методичного забезпечення Економічним науко-дослідним інститутом діяльності Держплану України практично недосяжний для нинішнього керівництва національною економікою та держави в цілому.

В умовах подальшого поглиблення лібералізації ринкових відносин в Україні доцільним стало б використання переосмисленого вітчизняного досвіду планової економіки, в якій на п'ятирічний період визначалось дерево цілей розвитку за ієрархією та у часі й здійснювались прогнозні оцінки соціально-економічних та екологічних наслідків прийняття нових рішень державного управління народним господарством на перспективу.

Парадигма людяності, гармонії та місії регіону. Енциклопедія інтелектуальної власності розкриває поняття парадигми як "**системи уявлень, що характерна для визначення етапу розвитку науки чи культури, суспільного життя**" [15, с. 449]. Результати дослідження становлення соціально-адекватного менеджменту регіонального людського розвитку в Українському Донбасі дозволяють здійснити наступні уточнення системи уявлень стосовно виміру ІРЛР та впровадження ідей і положень бюджетного федералізму в Луганській і Донецькій областях з використанням для подальшого розвитку суспільного життя України в цілому.

Конструктивно розглянемо кожну складову уточненої парадигми. На першому місці уточнених уявлень – категорія "**Людяність**".

В українському суспільстві накопичені знання стосовно оцінок людського розвитку у загальнонаціональному масштабі і особливо на рівні адміністративних областей. Вимір регіонального людського розвитку в областях забезпечив їх щорічні рейтингові оцінки з використанням Методики 2012 року на підставі даних національної статистики від 2004 до 2017 р.

Результати виміру ІРЛР з використанням 33-х показників-індикаторів, з яких 22 показники-стимулятори розвитку та 11 показників-дестимуляторів, за період 2004-2017 року дозволяють здійснювати їх моделювання і прогнозування за 6-ма аспектами: 1) Відтворення населення; 2) Соціальне становище; 3) Комфортне життя; 4) Добробут; 5) Гідна праця; 6) Освіта.

Аналітична робота зі складовими і інтегральним значенням ІРЛР дозволяє не тільки обґрунтовувати відповідні заходи стосовно кожного з 33-х показників, а й здійснювати їх проєктування, виходячи з бажаного або заданого середнього інтегрального значення.

Прогнозні розрахунки ІРЛР конкретної адміністративної області дозволяють розробляти Регіональні програми людського розвитку за вказаними 6-ма аспектами, як центральні ланки Регіональних стратегій розвитку і Планів соціально-економічного розвитку регіонів, а також Планів заходів з їх реалізації на 3-х (перший) та 4-х (другий) річні етапи їх виконання.

Доцільно здійснювати узгодження системи 33-х показників оцінки і прогнозування ІРЛР, по-перше, з показниками матриці адаптованих і локалізованих до всіх національних рівнів 7-ми Цілей Розвитку Тисячоліття, які діяли з 2003 до 2015 року (для тих областей де вони не були досягнуті з розробкою відповідних додаткових заходів на період до 2020 року). По-друге, з показниками адаптованих і локалізованих для області 3-4 національних цілей з 17-ти Цілей Сталого Розвитку світової спільноти на період до 2030 року.

Прогнозування складових і інтегрального значення ІРЛР адміністративних областей дозволяє формувати складові економічної стратегії розвитку держави в цілому яка необхідна для обрання курсу економічної політики на перспективу з визначенням пріоритетних цілей. Аналітично опрацьовані результати прогнозування ІРЛР дозволяють визначити вже і економічну тактику як сукупність найближчих цілей і завдань кожної конкретної адміністративної області для їх досягнення в умовах поточного та найближчого 3-5 річного періоду.

Визначені співвідношення економічної стратегії і економічної тактики рекомендується покласти в основу розробки Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 та до 2030 років.

У 2012 році в Україні завершився попередній етап становлення інформаційно-методичного забезпечення соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку – індивідуаль-

ний облік і рейтингова оцінка людського розвитку в адміністративних областях. Розпочався етап планово-проєктного використання результатів базового (до 2000 року) і попереднього (до 2012 року) етапів виміру регіонального людського розвитку.

Після прийняття у 2010 році оновленого Бюджетного кодексу України нами була обґрунтована необхідність переходу до розробки Національної і Регіональних Програм людського розвитку як центральних провідних ланцюжків Планів соціально-економічного розвитку держави і регіонів, Державного і місцевих бюджетів.

Рекомендації і пропозиції внесення відповідних положень і змін до Бюджетного кодексу України в методологічних положеннях Концепції людського розвитку були представлені в Передмові "Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України" Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України [16].

Після Революції Гідності (грудень 2013 – лютий 2014 років) додатково були, по-перше, визначені об'єктивні передумови переходу до планування і фінансування людського розвитку на загальнонаціональному і регіональному рівнях його державного регулювання. По-друге, обґрунтований механізм науково-освітянського забезпечення державного регулювання людського розвитку в регіонах та по державі в цілому [17-19].

Рекомендації і пропозиції щодо впровадження положень Концепції людського розвитку в систему державного управління України надавались в органи загальнонаціональної влади (Верховній Раді України і Кабінету Міністрів України) у формі науково-доповідних записок (в електронному вигляді та на паперових носіях), а суспільству – в публікаціях у фахових наукових виданнях.

Реально застосування цих рекомендацій і пропозицій на практиці відбулось у 2016-2017 роках в Хмельницькій обласній державній адміністрації, яку в той час очолював **Олександр Олександрович Корнійчук**. В останній декаді травня 2016 року була створена з квартальними планами прикладних досліджень на рік, а з червня 2016 року почала свою діяльність Робоча група з 33-х осіб з питань впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування в діяльність обласної державної адміністрації. До її складу увійшли відповідальні керівники і провідні фахівці департаментів регіонального розвитку, промисловості і інфраструктури; культури; економіки і фінансів; будівництва; екології і природних ресурсів; молоді і спорту; освіти і науки; охорони здоров'я; соціального захисту населення; національностей, релігії і туризму, а також науковці Бердянського університету менеджменту і бізнесу, Хмельницького університету управління і права, Державного інституту інформатизації і моделювання Мінекономрозвитку і торгівлі України, Інституту фізичної економіки імені С. А. Подолинського.

На жаль, в Україні з перших років незалежності і на теперішній час діє принизливо-зневажливе відношення до рекомендацій вітчизняних вчених і фахівців, а порядок прийняття загальнодержавних рішень центральних органів виконавчої влади (да і законодавчої теж) не передбачає обов'язкового врахування пропозицій власної економічної науки, які отримані в результаті проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень. Але й НАН України та галузеві академії недостатньо активно виконують свої функції наукового розробника вже і в ролі найвищого експертного органу [19].

Мета, напрями і перші результати діяльності Робочої групи Хмельницької ОДА з питань впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації були визначені і забезпечені в контексті врахування досвіду діяльності Робочої групи у 2010-2011 роках з розробки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області за фінансової допомоги та технічного сприяння з боку ЄС, які були представлені в публікації одного із авторів статті – **Оксани В'ячеславівни Шинкарюк** "Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку)" [15].

Основними результатами діяльності Робочої групи стали:

– розробка макетів Соціального, Екологічного та Інвестиційного паспортів Хмельницької області з їх уточненням і доробкою, виходячи з методологічних положень Концепцій людського розвитку;

– аналіз виконання Планів соціально-економічного розвитку Хмельниччини у 2010-2016 роках в контексті оцінки виконання Стратегії регіонального розвитку області, підготовленою за сприянням ЄС;

– оцінка соціально-економічного статусу Хмельницької області за рівнем та динамікою ІРЛР в ранговому порівнянні з іншими областями України у 2004-2014 роках з детальним аналізом 33-х показників за 6-ю аспектами людського розвитку у 2014 році;

– узагальнення результатів реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади у Хмельницькій області шляхом створення ОТГ у 2015 році в контексті положень нової моделі формування місцевих бюджетів у 2015-2016 роках та порядку фінансування інфраструктурних проєктів ОТГ з Державного фонду регіонального розвитку;

– прогнозування 33-х показників і середнього значення ІРЛР Хмельницької області на 2016-2020 роки з визначенням 7-ми з них найбільш де-

структивних, для зміни негативної дії яких на позитивну потребує обґрунтування додаткових заходів в проєкті Плану заходів на 2018-2020 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельниччини на період до 2020 року;

– аналіз виконання Хмельницькою областю завдань та індикаторів ЦРТ до 2015 року у порівнянні з Чернівецькою областю та Україною в цілому з визначенням додаткових заходів щодо їх досягнення у 2017-2020 роках;

– порівняльна оцінка декількох складових і інтегральних індексів людського розвитку Хмельницької, Чернівецької і Львівської областей у 2009-2015 роках;

– порівняльна оцінка складових і в цілому ІРЛР адміністративних областей Поділля (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська області) у 2004-2014 роках;

– оцінка якості підготовки проєкту Плану заходів на 2018-2020 роки з реалізацією Стратегії регіонального розвитку області на період до 2020 року.

Перелічені результати щоквартально оформлялись в науково-аналітичних записках: "Соціальний паспорт Хмельницької області", "Оцінка стану справ, що склалася зі стратегічним плануванням у Хмельницькій ОДА та Хмельницькій Облраді з рекомендаціями щодо його здійснення по-новому", "Тенденції регіонального людського розвитку областей Поділля 2004-2014 роках", "Регіональна програма людського розвитку в Хмельницькій області на 2016-2020 роки (базовий варіант Програми за структурою: передмова; порівняльна та прогнозні оцінки регіонального людського розвитку окремих областей України; узгодження показників оцінки ІРЛР й матриці завдань та індикаторів досягнення ЦРТ для Хмельниччини на період до 2020 року; локалізація заходів до Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області в контексті реалізації національних завдань 7 ЦРТ на період до 2020 року), "Регіональна програма людського розвитку в Хмельницькій області на 2016-2020 роки (основний варіант Програми за структурою: відтворення населення, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист населення, культура й мистецтво, фізичне виховання і спорт)".

Головним науково-прикладним результатом діяльності Робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність Облдержадміністрацій став пілотний проєкт **"Механізм державного регулювання регіонального людського розвитку адміністративної області в умовах децентралізації"**, що дало підстави **керівнику Робочої групи, голові Хмельницької ОДА Олександру Олександровичу Корнійчуку** звернутись до Уряду з пропозиціями проведення в області у 2017-2021 роках відповідного експерименту "Державне регулювання регіонального людського розвитку на рівні адміністративної області" (по аналогії з проведенням з 01.04.2001 по 01.04.2005 р. державно-правового експерименту розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпінь в селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області).

Основною метою проведення експерименту було відпрацювання та остаточне визначення повноважень ОДА та РДА (функцій і структури, прав і відповідальності, компетенції по відношенню до органів місцевого самоврядування) в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і відповідних законів України щодо бюджетно-фінансової децентралізації з використанням соціальних нормативів (в описовому та вартісному вигляді з регламентацією їх min/max значень в межах обсягів фінансових ресурсів) і галузевих стандартів надання послуг в сфері забезпечення стійкого людського розвитку регіону як центральної ланки його сталого (еколого-соціального) функціонування та динамічного розвитку.

ГО "Інститут громадянського суспільства", який на грантових умовах монопольно виконує величезну роботу щодо інформаційно-агітаційної, просвітницької та законотворчої діяльності з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, за ознаками "наявність та узгодженість спільних інтересів суміжних рівнів управління" та "щільність розміщення створених ОТГ на території району" визначив 7 типів адміністративних районів, в яких утворені ОТГ з варіантами міжбюджетних відносин щодо освоєння ними субвенцій на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення (Вісник Інституту громадянського суспільства, № 40, грудень, 2016 р., с. 15-17).

Експериментальне відпрацювання цих варіантів в процесі реалізації пілотного проєкту в Хмельницькій області дозволило б визначити межі тих повноважень усіх обласних державних адміністрацій нашої держави, які необхідно переглянути та уточнити з врахуванням положень попередньо прийнятих та діючих на сьогодні Законів України: "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 року № 280/97-ВР; "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 05.10.2000 № 2017-III; "Про місцеві державні адміністрації" від 09.04.1999 р. № 586-XIV.

Облдержадміністрації повинні будуть здійснювати контроль за досягненням відповідності розміру фінансового нормативу бюджетної забезпеченості суспільної послуги з врахуванням різноманітних особливостей населення кожної місцевості та його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини та етнічних цінностей, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та територіальної єдності. В разі

виявлених відхилень – мати право отримувати додаткові до субвенцій трансферти і дотації з Державного бюджету України, а також використовувати частину коштів від державного-приватного партнерства в регіоні, спонсорської та донорської, міжнародної технічної та фінансової допомоги, а також різних грантів за участі діаспори для досягнення фінансових нормативів забезпечення суспільних послуг в адміністративно-територіальних кордонах області.

В умовах експерименту передбачалось вдосконалити методичне забезпечення формульних розрахунків субвенцій, дотацій і трансфертів на рівні області, виходячи з того положення що так звані коригувальні коефіцієнти визначались би Хмельницькою ОДА відносно середніх значень відповідних показників ОТГ та районів області, а не відносно середніх значень відповідних показників по Україні в цілому.

Одним з основних результатів проведення експерименту було б врахування місцевих особливостей при формуванні Реєстрів наступних показників системи державного регулювання регіонального людського розвитку:

– державних стандартів соціальних послуг та порядку визначення в них потреб населення адміністративно-територіальних одиниць і проведення моніторингу та оцінки їх якості;

– галузевих нормативів і стандартів надання послуг, насамперед у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення;

– соціальних нормативів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю в описовому та вартісному вигляді (min/max) з урахуванням обсягів власних та додатково необхідних фінансових ресурсів в умовах децентралізації влади.

Створення перелічених реєстрів забезпечило б розробку **основних положень щодо впровадження правової відповідальності органів державної та регіональної влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національної програми людського розвитку та Регіональних програм людського розвитку.** В свою чергу це б сприяло переходу від адміністративно-командного механізму бюджетного унітаризму до адміністративно-договірної взаємодії органів державної влади різних рівнів управління на засадах правового визначення рівня автономності і глибини сумісності бюджетного централізму з бюджетним федералізмом.

Розглянуті наміри передачі вітчизняних наукових розробок для впровадження шляхом проведення їх експериментальної апробації засвідчило про наявність зовнішнього керівництва проєктно-аналітичною і інформаційно-методичною роботою в провідних міністерствах України фінансово-економічного профілю, яке, як правило, підтримується зовнішнім фінансуванням, наприклад, програмами ЄС "Горизонт 2020" і "U-LEAD" та іншими з обов'язковим внутрішнім "кураторством". Це головна причина ігнорування розробок вітчизняних вчених – економістів (наприклад [20; 21]), а не небажання їх освоювати за обмеженим службовим часом, осмислювати та творчо використовувати без відповідного "стимулювання".

Напевно, українське чиновництво та народні депутати так і не усвідомили того, що "Життя по-новому" вимагало й "Управління по-новому", методи, засоби та важелі якого вимагають використання не тільки базових знань, а й постійного їх приросту та накопичення досвіду. Саме тому, епіграфом нашої статті є сучасний вислів **"Навчатись – це духовно тому, що знання руйнують невігластво, упередження та алчність".**

На другому місці розгляду уточнень парадигми людяності, гармонії і місії Українського Донбасу в соціально адекватному менеджменті регіонального людського розвитку представлена така їх органічна складова як категорія "Гармонія".

В перекладі з грецької мови гармонія (harmonia) – це структурний порядок, зв'язок. Виходячи з предмету і об'єкту виконуємого аналітико-статистичного дослідження доречним стає розгляд соціальної гармонії яка, за визначенням Соціологічної енциклопедії, **"характеризує якість соціальних зв'язків і соціальної системи в цілому, що передбачає єдність у різноманітності"** [11, с. 77].

В свою чергу соціально адекватний менеджмент, слугуючи інструментом узгодження управлінських зусиль органів загальнонаціональної і регіональної влади, **"спрямовує управлінські впливи переважно в площину самоорганізаційних процесів, на всіх рівнях управління співвідноситься з найважливішими ментальними характеристиками соціума та його регіональними складовими"** [11, с. 314].

Соціологічна енциклопедія, розглядаючи гармонію соціальну, наголошує, що **"у соціальній філософії гармонійними вважають зв'язки, яким притаманні: узгоджена єдність елементів, що дає змогу кожному з них якнайповніше виявити свою індивідуальність; симетрія, або домірна рівновага; наявність функціонального ритму; здатність до стійкого розвитку. Соціальну систему вважають гармонійною, коли кожен з її елементів як свою передумову передбачає наявність інших, а їх взаємодія породжує соціальну синергію. Якісні зміни такої системи характеризуються наступністю та переважанням**

еволюційних форм переходу над революційним" [11, с. 77].

Першим, вихідним аспектом людського розвитку є "Відтворення населення". Тому, насамперед, соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку повинен бути націлений на досягнення гармонійної симетрії і рівноваги по ієрархії та динамічної синхронізації у часі – територіальних і загальнонаціональних відтворювальних процесів людського капіталу. Забезпечити гармонізацію відтворювальних процесів населення можливо та доцільно з використанням пропорцій "Золотого перетину" у встановлені еталонних співвідношень обсягів та динаміки коштів з державного та місцевих бюджетів (включаючи кошти ОМС і ОТГ) на людський розвиток.

Відповідно до пропорцій "Золотого перетину" відношення обсягу коштів на людський розвиток з державного та місцевих бюджетів до обсягу коштів з державного бюджету повинно дорівнювати відношенню обсягу коштів державного бюджету до обсягу коштів з місцевих бюджетів і складати золоту пропорцію, яка становить 1,618. Пропорції "Золотого перетину", які становлять 62% х 38% (де 62% − головне, а 38% − додаткове значення), визначають межі траєкторії стійкого людського розвитку суміжних масштабів адміністративно-територіального устрою.

В ієрархічній системі управління наданням публічних послуг верхня межа цієї траєкторії стійкого людського розвитку (межа бюджетного федералізму) визначається співвідношенням 62% коштів з місцевого бюджету на 38% коштів з державного бюджету. Нижня межа траєкторії стійкого людського розвитку (межа бюджетного централізму) визначається співвідношенням 62% коштів з державного бюджету на 38% коштів з місцевого бюджету (100% коштів з державного бюджету – це бюджетний унітаризм).

Спільні межи бюджетного централізму і бюджетного федералізму, відображаючи рівень автономності і глибину взаємодії загальнодержавних і територіальних відтворювальних процесів людського капіталу, тим самим утворюють зону вибору рішень при соціальному діалозі органів загальнонаціональної і регіональної влади суміжних рівнів ієрархії управління у розмірі 24% (62%-38%) від загального обсягу бюджетних коштів на людський розвиток регіону (100% складає зведений бюджет як сума коштів з державного та місцевих бюджетів).

Завдяки такому підходу вартісні варіанти проектних рішень Планів заходів з реалізації Державної та Регіональних стратегій розвитку, як форми прояву власних та спільних інтересів суміжних масштабів життєдіяльності, повинні знаходитись в межах соціального діалогу суміжних рівнів державного управління для досягнення узгодженості співфінансування процесів людського розвитку.

У розробленій на початку 90-х років минулого століття в ЕНДІ Держплану України двосекторної моделі ринкової економіки передбачалось використання гармонійних пропорцій **"Золотого перетину"** для визначення співвідношень державної і приватної власності багатоукладного національного господарства та розщеплення загальнодержавних і місцевих податків.

Пропорції **"Золотого перетину"** доцільно використовувати і для оптимізації структури зведеного обласного бюджету під час визначення обсягів бюджетних коштів адміністративних районів, Органів місцевого самоврядування (ОМС) та Об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Категорія "Місія" для Українського Донбасу в становленні та розвитку соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку полягає у впровадженні пілотного проєкту "Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області в умовах децентралізації", який був підготовлений для Хмельниччини, а доцільно здійснити впровадження в Українському Донбасі реалізований на ідеях і положеннях бюджетного федералізму.

Відновленню миру та територіальної єдності Луганської і Донецької областей в межах Українського Донбасу 2013 року будуть сприяти об'єктивні результати комплексного фінансово-економічного аналізу нормативно-правових і практичних дій у взаємовідносинах органів регіональної і загальнонаціональної влади в 2000-2013 роках (та у 2000-2018 рр. на підконтрольних частинах областей) у виконанні наступних Законів України:

1. Стаття 66 "Збалансування місцевих бюджетів" Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні від 21.05.1997 року № 280/97-ВР:

1.1. Місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень ***та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб.***

1.2. Повноваження на здійснення витрат місцевого бюджету мають відповідати обсягу надходжень місцевого бюджету.

1.3. У разі, коли вичерпано можливості збалансування місцевих бюджетів і при цьому, не забезпечується покриття видатків, необхідних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та ***забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб***, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі необхідних коштів до відповідних місцевих бюджетів у вигляді дотацій та субвенцій відповідно до закону.

2. Стаття 20 "Основні засади фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій" Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 05.10.2000 № 2017-ІІІ визначає:

2.1. ***Надання державних соціальних гарантій здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, коштів підприємств, установ і організацій та соціальних фондів на засадах адресності та цільового використання.***

2.2. ***Державні соціальні гарантії та державні соціальні стандарти і нормативи є основою для розрахунку видатків на соціальні цілі та формування на їх основі бюджетів усіх рівнів та соціальних фондів, міжбюджетних відносин, розробки загальнодержавних і місцевих програм економічного і соціального розвитку.***

2.3. ***Розрахунки і обґрунтування до показників видатків на соціальні цілі*** у проєктах Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів ***здійснюються на підставі державних соціальних стандартів, визначених відповідно до цього Закону.***

2.4. Розробка та виконання Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів здійснюються ***на основі пріоритетності фінансування видатків для забезпечення надання державних соціальних гарантій.***

2.5. Залучення підприємствами, установами, організаціями соціально-культурного, житлово-комунального, побутового обслуговування, закладами охорони здоров'я та освіти коштів з додаткових джерел фінансування, не заборонених законом, не є підставою для зменшення бюджетного фінансування відповідно до нормативів.

3. Стаття 17 "Повноваження в галузі соціально-економічного розвитку" Закону України "Про місцеві державні адміністрації" від 09.04.1999 р. № 586-XIV.

Місцева державна адміністрація:

– розробляє проєкти програм соціально-економічного розвитку і подає їх на затвердження відповідній раді, забезпечує їх виконання, звітує перед відповідною радою про їх виконання;

– забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

– складає необхідні для управління соціально-економічним розвитком відповідної території баланси трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива;

– ***визначає необхідний рівень обслуговування населення відповідно до нормативів мінімальних соціальних потреб; проводить розрахунок коштів та визначає обсяг послуг, необхідних для забезпечення передбаченого законодавством рівня мінімальних соціальних потреб;***

– розробляє та вносить пропозиції до проєктів державних цільових програм, а також довгострокових прогнозів та проєктів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства, їх фінансово-економічного забезпечення.

Отримані результати комплексного фінансово-аналітичного аналізу взаємодії органів загальнонаціональної влади з органами регіональної влади в минулому дозволять виявити управлінські промахи та недоліки, які необхідно врахувати при впроваджені ідей і положень бюджетного федералізму.

Чому на рівні адміністративних областей не складались баланси трудових і матеріально-фінансових ресурсів, а також не завжди здійснювалося збалансування місцевих бюджетів? В умовах децентралізації влади шляхом створення ОТГ відповіді на ці запитання стають ще більш актуальними.

Головне при цьому з'ясувати причини невиконання наведених статей Законів України. Що це – правовий нігілізм чи негативні дії об'єктивних обставин? Чи можливо наслідки порад недосить кваліфікованих консультантів і експертів або відсутність професійної фахової підготовки працівників і керівників різних гілок влади?

Визначенню масштабів фінансової самодостатності Луганської і Донецької областей згідно Мінських угод 2014 року буде сприяти впровадження ідей і положень бюджетного федералізму в Україні як унітарній державі в ході реалізації пілотного проєкту. Це активізує формування нової регіональної карти України відповідно вимогам Угоди з ЄС.

Формування нової регіональної карти України згідно з вимогами керівних економіко-статистичних принципів ЄС повинно мати варіантний характер завдяки виконанню відповідних аналітичних і прогнозних розрахунків ІРЛР.

Т. Ковальчук. В. Черняк і В. Шевчук, як провідні розробники Всеукраїнського проєкту "Наше Спільне Майбутнє" [24], після опрацювання варіантних моделей ще у 2009 році запропонували встановити Крайовий адміністративно-територіальний поділ України (табл. 10) [7, с. 311].

На переконання цих вчених, географічні межі пропонованих Країв мають певний зв'язок з етнічним складом населення регіону, історичним шляхом заселення території, структурою виробничого потенціалу та міцністю внутрішньорегіональних зв'язків. Але вони одночасно наголошували, що жодна з ознак не є визначальною. Потрібна ідея для усього населення, що має відбутися одночасно в усій державі як доленосна.

Такою ідеєю може стати ідея відновлення миру в Українському Донбасі на основі використання гармонійної пропорції "Золотого перетину" для визначення меж бюджетного федера-

лізму з бюджетним централізмом в унітарній державі, якою є Україна.

Таблиця 10

Крайовий поділ України

№ з/п	Краї	Склад адміністративних областей
1	Карпатський	Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська
2	Поліський	Волинська, Рівненська, Житомирська
3	Подільський	Вінницька, Хмельницька, Тернопільська
4	Київський	Київська, Чернігівська, Черкаська
5	Слобожанський	Харківська, Сумська, Полтавська
6	Придніпровський	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська
7	Причорноморський	Одеська, Херсонська, Миколаївська, Крим
8	Донецький	Донецька, Луганська

На початковому етапі практичної реалізації цієї ідеї впровадження бюджетної федералізації доцільно було б переведення усіх адміністративних областей одночасно, без встановлення для окремих з них особливого статусу.

На наступному етапі на умови бюджетної федералізації доречно було б перевести розглянуті адміністративно-територіальні Краї, а на завершальному етапі – Органи місцевого самоврядування та Об'єднані територіальні громади.

Логіка бюджетної федералізації націлена на збереження територіальної цілісності України як унітарної держави з парламентсько-президентською формою влади і управління. Дворівневий бюджетний устрій (державний бюджет – місцеві бюджети Країв, ОМС та ОТГ) повинен стати фінансовою основою нового адміністративно-територіального устрою України, за яким не буде виникати ситуації, **коли верхи, які завжди праві, але не можуть "управляти по-новому", а низи, які завжди винуваті, але не бажають "жити по-старому"**.

В. В. Микитенко з ДУ "Інститут природокористування та сталого розвитку" НАН України, виходячи з вимог Угоди України з ЄС, запропонувала новий концепт формування та реалізації дії системи сучасних територіальних природно-господарських округів (ТПГО). Їхнє врахування у процесі розбудови нових територіально-адміністративних одиниць України призвано забезпечити:

– переформатування територіального простору України за 10-ма (наразі за 8-ма) ТПГО;

– формування достатніх організаційно-економічних, технологічних, природно-ресурсних, виробничо-господарських інформаційних умов для збереження еволюційної стійкості, збалансованості функціонування;

– підвищення рівня і якості життя населення України [24, с. 33].

Одночасно з цим, задля розроблення комплексу підстратегій соціально-економічного розвитку на перспективу до 2030 року, перелік ТПГО розмежовано за двома типами – бінарної спрямованості та масштабної інваріантної спрямованості.

Таке розмежування передбачало врахування цілого комплексу системоутворювальних факторів і детермінант: рівень і якість життя населення; раціональність освоєння природно-ресурсного потенціалу; рівень результативності регіонального управління; спрямованість і активність виробничо-господарської та зовнішньо-економічної діяльності; сприйнятливість до інноваційних зрушень (твбл. 11) [24, с. 34].

Таблиця 11

Структура територіальних природно-господарських округів України

№ з/п	ТПГО	Тип ТПГО	Склад ТПГО
1	Івано-Франківський Івано-	Бінарної спрямованості ТГО	Франківська, Закарпатська, Чернівецька і Тернопільська
2	Вінницький		Вінницька, Житомирська, Хмельницька
3	Черкаський		Черкаська, Кіровоградська, Полтавська
	Тимчасово окуповані ТГО		
4	Кримський	Бінарний формат	АРК, м. Севастополь 5
5	Донецький		Донецька, Луганська
6	Київський	Масштабної інваріантної спрямованості	Київська. Чернігівська, м. Київ
7	Львівський		Львівська, Волинська, Рівненська
8	Одеський		Одеська, Миколаївська, Херсонська
9	Харківський		Харківська, Сумська
10	Дніпропетровський		Дніпропетровська, Запорізька

Проведення аналітичної оцінки соціальних стандартів і нормативів, а також галузевих норм надання соціальних послуг (насамперед, в сфері освіти, медицини і соціального захисту населення) в межах адміністративних районів і областей має бути повноваженнями районних та обласних державних адміністрацій.

Середні кількісні значення соціальних стандартів і галузевих нормативів, безумовно, будуть відрізня-

тися від середніх значень аналогічних показників для України в цілому. А тому регламентація їх min/max значень повинна відбуватись в межах обсягів місцевих фінансових ресурсів.

У зв'язку з цим розробці місцевих стандартів і нормативів повинен сприяти аналіз та оцінки складових і в цілому ІРЛР на рівні областей з поступовим розвитком бази національної статистики як за міськими і сільськими поселеннями, так і за Об'єднаними територіальними громадами.

З часом це дозволить накопичити статистичну базу для розрахунків середніх значень складових ІРЛР з використанням їх в якості критеріїв фінансового вирівнювання складових людського розвитку між суб'єктами територій. Крім того, в майбутньому порівняльні оцінки співвідношень середніх значень ІРЛР адміністративних районів та областей, міських і сільських поселень із середніми значеннями ІРЛР територій-аналогів та для України в цілому може стати критерієм розподілу бюджетних коштів з Державного та Регіональних фондів регіонального розвитку на фінансування інфраструктурних проєктів відповідних територій.

В розглянутих підходах побудови нової регіональної карти України – створення адміністративно-територіальних Країв або територіальних природно-господарських округів – передбачається територіальна єдність Українського Донбасу в межах кордонів Луганської і Донецької областей 2013 року.

Накопичений з 2014 року досвід "виживання" непідконтрольної частини Луганської і Донецької областей доцільно було б узагальнити та переосмислити з орієнтацією на об'єднання з підконтрольними частинами та відновлення територіальної цілісності України в цілому як суверенної і незалежної держави.

Особливої уваги заслуговує об'єктивна оцінка системи «квазідержавного управління» в "ДНР" та "ЛНР" для проєктного обґрунтування нового управлінського іміджу і статусу обласних і районних державних адміністрацій, а також місцевих рад в умовах відновлення, налагодження, збереження та укріплення мирної життєдіяльності.

Реалізація Державної цільової програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України за визначеними вченими і фахівцями Інституту економіки промисловості НАН України концептуальними положеннями "**дозволить досягти такого стану у суспільстві, який визначається спільним прагненням всього населення до перспектив гідного існування та розвитку країни, встановленням та виконанням правових та договірних вимог, правил, норм, обов'язків; бажанням до консенсусу, спільних домовленостей та запобігання конфліктів; розвитком соціального діалогу, соціального приватного партнерства; перевагою культури та відповідальності в системі політичних, соціальних, економічних відносин; усвідомленістю переваг миру у противагу конфліктам**" [9, с. 7].

Згідно складової "Розвиток екоспільнот" філософської категорії "Мудрість природи" практична дієвість категорій "Людяність" і "Гармонія" проглядається у передбачуваних переходах підприємств Українського Донбасу до інноваційного комплексного природокористування, яке передбачає ліквідацію шкідливих викидів в землю, воду і повітря для досягнення екологічного балансу та соціальної згуртованості.

Тобто, головний зміст місії Українського Донбасу та Поділля в становленні та розвитку соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку полягає у спрямуванні управлінських впливів органів загальнонаціональної влади переважно в площину самоорганізаційних процесів органів регіональної влади завдяки, по-перше, впровадженню ідей і положень бюджетного федералізму, і, по-друге, врахуванню найважливіших ментальних характеристик соціуму та його регіональних складових на усіх рівнях місцевого управління.

Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та Поділля як цілісних еколого-соціальних систем передбачає використання логістики Прогнозування-Програмування-Бюджетування, яка побудована на дотриманні екологічних, соціальних і економічних нормативів і є інструментом узгодження й уточнення автономних і спільних управлінських зусиль органів загальнонаціональної і регіональної влади у досягненні Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) на період до 2020 року та Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на періоди до 2020 р. та 2030 р. (див. рис. 3).

Література

1. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (Частина І. Визначення цілей розвитку, прогнозування і планування регіонального людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. Вип. 3(35). С. 80-92.

2. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (Частина ІІ. Фінансування і бюджетування заходів і завдань регіонального людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. Вип. 4 (36). С. 121-138.

3. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О.,Столярова В. В. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (Частина ІІІ (попередня). Моніторинг регіонального людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. Вип. 1 (37). С. 60-72.

4. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О., Столярова В. В. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (Частина ІІІ (основна). Моніторинг регіонального людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. Вип. 1 (41). С. 74-88.

5. Шинкарюк О. В., Сігайов А. О., Столярова В. В. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (Частина ІІІ (заключна). Моніторинг регіонального людського розвитку). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. Вип. 2(42). С. 73-84.

6. Кулініч Р. О. Статистичні методи аналізу взаємозв'язку показників соціально-економічного розвитку: монографія. Київ: ВПД "Формат", 2008. 288 с.

7. Ковальчук Т.Т., Черняк В.К., Шевчук В.Я. Актуалітети політики розвитку. Київ: Знання, 2009. 326 с.

8. Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1029. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%D0%BF.

9. Проект Концепції державної цільової Програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, В. І. Ляшенко, Ю. С. Залознова, Л. М. Логачова, О. В. Панькова, О. Ю. Касперович, О. В. Іщенко. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С. 4-15.

10. Економетрика: підручник для студентів екон. спеціальн. вищ. навч. закл. Київ: Четверта хвиля, 1997. 320 с.

11. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія "Енциклопедія ерудита").

12. Енциклопедія інтелектуальної власності / за ред.. проф.. П. П. Крайнєва. Київ: Старт – 98, 2012. 660 с.

13. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 1 –стан і проблеми державного регулювання). *Економіка і Держава*. 2017. №3. С. 4-15.

14. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В.. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: ч. 2 –перспективи державного регулювання по-новому). *Економіка і Держава*. 2017. №4. С. 4-15.

15. Шинкарюк О.В.. Становлення передумов впровадження державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку). *Економіка і Держава*. 2016. №8. С. 70-78.

16. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України. *Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України* / Кол. авторів, заг. редакція Ф. О. Ярошенка, науковий редактор – Василь Столяров]. 2-е вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. 560 с. (С. 12-27).

17. Шинкарюк О. В. Становлення та розвиток інформаційно-методичного забезпечення моніторингу регіонального людського розвитку (в контексті реалізації національних завдань ЦРТ). *Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України*. 2016. №1. С. 40-58.

18. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2. С. 131-140.

19. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління "життям по-новому" (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 3 (27). С. 113-126.

20. Столяров В. Ф., Островецький В. І. Формування цін і тарифів на товари та послуги суб'єктів природних монополій в Україні. *Економіка і Держава*. 2016. №8. С. 19-27.

21. Столяров В. Ф., Островецький В. І. Становлення та розвиток офшорної діяльності резидентів України (в контексті аналізу світового досвіду антиофшорного регулювання). *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С. 68-82.

22. Стахов А., Слученкова А., Щербаков И. Код да Винчи и ряды Фибоначчи. СПб: Питер, 2007. 320 с.

23. Ильин В. Н. Экономические основы теории общественного развития. 2-е доп. изд. Киев: ДИА, 2010. 176 с.

24. Розвиток заради порятунку. Шевчук В. Я., Черняк В. К., Ковальчук Т. Т., Педан М. П., Панков О. І. та ін. Київ: Геопринт, 2016. 227 с.

25. Микитенко В. В., Микитенко Д. О. Формування територіальних природно-господарських округів та переформатування соціально-економічного простору України. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 31–39.

Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003–2013; 2017–2027). Частина 2 – Парадигма людяності, гармонії та місії регіону

У статті розкрито основи соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку: провідні елементи та основні складові механізму державного регулювання регіонального людського розвитку, алгоритм його функціонування, матриця завдань та індикаторів узгодженості Цілей Розвитку Тисячоліття з показниками Індексу регіонального людського розвитку, логічна схема оцінки результативності та ефективності механізму державного регулювання регіонального людського розвитку.

Розкрито показники і напрями досліджень "Довге та здорове життя", "Добробут та гідні умови праці", "Освіта" спрощеного порядку розрахунків Індексу регіонального людського розвитку областей України з 2017 року.

Наведено результати прогнозних розрахунків ІРЛР Хмельницької області на період до 2020 року з рекомендаціями уточнення стратегічних цілей розвитку.

Розглянуто основні етапи моделювання і прогнозування Індексу регіонального людського розвитку Луганської і Донецької областей за період 2009-2020 років.

Розкрита організаційно-методична схема виконання Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України. Наведено прогнозні пропорції джерел і обсягів фінансування цієї програми.

Розглянута еволюція намірів органів загальнонаціональної влади відповідно до динаміки сучасних викликів та еволюція варіантів виконання намірів для забезпечення їх подолання, які зорієнтовані на впровадження соціально адекватного менеджменту як інструменту узгодження і уточнення управлінських зусиль з органами регіональної влади.

Обгрунтовано нові уявлення Парадигми людяності, гармонії і місії Українського Донбасу щодо регіонального людського розвитку.

Категорія людяності розкрита в контексті розробки Регіональних програм людського розвитку з конкретизацією на прикладі Хмельницької області для застосування при розробці таких програм для Луганської і Донецької областей.

Категорія гармонії розкрита в контексті встановлення пропорцій між державним і місцевими бюджетами, між державною, комунальною і приватною власністю з використанням еталонних пропорцій "Золотого перетину".

Категорія місії розкрита у впроваджені ідей і положень бюджетного федералізму при визначені фінансової автономії Луганської і Донецької областей Українського Донбасу.

Розроблено моделі прогнозування Індексу регіонального людського розвитку окремо для Луганської і окремо для Донецької областей в умовах розділення їх територій на контрольовану і неконтрольовану органами загальнонаціональної і регіональної влади України дозволяють визначати рівень та структуру стратегічних індикаторів людського розвитку, що можуть бути, або повинні бути досягнуті в умовах впровадження бюджетного федералізму, який визначатиме масштаби їх фінансової автономії.

Отримано стратегічні індикатори людського розвитку для проведення соціального діалогу органів регіональної влади з органами загальнонаціональної влади при встановлені еталонних пропорцій між місцевими бюджетами Луганської і Донецької областей з державним бюджетом України на основі гармонійних пропорцій "Золотого перетину".

Ключові слова: людський, менеджмент, соціальний, адекватний, регіональний, розвиток, бюджет, моделювання, прогнозування, індекс.

Stolyarov V. F., Shinkaruk O. V. Socially Adequate Management of Regional human Development in the Ukrainian Donbass and Podillya: (Challenges, Intentions and Realities of Measurement: 2003-2013; 2017-2027). Part 2 – Paradigm of Humanity, Harmony and Mission of the Region

The article outlines the foundations of socially adequate management of regional human development: the leading elements and main components of the mechanism of state regulation of regional human development, its functioning algorithm, the matrix of tasks and indicators of the coherence of the Millennium Development Goals with the indicators of the Regional Human Development Index, the logical scheme for evaluating the effectiveness and efficiency of the state regulation of regional human development.

The indicators and directions of researches "Long and healthy life", "Welfare and decent working conditions", "Education" of simplified order of calculations of the Index of regional human development of regions of Ukraine since 2017 are revealed.

The results of the forecast calculations of the RHDI of the Khmelnitsky region for the period up to 2020 with the recommendations for clarification of the strategic development goals are presented.

The main stages of modeling and forecasting of the Regional Human Development Index of Luhansk and Donetsk oblasts for the period of 2009-2020 are revealed.

The organizational and methodical scheme of implementation of the State Target Recovery and Peacebuilding Program in the eastern regions of Ukraine is disclosed. The projected proportions of sources and funding amounts for this program are presented.

The evolution of the intentions of the authorities of the national authorities according to the dynamics of modern challenges and the evolution of the options for implementing the intentions to overcome them, which are oriented towards the introduction of socially adequate management as an instrument for coordinating and clarifying management efforts with the regional authorities, are considered.

New ideas of the paradigm of humanity, harmony and mission of the Ukrainian Donbass concerning regional human development are grounded.

The category of humanity is disclosed in the context of the development of Regional Human Development Programs with specification on the example of the Khmelnytsky Oblast for use in the development of such programs for Luhansk and Donetsk oblasts.

The category of harmony is disclosed in the context of establishing proportions between state and local budgets, between state, communal and private property using reference proportions of the Golden Section.

The category of mission is disclosed in the introduction of ideas and regulations of budgetary federalism in determining the financial autonomy of the Lugansk and Donetsk regions of the Ukrainian Donbass.

The models of forecasting the Regional Human Development Index separately for Luhansk and separately for the Donetsk regions in conditions of division of their territories into controlled and uncontrolled bodies of national and regional authorities of Ukraine allow to determine the level and structure of strategic indicators of human development that may or must be achieved under conditions the introduction of fiscal federalism, which will determine the extent of their financial autonomy.

Obtained strategic indicators of human development for conducting social dialogue of regional authorities with bodies of national authorities with established reference proportions between local budgets of Luhansk and Donetsk regions with the state budget of Ukraine on the basis of harmonious proportions of "Golden section".

Keywords: human, management, social, adequate, regional, development, budget, modeling, forecasting, index.

В. В. Столярова
доктор філософії в галузі економіки і фінансів,

Т. В. Овчаренко,

Л. М. Калашнікова
кандидат економічних наук, докторант

СТАНОВЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ДОНБАСУ[1]

Как это трудно лететь против ветра…
Как это трудно ещё раз поверить…
Из песен Валерия Ободзинского

Актуальність теми, загальна характеристика та постановка проблеми, яка досліджується. Інституціональне забезпечення бюджетного федералізму в бюджетному унітаризмі нашої держави відбувається в межах практичної реалізації наступних нормативно-правових актів і документів.

По-перше, Концепції реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади, яка була схвалена (*за підписом А. Яценюка*) розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 303-р (тобто до початку громадсько-збройного конфлікту на територіях Луганської і Донецької областей) та Планом заходів щодо її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 688-р (*за підписом В. Гройсмана*) [1, 2].

По-друге, положеннями бюджетно-фіскальної децентралізації відповідно до стратегічних індикаторів Стратегії сталого розвитку «України-2020», яка була схвалена згідно з указом Президента України П. Порошенко від 12 січня 2015 р. № 5/2015 (тобто вже після підписання Мінських угод щодо припинення громадсько-збройного конфлікту на територіях Луганської і Донецької областей, якими було намічено надати Українському Донбасу особливий правовий статус автономії) [3].

Зі 25-ти стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку «України-2020», що розглядались як ключові показники оцінки ходу та результатів виконання 62-х реформ та програм, 17-й індикатор був визначений таким чином – «***питома вага місцевих бюджетів становитиме не менше 65-ти відсотків у зведеному бюджеті держави***» [3, с. 7].

Основними напрямами бюджетної політики на 2018-2020 рр., розроблених та схвалених Міністерством фінансів України у червні 2017 р., був визначений пріоритет на середньострокову перспективу в частині регулювання міжбюджетних відносин – **забезпечення самостійності місцевих бюджетів, зміцнення їх фінансової спроможності, підвищення прозорості та ефективності управління бюджетними коштами на місцевому рівні.**

Впровадження в життя цього пріоритету було намічено здійснити шляхом [4, с. 22]:

– забезпечення позитивної динаміки показника, що характеризує частку доходів місцевих бюджетів у загальному обсязі доходів зведеного бюджету (значення показника не повинно бути меншим, ніж 20%);

– здійснення подальшої децентралізації та упорядкування бюджетних повноважень, а також сфери відповідальності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади в рамках проведення адміністративно-територіальної, бюджетної та інституційної реформи.

Відомо, що частка доходів місцевих бюджетів у ВВП з урахуванням трансфертів складала найбільше значення у 1995 р. – 16,8%, а у 2014 р. – тільки 14,8%, а без врахування трансфертів з державного бюджету за період з 1993 по 2014 р. зменшилась практично у 2,5 раза – з 16 до 6,0% незважаючи на її збільшення на 2% у 1994 р. проти 12% у 1993 р.

Крім того, реально близько 90% видатків місцевих бюджетів України пов'язано із виконанням органами місцевого самоврядування делегованих і лише 10% – власних повноважень. Одночасно склалась ситуація, що у загальному фонді місцевих бюджетів переважають закріплені доходи над власними у співвідношенні 85% до 15%.

[1] Надруковано: Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М. Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3(57). С. 89-102. URL: http://www.evd-journal.org/download/2019/3(57)/11-Stoliarova.pdf.

Минула практика застосування прямих бюджетних трансфертів привела в Україні до об'єктивного проявлення тенденцій наявного збільшення дотаційних областей. Так, якщо у 1996 р. тільки 11 адміністративних областей України були дотаційними, то вже у 1997-1998 рр. кількість дотаційних областей збільшилась до 22, тобто у 2 рази. А починаючи з 1999 р. всі 24 області України стали дотаційними.

Метою Концепції було визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [1, с. 3].

В Концепції серед 9-ти проблем, які потребували ефективного та швидкого розв'язання, слід виділити 8-му – «**надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів**», а серед 11-ти принципів реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади – 8, 9, 10 та 11-й принципи:

- «правової, організаційної та **фінансової спроможності** місцевого самоврядування;

- **державної підтримки** місцевого самоврядування;

- **партнерства** між державою та місцевим самоврядуванням;

- **сталого розвитку територій**» [1, с. 3].

Реалізацію Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачалось здійснити двома етапами: підготовчим у 2014 р. та заключним у 2015-2017 рр. з **визначенням на законодавчому рівні умов належного фінансування органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади** для надання населенню уніфікованих і стандартизованих публічних послуг.

Плани заходів (зі змінами) щодо реалізації Концепції затверджувались розпорядженнями Урядів України 18 червня 2014 р. № 591, 2 липня 2014 р. №647, 17 вересня 2014 р. № 1008, 8 квітня 2015 р. № 349 та 22 вересня 2016 р. № 688р.

Виходячи з предмету і об'єкту аналітичного дослідження статті доцільно виділити такі заходи останнього розпорядження Уряду як розробка та внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів щодо:

- **затвердження в описовому та вартісному вигляді соціальних параметрів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю, визначивши мінімальне і максимальне значення таких нормативів з урахуванням обсягів фінансових ресурсів** *(жовтень 2016)*;

- **внесення змін до нормативно-правових актів, що регламентують застосування галузевих нормативів і стандартів надання послуг** *(грудень 2016)*.

В Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яку було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385, констатувалось, що події початку 2014 р. у південно-східних регіонах України стали наслідком прорахунків та недоліків, зокрема і в державній політиці регіонального розвитку [5, с. 43].

Саме тому, на першому етапі реалізації Стратегії (2014-2016 рр.) передбачалось насамперед «**створення нормативно-правових умов для вирішення проблемних питань соціально-економічного розвитку східних регіонів, зокрема Донецької та Луганської областей, шляхом розроблення та прийняття відповідної комплексної державної цільової програми**».

На другому етапі реалізації Стратегії (2017-2020 рр.) передбачалось «**підвищення рівня фінансової забезпеченості місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування**» [5, с. 45].

Але нажаль наведені заходи, які були передбачені Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та Державною стратегією регіонального розвитку на період 2020 року стосовно формування фінансової самодостатності кожного з трьох рівнів адміністративно-територіального устрою нашої держави (базового – громада, районного – адміністративні райони, регіонального – АР Крим, адміністративні області, мм. Київ і Севастополь) й досі не виконані.

А саме вони повинні були сформувати підґрунтя для впровадження бюджетного федералізму в оптимальних пропорціях з бюджетним централізмом України як суверенної, незалежної та унітарної держави.

Крім того, слід особливо наголосити, що незважаючи на те, що головною метою Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року визначені «**розвиток та єдність, які орієнтовані на людину»** [5, с. 11], заходи практичної реалізації Стратегії порушують такий з основних її принципів як «**історична спадкоємність**» – врахування та збереження позитивного досвіду розвитку регіонів нашої держави [5, с. 7].

До порушення принципу **історичної спадкоємності** слід віднести і своєчасне невиконання задумів та заходів «попередників», які були передбачені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 р. № 208-р «Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг» (*за підписом М. Я. Азарова*) [6]. Це розпорядження минулого Уряду України не було враховано новим Урядом вже в 2014 р., як при розробці Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади з Планом заходів щодо їх реалізації, так і при розробці Державної стратегії регіонального розвитку на період 2020 року та Планів заходів щодо їх впровадження у 2015-2017 рр. Насамперед стосовно своєчасного затвердження 15-ти державних стандартів соціальних послуг, якими визначено зміст, обсяг, норми, нормативи, умови та порядок надання соціальних послуг, показники якості їх надання.

Набутий у 2014-2016 рр. досвід провадження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади вимагає продовження відповідних теоретичних обґрунтувань і вивчення та використання власного українського досвіду, а не тільки копіювання зарубіжного методом аналогій.

Так, українською економічною наукою доведено, що фінансова самостійність місцевих органів влади повинна бути регламентована наявною комунальною власністю на землю, ліси та інші природні ресурси, а також заходами щодо зміцнення доходної бази місцевих бюджетів та вдосконалення міжбюджетних відносин держави, адміністративної області, району, міста.

У зв'язку з цим, доцільно додатково узагальнити та переосмислити нормативно-правові та методичні рішення, які були визначені чинним законодавством України та пройшли практичну апробацію в ході реалізації українсько-шведського проєкту розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпінь Київської області.

Під час проведення державно-правового експерименту розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпінь, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області (з 5 квітня 2001 р. по 5 квітня 2005 р.) матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування в Ірпінському регіоні були рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, позабюджетні цільові (у тому числі валютні) та інші кошти, земля, природні ресурси, що перебували у комунальній власності територіальних громад міста Ірпеня та селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське, а також об'єкти їх спільної власності, що перебували в управлінні Ірпінської міської ради.

Крім того, в ході експерименту виділялися за цільовим призначенням кошти з обласного бюджету, а також кошти, які були одержані від асоціації органів місцевого самоврядування, інші джерела. Була передбачена можливість створення цільового позабюджетного фонду, порядок формування та використання коштів якого визначається відповідним положенням, затвердженим міською радою.

Статтею 21 «Особливості формування місцевих бюджетів» Законом України «Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області» від 5 квітня 2001 р. було передбачено, що:

– по-перше, фінансовою основою місцевого самоврядування в Ірпінському регіоні були бюджети міста Ірпеня та селищ Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське (місцеві бюджети);

– по-друге, доходи місцевих бюджетів формувалися за рахунок власних, визначених законом джерел, що знаходились відповідно на території міста та селищ, а також закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів;

– по-третє, для фінансування загально регіональних програм та заходів, утримання бюджетних установ і організацій, сфера діяльності яких поширювалася на територію усього регіону, а також для утворення резервного фонду бюджету міста, певна частина коштів з бюджетів селищ передавалась до бюджету міста (відповідно до нормативів, визначених міською радою за погодженням із селищними радами).

На період проведення експерименту до міського та селищних бюджетів зараховувались в повному обсязі податки на доходи фізичних осіб, на промисли, що справлялись на відповідній території.

Особливості справляння податку на додану вартість на території проведення експерименту полягали в тому, що у разі забезпечення органами місцевого самоврядування Ірпінського регіону перевиконання планових надходжень від цього податку до Державного бюджету України, 50% сум їх перевиконання зараховувались до місцевого бюджету. При цьому вони не включались до розрахунків доходної бази місцевого бюджету в процесі фінансового вирівнювання.

Одним з провідних елементів формування місцевих фінансів, які передбачались у ході проведення даного експерименту були доходи від місцевих позик і місцевих лотерей, які могли включатись до позабюджетних коштів так само, як і прибуток, одержаний від проведення громадських робіт на добровільних засадах, а також добровільні

внески і пожертвування громадян, підприємств, установ і організацій.

Але в ході проведення експерименту не були вирішені проблеми формування комунальної власності та землекористування, не були визначені територіальні кордони експерименту та порядок формування і використання трансфертів з державного та обласного бюджетів, не була запроваджена передбачена законом норма щодо зарахування в місцевий бюджет 50% позапланових надходжень ПДВ з Ірпінського району та ін.

У той же час саме в положеннях цього державно-правового експерименту була закладена можливість мобілізації фінансових ресурсів на тому рівні місцевої влади, яка може забезпечити їх ефективне використання при наданні громадських (або публічних) послуг в соціальній сфері.

Крім того, підвищення фінансової самостійності місцевих органів влади на сучасному етапі повинно базуватися на врахуванні вітчизняного досвіду:

– діяльності Рад народного господарства (РНГ в 1957-1965 рр.) при переважно територіальному принципі керування українською економікою в межах Укрраднаргоспу;

– розробки Соціальних паспортів адміністративних областей при переважно галузевому принципі керування українською економікою в системі Держплану України;

– впровадження соціальних нормативів створення матеріальної бази об'єктів соціальної сфери, які були кращими за європейські стандарти (м. Славутич Київської області).

Відомо, що для розвитку депресивних територій Уряд України анонсував початок чергового етапу децентралізації влади у 2019-2021 рр. Очікується, що 2019 р. стане ключовим у питаннях формування базового рівня місцевого самоврядування: до кінця року більшість існуючих малочисельних місцевих рад можуть об'єднатися, а, отже, стати спроможними перебрати на себе більшість повноважень, належним чином використовувати ресурси і нести відповідальність за свої дії чи бездіяльність перед людьми та державою.

Завершуючи загальну характеристику проблеми, що досліджується – становлення бюджетного федералізму в Україні, можна констатувати що станом на 2019 р. делеговані органам місцевого самоврядування повноваження **неповністю забезпечуються фінансово-матеріальними ресурсами у зв'язку з відсутністю фінансових нормативів бюджетування відповідних публічних послуг та відповідальності за їх недотримання.**

У результаті відсутності також і соціальних стандартів надання публічних послуг обсяги фінансових розривів неможливо обґрунтувати, а бюджетний унітаризм розвитку депресивних регіонів до Луганської і Донецької областей практично не застосовується.

Досягненню миру на Українському Донбасі буде сприяти патріотично налаштована спільна розробка Регіональних стратегій розвитку окремо Луганської і Донецької областей (а також у цілому обох областей для нової регіональної карти України згідно Угоди з ЄС) до 2027 та 2030 рр. на основі використання методологічних положень Концепції людського розвитку, оцінки стану досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року та Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року.

Спільну розробку Регіональних стратегій областей Українського Донбасу та Планів заходів з їх реалізації на 2021-2023, 2024-2027 рр. та на 2028-2030 рр. спроможні здійснити міжнародні експерти – інтернаціоналісти, фахівці-ентузіасти з Луганського і Донецького земляцтв, дійсні члени Академії економічних наук України, що мешкають на територіях Луганської і Донецької областей, які підконтрольні та непідконтрольні загальнонаціональним органам влади України але в цьому питанні підтримуються українським народом та відповідними адміністраціями.

Таким чином, виходячи з викладеного, проблема аналітичного дослідження полягає у виявленні організаційно-методичних і фінансових передумов впровадження бюджетного федералізму в Українському Донбасі на основі аналізу місцевих бюджетів Луганської і Донецької областей «до» та «в умовах» громадсько-військового конфлікту.

Метою статті є розгляд сутності та змісту бюджетного федералізму в унітарній державі з кількісною оцінкою рівня і масштабів фінансової самодостатності Луганської і Донецької областей в контексті людського розвитку з обґрунтуванням рекомендацій і пропозицій щодо забезпечення їх доцентрованості в територіальній єдності з усіма регіонами України як суверенної, незалежної і унітарної держави.

Аналіз методологічних напрацювань з предмету і об'єкту статті. Сутність бюджетного федералізму розкривають його ідейно-теоретичні основи. Так вважає Н. І. Кропівцова, доцент кафедри фінансів Харківського державного університету харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України [7, с. 248].

Принципами бюджетного федералізму вона вважає, по-перше, розмежування між різними рівнями влади видатків та компетенції на їх здійснення; по-друге, розширення фіскальної автономії місцевої та регіональної влади і, по-третє, організація таких політичних відносин між різними рівнями влади, які забезпечують мирне вирішення конфліктів, що виникають між центральними і регіональними органами державної влади.

Н. І. Кропівцова розрізняє дві основні групи моделей бюджетного федералізму – децентралізовані і корпоративні. Перша модель характерна для США: значна фінансова автономія регіональних та місцевих влад, а центральна влада не займається фінансовим вирівнюванням, незважаючи на фіскальні дисбаланси в розвитку території.

Друга модель бюджетного федералізму характерна для більшості федеративних європейських держав, зокрема для Німеччини та Австрії. При цьому центральна влада активно турбується про забезпечення єдиних стандартів громадських послуг у межах усієї території держави.

О. П. Кириленко, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету МОН України запевняє, що в умовах бюджетного федералізму розподіл доходів і видатків бюджетної системи держави забезпечує економічну доцільність, політику, стабільність і соціальну справедливість [8, с. 263].

Метою бюджетного федералізму вона вважає також забезпечення самодостатності територіальних формувань, стимулювання власних зусиль громад до нарощування економічного потенціалу. Особливо підкреслюючи при цьому, що рух бюджетних ресурсів у напрямку від території до центру об'єднує регіони з різним фінансово-економічним потенціалом у єдиний державний організм і тим самим згруповує націю.

Розкриваючи поняття бюджетного федералізму, О. П. Кириленко наголошує, що його зміст передбачає самостійність органів місцевої влади у прийняття рішень щодо якості і переліку місцевих послуг, у сфері оподаткування і розміщення ресурсів, в управлінні комунальним майном, у використанні альтернативних джерел доходів, тощо [5, с. 263].

В умовах України бюджетний федералізм на погляд Н. І. Кропівцової повинен передбачати здійснення фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів: приведення витрат бюджетів (за економічною і функціональною класифікаціями) у відповідність до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на одного мешканця, ліквідація значних диспропорцій у здійсненні бюджетних видатків у розрізі окремих територій [7, с. 251].

Метою фінансового вирівнювання О. П. Кириленко вважає наближення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу наявного населення до середнього рівня видатків, який склався по країні в цілому [8, с. 266].

Л. М. Калашнікова у своїй кандидатській дисертації «Формування регіональних фінансів» (2004 р.) вперше в Україні обгрунтувала необхідність та доцільність використання економічної категорії «регіональні фінанси» в системі Індексу регіонального людського розвитку як критерію оцінки ефективності державної регіональної політики. На основі використання структурно-відтворювального підходу до визначення регіональних фінансів на підставі структуризації загальнонаціональних, галузевих, територіальних і індивідуальних відтворювальних процесів вона визначила масштаби автономізації та ступені і глибину сумісності фінансових ресурсів держави і регіону.

Регіональні фінанси Л. М. Калашнікова визначила як таку частку загальнодержавних фінансів, економічний кругообіг якої забезпечує органічну єдність натуральної і вартісної форми регіонального валового випуску кінцевої продукції та послуг при створенні валової доданої вартості регіону. Тобто, регіональні фінанси вона розглядає як результат взаємодії загальнонаціональних, галузевих, територіальних та індивідуальних відтворювальних процесів при формуванні ВНП та ВДВ регіону.

На її переконання формування регіональних фінансів повинно базуватись на такому розподілі видаткових повноважень між державним та місцевими бюджетами, які повинні бути адекватні структурі територіальних відтворювальних процесів, забезпечуючи завершеність їх економічного кругообігу [9, с. 3, 12].

Розвиваючи ідеї та положення структурно-відтворювального підходу до бюджетування людського розвитку в Україні, О. В. Шинкарюк, к.е.н., докторант вважає, що якщо пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку областей, районів, міст, селищ і сіл будуть визначатися згідно Програм людського розвитку відповідного регіону, то тоді джерела формування місцевих фінансів повинні визначатись згідно видаткових повноважень місцевих органів влади в забезпеченості економічного кругообігу коштів, що задіяні у територіальних відтворювальних процесах.

У такому випадку показники фінансування людського розвитку регіону (на 100 тис. населення) будуть визначати суми видатків місцевих бюджетів на кожну складову територіальних відтворювальних процесів. Насамперед, на відтворення матеріальної бази соціальної сфери: житлово-комунального господарства, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціального забезпечення, культури і мистецтва, засоби масової інформації, фізичної культури і спорту [10, с. 26].

О. В. Шинкарюк уперше в Україні визначила пропорції фінансового забезпечення видаткових повноважень різних рівнів міської влади в структурі територіальних відтворювальних процесів та порядок застосування гармонійних пропорцій «Золотого перетину» між бюджетним централізмом та бюджетним федералізмом в Україні, як унітарній

державі з забезпеченням її суверенітету, незалежності та територіальної єдності [11, с. 139].

Вона розглядає бюджетний федералізм в унітарній державі як регламентацію таких масштабів фінансової самодостатності органів регіональної влади та місцевого самоврядування щодо оцінки і прогнозних розрахунків джерел і обсягів місцевих фінансів на основі бюджетно-фіскальної децентралізації за доходами, які визначені виходячи з видаткових повноважень органів влади різних рівнів державного управління в соціально-економічному розвитку територій. На її переконання видаткові повноваження мають відповідати обсягу надходжень органів регіональної влади і місцевого самоврядування, а бюджетний федералізм повинен базуватись, як мінімум на фінансових нормативах бюджетної забезпеченості складових та в цілому Індексу регіонального людського розвитку [13, с. 231].

Виклад основного матеріалу статті.

1. Аналіз місцевих бюджетів Луганської та Донецької областей «до травня 2014 року» та в умовах громадсько-збройного конфлікту

Економіка Луганського регіону є найбільш постраждалою через громадсько-збройний конфлікт на Донбасі (табл. 1). За підсумками виконання обласних бюджетів за 2016 р. Луганщина опинилася на **останньому** місці в Україні і власні доходи місцевих бюджетів склали 2,5 млрд грн. При тому, *в жодному регіоні України, окрім Луганщини, не зафіксовано регресу в порівнянні з 2014 р.* У 2017 р доходи місцевого бюджету скоротилися на **36%**, а у 2018 р ця негативна тенденція продовжилася.

В області є проблеми з освоєнням тих грошей, які перераховуються на розвиток регіону з державного бюджету

Таблиця 1

Показники соціально-економічного розвитку Луганської області у 2013 р. у рейтинговій оцінці з показниками України

Показник	2013 р.	Показник по Україні	Місце в рейтингу
1. Чисельність населення	2,2 млн осіб	45,5 млн осіб	7 місце *(4,9%)*
2. Індекс промислової продукції	91,1%	95,7%	26 місце
3. Індекс будівельної продукції	90,4%	88,9%	15 місце
4. Індекс роздрібної торгівлі	108,9%	109,5%	19 місце
5. Індекс с/г виробництва	102,5%	113,7%	23 місце
6. Індекс номінальної заробітної плати	108,0%	107,9%	13 місце
7. Індекс реальної заробітної плати	107,6%	108,2%	22 місце
8. Експорт товарів	2,0 млрд дол.	63,3 млрд дол.	5 місце *(5,6%)*
9. Імпорт товарів	2,3 млрд дол.	77,0 млрд дол.	9 місце *(2,4%)*
10. Капітальні інвестиції	8,4 млрд грн	247,9 млрд грн	6 місце *(4,5%)*
11. Рівень безробіття населення	6,7%	7,7%	23 місце

Необхідно підкреслити, що платниками податків **на території Луганської області** у 2013 р. **до бюджетів усіх рівнів** сплачено **11,1 млрд грн** податків, зборів та інших платежів *(державний бюджет – 6,6 млрд грн, місцеві бюджети – 4,5 млрд грн)*.

При цьому, **видатки склали 23,2 млрд грн,** у тому числі на утримання установ та закладів, які фінансуються за рахунок коштів:

– державного бюджету *(правоохоронні органи, суди, прокуратура, армія, вищі навчальні заклади, місцеві органи виконавчої влади, галузеві цільові програми тощо)* – **8,7 млрд грн;**

– місцевих бюджетів *(заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення, місцеві програми тощо)* – **9,4 млрд грн;**

– дотація Пенсійному фонду – **5,1 млрд грн.**

По загальному фонду бюджету **рівень самодостатності** *Луганської області* у 2013 р. склав **ще нижчий рівень** – **44,1%.** За даними Міністерства фінансів України це був **найнижчий показник за останні 4 роки** (2009 р. – 35,8%, 2010 р. – 45,1, 2011 р. – 53,3, 2012 р. – 47,2%).

Крім того виконання показників доходів, **затверджених місцевими радами**, не забезпечувалось.

У порівнянні з фактом 2013 р. плановий обсяг **трансфертів загального фонду** *на 2014 р.* для області збільшився **на 164,9 млн грн** або на **3,5%** і склав **4 931,5 млн грн,** за *4 місяці 2014 р.* із загального фонду Державного бюджету було перераховано трансфертів **на 12,7% більше** проти відповідного періоду минулого року.

Обсяг державної підтримки регіонального розвитку Луганської області склав *за* 2011-2013 рр. 597,4 млн грн. У 2013 р. згідно з рішеннями Уряду України до області було спрямовано:

– державні капітальні видатки у сумі **30,2 млн грн**;

– субвенцію на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій – 139,0 млн грн (**15,3%** загальнодержавного обсягу);

– кошти фонду регіонального розвитку – 16,4 млн грн.

Необхідно підкреслити про те, що відбувалося **зростання видатків по всіх основних галузях соціально-культурної сфери,** зокрема *по:*

– освіті – на 5,5% ***(по Україні на 5,1%);***

– охороні здоров'я – на 7,2% ***(по Україні на 5,9%).***

Місцевою владою активно використовувався механізм залучення коротких та середньострокових позик за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку, але заборгованість *за щорічно наданими позиками збільшувалась і у 2013 р. склала* ***496,7 млн грн***.

Отже можна констатувати наступне:

Луганська область ще до початку громадського збройного конфлікту у травні 2014 р. протягом кількох років вже була дотаційним регіоном з **рівнем самодостатності у 2013 р. 47,8%.**

Заплановані місцевими органи влади показники по доходах не виконувались, рівень доходів щорічно зменшувався.

Показники збільшення видатків місцевих бюджетів області були більшими за середні по Україні.

Обсяг міжбюджетних трансфертів щорічно збільшувався, при цьому за рішенням Уряду до області спрямовувались додаткові цільові кошти.

Активно використовується механізм взяття позик, у тому числі середньострокових, по яких накопичувалась заборгованість.

Тобто місцеві органи влади Луганської області не вживали дієвих заходів до нарощування фінансової спроможності та недопущення зростання боргових зобов'язань.

Економіка Донецької області також зазнала значного негативного впливу через громадсько-збройний конфлікт на Українському Донбасі, хоча з початку бойових дій прямого регресу не відбулося (табл. 2).

Таблиця 2

Показники соціально-економічного розвитку Донецької області у 2013 р. у рейтинговій оцінці з показниками України

Показник	2013 р.	Показник по Україні	Місце в рейтингу
1. Чисельність населення	4,4 млн осіб	45,5 млн осіб	1 місце *(9,6%)*
2. Індекс промислової продукції	93,6%	95,7%	23 місце
3. Індекс будівельної продукції	77,3%	88,9%	26 місце
4. Індекс роздрібної торгівлі	108,5%	109,5%	23 місце
5. Індекс с/г виробництва	105,5%	113,7%	14 місце
6. Індекс номінальної заробітної плати	107,4%	107,9%	18 місце
7. Індекс реальної заробітної плати	106,3%	108,2%	26 місце
8. Експорт товарів	12,4 млрд дол.	63,3 млрд дол.	1 місце *(19,6%)*
9. Імпорт товарів	4,1 млрд дол.	77,0 млрд дол.	4 місце *(5,3%)*
10. Капітальні інвестиції	26,9 млрд грн	247,9 млрд грн.	2 місце *(10,9%)*
11. Рівень безробіття населення	8,2%	7,7%	14 місце

Платниками податків **на території Донецької області** у 2013 р. **до бюджетів усіх рівнів** сплачено **20,5 млрд грн** податків, зборів та інших платежів *(держбюджет – 8,0 млрд грн, місцеві бюджети – 12,5 млрд грн)*.

При цьому, **видатки склали 46,0 млрд грн,** в тому числі на утримання установ та закладів, які фінансуються за рахунок коштів:

– державного бюджету *(правоохоронні органи, суди, прокуратура, армія, вищі навчальні заклади, місцеві органи виконавчої влади, галузеві цільові програми тощо)* – **17,2 млрд грн;**

– місцевих бюджетів *(заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення, місцеві програми тощо)* – **20,4 млрд грн;**

– дотація Пенсійному фонду – **8,4 млрд грн.**

По загальному фонду бюджету **рівень самодостатності** *Донецької області* у 2013 р. склався **ще нижче** ніж у Луганській області – **39,8%.**

Слід зазначити, що у 2013 р. рівень самодостатності регіону **був найнижчим за попередні 5 років** (2009 р. – 45,8%, 2010 р. – 51,5, 2011 р. – 54,0, 2012 р. – 50,4%).

Слід визнати також, що не забезпечувалося виконання показників доходів, **затверджених місцевими радами**.

У порівнянні з фактом 2013 р. плановий обсяг **трансфертів загального фонду** *на 2014 р.* для області збільшився на **5,7%** і склав **8 509,6 млн грн.** За *4 місяці 2014 р.* із загального фонду Державного бюджету перераховано коштів **на 17,5% більше** проти відповідного періоду минулого року.

Обсяг державної підтримки регіонального розвитку Донецької області склав ***за 2011-2013 рр.*** **2,3 млрд грн** *(у тому числі за рахунок державних капітальних видатків – 460,8 млн грн, субвенцій на соціально-економічний розвиток – 1 700,8 млн грн, фонду регіонального розвитку – 135,1 млн грн).*

У 2013 р. для проведення робіт з будівництва, капітального ремонту, реконструкції, реставрації об'єктів соціальної та іншої інфраструктури у До-

нецькій області, **згідно з рішеннями Уряду України** було спрямовано:

– державні капітальні видатки у сумі **242,9 млн грн**;

– субвенцію на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій – 329,7 млн грн (**третина** загальнодержавного обсягу);

– кошти фонду регіонального розвитку – 45,1 млн грн.

Видатки місцевих бюджетів Донецької області щорічно збільшувалися області *(за 5 років **на 7,7 млрд грн**, або **у 1,8 раза**).*

У 2013 р. порівняно із 2012 р. зростання відбулося по всім основним галузям соціально-культурної сфери, *зокрема по:*

– освіті – на 190,2 млн грн, або на 3,7% ***(по Україні на 5,1%);***

– охороні здоров'я – на 257,5 млн грн, або на 6,0% ***(по Україні на 5,9%).***

Місцевою владою Донецької області як і Луганської активно залучався механізм залучення коротких та середньострокових позик за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку. При цьому заборгованість *за позиками, наданими щорічно збільшувалась і у 2013 році склала **630,5 млн грн).***

Отже можна констатувати наступне:

Донецька область ще до початку громадсько-збройного конфлікту у травні 2014 р. протягом кількох років вже була дотаційним регіоном з **рівнем самодостатності у 2013 р. 44,6%.**

Заплановані місцевими органи влади показники по доходах не виконувались, рівень доходів щорічно зменшувався.

Обсяг видатків місцевих бюджетів області щорічно збільшувався до 2014 р. без збалансування з власними надходженнями місцевих бюджетів.

Обсяг міжбюджетних трансфертів щорічно збільшувався, при цьому за рішенням Уряду до області спрямовувались додаткові цільові кошти.

Активно використовується механізм взяття позик, у тому числі середньострокових, по яких накопичувалась заборгованість.

Таким чином, дії місцевої влади в Донецькій області, як і в Луганській не були спрямовані на нарощування фінансової спроможності та залучення додаткових ресурсів до бюджетів області та погашення боргових зобов'язань.

2. Аналіз перебігу процесів децентралізації на території Луганської та Донецької областей та їх впливу на місцеві бюджети регіонів

Перспективний план формування територій громад Луганської області було затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 833 з уточненням в редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 363-р.

Створення Об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як базового рівня адміністративно-територіального устрою нашої держави націлено на принципову зміну пропорцій видатків та доходів місцевих бюджетів завдяки визначенню їх об'єктивних повноважень в соціальному розвитку та створення власних «точок економічного зростання», а не шляхом, наприклад розпродажу земельних ресурсів, які знаходились за межами сільських, селищних і міських рад та передачі у власність ОТГ після їх об'єднання.

Робочою гіпотезою статті якраз і стали методологічні положення Концепції людського розвитку, використання яких, на наш погляд, дозволить регламентувати видаткові повноваження ОТГ, органів місцевого самоврядування та виконавчих органів обласної і районної влади, виходячи із середніх значень доходів і видатків даної місцевості, а не по території України в цілому. При такому підході регламентація середніх значень соціальних стандартів і галузевих нормативів повинна відбуватися в межах min/max значень обсягів місцевих фінансових ресурсів.

Усього, згідно з затвердженим урядом Перспективним планом, в Луганській області має бути створено **24 Об'єднаних територіальних громад (ОТГ)**. У **2018** та **2019 рр.** на прямих взаємовідносинах з державним бюджетом працювали **8 ОТГ**, з них *одна* **Біловодська ОТГ,** *створена в межах всього адміністративного району*.

На *30 червня 2019* р. рішенням ЦВК було призначено проведення перших виборів ще у **8 Об'єднаних територіальних громадах** області

Тільки один бюджет **Привільської сільської ОТГ** у 2019 р. має *реверсну* дотацію. **Троїцька селищна ОТГ** не має ані базової, ані реверсної дотації, всі інші Об'єднані територіальні громади Луганської області (шість ОТГ) отримують *базову* дотацію з державного бюджету (табл. 3).

Найвищий рівень дотаційності у **Біловодській** громаді, у якої обсяг базової дотації у загальній сумі доходів становить **38,8%.** Реформа децентралізації в Луганській області відбулася на 49%, тому не можна наразі говорити про успішну фінансову децентралізацію в масштабах всієї області, однак у тих небагатьох ОТГ (в аграрній частині регіону), які були створені, вже є позитивні зрушення.

За підсумками 2018 р. *надходження власних доходів на одного мешканця* по всіх **ОТГ** області ***збільшилися*** на 917,1 грн (+88,4%) та склали 1 954,5 грн (у тому числі: по ОТГ, утворених у 2015-2016 рр. цей показник зріс на 18,9% та становить 2 308,9 грн, а по п'яти утворених у 2017 р. – у 2,9 раза і становить 1 786,3 грн).

Таблиця 3

Фінансові передумови бюджетів ОТГ Луганської області, *тис. грн*

Бюджети ОТГ	Базова дотація	Реверсна дотація
Бюджет ОТГ смт. Білокуракине	8 431,9	
Бюджет ОТГ смт. Новопсков	5 158,7	
Бюджет ОТГ с. Чмирівка	8 726,0	
Бюджет ОТГ смт. Троїцьке	0,0	
Бюджет ОТГ смт. Біловодськ	76 185,8	
Бюджет ОТГ смт. Красноріченське	7 894,8	
Бюджет ОТГ с. Привілля		538,5
Бюджет ОТГ смт. Нижня Дуванка	763,3	
Бюджет ОТГ смт. Лозно-Олександрівка	1 900,9	

Саме за рахунок бюджетів ОТГ у 2018 р. по Луганській області забезпечений найвищій темп приросту **плати за землю** серед областей України (**16,1%**).

Разом з тим у структурі доходів бюджетів ОТГ переважають державні дотації та субвенції, а не власні доходи об'єднаних громад.

Доцільно відмітити, що зростання бюджетів **не гарантує підвищення ефективності розподілу** цих коштів. При цьому, дуже важливим стає *аналіз* **структури витрат**: *співвідношення витрат споживання та витрат розвитку*.

Витрати бюджетів розвитку мають спрямовуватись на проєкти соціально-економічного розвитку, інвестиційні програми, будівництво: «**Іншими словами – все те, що забезпечує сталий розвиток і спроможність громад**».

Однак за даними казначейських звітів за 2018 р. на практиці переважна більшість витрат бюджету розвитку здійснюється *за рахунок передачі коштів із загального фонду до спеціального*, що не є реальною інвестицією в майбутню самодостатність ОТГ.

Середній розмір капітальних видатків на одного жителя (без урахування власних надходжень бюджетних установ) по всіх ОТГ області – 1 276,4 грн найбільший у Біловодській ОТГ – 2 425,5 грн, найменший у Красноріченської ОТГ – 265,2 грн).

Питома вага видатків (без урахування трансфертів) на утримання новостворених апаратів управління відрізняється у різних громадах – від **51,7**% у Чмирівської ОТГ до **18,2**% у Троїцькій ОТГ.

Перспективний план формування громад Донецької області затверджений розпорядженням Кабміну **від 8 вересня 2015 р. № 1029-р і** охоплює 100% підконтрольної українській владі території регіону.

Згідно з затвердженим урядом Перспективним планом на Донеччині має бути створено **45 ОТГ**. Протягом 2015-2018 рр. у Донецькій області було створено 17 Об'єднаних територіальних громад, дев'ять з яких уже повноцінно функціонують на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом: **8 ОТГ** після проведення перших виборів, **одна ОТГ** створилася навколо міста обласного значення без проведення виборів шляхом приєднання територій. Ще сім створених ОТГ чекають на проведення перших виборів.

У 2019 р. **5 бюджетів ОТГ** збалансовані з **реверсною** дотацією, **4 ОТГ** отримують **базову** дотацію з державного бюджету (табл. 4).

Таблиця 4

Фінансові передумови бюджетів ОТГ Донецької області, *тис. грн*

Бюджети ОТГ	**Базова дотація**	**Реверсна дотація**
Бюджет ОТГ с. Шахівське		643,7
Бюджет ОТГ смт. Черкаське	17 868,5	
Бюджет ОТГ м. Миколаївка		2 251,7
Бюджет ОТГ м. Соледар		11 104,0
Бюджет ОТГ с. Іллінівка		3 472,4
Бюджет ОТГ м. Сіверськ	15 575,4	
Бюджет ОТГ с. Званівка	1 096,5	
Бюджет ОТГ с. Андріївка		165,2
Бюджет ОТГ смт. Олександрівка	6 734,8	

Громади, які перші пішли на об'єднання, зуміли зберегти всю інфраструктуру, а також розпочати роботу над відкриттям нових об'єктів. Наприклад, Шахівська та Андріївська громади – серед найзаможніших не тільки в Донецькій області, а й в Україні.

У Донецькій області до загального фонду місцевих бюджетів регіону в 2018 р. надійшло 11 млрд 35,3 млн грн (без урахування міжбюджетних трансфертів), що на **28,4%** більше, ніж у 2017 р.

За підсумками 2018 р. середній показник надходжень власних доходів на одного мешканця по 9-ти ОТГ області збільшився на 686,9 грн (+22,0%) та склав 3 802,3 грн (у тому числі: по 6-ти ОТГ, утворених у 2015-2016 рр. цей показник зріс на **17,1%** та становить 3 977,1 грн, а по трьох утворених у 2017 р. – у **2,2 раза** і становить 2 610,4 грн).

Податок на доходи фізичних осіб залишається основним бюджетоутворюючим джерелом місцевих бюджетів області – **68%** (в 2017 р. – 68,6%). Надходження цього податку склали 7 млрд 504,7 млн грн, що на 1 млрд 606,7 млн грн або на **27,2%** більше, ніж за минулий рік.

Але, **зростання бюджетів ОТГ в Донецькій області, як і зростання бюджетів ОТГ в Луганській області не гарантує ефективного розподілу** цих коштів. Тобто так само важливо *аналізувати* **структуру витрат**: *співвідношення витрат споживання та витрат розвитку.*

Витрати бюджетів розвитку мають спрямовуватись на проєкти соціально-економічного розвитку, інвестиційні програми, будівництво. Однак за даними казначейських звітів за 2018 р. на практиці переважна більшість витрат бюджету розвитку по ОТГ Донецької області здійснюється *за рахунок передачі коштів із загального фонду до спеціального*, що не є реальною інвестицією в майбутню самодостатність ОТГ.

Розмір капітальних видатків на одного жителя (без урахування власних надходжень бюджетних установ) по ОТГ області коливається від найвищого по Шахівській ОТГ– **6,8 тис. грн** на мешканця до найнижчого – **0,3 тис. грн** у Сіверській ОТГ. Середній розмір капітальних видатків на одного мешканця (без урахування власних надходжень бюджетних установ) по 9-ти ОТГ області склав 2 759,9 грн.

Питома вага видатків (без урахування трансфертів) на утримання новостворених апаратів управління відрізняється у різних громадах – від **42,9**% у Сіверській ОТГ до **17,8**% у Миколаївській ОТГ.

У 2018 р. до загального фонду місцевих бюджетів області надійшло майже **12,8 млрд грн міжбюджетних трансфертів** з державного бюджету.

Традиційно у структурі трансфертів з державного бюджету значну частку займають субвенції з соціального захисту населення (44,9%), а також медична (25,0%) і освітня (17,1%) субвенції.

Враховуючи зазначене можна констатувати наступне:

1. Процес децентралізації в Луганській та Донецькій областях проходить в складних політико-економічних умовах у контексті громадсько-збройного конфлікту на Донбасі.

2. Незважаючи на загальне скорочення обсягів місцевих бюджетів в Луганській області та доволі незначне їх зростання у Донецькій області, **бюджети ОТГ значно збільшилися.**

3. Збільшення обсягів бюджетів ОТГ в обох областях відбувається у першу чергу за **рахунок державних субвенцій і дотацій**, а також збільшення частки податків (60% ПДФО), які тепер залишаються на місцях.

4. Збільшення доходів супроводжується пропорційним збільшенням витрат, у яких витрати, націлені, або спрямовані на фінансування проєктів розвитку, складають найменшу частину.

Висновки та рекомендації. В загальній частині Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року визначені три складові частини інтегрованого підходу до її формування і реалізації: секторальний (галузевий), територіальний (просторовий) та управлінський (методологічно єдиних підходів до політики розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку, оптимізації системи територіальної організації влади). В Державній стратегії регіонального розвитку визначено, що формування ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення розвитку регіонів потребує врахування специфіки кожного з них.

Поглиблений аналіз стану місцевих бюджетів Луганської та Донецької областей за 2012 р. – 4 місяці 2014 р. показав, що ще до початку громадсько-збройного конфлікту у травні 2014 р. обидва регіони були глибоко дотаційними з рівнем самодостатності на початок 2014 р. **менше 45% з негативною динамікою по роках** *(2009-2013 рр.)*.

Заплановані місцевими органи влади показники по доходах систематично **не виконувались**, рівень доходів щорічно **зменшувався** у той час як видатки місцевих бюджетів щорічно **зростали**. Міжбюджетні трансферти складали більше половини регіональних надходжень і щорічно відбувалося збільшення їх обсягів.

Крім того, **урядом** цілеспрямовано **приймалися рішення** на користь регіонів, за якими з державного бюджету додатково надавалися цільові трансферти, у т.ч. субвенція на соціально-економічний розвиток (у 2013 р. третина всіх коштів цієї субвенції була спрямована до місцевих бюджетів Донецької області, більше 15% – до Луганської) та за цільовим призначенням спрямовувалися кошти Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР).

Надавалися додаткові дотації на погашення заборгованості по зарплаті працівників бюджетних установ та вугільної галузі.

У таких превентивних умовах місцеві органи влади витрачали бюджетні кошти, розуміючи, що дадуть ще та не вживали дієвих заходів щодо

збільшення податкоспроможності територій, зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів, залучення додаткових фінансових ресурсів, погашення боргових зобов'язань та недопущення їх зростання, або залучення інвестицій та грантових коштів.

Процес децентралізації в Луганській та Донецькій областях проходить дуже непросто – в умовах тривалого громадсько-збройного конфлікту, до якого додаються складні політико-економічні умови і зачасту пряме небажання місцевих адміністрацій втратити важелі контролю над місцевими радами, які після об'єднання стають фінансово незалежними від волі чиновників районного та обласного рівня.

На початок п'ятого року реформи децентралізації в цілому **рівень дотаційності** регіонів **залишається дуже високим** (Луганщина за підсумками 2018 р. *займає останнє місце* у рейтингу областей України з податкоспроможності).

Однак на тлі всіх місцевих бюджетів Луганської та Донецької областей спостерігається **пожвавлення** економічної активності на рівні створених в областях ОТГ – **бюджети ОТГ значно збільшилися,** незважаючи на зменшення загальних обсягів всіх місцевих бюджетів в Луганській області та дуже незначне їх зростання у Донецькій області.

Проте, у структурі доходів бюджетів ОТГ обох областей на сьогодні **переважають державні** дотації та субвенції, а не їхні власні доходи.

Переважна частина витрат спрямовується на утримання бюджетних установ та видатки, які не пов'язані із забезпеченням сталого розвитку, а основним джерелом наповнення бюджету розвитку (окрім державних трансфертів) є передача коштів із загального фонду місцевих бюджетів до спеціального.

Отримавши нові повноваження і ресурси, прямі субвенції на здійснення інфраструктурних проєктів, більшість ОТГ мають складнощі адміністрування цих ресурсів, їм бракує досвіду для підготовки тендерної документації, належної звітності по освоєнню проєктів.

Отже, наявний інструментарій бюджетної політики органів місцевого самоврядування в Луганській та Донецькій областях на сьогодні не забезпечує можливостей щодо оперативного управління бюджетними коштами та зростання спроможності у короткостроковій та середньостроковій перспективі, бюджетного планування, розрахунку реальних обсягів та вартості публічних послуг, отримання вільного доступу до позикових капіталів навіть по ОТГ, які сьогодні виглядають набагато успішнішими за тих, що не об'єдналися та не набули нових повноважень.

Таким чином, щоб стати ефективними і конкурентними, об'єднаним громадам необхідно набути навичок та вмінь не тільки більш ефективно використовувати кошти, перерозподілені на місцевий рівень, а й залучати додаткові кошти від донорів, агентств, Державного фонду регіонального розвитку, розробляти нові конкурентні проєкти.

Об'єктивно необхідною та цілеспрямованою стає побудова **власної моделі ефективної фінансової діяльності**, притаманної саме конкретній Об'єднаній територіальній громаді (ОТГ).

Приймаючи ключові рішення, Ради ОТГ мають бути свідомими того, що така державна підтримка, яка існує зараз, це тимчасова стимулююча міра, завдяки якій вони мають закладати фундамент майбутньої фінансової спроможності. Тож чи закладають, чи проїдають? Це питання має бути ключовим для кожної з ОТГ.

На стадії прийняття управлінських рішень щодо проєктів розвитку місцеві ради мають більше орієнтуватися на розробку самоокупних проєктів (**розробити стратегію залучення інвестицій** та відповідний план роботи з державними, донорськими та приватними інвестиційними ресурсами). Планування та залучення соціальних проєктів потрібно узгоджувати із громадськістю та активно залучати мешканців, враховувати волевиявлення громадян.

Ризики переміщення корупції в Об'єднані територіальні громади, які наразі на тлі невирішеності питань земельної та адміністративної реформ існують практично в кожній ОТГ, можуть бути нівельовані за допомогою **формування прозорих механізмів фінансового управління** (наприклад, удосконалення системи земельних аукціонів, електронної системи закупівель, впровадження системи безконтактних адміністративних послуг, де виключається прямий контакт між споживачем адміністративної послуги і чиновником).

Враховуючи зазначене, Програма ООН з відновлення та розбудови миру розпочала роботу над створенням **Консолідованої моделі ефективної фінансової діяльності органів самоврядування**, яка включатиме покрокову, обґрунтовану методику, підкріплену прикладами кращих практичних рішень із запровадження та проведення оптимальної дохідної політики, залучення додаткових коштів для можливого розвитку, ефективної видаткової політики, запровадження прозорої і підзвітної системи управління фінансами та комунальними майном.

Модель буде враховувати специфіку місцевих бюджетів Луганської та Донецької областей та апробована у трьох відібраних Об'єднаних територіальних громадах Українського Донбасу.

Передача таких рекомендацій громадам в якості практичного посібника дозволить на рівні

самоврядування використовувати і розвивати методи та інструменти активізації громади, механізми успішних історій, демократії участі, передбачати можливість використання бюджетів громад для підтримки інфраструктурних проєктів і культурних ініціатив, спрямованих на соціокультурний розвиток громад, підвищувати якість послуг для зниження ризиків децентралізації влади в Україні.

Але для впровадження бюджетного федералізму в Українському Донбасі, як основи забезпечення особливого правового та фінансового статусу Луганської і Донецької областей згідно Мінських Угод 2014 року щодо припинення громадсько-військового конфлікту між загальнонаціональними і регіональними органами влади, відсутні відповідні не тільки фінансові передумови, а й вихідні організаційно-методичні рішення.

Необхідно і надалі науково і експериментально-розрахунково відпрацьовувати пропорції доходної і видаткової частин місцевих бюджетів для кожної одиниці адміністративно-територіального устрою нашої держави всіх трьох рівнів: базового – громади; районного – адміністративний район; регіонального – адміністративна область.

Джерела і обсяги доходів місцевих бюджетів доцільно обґрунтовувати виходячи з досягнення оптимального розподілу видаткових повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади адміністративних областей в процесах подальшої практичної реалізації уточненої Концепції реформування органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Видаткові повноваження структурних одиниць територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади на базовому, районному та обласному рівнях, на наш погляд, доцільно фінансувати за рахунок коштів Державного бюджету України. Необхідно скасувати діючу практику фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів, залишивши тільки надання цільових субсидій з державного бюджету на основні складові людського розвитку, за якими здійснюються загальнонаціональні реформи: освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальну допомогу.

Уточнення положень Концепції реформування органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади доцільно здійснити на підставі аналізу досвіду її впровадження у 2014-2019 рр. в напрямку розробки фінансових нормативів бюджетування складових і в цілому Індексу регіонального людського розвитку з впровадженням обов'язкової правової відповідальності відповідних органів влади за недофінансування згідно цих нормативів Регіональних програм людського розвитку.

Розроблений в Інституті фізичної економіки ім. С.А. Подолинського у творчій співпраці з керівництвом та фахівцями Бердянського університету менеджменту і бізнесу МОН України пілотного проєкту «**Державне регулювання регіонального людського розвитку**» на прикладі Хмельниччини доцільно впровадити на Українському Донбасі з наступним узагальненням отриманих результатів та їх впровадженням у всіх регіонах нашої суверенної, незалежної, унітарної і територіально-єдиної держави України.

Література

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/333-2014-%D1%80.

2. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. №688-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/688-2016-%D1%80.

3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/ 2015.

4. Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки. Міністерство фінансів України. Київ, 2017, 33 с.

5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 385-2014-%D0%BF.

6. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 року № 208-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208-2013-%D1%80.

7. Кропівцова Н. І. Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання. *Фінанси*: курс для фінансистів: навч. посіб./ за ред. В. І. Оспіщева. Київ: Знання, 2008. С. 236-248.

8. Кириленко О. П. Місцеві фінанси. Бюджетний федералізм і фінансове вирівнювання. *Фінанси*: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ: Знання, 2008. С. 248-268.

9. Калашнікова Л. М. Формування регіональних фінансів: автореферат канд. екон. наук: 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит / Національна академія державної податкової служби України. Ірпінь, 2004. 19 с.

10. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Методологія бюджетування людського розвитку в Україні / *Збірник наукових праць. Економічні науки*. Вип. 8. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2012. С. 17-35.

11. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Провідні складові механізму державного управління «життям по-новому» (в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України.* 2014. № 2 (26). С. 131-140.

12. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі (виклики, наміри та реалії виміру: 2003-2013; 2017-2027): Ч. 1– Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. №2 (56). С. 229-256.

13. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: Ч. 1 – стан і проблеми державного регулювання). *Економіка та держава*. Київ, 2017. № 3 (березень). С. 4-15.

14. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: Ч. 2 – перспективи державного регулювання по-новому). *Економіка та держава*. 2017. № 4 (квітень). С. 4-15.

Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М. Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу

У статті розкриті сутність, зміст та етапи становлення бюджетного федералізму в Україні в умовах діючого нормативно-правового і законодавчого забезпечення.

Розкрито положення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади від 1 квітня 2014 р., Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року від 6 серпня 2014 р., Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» від 15 січня 2015 р., Основних напрямів бюджетної політики на 2018-2020 роки від червня 2017 р. стосовно визначення складових та параметрів становлення бюджетного федералізму в Україні як суверенній, незалежній і унітарній державі.

Детально розглянуто вихідні положення, отримані результати проведення з 5 квітня 2001 р. по 5 квітня 2005 р. державно-правового експерименту розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпінь, селища Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області.

Особливої уваги приділено розгляду методологічних напрацювань українських вчених з урахуванням зарубіжного досвіду щодо механізму впровадження бюджетного федералізму в контексті людського розвитку.

Здійснено аналіз бюджетів Луганської і Донецької областей «до» і «в умовах» громадсько-військового конфлікту на Українському Донбасі та перебіг процесів децентралізації влади в цих областях шляхом створення Об'єднаних територіальних громад.

На підставі отриманих результатів аналізу становлення організаційно-методичних та фінансових передумов застосування бюджетного федералізму в Українському Донбасі обґрунтований структурно-відтворювальний підхід до розмежування видаткових повноважень громад, районів і областей з обов'язковим забезпеченням їх джерелами відповідних доходів.

Рекомендовано в Українському Донбасі впровадження пілотного проєкту «Державного регулювання регіонального людського розвитку на рівні адміністративної області», який розроблено фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С.А. Подолинського та Бердянського університету менеджменту і бізнесу Міністерства освіти і науки України.

Ключові слова: бюджетний унітаризм, бюджетний федералізм, відтворювальні процеси, джерела доходів, видаткові повноваження, місцеві бюджети, децентралізація, об'єднані територіальні громади.

Stolyarova V. V., Ovcharenko T. V., Kalashnikov L. M. Formation of Budget Federalism in Ukraine and Features of Modern Donbass

The essence, content and stages of formation of budgetary federalism in Ukraine in the conditions of the current normative legal and legislative support are revealed in the article.

The provisions of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of government from April 1, 2014, the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020 from August 6, 2014, the Sustainable Development Strategy "Ukraine 2020" from January 15, 2015, the Fundamental Policy Areas for 2018-2020 years from June 2017 on defining the components and parameters of the formation of budgetary federalism in Ukraine as a sovereign, independent and unitary state.

Initial provisions are considered in detail. The results of the state-legal experiment of local self-government development in Irpin, Bucha, Vorzel, Gostomel, Kotsyubynske, Kyiv Oblast were conducted from April 5, 2001 to April 5, 2005.

Special attention is paid to consideration of methodological developments of Ukrainian scientists, taking into account foreign experience in the mechanism of budgetary federalism implementation in the context of human development.

The budgets of the Lugansk and Donetsk regions were analyzed "before" and "in the conditions" of the public-military conflict in the Ukrainian Donbass and the process of decentralization of power in the Lugansk and Donetsk regions through the creation of United territorial communities.

The budgets of the Lugansk and Donetsk regions were analyzed "before" and "in the conditions" of the public-military conflict in the Ukrainian Donbass and the process of decentralization of power in the Lugansk and Donetsk regions through the creation of United territorial communities.

Based on the results of the analysis of the formation of organizational, methodological and financial prerequisites for the application of budgetary federalism in the Ukrainian Donbass, a structural and reproductive approach to the delimitation of the spending powers of communities, districts and regions with the obligatory provision of their sources of corresponding income is substantiated.

It is recommended in the Ukrainian Donbass the introduction of the pilot project "State regulation of regional human development at the level of the administrative region", which was developed by experts of the Institute of Physical Economics. S.A. Podolyn and Berdyansk University of Management and the Ministry of Education and Science of Ukraine.

Keywords: budgetary unitarism, budgetary federalism, reproductive processes, sources of income, spending powers, local budgets, decentralization, united territorial communities.

В. Ф. Столяров
доктор економічних наук, професор,

О. В. Шинкарюк
кандидат економічних наук, докторант,

В. В. Столярова
доктор філософії в галузі економіки

СИСТЕМНА ВЗАЄМОДІЯ ЦЕНТРУ І РЕГІОНІВ УКРАЇНИ (основи національно-цивілізаційної безпеки)[1]

Актуальність теми, напрями і мета дослідження. Обґрунтування системної взаємодії між Центром та Регіонами України передбачає послідовну наукову розробку авторів щодо запровадження бюджетного федералізму в Україні як незалежній унітарній державі [1,2].

Становлення з початку 70-х років минулого XX століття нового Світового порядку, на основі передбачень Римського клубу, набуло ознак завершеного міжнародного лібералізму не тільки капіталістичних країн, айв комуністичному Китаї, державний капіталізм якого забезпечив наявність трьох компаній (Sinopec Group. State Grid та China National Petroleum) з п'яти найбільших світових. У 2020 році згідно списку Fortune Global 500 Китай мав 124 компанії проти 121 компанії США.

Три чверті компаній Китаю є державними підприємствами, які займають "командні висоти" світової економіки і знаходяться під керівництвом Комуністичної партії під гаслом "Сильніше, краще, крупніше!". Китайські державні підприємства діють в стратегічних секторах національної економіки: від енергетики і судноплавства до видобутку рідкоземельних металів. Сукупні активи 96 найбільших державних підприємств Китаю складають більше 63 трл. дол. США, що еквівалентно майже 80% світового ВВП [3, с. 1].

Одночасно китайські приватні фірми і компанії, спираючись на безліч субвенцій, промислову політику та внутрішній ринок (де державою обмежена іноземна конкуренція в стратегічних секторах національної економіки), стали лідерами передових технологій на світовому ринку. Насамперед, це стосується робототехніки, штучного інтелекту, біотехнологій і телекомунікації. З 1995 по 2015 рік середня кількість фірм 100 найбільших китайських конгломератів збільшилася з 500 до більш ніж 15 тисяч, що означає 1,5 мільйона компаній і це тільки для 100 провідних бізнес-груп [3, с.6].

В 2020 році Китай подолав бідність населення, численність якого на 23 лютого 2021 становила 1 406 778 200 чоловік, а його відданість ментальній ідентичності забезпечила досягнення такого стану господарювання і життєдіяльності на базі власної моделі *плановорегульованої соціалістичної ринкової економіки,* при якій і державні, і приватні підприємства є тільки китайськими та діють на єдність тільки китайського народу і держави.

Глобально централізована економіка США – світового гегемону, діючого за принципами мережевої економіки, наче голова спрута-вампіра має вісім щупальців, сім з яких – *через групу G7* – запущено в усі без виключення сектори національних економік країн світу та щоденне приватне життя землян. Присоски на щупальцях являють собою важелі управління системами господарювання і життєдіяльності васалів-колоній спрута-вампіра.

Тіло спрута-вампіра – мисливця тропічних і субтропічних морів і океанів - має вісім щупальців і схоже на кулю мішкуватою форми, в якій криється високорозвинений мозок і нервова система на диво розумної тварини. Розшифровка геному восьминога в 2015 році послужила хорошим доказом цього твердження: за кількістю пар основ він відстає від людського всього на 400 мільйонів (2,7 проти 3,1 мільярда).

Велика сімка (англ. Group of Seven – Група семи, G7) – міжнародний клуб, який об'єднує Великобританію, Німеччину, Італію, Канаду, Францію, Японію і США. Оскільки G7 не має статуту і офіційно отримати статус члена клубу неможливо, тому співпраця членів клубу стосується фіксації намірів сторін дотримуватися узгодженої лінії або *у сліпому підкоренні* інших учасників міжнародного життя вимогам і велінням зовнішніх сил, *не РІДних корінному населенню* [4].

Після свідомого і цілеспрямованого розвалу СРСР протягом 1991-2002 років G7 поетапно (за

[1] Надруковано: Stolyarov V., Shinkaryuk O., Stolyarova V. Systemic Interaction of Center and Regions in Ukraine (basics of national-civilizational security). *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 4 (62). С. 52-63. URL: http://www.evd-journal.org/download/2020/4(62)/07-Stolyarov.pdf.

схемою «7+1») була перетворена в «вісімку» за участю Росії, як правонаступника СРСР. З 2014 року після приєднання Криму до Російської Федерації західні країни відмовилися брати участь в роботі G8 і стали знову проводити зустрічі в форматі G7.

У червні 2020 року президент США Дональд Трамп виступив з пропозицією повернути Росію в G8 (7+1), однак інші країни-учасниці групи це не підтримали [4].

В серпні 2019 року після чергової зустрічі глав країн-членів G7 в Парижі президент Франції Емманюель Макрон виступив на традиційній щорічній конференції послів у Єлисейському Палаці. В роботі конференції, окрім французьких послів, прийняли участь президенти країн-членів G7, прем'єр- міністр, міністри і парламентарі Франції [5].

Емманюель Макрон розкрив тенденції західної гегемонії у світі за останні 300 років:

- у XVIII столітті – французької гегемонії – завдяки епохам Відродження і Просвіти;
- у XIX столітті – британської гегемонії – завдяки промисловій революції;
- у XX столітті – американської гегемонії за рахунок двох світових конфліктів (першої і другої світових війн).

Після Другої світової війни Вашингтон використовував військові закупівлі і великі бюджети на дослідження і розробки (НДДКР) для прискорення розробки передових технологій, які є основою сучасної економіки, починаючи від Інтернету, супутників, GPS, літаків, вакцин, суперкомп'ютерів та компоненти смартфонів і т. п. [3, с. 7].

Визнаючи економічне і політичне домінування у світі США, Президент Франції констатував: *"Ми певно становимось свідками кінця західної гегемонії у світі"*. Особливу увагу в доповіді було зосереджено на стратегіях розвитку Індії, Росії і Китаю, як свого роду держав-цивілізацій, рухом яких керує більш сильне політичне натхнення чим те, що є у європейців Заходу.

Будучи одним з членів Нормандської четвірки (Україна-Німеччина- Франція-Росія) по відновленню та збереженню миру на Донбасі, Емманюель Макрон у своїй доповіді визначив два основних фактори риску геополітичних потрясінь і військових конфліктів.

Перший, на його думку, полягає в тому, що конфлікти призводять до росту числа жертв серед мирного населення навіть тоді, коли природа цих явищ змінюється (в нашому випадку це громадсько-військовий конфлікт на Українському Донбасі між Центром і Регіонами).

Другий момент ним бачиться у зростанні дикості, коли учасники конфлікту відмовляються від домовленостей щодо контролю озброєнь та їх використання (в нашому випадку це стосується припинення військових дій обома сторонами конфлікту на Українському Донбасі згідно мінських угод 2014-2015 рр.).

Резюмуючи розкриття ролі Франції в Європі, Макрон наголосив: "Нам відомо, що цивілізації зникають як і країни. Європа зникне разом з розпадом цієї західної епохи і світ буде вибудовуватись довкола двох великих полюсів – США і Китаю. В нас буде вибір між домінуванням двох сил ".

Визнаючи таким чином США і Китай супердержавами геополітики, Президент Франції робить висновок щодо необхідності вибору Францією свого полюсу у великому переломі: "Чи будемо ми молодшими союзниками тієї чи іншої сторони, або трішки одної і трішки другої? Або ж будемо намагатися вести свою власну гру та здійснювати власний вплив?".

Завідувач кафедри китаєзнавства в Центрі стратегічних і міжнародних досліджень у Вашингтоні (округ Колумбія) Джуд Бланшетт наголосив: "Побудова економічного порядку для цього століття – це, звичайно, масштабна задача, але, як показує недавній розрив зв'язків між Сполученими Штатами і Китаєм, за відсутності ефективних посередницьких інститутів економічні та фінансові тертя можуть метастазувати і перерости в геополітичну напруженість" [3, с. 8].

Україна повинна була б всіма силами уникати ролі червоної ганчірки в послужному списку торгівельних конфліктів між США і Китаєм.

На жаль, станом на сьогодення Україна обрала шлях ляльки-маріонетки головного кукловоду світу США у її боротьбі з Росією. Розквіт русофобії після Другого Майдану 2014р. практично ліквідував морально-духовні традиції слов'янського братерства. Ненависть і агресивність "справжніх" українців розквітає не тільки проти "москалів", а й проти російськомовних українців як на Донбасі, так і на свій території України. Відбувається нівелювання історичних подій і перегляд парадигми станової жили духовних основ нації.

Україна ввела в ранг власної державної політику чужорідну етногеополітичну парадигму СІЛА, яка орієнтована на фашистський неонацизм як спосіб захисту приватного фінансового капіталу олігархів.

У своїй доповіді Президент Франції підкреслив, що в сучасній ринковій економіці Європи і світу відбулась глибока фінансизація. Вона стала економікою накопичувального капіталізму, що призвело до значного зосередження багатства в руках "чемпіонів" (олігархів) як талановитих людей, а також тих, хто має успіхи у глобалізації великих метрополій і країн.

В зв'язку з цим доречно визнати, що доповідь Макрона являє собою чудовий зразок стратегічного мислення і безпосередньо зачіпає інтереси України, оскільки ініціативи президента Франції

щодо Росії мають безпосереднє відношення до України. Більш того, вони відображають фундаментальний поворот у поглядах значної частини європейської еліти, який може спричинити серйозні наслідки для Світового порядку.

На підставі уважного вивчення доповіді Президента Франції Емманюеля Макрона, в грудні 2019 року була підготовлена і надрукована стаття "Науково- методичне забезпечення стратегічного планування та державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні (*Вісник економічної науки України*. 2019. № 2 (37). С. 223-237). В статті представлені рекомендації щодо уточнення діючої в Україні моделі ринкової економіки на основі соціального планування та організації системної взаємодії між Центром і Регіонами при остаточному формуванні Державної стратегії регіонального розвитку на 2021- 2027 роки.

На базі переосмислення власного 60-річного досвіду планового управління народним господарством союзної республіки СРСР, єдиним розумним рішенням є розробка власної моделі ринкової економіки, яка за прикладом Франції, буде опиратися на *триптих державності: безпека, суверенітет та вплив* [5].

У червні 2020 року на Давоському Всесвітньому економічному форумі (ВЕФ), який створений у 70-х роках минулого століття в Давосі (Швейцарія), було констатовано, що діюча модель капіталізму застаріла. Слід негайно переходити до практичної реалізації Плану Великого Перезавантаження (ПВП) та здійснення четвертої промислової революції. Давоський ВЕФ багато років стимулював його методологічні розробки [6].

Першим ступенем ракети ПВП стало штучне створення всесвітньої пандемії на основі СОУШ-19 та впровадження "зеленої економіки", що розглядається як "вузьке віконце можливостей" змінити Всесвіт і фінансується МВФ, ООН та Фондом Сороса [6].

ПВП базується на ідеях інклюзивного капіталізму, начебто націленого на подолання бідності шляхом вирішення проблем зростаючої нерівності у доходах і добробуті. Нібито з метою підготовки пропозицій щодо пом'якшення наслідків фінансової кризи 2007-2009 років, у 2012 році Товариство Генрі Джексона створило робочу групу для проєкту «Ініціатива інклюзивного капіталізму» із залученням в якості співголови Лінн де Ротшільд, що управляла компанією El Rothschild. Компанія має великі інвестиції в ЗМІ (в тому числі в The Economist), а також в нерухомості, бізнесі за трастовим управління активами, об'єктах інфраструктури, сільському господарстві, виробництві споживчих товарів. Географія холдингу – США, Великобританія, Європа, Африка, Індія [7; 8].

У травні 2014 року Лінн де Ротшильд організувала конференцію з інклюзивного капіталізму в Лондоні за участю 250 корпоративних і фінансових лідерів, які контролюють близько третини світових інвестиційних активів, а також глави МВФ Крістін Лагард, його Королівської Високості принца Чарльза, колишнього президента США Вілла Клінтона, лорда-мера Лондона Фионе Вульфа [6].

У 2016 році, виступаючи в Нью-Йорку на конференції з інклюзивного капіталізму, глава МВФ Крістін Лагард підкреслила важливе значення бізнесу в підтримці інклюзивної економіки, як складової інклюзивного суспільства в цілому [6].

У грудні 2020 року за сприянням найбільших в світі інвестиційних компаній, бізнес-лідерів і Ватикану, іменованих «Хранителі-вартові Ради з інклюзивної капіталізму», була створена Рада з інклюзивної капіталізму з Ватиканом.

Тобто, інклюзивний капіталізм – це "глобальний альянс" Ротшильдів і Папи римського як союз "Хреста і Момони" та 33-х партнерських організацій [6].

Бізнес-структури, які представлені в групі «хранителів», мають активи під управлінням на суму понад 10,5 трлн дол. США компаніями з ринковою капіталізацією понад 2,1 трлн дол. США і 200 млн. співробітників в 163 країнах [7].

Лінн Форестер де Ротшильд і Папа Франциск обмінялися протокольними люб'язностями. Представниця клану Ротшильдів: «*Ми відповідаємо на виклик папи Франциска зі створення більш інклюзивної економіки, яка більш справедливо розподіляє переваги капіталізму і дозволяє людям повністю реалізувати свій потенціал*» [7].

Папа Франциск: «Економічна система, яка є справедливою, такою, що заслуговує довіри і здатною вирішувати найсерйозніші проблеми, з якими стикається людство і наша планета, терміново необхідна. Ви прийняли виклик, шукаючи способи перетворити капіталізм в більш інклюзивний інструмент для цілісного людського благополуччя» [7].

Ключовими фігурами в Раді з інклюзивного капіталізму є пані Ротшильд і Папа Римський. Близько до їх дуету знаходяться президент Фонду Форда Уокер, президент Фонду Рокфеллера Раджив Шах, а також генеральні директори корпорацій Visa, Mastercard, Bank of America, British Petroleum [8].

До числа «особливо наближених» відносять і Марка Карні, спеціального посланника ООН з клімату. Він не стільки кліматолог, скільки банкір. У 2000- 2013 рр. очолював Банк Канади, в 2013-2020 рр. був керівником Банку Англії. А в 2019 році на щорічній конференції ФРС США в американському місті Джексон Хоул за участю глав центральних банків різних країн і керівниками підрозділів ФРС Марк Карні запропонував замінити до-

лар як світову резервну валюту новою цифровою валютою [8].

Офіційним керівним органом Ради з інклюзивного капіталізму з Ватиканом є група «хранителів», або «варта», в складі 27 важливих персон. Це всі вищезгадані, а крім того: Олівер Бете – голова правління Allianz SE; Марк Бениофф – голова, головний виконавчий директор і засновник Salesforce; Едвард Брін – виконавчий голова Dupont; Кеннет Фрейзер – голова ради директорів і головний виконавчий директор Мегск & Co., Inc.; Брайан Мойніхан – голова правління і головний виконавчий директор Bank of America; Діна Малліган – президент і головний виконавчий директор американської компанії зі страхування життя Guardian; Рональд П. О'Хенлі – президент і головний виконавчий директор State Street Corporation та ін. [8].

У число «хранителів» включений також ряд відповідальних осіб з організацій, що не відносяться до бізнесу: Анхель Гурріа – генеральний секретар Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР); Шаран Берроу – генеральний секретар Міжнародної конфедерації профспілок; Фіона Ма – скарбник штату Каліфорнія. Деякі вбачають в числі «хранителів», рівному 27, містичний зміст: у масонів на 27-й ступені знаходиться «начальник храму» [8].

Створення світовим капіталом «глобального альянсу» – це ще одна димова завіса, що покликана зробити «велику перебудову», яка затвердить панування надбагатих над планетою. Відзначено перший безперечний успіх «глобального альянсу»: протягом кількох місяців вони зуміли надіти маски на мільярди людей, зробивши маску на обличчі людини знаком виразу покірності. Тепер самі вони можуть зняти маску зі своєї діяльності і діяти відкрито. Тоді і глава Ватикану як «причеп» до «глобального альянсу» не знадобиться.

У лютому 2021 року Фонд Рокфеллера спільно з Фондом Форда оголосили про запуск концепції Коаліції за інклюзивний капітал – «Новий договір між бізнесом, урядом і американськими робітниками» [7].

В сучасних умовах відточування глобалізації Тетяна Соловйова визначила наступні напрями Плану Великого Перезавантаження на період до 2030 року [6]:

1. Суттєве збільшення податків і контроль Гегемоном розподілу доходів країн, результатом чого має стати начебто процвітання населення з акцентом на "Рівність і Братерство" завдяки переформатуванню соціальної середи.

2. Зменшення і усунення приватної власності, включаючи рухоме і нерухоме майно.

3. Цифровізація суспільства, відміна готівки як результат роботизації і запровадження штучного інтелекту.

4. Перехід від системи "shareholder" (з правами засновника, власника або управлінця) до системи "stakeholder" (як рядовий пайщик, учасник або робітник). В результаті мінімізації управління власним бізнесом система "shareholder" буде повністю ліквідована як основа усунення середнього класу на користь монополістів з крупним бізнесом.

Формування капіталізму "stakeholder" (капіталізму "учасників") орієнтовано на таку соціальну поляризацію суспільства, коли 1% олігархату буде керувати 99% бідних простих людей як вторинних учасників великого комерційного сектору англосаксонської моделі ринкової економіки. Формою об'єднання олігархату (1%) з простолюдинами (99%) будуть, так звані, "соціальні контракти" під невмирущими гаслами "Свобода і Демократія" та "Рівність і Братерство".

Згідно Плану Великого Перезавантаження держави, як слухняні васали- колонії США, будуть виступати в ролі ланцюгових псів по податковому тягарю, а ідеологами будуть ВЕФ і ООН (невиборні структури). Схема не нова, колись цілою колонією Індією від імені Британії керувала приватна Ост-індійська компанія. Політики в окремих країнах нічого не зможуть зробити в протиріччя і діють всі по одній методичці [6].

Світовий гегемон США заздалегідь обрав Україну як намічений обнадійливий плацдарм збереження групи G7 та свого однополярного панування і недопущення відновлення двополярності за участю Китаю та Росії, а також СРСР.2.0. Республіки СРСР (окрім Беларусії) та більшість країн світу, впроваджуючи англосаксонську модель ринкової економіки відкритого типу, понад власної ВОЛІ дислокуються на осі васалів-колоній.

Намагання Китаю до співпраці з Україною в АР Крим у 2012-2013рр. стосовно побудови найсучаснішого морського порту в м. Феодосія з поглибленням бухти Чорного моря та викупу акцій Запорізького заводу "Мотор-Січ", маючого найсучасніші технології, були "дипломатично заблоковані" США.

З свого боку Україна, всупереч положень Декларації про Державний суверенітет України від 16.07.1990 р. і Конституції України 1996 року, при умові виконання наміченої ролі пішака групи G7, повинна спровокувати військовий конфлікт з Росією, стати членом НАТО та ЄС, провести 62 реформи та програми розвитку держави по впровадженню європейських стандартів життя, впровадити вільний ринок землі з липня 2021 року.

На шаховій дошці групи країн G7 пішак може стати любою фігурою, наприклад ферзем чи королевою, або навіть конем (бажано троянським),

щоб використати функцію 8-го щупальця голови спрута-вампіра на свою користь – збереження територіальної єдності держави та включення до складу України відкусаних шматків Росії після омріяного національно-свідомими русофобами її розпаду. Але має місце природне застереження: морські котики в єдності з кримськими дельфінами, граючись з восьминогами, з'їдають їх в підсумку.

На початку 90-х років ХХ століття Україна була найбільш розвинутою республікою СРСР і мала третій у світі ядерний потенціал військової зброї.

Інститут кібернетики і Інститут економіки Академії наук УРСР, Економічний науково-дослідний інститут (ЕНДІ) та ГоловНДІ Обчислювальних центрів Держплану України були головними науковими організаціями у сфері економіки, організації і управління союзними республіками в межах СРСР. Ці структури були також головними науковими організаціями щодо розробки наукових засад моделювання, прогнозування і народногосподарського планування в умовах створення галузевих та територіальних АСУ різних масштабів господарювання і життєдіяльності та Автоматизованих Систем Планування і Фінансування на рівні республіки.

В 1994 році ЕНДІ, маючи 30-річний досвід співпраці з Держпланом УРСР, Держпланом СРСР та Держпланами союзних республік, виступив ініціатором стосовно членства України не тільки в ООН, а й у складі Ради Безпеки ООН як країни, що значно постраждала у роки Великої Вітчизняної війни та аварії на Чорнобильській АЕС. Але гасла "Плану – геть!" і "Свободу ринковим відносинам!" перекреслили зусилля ЕНДІ поєднати План і Ринок для зняття геополітичної напруженості однополярного світу [9, 10].

Глобальна централізована економіка США, як голова спрута-вампіра, постійно випускає добре сплановані відволікаючі чорнильні плями – гасла "Свобода і Демократія" та "Рівність і Братерство" – для продовження збереження свого однополярного панування у світі. Ці чорнильні плями служать спусковим гачком та хибним цілям кольорових революцій і перекроювання світу, зокрема щодо створення Великого Близького Сходу (у складі арабських країн та Азербайджану, Афганістану, Ірану); від'єднання Криму і Донбасу від України та їх приєднання до Турції до 2050 року або створення Ізраїлю 2.0 для його тимчасового укриття на території Криму і Донбасу та південно-східної частини України на випадок третьої світової війни. Схеми перекроювання світу розробляються спецслужбами США завчасно, за 10-15-20 років до подій.

Держсекретар США Ентоні Блінкен заявив, що вони розчарувалася в кольорових революціях. Довгий час Вашингтон скидав режими в інших країнах, щоб "просувати демократію", що занадто дорого обходиться держбюджету і не гарантує успіх. "Ми не будемо просувати демократію через дорогі військові операції або повалення авторитарних режимів силою. Ми пробували такі тактики в минулому і це не працювало. Однак США до кінця не відмовилися від самої ідеї формування чужих урядів "під себе"" [11].

Ентоні Блінкен наголошує, що адміністрація Президента США Джо Байдена буде це робити інакше – не через революції, а через "спонукання до реформ" за допомогою примусово нав'язаних кредитів. Євросоюз і МВФ вже зобов'язали Київ реформувати державні органи, підвищити тарифи для населення, зняти заборону на продаж землі і створити цілий ряд антикорупційних органів, через які Захід здійснює зовнішній контроль і управління Україною. Держава і населення загрузли в непомірних кредитах від МВФ.

Механізм однополярного панування США забезпечують транснаціональні корпорації, фінансові ресурси яких на кілька порядків перевищують національні бюджети багатьох країн. Цей механізм реалізується логістикою Міжнародного геополітичного бізнесу, який сприяє вибору та призначенню "зручних" президентів, прем'єрів, послів, членів суддівських апаратів, керівників міністерств, відомств, регіонів, правоохоронних органів, розвідки і оборони, служб "боротьби" з корупцією.

Використання англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу обумовлює виникнення міжнародного тероризму, основними цілями якого є "дезорганізація державного управління, завдання економічної та політичної шкоди, порушення підвалин суспільного апарату, які мають, на думку терористів мотивувати владу до зміни політики" [12].

Основними ознаками міжнародного тероризму є глобалізація, професіоналізація і опора на екстремістську ідеологію. При цьому виникає загроза використанню не конвенційної зброї: ядерної, хімічної та бактеріологічної (зокрема, пандемії COVID-19) [12].

Резолюція № 1373 Ради Безпеки ООН від 28 вересня 2001 року відзначає «доволі тісний зв'язок між міжнародним тероризмом і транснаціональною організованою злочинністю, незаконними наркотиками, відмиванням грошей, незаконним продажем зброї та незаконними перевезеннями ядерних, хімічних, біологічних та інших потенційно небезпечних матеріалів». Спеціалісти відзначають також зріст технічної оснащеності те-

рористів та їхню негласну підтримку з боку певних держав [12].

Державний тероризм має ознаки: бідність і постійний страх населення, брак демократичних свобод, залякування населення та органів влади, насильницькі акти проти певних категорій громадян, неспроможність влади та прагнення влади через латентний тероризм (найперше – вбивства державних лідерів, вчених, діячів культури, літератури та мистецтва) [13].

Міжнародний тероризм проти братських слов'янських народів Білорусії, Росії та України спромігся розірвати Договір про дружбу і співробітництво України з Російською Федерацією, зумовив виникнення державного насилля щодо населення, яке не має законодавчого або судового забезпечення та може практикуватись державними силовими структурами. Акції державного тероризму старанно приховується, прикладом чого є підписання 14.04.2014 р. під грифом "таємно" виконуючим обов'язки Президента України, Головою Верховної Ради України О. Турчиновим Указу № 405/2014 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України"".

На Український Донбас *(відповідно логістиці Міжнародного геополітичного бізнесу)* були направлені добровольчі каральні батальйони, фінансовані олігархами, до яких приєдналися регулярні збройні сили України всупереч положень Конституції України про неможливість їх застосування проти власного народу.

Місія Українського Донбасу полягає у збереженні заповідей слов'янських народів по захисту своєї землі і надр, своєї мови і віри, культури і традицій РОДу, історичних цінностей миру і добра, його перемоги над злом.

В сучасних умовах поглиблення органами загальнонаціональної влади лібералізації ринкової економіки України виникла потреба усвідомлення та укріплення власної національної ідеї українців як громадян нашої держави – бути хазяїном на рідній землі.

Назрілим стало уточнення, збереження та розвиток системи національних цінностей, яка призвана забезпечити різноманіття індивідуальних особливостей населення кожного регіону держави: духовності й освіченості, звичаїв і традицій, культури й світогляду, мирного менталітету й територіальної єдності, історичної спадщини та етнічних цінностей.

Наявність стійких моральних традицій взаємодії центру і територій призвано сприяти виникненню взаємообумовленого емерджентного розвитку всіх регіонів держави як єдиного органічного й динамічного цілого.

Альтернативним варіантом Указу про відкритя АТО могло б бути рішення щодо переходу України як унітарної держави на модель бюджетного федералізму з встановленням фінансових нормативів бюджетного забезпечення основних складових соціально-економічного (в тому числі людського) розвитку в Луганській і Донецькій областях. На той час до складу фінансових нормативів бюджетного забезпечення при плануванні видатків місцевих бюджетів входили наступні складові: державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт.

У 2011 році Науково-практичним коментарем до оновленого у 2010 році Бюджетного кодексу України пропонувалося додаткове включення фінансових нормативів бюджетного забезпечення гарантованих послуг житлово- комунального господарства й засобів масової інформації (на замовлення Міністерства фінансів України, відповідальний виконавець проєкту, науковий редактор, доктор економічних наук, професор В. Ф. Столяров).

Керівником аналогічного Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України у 2000 році був безпосередньо О. В. Турчинов як депутат Верховної Ради України, керівник відповідного Комітету й Робочої групи з розробки Бюджетного кодексу. Тобто, він особисто і його помічники напевно бути ознайомлені з новою редакцією Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України 2010 року. Крім того, як голова Верховної Ради України, Турчинов знав про проєкт Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо підвищення фінансової самостійності АР Крим та м. Севастополь)", який був прийнятий 15.04.2014 за його участю і передбачав:

– зарахування в повному обсязі до бюджету АР Крим усіх доходів, які сплачуються (перераховуються) на території АР Крим і м. Севастополь;

– надання права місцевій владі визначати видатки на кредитування бюджету в межах надходжень без застосування механізмів вирівнювання, тобто без втручання держави в процес формування бюджетів АР Крим і м. Севастополь;

– можливість здійснення розподілу міжбюджетних трансфертів між бюджетом АР Крим, міським бюджетом м. Севастополь й відповідними місцевими бюджетами.

З урахуванням зазначених змін бюджети АР Крим і м. Севастополь стали збалансованими за дохідною і видатковими частинами без дефіциту (з нульовим трансфертом з державного бюджету).

Тобто, якщо так звана анексія території АР Крим і м. Севастополь на момент прийняття Указу

в.о. Президента України 14.04.2014 р. щодо початку АТО вже відбулася й, починаючи з 18.03.2014 р., робота податкової й казначейської служб на українському півострові була заблокована, то співпраця з такими службами Луганської і Донецької областей ще була можливою.

Положення Закону України від 15.04.2014 р. у сфері фінансово-бюджетної політики й підвищення фінансової самостійності і автономії АР Крим і м. Севастополь доцільно було б розповсюдити на порядок формування місцевих бюджетів Луганської і Донецької областей у переговорах київських органів загальнонаціональної влади з ініціаторами створення Народних республік у межах діючих на той час регіональних і місцевих органів влади.

Те ж саме можна було передбачити і в заходах 2015 року стосовно виконання Мінських угод серпня 2014 року.

Збереження територіальної єдності України за нашими пропозиціями передбачало розповсюдження вихідних положень бюджетного федералізму України як унітарної держави не тільки на Луганську і Донецьку області, а й на решту 22 адміністративні області, які, починаючи з 1999 року, були дотаційними. Так, якщо у 1996 році, лише 11 областей були дотаційними, то у 1997-1998 роках їх кількість збільшилась до 22, тобто в 2 рази.

Після "Революції Гідності" урядові рішення щодо Луганської і Донецької областей готувались на фальсифікованій інформації. Так, протягом 13 років статистичних спостережень Державною службою статистики України (1999- 2012рр.) ці області серед 27 адміністративно-територіальних одиниць республіки (24 області, АР Крим, міста Київ і Севастополь) постійно займали 26-е і 27-е місця в рейтинговій оцінці Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) на єдиній шкалі його виміру.

Але в "Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року", затвердженій Постановою Уряду від 06.08.2014 р. № 385 (за підписом А. Яценюка) місця в рейтингу ІРЛР Луганської і Донецької областей не згадані, а навпаки, зроблено нарікання на більш високі заробітні плати у порівнянні з іншими регіонами держави без врахування жахливої екології і нестерпних умов праці та їхнього вкладу до ВВП країни.

Наведені в "Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року" числові і графічні дані по ІЛРЛ областей України представлені за 2011- 2012 роки без вихідних даних Луганської і Донецької областей, хоча станом на серпень 2014 року це можна було здійснити за статистичними даними 2013 року. Крім того, для покращення "вигляду" України за світовим виміром Індексу людського розвитку (ІЛР) дані 2012 року представлені за підсумками 2012 року (року Другого Майдану) тому, що Україна в Світовому рейтингу ООН показала зниження в рейтингу на 5 позицій (з 78 до 83 місця).

Цинічним популізмом, дрімучістю і примітивністю мислення екс-прем'єра міністра України В. Гройсмана можна вважати урядове рішення 2017 року по плануванню входження України за ІЛР до 50 кращих країн світу в 2020 році проти 88 місця у 2017 році (Розпорядження Уряду від 03.04.2017р. № 275-р). Тобто, за 3 роки необхідно було "здолати" 38 місць – з 88 до 50 – близько 13 позицій кожний рік. Це ж чиновницький маразм!

Антитерористична операція (АТО) проти населення Луганської та Донецької народних республік Українського Донбасу, що були створені 12 та 24 травня 2014 року, була розпочата напередодні позачергових виборів Петра Порошенка 25 травня 2014 року на посаду Президента України. Складається враження, що АТО було розпочато з метою недопущення населення Українського Донбасу до позачергових виборів Президента України.

Під покровом таємного Указу № 405/2014 був організований громадсько- збройний конфлікт між Регіонами і Центром, а потім створений Фінансовий фонд багатьох партнерів для ліквідації його наслідків. Олігархат і крупний бізнес демократів-лібероїдів СІЛА, провідних членів Євросоюзу, Росії і України проявили себе як складові Міжнародного тероризму проти населення своїх країн. Це виникло на базі природи наживи і насильства завдяки використанню англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу.

Військові конфлікти розпочинають багаті як систему оборони своїх інтересів, посилаючи на смерть дітей простих людей; громадянські та міждержавні війни відбуваються в усіх країнах світу як бізнес на крові. Це просто жах!

Поштовхом до громадсько-військового конфлікту Центру з органами влади і населенням Українського Донбасу (лютий-березень 2014 року) стало природне відторгнення національним менталітетом нечесного збагачення причетних до влади та свідоме ігнорування українським чиновництвом соціальної справедливості та адміністративно-кримінальної відповідальності за корупцію. Прискорено-примусова (всупереч еволюційній) українізація російськомовного населення, його матеріальне зубожіння та приниження людської гідності і руйнування історичного минулого стали морально-духовною основою протесту Регіонів проти Центру (Києва). Центр, взявши на озброєння парадигму лукавства, видає світовій спільноті цей конфлікт як війну з Росією-агресором.

Центр знехтував можливістю проведення діалогу з ініціаторами створення народних республік та мешканцями областей протягом квітня-травня

2014 року. Необхідно було терміново обговорити і намітити розробку Регіональних програм людського розвитку Луганської і Донецької областей та їх реалізацію в межах бюджетного федералізму унітарної держави. Методичне забезпечення виконання цих намірів було розроблено ще у 2011 році ДННУ «Академія фінансового управління» і Українським університетом фінансів і міжнародної торгівлі, а сам порядок розробки Регіональних програм людського розвитку містився в Науково-практичному коментарі до Бюджетного кодексу України [14].

Вихід народу з депресії, а держави – з деградації бачиться в реалізації людиноцентриського підходу до організації системної взаємодії Регіонів і Центру. Проєкт Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027рр. вже розроблений під гаслом "Розвиток та єдність, орієнтовані на людину".

Це гасло було першою з 3-х складових мети стратегічного спрямування Державної регіональної політики ще на період до 2020 року, але так і не реалізовано.

Основним напрямами дослідження стратегування Центру і Регіонів України стали:

– розгляд організації взаємодії Центру і Регіонів при розробці Державної і Регіональних стратегій розвитку;

– виявлення тенденцій регіонального людського розвитку адміністративних областей з використанням *національних методик* його вимірювання;

– оцінка передумов становлення бюджетного федералізму унітарної держави;

– розкриття можливостей використання гармонійних пропорцій "Золотого перетину" для досягнення балансу державного і місцевих бюджетів в Зведеному бюджеті України.

Результати дослідження представлені в колективних монографіях Бердянського університету менеджменту і бізнесу МОН України (2020 р.):

1. Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України: колективна монографія / за ред. Антошкіної Л. І., Столярова В. Ф., Фролової Г. І. Київ: Талком, 2020. 471 с.

2. Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія / за ред. Антошкіної Л. І., Рунчевої Н. В., Горячої О. Л. Київ: Талком, 2020. 536 с.

Відповідно до основних напрямів дослідження головною метою було виявлення організаційних недоліків й управлінських промахів в стратегуванні Центру і Регіонів на періоди до 2015, 2020 і 2027 років та обґрунтування рекомендацій та пропозицій щодо їх усунення в контексті забезпечення національної безпеки держави.

Постановка проблеми стратегування і новий менеджмент системної взаємодії Центру і Регіонів. Новий менеджмент системної взаємодії Центру і Регіонів доречно обґрунтовувати з позицій перегляду діючої в Україні моделі ринкової економіки відкритого типу шляхом впровадження доктрини 3-х "С": соціальне прогнозування, соціальне планування і соціальне управління.

Термін «Соціальне планування» вперше вжив Франклін Делано Рузвельт при обґрунтуванні шляхів виходу США з Великої депресії. Надалі в американській соціології це поняття аналізувалось в тісному зв'язку з формами і методами здійснення соціальної політики та забезпечення соціального захисту населення [15].

Після Другої світової війни в розвинутих країнах Заходу соціальне планування починає використовуватися вже як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку та наміченого системоутворювання. Спочатку у Франції, яка розробила свій перший п'ятирічний план на 1947-1953 рр. (План Монне), а потім у Голландії, Великобританії, ФРН, Італії, Японії та у інших країнах світу [16].

Незалежна Україна, навпаки, відмовилася від власного 60-річного досвіду централізованого планового управління народним господарством. Практично всі вчені й фахівці з планової економіки вважали, що план – це закон для обов'язкового виконання і за помилки в плануванні необхідно було нести як соціальну, так і адміністративну відповідальність.

На різних етапах становлення США в якості світового лідера свободи і процвітання американського народу набула актуальності і така форма капіталізму, як народний, а з часом – як інклюзивний. Внутрішньодержавний досвід США стає корисним і для України, особливо при розгляді принципів системної взаємодії Центру і Регіонів в умовах впровадження бюджетного федералізму унітарної держави.

В середині 50-х років минулого століття "народний капіталізм", як успішна американська економічна система, була схвалена Президентом США Дуайтом Ейзенхауером як пропагандистська реклама досягнень в часи холодної війни. Інформаційне агентство США використовувало його на ярмарках, відображаючи США як безкласове суспільство процвітаючих американських робітників на відміну від "рабів" СРСР і Китаю.

Одним з різновидів народного капіталізму була визнана акціонерна власність робітників (англ. ESOP) на власних підприємствах, яка широко використовувалась у Великобританії при Маргарет Тетчер. Але при реалізації у 1985 році "Акту про транспорт", який був націлений на дере-

гулювання і приватизацію муніципальних підприємств, їх акціонери втратили свої акції в процесах їх злиття і поглинання [17].

В той же час характерні особливості Європейської моделі фінансової участі співробітників підприємств (участь у прибутках; частка власності підприємства; володіння акціями) доцільно використати для корекції діючої в Україні англосаксонської моделі ринкової моделі відкритого типу.

В 2005-2006 роках Урядом України було прийнято рішення щодо локалізації Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) на період до 2015 року в якості пілотних проєктів для Українського Донбасу у складі Луганської і Донецької областей та Львівської області.

Пілотні проєкти були призвані адаптувати 15 національних завдань і 33 стратегічних індикатора 7 цілей ЦРТ [18] :

1) Подолання бідності (3 завдання та 5 індикаторів);

2) Забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання та 6 індикаторів);

3) Забезпечення тендерної рівності (2 завдання та 4 індикатора);

4) Зменшення дитячої смертності (1 завдання та 2 індикатора);

5) Поліпшення здоров'я матерів (1 завдання та 2 індикатора);

6) Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/ СНІДУ та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів (2 завдання та 6 індикаторів);

7) Сталий розвиток довкілля (4 завдання та 8 індикаторів).

Досягнення ЦРТ до 2015 року як за пілотними проєктами, так і по Україні в цілому було визнано за найважливіше для консолідації зусиль трьох складових суспільства: влади, бізнесу та громадськості. Але цього не відбулося.

Слід також підкреслити, що невипадковим було визначення на першому місті серед 7 національних ЦРТ цілі «Подолання бідності». Якби органи загальнонаціональної і регіональної влади на засадах соціально адекватного менеджменту забезпечили її поетапне досягнення з 2003 року, то припускаємо, що підстав для конфлікту у 2014 році Центру з Українським Донбасом не сталося.

І знову серед вже національних завдань 17 Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), як і серед національних завдань 7 ЦРТ на першому місті в Україні визначена ціль «Подолання бідності» (3 завдання і 5 індикаторів). Тобто, ситуація в Україні вимагає збереження цільової орієнтації людського розвитку при переході від реалізації ЦРТ на період до 2015 року до досягнення ЦСР на період до 2030 року [19].

Саме завдячуючи реалізації пілотного проєкту «Львівщина-ЦРТ», в уточненій у 2014-2015 роках Регіональній стратегії розвитку області на період 2020 року та у Плані заходів з її реалізації на 2016-2018 роки з'явилась Програма 2 «Якість життя», яка включала 18 стратегічних індикаторів стійкого людського розвитку. Крім того, на виконання Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року (набрав чинності з 1 січня 2006 року) Львівська ОДА і Облрада уклали Угоду з Кабінетом міністрів України щодо виконання Плану заходів відповідно до державних пріоритетів розвитку області.

На жаль, в Українському Донбасі такого не відбулося. Завдання пілотних проєктів «Луганщина-ЦРТ» та «Донеччина-ЦРТ» не були передбачені ні в Програмах і Бюджетах соціально-економічного розвитку Луганської й Донецької областей, ні в загальнонаціональному плані та в державному бюджеті на 2006-2010 роки.

Уряд не спромігся організувати узагальнення і розповсюдження позитивного досвіду Львівщини не тільки на Луганщину та Донеччину, а й на решту регіонів України.

У 2007 р., напередодні світової фінансової кризи 2008-2009 рр., ініціатор створення Економічної ради Кабінету Міністрів України (заступник голови) і Державної Думи України (голова Економічної колегії) д.е.н., професор, чл.-кор. НАН України Олександр Сергійович Ємельянов обґрунтував підвищення ролі держави в розвитку економіки, вважаючи за доцільне:

– регламентувати найвищим державним рішенням Державну програму економічного і соціального розвитку України як плану дій владних структур функціонального, галузевого й регіонального рівнів із залучення суб'єктів ринкової економіки до реалізації загальнонаціональних цілей, задекларованих Президентом України;

– така програма має містити планові орієнтири й завдання з формування макроекономічних показників, основних узагальнених і синтезуючих показників, а також участі в їхньому формуванні галузей і регіонів;

– зобов'язати міністерства, відомства, регіональні адміністрації розробляти щорічно на основі пріоритетів і завдань Державної програми її відповідні галузеві й регіональні розділи.

Під час розробки Державної програми, її галузевих і регіональних розділів необхідно, на його думку, передбачати, насамперед, забезпечення пріоритетних напрямів розвитку джерелами і обсягами фінансування, відповідними трудовими ресурсами, а при її реалізації - залучення приватних підприємств і інвесторів.

Олександр Сергійович пропонував створення в Мінекономрозвитку України і його НДІ галузевих підрозділів, поклавши на них прогнозно-аналітичну роботу й формування завдань для галузевих підрозділів програми як основи формування державних замовлень.

Ємельянов усвідомлював, що деякі чиновники та їхні прибічники сприймуть позицію в частині посилення ролі держави в розвитку економіки вкрай негативно. Одні - через неграмотність і фетиш ринкових гасел, інші - під диктовку різних консультантів та їхніх шефів. Головним аргументом при цьому всі як один висуватимуть тезу про те, що йде «повернення», «реставрація» планової економіки. Тому наостанок він наголосив: *«Шановні колеги! Не бійтеся ринку, а отже й не бійтеся державного управління»* (Ємельянов О. С. Особисто причетний... Ринок України: Історія та проблеми формування в публікаціях, наукових та службових доповідях автора. Видання друге. Київ: НДЕІ, 2012. 576 с.) [20, с. 59].

Наведені мемуарно-аналітичні спогади Олександра Ємельянова у 2012 р. набули ще більшої актуальності після прийняття 03.11.2011 р. Верховною Радою України в першому читанні законопроєкту № 9407 «Про державне стратегічне планування». За ухвалення відповідного рішення проголосували 249 народних депутатів з мінімально необхідних 226. Але остаточна редакція закону не прийнята й донині.

Державне регулювання регіонального людського розвитку в Україні стає можливим завдяки наявним можливостям використання ІРЛР в якості критерія ефективності державної соціально-економічної, інвестиційної, регіональної і екологічної політики. Це забезпечить досягнення єдиних соціальних стандартів і норм життєдіяльності українського народу на усій території суверенної і незалежної держави.

Організація розробки за 3-х – 5-ти та 10-річний термін (з перемінною базою) Національної і Регіональної програм людського розвитку стане органічною складовою соціально адекватного менеджменту узгодження Середньострокових планів пріоритетних дій та Середньострокових державного і місцевих бюджетів із завданнями Державної і Регіональних стратегій розвитку на 2021-2027 рр. та на 2024-2030 рр., а також Планів заходів з їх реалізації у 2021-2023, 2024-2027 та 2028-2030 рр.

До складу Національної програми людського розвитку пропонується включити загальнонаціональні цільові програми та інвестиційні проєкти, які були прийняті в Програмах соціально-економічного розвитку починаючи з 2001 року (за станом виконання та обсягами недофінансування) та ті, які намічено здійснити на період до 2027 та 2030 років. Саме ці програми і проєкти повинні стати системоутворюючими у формуванні доцентровості економіки регіонів до загальнонаціональної економіки.

Фінансування Національної програми людського розвитку спроможні здійснити український олігархат (у своїй промові Е. Макрон любовно назвав олігархів "чемпіонами" бізнесу) та крупний міжнародний і вітчизняний бізнес на засадах соціального партнерства з державою з використанням соціальних облігацій (значний досвід накопичено у Великобританії).

Регіональні програми людського розвитку рекомендується формувати за підпрограмами, які адекватно визначають шість блок-сегментів виміру ІРЛР з використанням 33-х показників-індикаторів на статистичній базі 33-х показників з 2004 року [21]: 1) «Відтворення населення» (5 показників, 4 стимулятори розвитку, 1 дестимулятор); 2) «Соціальне середовище» (6 показників - дестимуляторів розвитку); 3) «Комфортне життя» (6 показників – стимуляторів розвитку); 4) «Добробут» (5 показників, 4 стимулятори розвитку, 1 дестимулятор); 5) «Гідна праця» (6 показників, 3 стимулятори розвитку, 3 дестимулятори розвитку); 6) «Освіта» (5 показників стимуляторів розвитку).

Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку держави і регіонів під гаслом «Українському народу – планомірний людський розвиток» можуть бути визначені за результатами аналізу тенденцій складових ІЛР та ІРЛР за період з 1999 та з 2004 років, їх прогнозно-проєктних значень як стратегічних індикаторів на період до 2027 року та соціальних бачень експертами на період до 2030 року.

Обґрунтування стратегічних і операційних цілей, завдань та індикаторів соціально-економічного розвитку будуть здійснюватись шляхом визначення бажаного за соціальними стандартами рівня ІЛР та ІРЛР. Завдячуючи цьому Державна стратегія і Національні плани пріоритетних дій, Регіональні стратегії і Плани заходів з їх реалізації на періоди до 2027 та 2030 років будуть сформовані на засадах сталого людського розвитку. Його основою стануть невід’ємні права людини на життя та повноцінний розвиток за економічним, соціальним, і екологічним вимірами.

Безумовно, що це буде здійснюватись відповідно до соціальних стандартів і норм, аналогів і еталонів в країнах-членах Європейського Союзу та передбачуваного прогнозування динаміки їх складових в межах відповідних матеріально-фінансових ресурсів (з позицій зменшення негативної динаміки та рівня 11-ти показників-дестимуляторів людського розвитку та збільшення позитивної динаміки та рівня 22-х показників стимуляторів людського розвитку).

На основі людиноцентриського підходу подальшого державотворення в Україні доцільно передбачити випереджаючу (по відношенню до зовнішніх впливів) розробку Державної стратегії збалансованого соціально-економічного розвитку України та Національного плану дій з досягнення завдань Цілей Сталого Розвитку на періоди до 2027 та 2030 років.

Орієнтація на людиноцентриський підхід забезпечить доопрацювання та впровадження Державної стратегії загальнонаціональних реформ за основними складовими людського розвитку – освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги та захисту населення, що буде сприяти прискоренню встановлення та розбудови миру в східних регіонах України.

Виходячи зі стисло розглянутих характеристик та напрямів вирішення проблеми за предметом і об'єктом аналітичного дослідження, його задумом є обґрунтування можливостей та доцільності використання Методики вимірювання регіонального людського розвитку 2012 року для стратегічного планування людського розвитку в регіонах України в узгодженості з адаптованими національними завданнями досягнення Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року.

Досягнення поставленого задуму буде сприяти визначенню заходів щодо уточнення *кумовсько-корупційно-рейдерської моделі українського варіанту англо-саксонської моделі* ринкової економіки до моделі соціально-орієнтованої ринкової економіки згідно положень Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) та Конституції України (1996 р.) за прикладом Китайської народної республіки та Швеції, які побудували ринковий соціалізм і ввійшли до складу розвинутих країн світу.

Напроти, Україна, проголосивши шлях побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки, насправді пішла ліберально-капіталістичним шляхом, який призвів до соціальної стратифікації населення, а в Українському Донбасі – до соціальної експлюзії (розмежування груп населення з нерівними можливостями); соціальної мімікрії (приховування з метою виживання істинної системи ціннісних орієнтацій та справжніх намірів); соціальної поляризації (високого рівня економічної і соціальної нерівності) [15, с. 340, 341, 343].

Проблеми менеджменту стратегування Центру і Регіонів України полягають у відсутності Планового кодексу України наряду з Бюджетним і Податковим. Плановий кодекс повинен базуватись на положеннях Соціально-адекватного менеджменту і включати регламент розробки Стратегій розвитку: довгострокових (на 21-28 років); перспективних (на 14-21 рік); середньострокових (7-14 років); короткострокових (3-7 років).

Плани заходів з реалізації Стратегій розвитку будуть складатися з етапів в 3 і 4 роки.

Плановий кодекс України повинен також включати регламент розробки щорічних Послань Президента України до Верховної Ради у відповідності з Програмою Президента на 5 років. Теж саме стосується і Плану дій Уряду та його Звітів перед Верховною Радою України як парламентсько-президентської республіки.

Плановий кодекс України буде визначати права і відповідальність Центральних і Регіональних органів виконавчої влади та посадових осіб за обґрунтованість і невиконання державних рішень за їх повнотою та у часі. Необхідно також розробити Методичне забезпечення, підкріплене правовими нормами в контексті соціальної, адміністративної і кримінальної відповідальності за підготовку і реалізацію державних рішень.

Соціально-адекватний менеджмент, за енциклопедією, є високоефективною моделлю управління, що зорієнтована у майбутнє, адаптована до функціонування у конкретній соціальній системі з максимальним використанням її соціально-економічного і психокультурного потенціалів та слугує інструментом узгодження управлінських зусиль загальнонаціональної і регіональної влади [15].

Така модель спрямовує управлінські впливи переважно в площину самоорганізаційних процесів, на всіх рівнях управління співвідноситься з найважливішими ментальними характеристиками соціуму та його регіональними складовими.

Оцінювання ступеня адекватності системи управління соціальним умовам має здійснюватися на національному рівні за наступними основними критеріями [15]:

– спроможність керуючої системи забезпечувати і підтримувати рівновагу між домінуючими цілями в суспільстві та прийнятими способами їх досягнення;

– наявність відкритої соціальної структури;

– адекватність менеджменту національному характеру;

– спроможність створити такий соціальний і економічний порядок, що забезпечить нормальне існування суспільного організму;

– відповідність застосовуваних методів управління основним механізмом реалізації владних відносин;

– конструктивність впливу на процеси соціального розшарування.

На регіональному рівні менеджмент буде визнаним соціально адекватним, якщо він буде спроможний [15]:

– зняти суперечності між передовими ринковими методами господарювання і застарілими механізмами управління на підвідомчій території;

– забезпечити об'єктивність, повноту та оперативність циркулюючої інформації між різними рівнями державного управління і регулювання;

– раціональність організації апарату управління й управлінської праці;

– урахування соціальних запитів і думок у процесах підготовки і реалізації управлінських рішень;

– забезпечити професійну компетентність і відповідальність менеджерів в соціальний діалогах.

Соціально адекватніш менеджмент може бути ефективним тільки у разі своєї адекватності цілям і задачам суспільного розвитку та соціальній теорії і практики України.

Стратегування взаємодії Центру і Регіонів, як єдиної органічної, динамічної і цілісної системи на основі гармонійних пропорцій "Золотого перетину" в балансі державних і місцевих частин зведеного бюджету, забезпечить благий образ вільної самостійної республіки – держави Україна.

Література

1. Столяров В. Ф., Шинкарук О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003-2013; 2017-2027): частина 1 – Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2 (56). С. 229-256.

2. Столяров В. Ф., Шинкарук О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003-2013; 2017-2027): частина 2 – Парадигма людяності, гармонії та місії регіону/ Економічний вісник Донбасу. 2019. № 3 (57). С. 241-281.

3. Китайский государственный капитализм – угроза для США и всего мира. URL: https://kontinentusa.com/kitayskii-gosudarstvennyi-kapitalism-ugroza-dlya-usa-i-vsego-mira/.

4. Wikipedia. 2021. Большая семерка. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki.

5. Выступление Эммануэля Макрона на совещании французских послов. URL: https://hvylya.net/analytics/geopolitics/vystuplenie-jemmanujelja-makrona-na-soveshhanii-francuzskih-poslov.html.

6. Клаус Шваб, Тьерри Маллере COVID-19: Великая перезагрузка. Всемирный Экономический Форум 2020. Женева Швейцария.

7. Wikipedia 2021. Инклюзивный капитализм. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki.

8. Так называемый инклюзивный капитализм – совместный проект Ротшильдов и папи римского.

9. Столяров В .Ф., Шинкарук О.В Провідні складові механізму державного управління «Життя по-новому»(в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 2 (26). С. 131-140.

10. Столяров В.Ф., Шинкарюк О. В. Науково-освітянське забезпечення механізму державного управління «Життя по-новому»(в умовах децентралізації влади). *Вісник економічної науки України*. 2014. № 3(27). С. 113-126.

11. "Ми больше не будем": США разочаровались в цветних революциях.

12. Міжнародний тероризм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki.

13. Державний тероризм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki.

14. Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України / кол.авт..; заг. ред. Ф. О. Ярошенка; від. вик. наук. ред. В. Ф. Столярова. – 2-е вид., доп. та перероб. Київ: Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. 560 с.

15. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія "Енциклопедія ерудита").

16. Економічний словник-довідник : ра ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Мочерного. Київ: Феміна, 1995. 368 с.

17. Акционерная собственность работников. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/.

18. Цілі розвитку тисячоліття «Україна – 2010». Національна доповідь. Київ: Міністерство економіки України, 2010. 108 с.

19. Цілі сталого розвитку «Україна – 2030». Національна доповідь. Київ: Міністерство економіки України, 2017. 174 с.

20. Ємельянов О. С. Особисто причетний... Ринок України: Історія та проблеми формування в публікаціях, наукових та службових доповідях автора. Видання друге. Київ: НДЕІ, 2012. 576 с.

21. Методика вимірювання регіонального людського розвитку / Рішення Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 р. № 123-м.

Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В., Столярова В. В. Системна взаємодія Центру і Регіонів України (основи національно-цивілізаційної безпеки)

У статті поставлена і вирішена проблема досягнення узгодженої взаємодії Центру і Регіонів як єдиної, органічної і динамічної системи суверенної самостійної держави. Розглянуті сучасні підходи ліберальних і планових принципів виходу з чиновницько-корупційного свавілля та термінова реанімація з інтенсивним відродженням господарської та життєвої діяльності України, яка цілеспрямовано руйнується під зовнішнім впливом.

Розкрито основні положення доповіді Президента Франції Еммануеля Макрона в серпні 2019 року щодо Великого перелому у Європейських і світових цивілізаційних процесах. Представлено основні ідеї і напрями Плану Великого Перезавантаження та здійснення четвертої промислової революції червня 2020 року Давоського Всесвітнього Економічного Форуму.

Наведена змістовна хронологія формування організаційного механізму впровадження інклюзивного капіталізму, його керівного і кадрового забезпечення. Розглянуто рівнозначність принципів гомеостазу економічних і біологічних систем шляхом зіставлення відновлення живучості світової мережевої економіки і морських біологічних систем (на прикладі спрутавампіра).

Узагальнено ознаки міжнародного та державного тероризму в Україні. Обґрунтовано необхідність зміни англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу на соціально-орієнтовану з використанням доктрини трьох "С": соціальне прогнозування, соціальне планування і соціальне управління. Запропоновано використати досвіду США і Великобританії стосовно соціального планування і європейської фінансової моделі народного капіталізму.

На основі пропозицій О. С. Ємельянова щодо підвищення ролі Центру у взаємодії з Регіонами рекомендується розробляти Національну і Регіональні програми людського розвитку. Пропонується розробити Плановий кодекс України на положеннях моделі соціально-адекватного менеджменту з енциклопедичними критеріями їх використання на національному та регіональних рівнях державного управління.

Ключові слова: менеджмент стратегування, ліберальна і планова економіка, народний і інклюзивний капіталізм, міжнародний та державний тероризм, бюджетний федералізм, регіональний людський розвиток, геополітична напруженість, спрут-вампір, гегемон свободи.

Stolyarov V. F., Shinkaryuk O. V., Stolyarova V. V. Systemic Interaction of Center and Regions in Ukraine (Basics of National-Civilizational Security)

The article poses and solves the problem of achieving coordinated interaction between the Center and the Regions as a single, organic and dynamic system of a sovereign independent state. Modern approaches of liberal and planned principles of overcoming bureaucratic and corrupt arbitrariness and urgent resuscitation with intensive revival of economic and vital activity of Ukraine, which is purposefully destroyed under external influence, are considered.

The main provisions of the report of the President of France Emmanuel Macron in August 2019 on the Great Fracture in European and world civilization processes are revealed. The main ideas and directions of the Plan of the Great Reset and implementation of the fourth industrial revolution of June 2020 of the Davos World Economic Forum are presented.

A meaningful chronology of the formation of the organizational mechanism for the introduction of inclusive capitalism and its management and staffing is given. The equivalence of the principles of homeostasis of economic and biological systems is considered by comparing the restoration of the viability of the global network economy and marine biological systems (on the example of a vampire octopus).

Generalized signs of international and state terrorism in Ukraine. The necessity to change the Anglo-Saxon model of open market economy to socially oriented one using the doctrine of 3 "S": social forecasting, social planning and social management is substantiated. It is proposed to use the experience of the United States and Great Britain on social planning and the European financial model of people's capitalism.

Based on the proposals of Emelyanov O. S. to enhance the role of the Center in cooperation with the Regions, it is recommended to develop National and Regional Human Development Programs. It is proposed to develop a Planning Code of Ukraine based on the provisions of the model of socially adequate management with encyclopedic criteria for their use at the national and regional levels of government.

Keywords: strategic management, liberal and planned economy, people's and inclusive capitalism, international and state terrorism, budget federalism, regional human development, geopolitical tensions, octopus-vampire, hegemon of freedom.

В. Ф. Столяров
академік АЕН України
доктор економічних наук, професор

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОНБАСУ[1]

(хроніка альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 2014–2019 рр.)

Частина 1. Загальна характеристика викликів державності і напрямів їх подолання

Я не знаю, зачем,
И кому это нужно,
Кто послал их на смерть
Недрожавшей рукой.
Только так беспощадно,
Да слов и не нужно,
Опустили их в вечный,
В Вечный покой.

И никто не додумался
Просто стать на колени
И сказать этим мальчикам,
Что в бездарной стране
Даже светлые подвиги –
Это только ступени
В бесконечные пропасти
К недоступной весне.

З пісень Валерія Ободзинського
на слова Олександра Вертинського*

Вступ: актуальність теми і постановка проблеми дослідження. В публічних дебатах 19 квітня 2019 р. діючого на той час позачергово обраного п'ятого Президента України Порошенка Петра Олексійовича і кандидата на цей пост, майбутнього шостого Президента України Зеленського Володимира Олександровича на Республіканському стадіоні в Києві була «відпрацьована» мізансцена їхнього становлення на коліна перед українськими виборцями. Різниця в її виконанні полягла в тому, що Порошенко став на коліна обличчям до учасників АТО, серед яких були й інваліди, а Зеленський став на коліна у протилежному напрямі – обличчям до глядачів. Серед глядачів були й ті, хто прийме участь у продовженні громадсько-збройного конфлікту на Українському Донбасі, або у масовках і маніфестаціях на підконтрольній території України проти встановлення миру під гаслами «Ні – розведенню військ» та «Ні – капітуляції».

Відомо, що у прямому значенні капітуляція – «це припинення збройного опору й здача переможцеві на певних умовах», а у переносному визначенні капітуляція – «це відмова від боротьби, визнання безсилля перед ким-, чим-небудь» [1, с. 95].

Масовки і маніфестації під гаслом «Ні – капітуляції» відбуваються майже щотижня, незважаючи на всі обіцянки припинити взаємні обстріли і повернути полонених за формулою «всіх на всіх». Це є постійною надією українського народу та міжнародних спостерігачів ОБСЄ і країн Нормандської четвірки.

Порошенко у своїй інавгураційній промові 7 червня 2014 р., звертаючись до населення Українського Донбасу, наголошував: «Дорогие наши братья и сёстры, сограждане!» – *(чомусь на недержавній мові)* – «Многие из вас уже успели ощутить на себе «прелести» правления террористов. Они, помимо мародёрства и издевательства над мирными гражданами, привели и без того кризисную экономику региона на грань полной катастрофы. Но мы ни при каких обстоятельствах не оставим вас в беде» – (*АТО відбувалася вже два місяці і тому незрозуміло, хто є терористами: ополченці чи бійці добровольчих каральних батальйонів олігархів, які вже були непотрібні для масовок у Києві, чи, може, представники партії Регіонів минулої влади, в лавах якої у свій час перебував і сам Петро Олексійович, один з її засновників*).

[1] Надруковано: Столяров В. Ф. Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(хроніка альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 2014–2019 рр.).* Частина 1. Загальна характеристика викликів державності і напрямів їх подолання. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2(60). С. 238-246. URL: http://www.evd-journal.org/download/2020/2(60)/26-Stolyarov.pdf.

* Романс «То, что я должен сказать» написаний Олександром Миколайовичем Вертинським невдовзі після Жовтневої Революції 1917 р. в Росії, у військах якої напередодні громадянської війни 1918–1920 рр. знаходилося біля мільйона українців. Одесит Валерій Володимирович Ободзинський включив цей романс до свого репертуару пісень після введення радянських військ на територію Афганістану.

«Всенародные выборы президента поставили жирный крест на мифе о якобы нелегитимной киевской власти» – (*А як бути з питанням, чому населення непідконтрольної території Українського Донбасу не брало участь у голосування?!*).

«С чем я, как президент, приеду к вам в самое ближайшее время? С миром. С проєктом децентрализации власти. С гарантией свободного использования в вашем регионе русского языка. С твёрдым намерением не делить украинцев на правильных и неправильных. С уважительным отношением к специфике регионов. К праву местных громад на свои нюансы в вопросах исторической памяти, пантеона героев, религиозных традиций. С проєктом программы по экономической реконструкции Донбасса».

Особливо необхідно в його промові відмітити наголос, що «Україна була, є і буде унітарною державою. Марення про федералізацію не має ґрунту в Україні» [2].

Але альтернативним варіантом цього твердження на той час був обґрунтований вітчизняними вченими ще в 2011 р. розгляд України як унітарної держави з бюджетним федералізмом. Цей варіант передбачав розробку й реалізацію Національної й Регіональної програм людського розвитку в межах складових частин консолідованого, зведеного бюджету держави (державного й місцевих бюджетів) на соціально-економічний розвиток регіонів і держави в цілому. Мова не йшла про федеративний устрій унітарної держави з правовим статусом регіонів у громадському житті, а про *бюджетний федералізм*, положення якого вивчалися в економічних університетах і вдосконалювалися в дисертаційних дослідженнях наукових установ [3].

Новий методологічний підхід механізму державотворення в умовах бюджетного федералізму України, як соціальної держави згідно Конституції, був забезпечений діючими (на початок 2004 р.) Законами України: «Про місцеве самоврядування в Україні» (від 21.05.1997 р. № 280), «Про місцеві державні адміністрації» (від 09.04.1999 р. № 586), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (від 05.10.2000 р. № 2017).

Необхідно було тільки прийняти обґрунтовані зміни до Бюджетного кодексу України, які підготовили у 2011 р. на замовлення Міністерства Фінансів України: Український державний університет фінансів і міжнародної торгівлі та Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління» (з можливим уточненням на початок 2014 р.).

Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого у 2010 р. Бюджетного кодексу України, які стисло викладені в Науково-практичному коментарі, визначали:

– напрями сталого розвитку людства, які виражені у девізі ЕКСПО-2005 «Мудрість природи» (Матриця природи; Мистецтво життя; Розвиток екоспільнот);

– систему національних цінностей і моральних засад різноманітних індивідуальних особливостей населення кожного регіону;

– складові людського розвитку на національному рівні і на рівні регіонів, які виступають ознаками класифікації підпрограм Національної і Регіональних програм людського розвитку;

– цільові показники соціально-економічного розвитку регіону і національного господарства в цілому: рівень життя, стандарт життя, якість життя;

– сутність та зміст структурно-відтворювального підходу до розмежування видаткових повноважень центральних, регіональних і місцевих органів влади в соціально-економічних процесах адміністративно-територіальних утворень;

– властивості регіональних фінансів як економічної категорії;

– класифікацію територіальних відтворювальних процесів;

– рекомендації до узагальнених коментарів відповідних глав і розділів Бюджетного кодексу України 2010 року щодо забезпечення планування і фінансування людського розвитку.

Указаний альтернативний варіант державного рішення стосовно стратегічного соціального планування людського розвитку в умовах підвищення фінансової самостійності регіонів 2011 р. випереджаючи розкрив положення інаугураційної промови Порошенка 2014 р. про те, що **«найцінніше – не гроші, не заводи та підприємства, а "людський капітал", який має Україна».**

Але, на жаль, наступні події засвідчили, що в становленні громадянського суспільства «людський капітал» України має цінність в основному як електорат. Так, 29 жовтня 2017 р. відбулися перші вибори у 201-й Об'єднаній територіальній громаді (ОТГ). Газета «Вечірні Вісті» (Спецпроєкт № 7, листопад 2017 р.) сповістила, що партія «Батьківщина» Юлії Тимошенко здобула впевнену перемогу, отримавши понад 920 депутатських мандатів (29% від усіх депутатів, обраних від партій). Найближчий суперник «Батьківщини» – партія «Солідарність» Петра Порошенка – значно програла, взявши 657 мандатів (21%).

Напроти, партійна газета «Солідарність» (листопад 2017 р.) констатувала, що на цих виборах партія «Блок Петра Порошенка «Солідарність»» отримала переконливу перемогу, діставши під гаслами підтримки децентралізації найбільшу

електоральну підтримку по всій Україні (в розрізі Голів ОТГ, міських рад, сільських і селищних рад).

Вибачте, але як зрозуміти, яка з цих партій вводить в оману український народ? Хто краще забезпечить соціальну злагоду? А де реальні справи або обґрунтовані наміри щодо програм створення національних точок економічного зростання в громадах?!

Тепер вже партія «Слуга Народу» вважає децентралізацію завершеною завдяки спільним зусиллям Президента України Зеленського, Уряду і депутатів фракції «Слуга Народу» у Верховній Раді України та яку до цього не змогли провести інші партії три десятки років.

Загальнополітичне видання «Слуга Народу» (№4/4, червень-липень 2020 р.) наголошує: «Реформу децентралізації ще потрібно відобразити в Конституції. Ми сподіваємося зробити це до кінця 2020 року». Але місцеві вибори в жовтні цього року вже відбудуться у нових адміністративних одиницях.

Наявне бажання створення вертикалі влади, яка буде діяти за формулою: «гроші – влада – приріст грошей». Для цього потрібна тільки підтримка електорату, начебто з поверненням йому давніх традицій самоврядування.

А де обґрунтування перерозподілу компетенції і повноважень, структури і функцій районних і обласних рад і державних адміністрацій, обіцяні ще у 2014 р. соціальні і екологічні стандарти і нормативи, фінансові нормативи бюджетної забезпеченості повноважень громад, порядок досягнення збалансованості місцевих бюджетів?

Зрозуміло, що все це «буде потім», а значить НІКОЛИ! Популістам і невігластам (рос. невежам) необхідно населення після знищення історичних місцевих традицій та геральдики районів тільки як електорат. Кінцевим результатом створення ОТГ стане феодально-олігархічна система влади.

За своєю суттю і змістом децентралізація влади – це і є впровадження бюджетної федералізації з одночасним підвищенням фінансової самодостатності місцевих рад і регіонів. Якби Порошенко з його генетично обумовленим могутнім талантом діловара міжнародного масштабу взяв на озброєння вітчизняні положення бюджетного федералізму, а не викривлену англосаксонську модель вільного ринку (*за порадами позаштатного радника Олександра Пасхавера, який, будучи радником ще Ющенка, багато років надійно й ефективно освоював гранти Світового Банку для України як громадянин США*), то в Україні за роки його президентства був би створений середній клас (до 30%) і практично подолана бідність населення.

Подолання бідності було першою з семи адаптованих Україною Цілей Розвиту Тисячоліття (ЦРТ) на період до 2015 року, визначених світовою спільнотою у 2000 р. При таких соціальних результатах взагалі б не відбулися місцеві референдуми окремих районів Луганської і Донецької областей на початку 2014 р. з мріями отримання зарплат і пенсій, як в анексованому Російською Федерацією українському півострові Крим (на противагу обіцяним в м. Києві європейського рівня зарплат і пенсій). Навпаки, життєвий рівень населення Українського Донбасу, як і всієї України, значно погіршився.

Прийняття Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на наступні 15 років відбулось на Саміті ООН з Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року, який відбувся у Нью Йорку в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 р.

Президент України Петро Порошенко, виступаючи на цьому Саміті ООН, зазначав, що «**заради досягнення Цілей Сталого Розвитку на національному рівні Україна здійснюватиме нові програми і проєкти, які на практиці забезпечать макроекономічну стабільність, екологічний баланс та соціальну згуртованість. ЦСР служитимуть в якості загальної основи для подальших перетворень в Україні**» [4].

Але, нажаль, цей намір Президента не був реалізований ані Урядом України, ані Блоком Петра Порошенка «Солідарність» у Парламенті. У виборах до Верховної Ради України IX скликання передвиборчі програми Петра Порошенка «Українська влада: вчора та сьогодні», «Європейська солідарність» та «Українська стратегія В. Гройсмана» не містили жодного положення щодо цих намірів, не кажучи вже про відповідні розрахунки.

В Державній цільовій програмі відновлення та розбудови миру в східних регіонах України відмічено, що під час її реалізації братимуться до уваги положення Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна 2030» (Постанова Уряду від 13.12.20017 р. № 1071). Явне розходження намірів, обіцянок і справ. Положення цієї Національної доповіді повинні були стати основою Програми, а не «братися до уваги» при реалізації [5].

Прийняття світовою спільнотою наступних після 2015 р. 17 ЦСР на період до 2030 року засвідчило подальшу координацію процесів глобалізації, які призводять до поглиблення стратифікації населення: економічної (за доходами), соціальної (за класами – вищими й нижчими), політичної (за причетністю до влади). І знову, на першому місці – ціль «подолання бідності» (див. таблицю, яка складена за матеріалами [6; 7]).

В преамбулі «Цілі 1 "Подолання бідності"» Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна 2030» наголошено: «**Бідність визначається як**

неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу. До бідних верств суспільства належать ті, хто не з власної волі позбавлені необхідного: нормального житла, їжі, одягу, можливості здобувати освіту та лікуватися. Крім того, бідність – це ще страх перед майбутнім, обумовлений непевністю людини у своїх можливостях. Подолання бідності є ключовим завданням суспільного розвитку» [7].

Таблиця

Характеристика Цілі «Подолання бідності» в системі ЦРТ до 2015 р. і в системі ЦСР до 2030 р.

Цілі Розвитку Тисячоліття 2001–2015		**Цілі Сталого Розвитку 2016–2030**				
Завдання ЦРТ	**Індикатор ЦРТ**	**Завдання ЦСР**	**Індикатор ЦСР**	**Дезагрегування**	**Цільові значення**	**Індикатори Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР)**
Завдання 1.А: Ліквідувати до 2015 р. бідність за критерієм 5 дол. США на добу за ПКС	1.1. Частка населення, чиє добове споживання є нижчим 5 дол. США на добу за ПКС, %	1.1. Скоротити в 4 рази рівень бідності, зокрема шляхом ліквідації її крайніх форм	1.1.1. Частка населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижче від фактичного (розрахункового) прожиткового мінімуму, %	• За віком (до 18 років, 18-34 роки, 35-59 років, понад 60 років) • За статтю • За наявністю дітей у домогосподарстві	2015 – 58,3 2020 – 30,0 2025 – 20,0 2030 – 15,0	**Блок 4. Добробут** 4.1. Рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня), %. 4.2. Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість, %. 4.3. Кількість мінімальних продуктових кошиків, які можна придбати за середньодушовий дохід. 4.4. Валовий регіональний продукт (на 1 особу). 4.5. Питома вага домогосподарств, які мають всі товари тривалого користування базового набору (телевізор, холодильник, пральна машина), %
			1.1.2. Частка осіб, добове споживання яких є нижче 5,05 дол. США за ПКС, %		2015 – 2,2 2020 – 0,5 2025 – 0,0 2030 – 0,0	
Завдання 1.В: Скоротити питому вагу бідного населення (за національним критерієм бідності) до 25% за рахунок зменшення чисельності бідних серед дітей та працюючих	1.2. Частка бідного населення за національним критерієм, %. 1.3. Частка бідних серед дітей, %. 1.4. Частка бідних серед працюючих осіб, %	1.2. Збільшити охоплення бідного населення адресними програмами соціальної підтримки	1.2.1. Частка бідних, які охоплені державною соціальною підтримкою, у загальній чисельності бідного населення, %	• За віком (до 18 років, 18-34 роки, 35-59 років, понад 60 років) • За статтю • За наявністю дітей у домогосподарстві	2014 – 56,3 2020 – 65,0 2025 – 75,0 2030 – 85,0	
Завдання 1.С: Зменшити в десять разів до 2015 р. питому вагу населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму	1.5. Частка населення, чиє споживання є нижчим рівня фактичного прожиткового мінімуму, %	1.3. Підвищити життєстійкість соціально вразливих верств	1.3.1. Співвідношення рівнів бідності домогосподарств з дітьми та домогосподарств без дітей, рази	• За типом місцевості проживання (м/с) • За статтю голови домогосподарства	2015 – 1,77 2020 – 1,60 2025 – 1,40 2030 – 1,27	
			1.3.2. Частка витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств, %	• За типом місцевості проживання (міська / сільська)	2015 – 54,6 2020 – 50,0 2025 – 40,0 2030 – 30,0	

В своєму виступі при інавгурації 20 травня 2019 р. Зеленський запевнив: **«Без вагань готовий втратити свою посаду, щоб тільки настав мир. Не втрачаючи наших територій. Не ми почали цю війну, але нам цю війну закінчувати».** Черговий шостий президент України Зеленський підкреслив: **«Донбас – це наша українська земля, де ми втратили найголовніше: це – люди. И сегодня мы должны возвращать их сознание. Вот что мы потеряли. За эти годы власть не сделала ничего, чтобы они чувствовали себя украинцами. Знали, они – не чужие, они наши, они украинцы»** *(виступ на змішаній російсько-українській мові)* [8].

Але, на жаль, в державних рішеннях 2014–2017 рр. щодо Українського Донбасу проглядається недостатня, в деяких випадках повна відсутність комплексного соціально-економічного аналізу дійсності і наукової обґрунтованості соціально-економічної, регіонально-екологічної та інноваційно-інвестиційної політики, а також механізмів їх реалізації у Стратегіях, Програмах, Проєктах і Планах.

Державні рішення повинні були б базуватися на відповідальних, чесних і об'єктивних оцінках життєдіяльності населення «до» і «після» «Революції Гідності» (листопад 2013 – лютий 2014 рр.), яка була визнана загальнонаціональною владою (населення ж, регіональні і місцеві органи влади окремих районів Луганської і Донецької областей вважають її державним переворотом).

Новою президентською раттю окремі, непідконтрольні загальнонаціональній владі території Луганської і Донецької областей з українським на-

селенням бачаться в соціально-економічній єдності з населенням усіх регіонів України, як суверенної, незалежної, правової, соціальної та унітарної держави в межах міжнародно визнаних державних кордонів 2013 року з Російською Федерацією.

Державне регулювання соціального та економічного відновлення Луганської й Донецької областей в органічній єдності з усіма регіонами України передбачає впровадження принципово нових методологічних підходів досягнення соціальної цілісності на засадах системи національних цінностей з врахуванням різноманітних особливостей населення кожної місцевості та його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини та етнічних цінностей, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та територіальної єдності.

В національній доповіді НАН України у 2015 р. «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» визначено: «**Донбас – це специфічна соціокультурна спільність, що виникла як синтез сукупності процесів (економічних, політичних і культурних), ні один з яких не може трактуватись як абсолютна детермінанта. В її основі лежить синтез двох головних (російської і української) і цілого ряду інших культур, який має не призводити до кризи будь-якої з її складових, а навпаки, як найбільше відкривати її внутрішній потенціал**» [9].

Активно налаштована україномовна меншість, з одного боку, та патріотична, але пасивна російськомовна більшість, з іншого боку, повинні переосмислити передумови виникнення та результати громадсько-військового конфлікту на Українському Донбасі у 2014–2019 рр. і усвідомити те, що у соціальній державі якість соціально-економічних зв’язків передбачає органічну єдність в різноманітності складових національної системи цінностей. Ідеологія прискорено-примусової українізації російськомовної більшості шляхом організації загальнонаціональними органами влади каральних експедицій добровольчих батальйонів олігархів, створених на основі русофобії у 2014 р., не привела до миру на протязі 2014–2019 рр.

Склалося враження, що завдяки узгодженості інтересів і зусиль окремих представників центральних органів влади, силових структур і олігархату США, Російської Федерації і України, а також керівництва деяких країн-членів ЄС, Український Донбас під гаслами «свободи і демократії» перетворений в полігон Міжнародного геополітичного бізнесу. Життєдіяльність населення Луганської і Донецької областей та й України в цілому перетворено в керований хаос, в якому правлять обман і брехня, популізм і невігластво, хабарництво і грабіж.

Людське життя знецінено, діти, молодь та людські внутрішні органи стали об'єктами купівлі-продажу. Такі соціальні хвороби як наркоманія, проституція, бомжування, толерантність, суїцид проявляються в безглуздості, сваволі, мародерстві, ігноруванні честі і гідності людей. Диктаторські та феодально-олігархічні форми правління завжди закінчуються смутами і громадянською війною.

Україна, як держава, поступово перетворюється на сферу бізнес-діяльності національних і міжнародних бандитів і олігархів. Діюча система і механізми державотворення не базуються на соціальних передбаченнях, настановах і порадах, рекомендаціях і пропозиціях професіональних фахівців вітчизняної науки гуманітарної, економічної і екологічної спрямованості, а охоплені корупцією і рейдерством під наглядом зовнішніх кукловодів.

Вітчизняні фахівці, як правило, ігноруються. Перевага надається англо-саксонським консультантам та експертам, а також обраними кукловодами «агентами впливу», які плідно освоюють закордонні гранти або фінансові та матеріальні ресурси так званої «технічної допомоги» в розвитку «свободи і демократії».

Вітчизняні науково-дослідні інститути економіки, фінансів, розміщення та розвитку продуктивних сил, міжнародної економіки і міжнародних фінансів, національної безпеки і взаємодій з Російською Федерацією знищені, незважаючи на великий досвід та належний професійний рівень роботи в плановій економіці та в перехідний період народного господарства до ринкових умов господарювання.

Визначивши в своїй промові при інавгурації характеристики **українців як переселенців, заробітчан та борців з бідністю, які змушені втрачати власну гідність,** Зеленський з оптимізмом запевнив: «Ми все це подолаємо! Бо кожен з нас – українець. Ми всі – українці... Не існує більших чи менших, правильних чи неправильних. І ми маємо бути єдині. Адже тільки тоді – ми сильні.»

Саме наведені в інавгураційних промовах твердження про українців як Порошенка, так і Зеленського надали підстави для формулювання предмету і об’єкту, мети і завдань гносеологічного дослідження, сутності та змісту проблеми, теоретичної і робочої гіпотез її вирішення.

Український народ як частина слов'янської цивілізації, виконуючи планетарну місію по використанню законів природи в управлінні суспільством і розвиваючи моральні традиції французького гуманізму епохи Відродження і Просвіти, спроможний реалізувати власнообґрунтований євроінтеграційний проєкт з використанням людиноцентристського підходу до стратегічного соціально-

економічного планування людського розвитку в Українському Донбасі одночасно з усіма регіонами нашої та сусідніх держав.

Використовуючи ідеї і положення Бюджетного федералізму унітарної держави та Соціально адекватного менеджменту, Концепції людського розвитку та Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, центральні органи виконавчої влади, парламент і президент призвані забезпечити соціально-економічне відновлення Луганської і Донецької областей. Необхідно забезпечити органічну єдність україномовного та російськомовного населення підконтрольної та непідконтрольної частини Українського Донбасу між собою та регіонами України і сусідніх держав.

Соціологічна енциклопедія, розглядаючи гармонію соціальну, наголошує, що «**гармонійними вважають зв'язки, яким притаманні: узгоджена єдність елементів, що дає змогу кожному з них якнайповніше виявити свою індивідуальність; симетрія, або домірна рівновага; наявність функціонального ритму; здатність до стійкого розвитку. Соціальну систему вважають гармонійною, коли кожен з її елементів як свою передумову передбачає наявність інших, а їх взаємодія породжує соціальну синергію. Якісні зміни такої системи характеризуються наступністю та переважанням еволюційних форм переходу над революційним**» [10].

Базуючись на теорії соціальних систем, вчені і фахівці Інституту економіки промисловості НАН України (м. Донецьк – м. Київ) підкреслюють: **«Відновлений та розбудований мир на сході України – це відсутність протистояння, конфліктів, протестів завдяки створенню умов їх попередження та виникнення. Умовами його створення є: високий рівень та якість життя більшості населення країни; низька частка бідного населення; низький рівень безробіття; високий рівень інформаційної та кримінальної безпеки; подолання соціальної нерівності; довіра населення до влади; низький рівень корупції; наявність патріотичної національної еліти тощо»** [11].

Досягнення миру на сході України та подолання бідності населення не тільки Луганської та Донецької областей, а й на території всієї держави об'єктивно вимагають дій майбутнього Президента України під гаслом «Слово і Справа!».

Висновок. Головним викликом державності України як суверенної, незалежної, правової, соціальної і унітарної держави стало відновлення та розбудова Миру в східних регіонах. Впровадження англо-саксонської моделі ринкової економіки призвело до порушень Конституції України, тому внутрішнім підґрунтям «Революції гідності» стала об'єктивна необхідність переходу до стратегічного соціального планування людського розвитку регіонів та держави в цілому.

Передумовою виникнення громадсько-військового конфлікту в Луганській і Донецькій областях стала соціальна стратифікація населення, його бідність та втрата духовних засад. Життєдіяльність українського Донбасу була доведена до матеріального та морального зубожіння населення, перетворення його території в довготривалий полігон Міжнародного геополітичного бізнесу.

Основні напрями подолання сучасних викликів були визначені в інавгураційних промовах позачергово обраного п'ятого Президента України П.О. Порошенка та обраного за чергою шостого Президента України В.О. Зеленського. Стратегічні і середньо-строкові цілі напрямів подолання викликів державності доцільно визначати в соціально-економічній політиці, програмах діяльності Уряду і законах ВРУ України.

Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу бачиться в розробці національної і регіональних програм людського розвитку держави та усіх регіонів України, а Луганської і Донецької областей полягає в територіальній єдності частин, які підконтрольні та непідконтрольні центральному уряду в межах визнаних державних кордонів з Російською Федерацією 2013 року.

Підвищення соціальності людського розвитку буде сприяти підвищенню державності регіонів та України в цілому.

Література

1. Словник української мови: в 11 томах. Київ : Наук. думка, 1973. Том 4. 840 с.

2. Промова Президента України П. Порошенка під час церемонії інавгурації. URL: http://web.archive.org/web/20140701084417/ http://www.president.gov.ua/ news/30488.html.

3. Наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення концептуальних положень оновленого Бюджетного кодексу України // *Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України* / Кол. авторів; заг. редакція Ф. О. Ярошенка, відп. виконавець проекту, наук. ред. – В. Ф. Столяров]. 2-е вид., доп. та перероб. Київ: ДННУ АФУ; УДУФМТ, 2011. 560 с. (С. 12-27).

4. Виступ П. Порошенка на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://www.youtube.com/ watch?time_ continue=5&v=nN5o9pGuK54&feature=emb_logo.

5. Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1071-2017-п#Text.

6. Цілі розвитку тисячоліття "Україна – 2010": національна доповідь. Київ: Міністерство економіки України, 2010. 108 с.

7. Цілі сталого розвитку «Україна – 2030: національна доповідь. Київ: Міністерство економіки України, 2017. 174 с.

8. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського 20 травня 2019 року. URL: https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promo va-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489.

9. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь)» / Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І. та ін., за ред. Е. М. Лібанової. Київ: НАН України, 2015. 363 с.

10. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія "Енциклопедія ерудита").

11. Проект Концепції державної цільової Програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, В. І. Ляшенко, Ю. С. Залознова, Л. М. Логачова, О. В. Панькова, О. Ю. Касперович, О. В. Іщенко. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С.4-15.

Столяров В. Ф. Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(хроніка альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 2014–2019 рр.).* **Частина 1. Загальна характеристика викликів державності і напрямів їх подолання**

У статті розкриті концептуальні положення підвищення державності, які містяться в інавгураційних виступах п'ятого та шостого президентів України. Наведені наукові основи подальшого розвитку та вдосконалення Бюджетного кодексу України в умовах впровадження бюджетної федералізації.

Державне регулювання соціально-економічного відновлення життєдіяльності Українського Донбасу обґрунтовується в територіальній єдності Луганської і Донецької областей з усіма регіонами України, що забезпечить відтворення міжрегіональних культурно-освітянських і виробничо-технологічних зв'язків.

Основними викликами збереженню сучасної державності України визнано припинення громадського військового конфлікту шляхом встановлення та розбудови Миру в Українському Донбасі, подолання бідності населення, перехід до стратегічного соціального планування людського розвитку.

Уточнення діючої англо-саксонської моделі ринкової економіки бачиться в розробці і реалізації Національної і Регіональних програм людського розвитку з використанням людиноцентриського підходу та вихідних положень теорії соціальних систем.

Забезпечення єдності слів і справ в інавгураційних виступах п'ятого і шостого Президентів України повинно досягатися в парламентсько-президентській республіці розробкою та реалізацією Планів дій Уряду на підставі прийняття відповідних постанов і законів Верховною Радою України.

Наведені завдання та індикатори «Подолання бідності» в системі Цілей Розвитку Тисячоліття, які діяли до 2015 р. та в системі Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, які адаптовані до України.

Визначено духовні складові системи національних цінностей та вихідні положення соціальних систем, які призвані досягти порозуміння конфліктуючих на Українському Донбасі сторін та їх покаяння для відновлення та розбудови Миру.

Ключові слова: державне регулювання, державні рішення, соціально-економічне відновлення, бюджетний федералізм, подолання викликів державності, людиноцентристський підхід, парламентсько-президентська республіка, людський розвиток, життєдіяльність Українського Донбасу, феодально-олігархічні форми правління, соціальні хвороби, подолання бідності.

Stoliarov V. F. State regulation of the socio-economic recovery of the Ukrainian Donbass *(a chronicle of alternative options for government decisions taken in 2014-2019).* **Part 1. General characteristics of the challenges of statehood and directions for overcoming them**

The article reveals the conceptual provisions of increasing statehood, contained in the inaugural speeches of the fifth and sixth presidents of Ukraine. The scientific basis for the further development and improvement of the Budget Code of Ukraine in the context of the introduction of budgetary federalization.

State regulation of the socio-economic restoration of life in the Ukrainian Donbass is based on the territorial unity of the Luhansk and Donetsk regions with all regions of Ukraine, which will ensure the reproduction of interregional cultural, educational and industrial and technological ties.

The main challenges to the preservation of the modern statehood of Ukraine are recognized to be the end of the public military conflict through the establishment and development of Peace in the Ukrainian Donbass, overcoming the poverty of the population, and the transition to strategic social planning of human development.

Clarification of the current Anglo-Saxon model of a market economy is seen in the development and implementation of National and Regional Human Development Programs using a person-centered approach and the initial provisions of the theory of social systems.

Ensuring the unity of words and deeds in the inaugural speeches of the fifth and sixth presidents of Ukraine should be achieved in the parliamentary-presidential republic by the development and implementation of Government Action Plans on the basis of the adoption of relevant decrees and laws by the Verkhovna Rada of Ukraine.

The tasks and indicators of "Overcoming poverty" in the system of the Millennium Development Goals, which were valid until 2015 and in the system of Sustainable Development Goals for the period up to 2030, which are adapted for Ukraine, are given.

The spiritual components of the system of national values and the initial provisions of social systems are determined, designed to achieve an understanding of the conflicting parties in the Ukrainian Donbass and their repentance for the restoration and development of the Peace.

Keywords: state regulation, state decisions, socio-economic recovery, budget federalism, overcoming the challenges of statehood, human-centered approach, parliamentary-presidential republic, development of society, life of the Ukrainian Donbass, feudal-oligarchic forms of government, social diseases, overcoming poverty.

В. Ф. Столяров
академік АЕН України
доктор економічних наук, професор

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОНБАСУ[1]

(мемуарно-аналітичний огляд альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 1991–2020 рр.)

Частина 2. Стратегічне соціальне планування унітарної держави в умовах впровадження бюджетного федералізму

Я не знаю, зачем,
И кому это нужно,
Кто послал их на смерть
Недрожавшей рукой.
Только так беспощадно,
Да слов и не нужно,
Опустили их в вечный,
В вечный покой.

Осторожные зрители
Молча кутались в шубы
И какая-то женщина
С искаженным лицом
Целовала покойника
В посеневшие губы
И швырнула в священника
Обручальным кольцом.

Закидали их ёлками,
Замесили их грязью
И пошли по домам –
Под шумок толковать,
Что пора положить бы
Уж конец безобразью,
Что и так уже скоро, мол,
Мы начнём голодать.

З пісень Жанни Бічевської
на слова Олександра Вертинського*

Актуальність, мета і напрями дослідження. 13 і 14 квітня 2021 р. стануть сьомою річницею доленосних державних рішень Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» та Указу № 405 в.о. Президента України, Голови Верховної Ради України О. В. Турчинова щодо уведення його в дію (у формі додатку та під грифом «таємно»). Контроль виконання рішення РНБО було покладено на Секретаря РНБО, який здійснював підготовку проєктного рішення [1].

На той час термін «терористична загроза» не мав законодавчого або судового забезпечення правовими нормами України, але був використаний державними органами влади в акціях приборкання, так званого «сепаратистського спалаху», в Луганській і Донецькій областях. Очевидно, що саме тому для приховування цілеспрямованого державного насилля шляхом впровадження карального режиму цей Указ отримав ознаку «таємно».

Щодо термінології «територіальна цілісність», то на перший погляд мова начебто повинна була йти про збереження соціальної функції держави згідно з Конституцією України (ст. 3): відновлення територіальної єдності держави після «анексії» Російською Федерацією півострова Крим необхідно було для збереження соціального статусу населення Українського Донбасу.

Але наступні події протягом 7-ми років засвідчили про «умисне створення небезпеки життєдіяльності населення окремих районів Луганської і Донецької областей засобами прихованого державного терору для впливу на волю людей» (за О. М. Костенко) [2; 3].

Попередня розминка перед дресируванням матеріально і морально зубожілого населення Українського Донбасу пройшла шляхом встановлення водної та енергетичної блокади АР Крим.

Для підготовки проєкту рішення РНБО та в.о. Президента України від 13 та 14 квітня 2014 р. не були залучені фахівці вітчизняної економічної,

[1] Початок статті: Столяров В. Ф. Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(хроніка альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 2014–2019 рр.).* Частина 1. Загальна характеристика викликів державності і напрямів їх подолання. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2(60). С. 238-246. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-2(60)-238-246.

Нажруковано: Столяров В. Ф. Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(мемуарно-аналітичний огляд альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 1991-2020 рр.).* Частина 2. Стратегічне соціальне планування унітарної держави в умовах впровадження бюджетного федералізму. *Економічний вісник Донбасу*. 2021. № 1 (63). С. 197-219. URL: http://www.evd-journal.org/download/2021/1(63)/22-Stoliarov.pdf.

* Романс «То, что я должен сказать» – шедевр, написаний Олександром Миколайовичем Вертинським невдовзі після Жовтневої Революції 1917 р. в Росії і присвячений "Светлой памяти погибших" слов'ян. Жанна Бічевська виконує цей романс з плачем власної душі і за загиблими з обох сторін громадсько-військового конфлікту на Українському Донбасі у 2014-2020 рр.

правової і військової науки та представники громадськості. Напрошується припущення, що ці рішення були прийняті під тиском вказівок зажерливого Міжнародного геополітичного бізнесу.

Якби Російська Федерація була визнана агресором проти України на законодавчому рівні 13-14 квітня 2014 р., то був би введений воєнний стан як особливий правовий режим, що повинен вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Відсутність рішення про введення в Україні воєнного стану, навіть тимчасово, привело до обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в окремих районах Луганської і Донецької областей і виявилися насправді засобами закамуфльованого державного терору.

Продовжуючи традиції чиновницького маразму попередників, новий секретар РНБО О. М. Данілов (український політик з базовою ветеринарною освітою, родом з Луганської області) на початку 2021 р. явив світові моральне божевілля в образі осяяння: термін «Донбас» не визначений ніякими нормативно-правовими актами України, а 30 років незалежності України втрачено через відсутність англійської мови як другої державної. Тому мабуть для виправлення становища Україні прийшлося стати державою-сателітом та васалом-колонією глобальної централізованої економіки США, діючої на осі Лондон-Вашингтон за принципами англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу для збереження однополярного панування у світі.

Проведення соціально-економічної політики в Україні з використанням як товарно-грошових ринкових відносин, так і централізованого планового керівництва народним господарством передбачало організаційно-фінансове забезпечення виконання ***Комплексної програми соціально-економічного розвитку Донбасу*** (за розпорядженням Уряду від 16.09.1992 р.), ***Програми розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року*** (затверджене рішенням спільної колегії Мінекономіки України та Держвуглепрому України від 23.02.1993 р. №4/3), а також ***«Концепції розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу на період до 2010 року»*** (схвалена Верховною Радою України 02.02.1994 р.).

Методологічні положення Концепції були націлені на впровадження державно-приватного партнерства при передачі вугільних шахт і збагачувальних фабрик в оренду, концесію, акціонерну і приватну власність. Проєкти державних рішень були схвалені на Колегії Мінекономіки України та у відповідних комітетах Верховної Ради. Автор статті, як доповідач, виступав Головою експертної групи Комплексної програми, координатором і відповідальним виконавцем Програми та науковим керівником розробки Концепції, але умисно був позбавлений можливостей їх подальшого наукового супроводу і практичного впровадження.

Після навчання в аспірантурі стаціонару ЕНДІ Держплану України (1972-1975 рр.) з наступною роботою в Інституті на посадах зав. сектором, зав. відділом, заступника директора з наукової роботи (1975-1989 рр.) був звільнений з посади директор Інституту 21.01.1994 р., незважаючи на реєстрацію 19.01.1994 р. кандидатом у народні депутати України по Печерському виборчому округу м. Києва.

Постановою Верховної Ради України від 02.02.1994 р. було доручено Кабінету Міністрів України розробити і затвердити Національну енергетичну програму України на основі Концепції розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2010 року. Але ця Постанова своєчасно не була виконана, що призвело до руйнації вугільної промисловості України на користь Міжнародного геополітичного бізнесу.

Найбільшої шкоди галузі заподіяв Указ Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України» від 07.02.1996 р. № 116/96 (за підписом Л. Д. Кучми). В Указі не була забезпечена концептуальна змістовна послідовність прийняття державних рішень щодо стратегічного управління вугільною промисловістю, які містились у Комплексній програмі соціально-економічного розвитку Донбасу, Програмі розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року, Концепції розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу на період до 2010 року.

Альтернативним рішенням Указу були авторські пропозиції щодо здійснення процесів акціонування, корпоратизації та приватизації вугільних шахт, збагачувальних фабрик та об’єктів виробничої інфраструктури як цілісного виробничо-технологічного майнового комплексу з видобутку та переробки вугілля з використанням орендної форми експлуатації шахтами забійного обладнання (за досвідом діяльності вугільних комбінатів).

Колективний Захід (країни-члени групи G-7) на чолі з США здійснював диригентський супровід у процесі впровадження ліберальних ринкових відносин у народному господарстві України, реперними маяками яких стали трагікомедії самознищення слов'ян кожні 10 років: 2004 рік – Перший Майдан; 2014 рік – Другий Майдан; 2024 рік – Третій Майдан – ?? Ми начебто нічого не пропустили?!

Диригентський супровід обрав курс виховання українських діточок та молоді на американській настільній грі «Монополія» (8+), яка передбачає безжалісну торгівлю державною та комунальною власністю без фізичного навантаження учасників гри. Можна купувати, продавати чи обмінювати міста, вулиці, національно-історичні пам'ятки, здійснювати передачу власності у заставу об'єктів транспортної інфраструктури «без власника».

Об'єктами купівлі-продажу на українській землі передбачені: Майдан Незалежності й історичний Андріївський узвіз; центральні вулиці Богдана Хмельницького і Михайла Грушевського міста Києва; площа Свободи в Харкові; Грецька площа, Французький бульвар і вулиця Дерибасівська в Одесі; вулиця Князя Романа, проспект Шевченка і Галицька Площа у Львові; вулиця Артема, Університетська і бульвар Пушкіна в Донецьку; міста Севастополь і Ялта в Криму. Серед об'єктів транспортної інфраструктури України в гру «Монополія» включені: аеропорт Бориспіль; Криворізький і Симферопольський залізничні вокзали; Одеський морський порт; Каховське водосховище тощо.

Англосаксонська модель толерантної ринкової економіки вчить підростаюче покоління країни колонії дивитись на історичну спадщину своїх пращурів як об'єкт буденної купівлі-продажу. Морально-духовні традиції нації руйнуються, розтоптуються і відмирають. «Кидайте гральні кістки та рухайте фішку!» – єдине правило азартної гри «Монополія» з зображенням дядька Сема на обкладинці.

Засобами масової інформації та українським чиновництвом центральних органів влади десятиріччями йде пропаганда англійської мови як вінценосного голуба для заблуканих дитячих душ неньки України.

Велика сімка (англ. Group of Seven – Група семи, G7) – міжнародний клуб, який об'єднує Великобританію, Німеччину, Італію, Канаду, Францію, Японію і США. Оскільки G7 не має статуту і офіційно отримати статус члена клубу неможливо, тому співпраця членів клубу стосується фіксації намірів сторін дотримуватися узгодженої лінії або *у сліпому підкоренні* інших учасників міжнародного життя вимогам і велінням зовнішніх сил, *не РІДних корінному населенню* [4].

Після свідомого і цілеспрямованого розвалу СРСР протягом 1991-2002 рр. G7 поетапно (за схемою «7+1») була перетворена в «вісімку» за участю Росії, як правонаступника СРСР. З 2014 р. після приєднання Криму до Російської Федерації західні країни відмовилися брати участь в роботі G8 і стали знову проводити зустрічі в форматі G7.

В серпні 2019 р. після чергової зустрічі глав країн-членів G7 у Парижі президент Франції Емманюе́ль Макро́н виступив на традиційній щорічній конференції послів у Єлисейському Палаці. В роботі конференції, окрім французьких послів, прийняли участь президенти країн-членів G7, прем'єр-міністр, міністри і парламентарі Франції [5].

Будучи одним із членів Нормандської четвірки (Україна – Німеччина – Франція – Росія) по відновленню та збереженню миру на Донбасі, Емманюе́ль Макро́н у своїй доповіді визначив два основних фактори ризику геополітичних потрясінь і військових конфліктів.

Перший, на його думку, полягає в тому, що конфлікти призводять до росту числа жертв серед мирного населення навіть тоді, коли природа цих явищ змінюється (у нашому випадку це громадсько-військовий конфлікт на Українському Донбасі між Центром і Регіонами).

Другий момент ним бачиться у зростанні дикості, коли учасники конфлікту відмовляються від домовленостей щодо контролю озброєнь та їх використання (у нашому випадку це стосується припинення військових дій обома сторонами конфлікту на Українському Донбасі згідно мінських угод 2014-2015 рр.).

Від Колективного Заходу на чолі з США міністри закордонних справ Німеччини і Франції, як країн майбутніх членів Нормандської четвірки по відновленню та збереженню миру на Донбасі, напередодні другого Майдану в Києві брали участь у перемовинах з 4-м Президентом України Віктором Януковичем. Були досягнуті домовленості передачі у 2015 р. центральної влади держави до сил опозиції з уточненням Конституції України, що завершилось кривавою «Революцією гідності» та розгортанням стратегії АТО.

Світовий гегемон США заздалегідь обрав Україну як намічений обнадійливий плацдарм збереження групи G7 та свого однополярного панування і недопущення відновлення двополярності за участю Китаю та Росії. Республіки СРСР (окрім Білорусі) та більшість країн світу, впроваджуючи англосаксонську модель ринкової економіки відкритого типу, понад власної ВОЛІ дислокуються на осі васалів-колоній.

Україна ввела в ранг власної державної політики чужорідну етногеополітичну парадигму США, яка орієнтована на фашистський неонацизм як спосіб захисту приватного фінансового капіталу олігархів.

Військові конфлікти розпочинають багаті як систему оборони своїх інтересів, посилаючи на смерть дітей простих людей; громадянські та міждержавні війни відбуваються в усіх країнах світу як бізнес на крові.

На сьогодні зміцнюються сподівання простих людей Українського Донбасу і більшості регіонів держави стосовно створення Союзу Суверенних

Слов'янських Родів (СССР-2.0) як воскресіння Слов'янської Цивілізації. Імпульс порятунку і збереження Слов'янської Цивілізації був здійснений 08.12.1991 р. у Білорусі (Біловезька Пуща), коли три слов'янські сестри-республіки (Білорусь, Росія, Україна) оголосили про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Біловезька Угода була ратифікована 10.12.1991 р. Верховною Радою України та Верховною Радою Білорусі, а 12.12.1991 р. – Верховною Радою РРФСР [6].

На базі переосмислення власного 60-річного досвіду планового управління народним господарством союзної республіки СРСР, єдиним розумним рішенням є розробка власної моделі ринкової економіки, яка за прикладом Франції, буде опиратися на *триптих державності: безпека, суверенітет та вплив* [5].

Робочою гіпотезою дослідження стало з'ясування витоків громадсько-військового конфлікту між органами загальнонаціональної влади 2014 р. і населенням Українського Донбасу з виявленням причин та чинників трагедії обох сторін 7-річного конфлікту через призму понять терору і тероризму.

Терор визначається як умисне створення небезпеки для впливу на вволю людей, а тероризм – це вже практика використання терору. Державний тероризм – це насилля з боку держави, яке не має законодавчого або судового забезпечення та може практикуватись державними силовими структурами як всередині держави (проти її внутрішніх ворогів), так і за її кордонами – аж до проведення спеціальних операцій проти інших держав. На відміну від терору (при застосуванні всередині держави) або війни (при застосуванні проти інших держав) участь державних силових структур в акціях державного тероризму старанно приховується [3].

Державний тероризм має ознаки: бідність і постійний страх населення, брак демократичних свобод, залякування населення та органів влади, насильницькі акти проти певних категорій громадян, неспроможність влади та прагнення влади через латентний тероризм (найперше – вбивства державних лідерів, вчених, діячів культури, літератури та мистецтва) примусити населення до рабського покорення [3].

Вікіпедія визначає міжнародний тероризм як специфічну форму тероризму, що зародилася в кінці 1960-х років та отримала досить вагомий розвиток до кінця XX – початку XXI ст. Основними цілями міжнародного тероризму нині є дезорганізація державного управління, завдання економічної та політичної шкоди, порушення підвалин суспільного апарату, які мають, на думку терористів, мотивувати владу до зміни політики. Головними ознаками міжнародного тероризму є глобалізація, професіоналізація та опора на екстремістську ідеологію [2].

Резолюція № 1373 Ради Безпеки ООН від 28 вересня 2001 р. відзначає «доволі тісний зв'язок між міжнародним тероризмом і транснаціональною організованою злочинністю, незаконними наркотиками, відмиванням грошей, незаконним продажем зброї та незаконними перевезеннями ядерних, хімічних, біологічних та інших потенційно небезпечних матеріалів». Спеціалісти відзначають також зріст технічної оснащеності терористів та їхню негласну підтримку з боку певних держав.

Для досягнення своїх цілей терористичні організації широко використовують Інтернет, радіо й телебачення. Міжнародний тероризм є особливо небезпечним через те, що загрожує міжнародному правопорядкові та міждержавним відносинам [2].

Міжнародний тероризм проти братських слов'янських народів Білорусі, Росії та України спромігся розірвати Договір про дружбу і співробітництво України з Російською Федерацією, зумовив виникнення державного насилля щодо населення Українського Донбасу.

На Український Донбас (*відповідно логістиці Міжнародного геополітичного бізнесу*) були направлені добровольчі каральні батальйони, фінансовані олігархами, до яких приєдналися регулярні збройні сили України всупереч положень Конституції України про неможливість їх застосування проти власного народу. Напередодні главами обласних державних адміністрацій Донеччини і Дніпропетровщини були призначені олігархи С. А. Тарута і І. В. Коломойський, який організував опитування на сході Луганщини щодо приєднання її населення до свого регіону.

Місія Українського Донбасу полягає у збереженні заповідей слов'янських народів по захисту своєї землі і надр, своєї мови і віри, культури і традицій РОДу, історичних цінностей миру і добра, його перемоги над злом. Згуртовуючи мешканців регіону, кинутих вмирати, гордий Дух Українського Донбасу веде за собою багатонаціональні слов'янські народи до відродження з попелу як унікальний птах Фенікс – ***символ вічного оновлення та безсмертя.***

Метою дослідження наразі і стало виявлення ознак міжнародного та державного терору в Україні, починаючи з 2000 р. – року прийняття світовою спільнотою «Цілей розвитку тисячоліття на 2001-2015 роки», на які Україна приєдналася у 2003 р. – першою на пострадянському просторі.

Предмет дослідження – провідні складові науково-методичного забезпечення соціально-економічного відновлення Українського Донбасу, а об'єктом дослідження є хронологія, сутність, зміст

та обґрунтованість прийнятих державою й альтернативних рішень.

Виходячи з мети, предмету і об'єкту дослідження, його основні напрями були визначені наступним чином:

– розгляд передумов встановлення особливого статусу Луганської і Донецької областей згідно з Указом Президента України від 16.09.2014 р. «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»;

– виявлення ознак всесвітньої місії Українського Донбасу;

– прогнозна оцінка регіонального людського розвитку Луганської і Донецької областей з визначенням стратегічних і операційних цілей соціально-економічного відновлення;

– порівняльний аналіз прийнятих державних і альтернативних рішень щодо інтеграції окремих районів Луганської і Донецької областей в територіальну єдність України.

Розглядаючи новітні чинники трагедії Донбасу після Другого Майдану, фахівці-дослідники Національної Доповіді НАН України 2015 р. «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» відмітили такі результати соціологічних опитувань його населення [7, с. 38]:

1. Підтримка вступу України до Союзу Росії і Білорусі у 2013 р. (73% опитуваних);

2. Збереження ментальності, стереотипу і поведінки радянської людини (14% жителів ототожнювали себе громадянами колишнього СРСР);

3. Зростання підтримки вступу до ЄС з 13% у 2013 р. до 22% у 2015 р.

У вказаній Національній доповіді проголошено, що метою інформаційних атак, інформаційних операцій та інформаційної війни Російської Федерації проти України з березня 2014 р. ***«є зміна само ідентифікації населення і перетворення східного регіону нашої держави на "сіру зону"… Це війна не за території, а за світогляд, думки і души людей»*** [7, с. 48].

У Доповіді наведені результати опитування «Як бачать в ЄС війну на сході України», що TNS проводила 3-8 вересня 2015 р. у восьми країнах – членах ЄС: Великій Британії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Франції та Швеції. З'ясувалось, що 53% опитаних європейців вважають події в Україні громадянською, а не інформаційною війною РФ. З офіційною версією України, що в державі триває антитерористична операція, погоджується лише третина респондентів (з них лише 8% цілком згодні з цією думкою), 20-24% респондентів взагалі не знають, що відбувається на сході України [8].

Український Донбас і Схід України загалом були єдиним регіоном, де відносна більшість (42-43%) не підтримувала європейський вектор інтеграції України. У 1991-1996 рр. в Українському Донбасі в перші роки становлення незалежності і суверенітету України в Луганській і Донецькій областях мало місце зростання частки проросійськи-налаштованого населення.

У 1991 і 1996 рр. місцеві часописи «Жизнь Луганска» і «Наша газета» провели опитування з визначення самоідентифікації мешканців Донбасу: частка тих, хто вважав, що «населення Донбасу – особлива спільність людей, котрі мають коріння як в Україні, так і в Росії», зменшилася з 54,9% у 1991 р. до 45,4% у 1996 р., частка тих, хто відповів, що «тут живуть переважно росіяни і представники інших народів, які обрусіли», зросла більше ніж утричі – з 9,4% до 31,9%. Значна частина мешканців Півдня і Сходу України вважали себе ближчими за характером, звичаями і традиціями до жителів Росії, ніж до своїх співвітчизників у Західному чи Центральному регіонах України [9].

Суттєва частина мешканців регіону, принаймні старшого віку, були переконані в тому, що саме в Союзі з Росією та Білоруссю є запорука процвітання України [7, с. 45].

Можливо саме тому за результатами опитування 2 тис. респондентів у квітні 2012 р. соціологічною службою Центру Разумкова з'ясувалось, що в південних і східних областях прихильників вступу України до ЄС виявилось менше, ніж прихильників вступу до Митного Союзу: Білорусь (з 06.07.2010 р.), Казахстан (з 01.07.2010 р.), Росія (з 01.07.2010 р.), Вірменія (з 02.01.2015 р.), Киргизія (з 12.08.2015 р) – відповідно процентне відношення прихильників у південних (28,9% та 11,9%) та східних (47,0% та 60,0%) областях.

Результати соціологічних опитувань не влаштовували владу і було прийняте рішення про розгортання стратегії АТО за потребами Міжнародного геополітичного бізнесу. З метою роз'яснювальної роботи щодо жадання солодкого мережевного європейського життя почалося промивання мозку українського народу засобами масової інформації і агентами впливу. ЗМІ України з виглядом політичної невинності діють за завітами одного з головних злочинців нацистської Німеччини, теоретика ЗМІ Третього Рейху – Пауля Йозефа Геббельса: «Дайте мені засоби масової інформації і я з будь-якого народу зроблю стадо свиней».

Альтернативним варіантом Указу про відкриття АТО могло б бути рішення щодо переходу України як унітарної держави на модель бюджетного федералізму з встановленням фінансових нормативів бюджетного забезпечення основних складових соціально-економічного (в тому числі

людського) розвитку в Луганській і Донецькій областях.

На той час до складу фінансових нормативів бюджетного забезпечення при плануванні видатків місцевих бюджетів входили наступні складові: державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт.

У 2011 р. Науково-практичним коментарем до оновленого у 2010 р. Бюджетного кодексу України пропонувалося додаткове включення фінансових нормативів бюджетного забезпечення гарантованих послуг житлово-комунального господарства й засобів масової інформації *(на замовлення Міністерства фінансів України, відповідальний виконавець проєкту, науковий редактор, доктор економічних наук, професор В. Ф. Столяров).*

Керівником аналогічного Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України у 2000 р. був безпосередньо О. В. Турчинов як депутат Верховної Ради України, керівник відповідного Комітету й Робочої групи з розробки Бюджетного кодексу. Тобто, він особисто і його помічники напевно були ознайомлені з новою редакцією Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України 2010 року. Крім того, як голова Верховної Ради України, Турчинов знав про проєкт Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо підвищення фінансової самостійності АР Крим та м. Севастополь)», який був прийнятий 15.04.2014 р. за його участю і передбачав:

– зарахування в повному обсязі до бюджету АР Крим усіх доходів, які сплачуються (перераховуються) на території АР Крим і м. Севастополь;

– надання права місцевій владі визначати видатки на кредитування бюджету в межах надходжень без застосування механізмів вирівнювання, тобто без втручання держави в процес формування бюджетів АР Крим і м. Севастополь;

– можливість здійснення розподілу міжбюджетних трансфертів між бюджетом АР Крим, міським бюджетом м. Севастополь і відповідними місцевими бюджетами.

З урахуванням зазначених змін бюджети АР Крим і м. Севастополь стали збалансованими за дохідною і видатковими частинами без дефіциту (з нульовим трансфертом з державного бюджету).

Тобто, якщо так звана анексія території АР Крим і м. Севастополь на момент прийняття Указу в.о. Президента України 14.04.2014 р. щодо початку АТО вже відбулася й, починаючи з 18.03.2014 р., робота податкової й казначейської служб на українському півострові була заблокована, то співпраця з такими службами Луганської і Донецької областей ще була можливою.

Положення Закону України від 15.04.2014 р. у сфері фінансово-бюджетної політики й підвищення фінансової самостійності і автономії АР Крим і м. Севастополь доцільно було б розповсюдити на порядок формування місцевих бюджетів Луганської і Донецької областей у переговорах київських органів загальнонаціональної влади з ініціаторами створення Народних республік у межах діючих на той час регіональних і місцевих органів влади.

Те ж саме можна було передбачити і в заходах 2015 р. стосовно виконання Мінських угод серпня 2014 року.

Збереження територіальної єдності України за нашими пропозиціями передбачало розповсюдження вихідних положень бюджетного федералізму України як унітарної держави не тільки на Луганську і Донецьку області, а й на решту – 22 адміністративні області, які, починаючи з 1999 р., були дотаційними. Так, якщо у 1996 р. лише 11 областей були дотаційними, то у 1997-1998 рр. їх кількість збільшилась до 22, тобто в 2 рази.

Після «Революції Гідності» урядові рішення щодо Луганської і Донецької областей готувались на фальсифікованій інформації. Так, протягом 13 років статистичних спостережень Державною службою статистики України (1999-2012 рр.) ці області серед 27 адміністративно-територіальних одиниць республіки (24 області, АР Крим, міста Київ і Севастополь) постійно займали 26 і 27 місця в рейтинговій оцінці Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) на єдиній шкалі його виміру.

Але в «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», затвердженій Постановою Уряду від 06.08.2014 р. № 385 (за підписом А. П. Яценюка) місця в рейтингу ІРЛР Луганської і Донецької областей не згадані, а навпаки, зроблено нарікання на більш високі заробітні плати порівняно з іншими регіонами держави без врахування жахливої екології і нестерпних умов праці та їхнього вкладу до ВВП країни.

Наведені в «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» числові і графічні дані по ІЛРЛ областей України представлені за 2011-2012 рр. без вихідних даних Луганської і Донецької областей, хоча станом на серпень 2014 р. це можна було здійснити за статистичними даними 2013 р. Крім того, для покращення «вигляду» України за світовим виміром Індексу людського розвитку (ІЛР) дані 2012 р. представлені за підсумками 2013 р. (року Другого Майдану) тому, що Україна в Світовому рейтингу засвідчила зниження в рейтингу на 5 позицій (з 78 до 83 місця).

Цинічним популізмом, дрімучістю і примітивністю мислення експрем'єр-міністра України В. О. Гройсмана можна вважати урядове рішення

2017 р. по плануванню входження України за ІЛР до 50 кращих країн світу в 2020 р. проти 88 місця у 2017 р. (Розпорядження Уряду від 03.04.2017 р. № 275-р). Тобто, за три роки необхідно було «здолати» 38 місць – з 88 до 50 – близько 13 позицій кожний рік. Це ж чиновницький маразм!

Антитерористична операція (АТО) проти населення Луганської та Донецької народних республік Українського Донбасу, що були створені 12 та 24 травня 2014 р., була розпочата напередодні позачергових виборів Петра Порошенка 25 травня 2014 р. на посаду Президента України. Складається враження, що АТО було розпочато з метою недопущення населення Українського Донбасу до позачергових виборів Президента України.

Під покровом таємного Указу № 405/2014 був організований громадсько-збройний конфлікт між Регіонами і Центром, а потім створений Фінансовий фонд багатьох партнерів для ліквідації його наслідків. Олігархат і крупний бізнес демократів-лібероїдів США, провідних членів Євросоюзу, Росії й України проявили себе як складові Міжнародного тероризму проти населення своїх країн. Це виникло на базі природи наживи і насильства завдяки використанню англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу.

Поштовхом до громадсько-військового конфлікту Центру з органами влади і населенням Українського Донбасу (лютий-березень 2014 р.) стало природне відторгнення національним менталітетом нечесного збагачення причетних до влади та свідоме ігнорування українським чиновництвом соціальної справедливості та адміністративно-кримінальної відповідальності за корупцію. Прискорено-примусова (всупереч еволюційній) українізація російськомовного населення, його матеріальне зубожіння та приниження людської гідності і руйнування історичного минулого стали морально-духовною основою протесту Регіонів проти Центру (Києва). Загально-національний Центр, вдягнувши маску зміїного гіпнотичного поглинання Міжнародного геополітичного бізнесу, видає світовій спільноті цей конфлікт як війну з Росією-агресором.

Центр знехтував можливістю проведення діалогу з ініціаторами створення народних республік та мешканцями областей протягом квітня-травня 2014 р. Необхідно було терміново обговорити і намітити розробку Регіональних програм людського розвитку Луганської і Донецької областей та їх реалізацію в межах бюджетного федералізму унітарної держави. Методичне забезпечення виконання цих намірів було розроблено ще у 2011 р. ДННУ «Академія фінансового управління» і Українським університетом фінансів і міжнародної торгівлі, а сам порядок розробки Регіональних програм людського розвитку містився в Науково-практичному коментарі до Бюджетного кодексу України [10].

Вихід народу з депресії, а держави – з деградації бачиться в реалізації людиноцентристського підходу до організації системної взаємодії Регіонів і Центру. Проєкт Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. вже розроблений під гаслом «Розвиток та єдність, орієнтовані на людину».

Це гасло було першою з трьох складових мети стратегічного спрямування Державної регіональної політики ще на період до 2020 року, але так і не реалізовано.

Постановка проблеми самостійності Українського Донбасу. Соціально-економічне відновлення Українського Донбасу повинно передбачати аналіз прийнятих і альтернативних рішень щодо переходу України на англосаксонську модель ринкової економіки відкритого типу, починаючи з 1991 р. Об'єктивно необхідним стало здійснення заходів подолання подальшого знищення національної економіки і підвищення безпеки країни шляхом конструктивного переосмислення наслідків практичної реалізації американського девізу «Свобода і демократія!» Міжнародного геополітичного бізнесу.

Соціально-економічне відновлення Луганської і Донецької областей буде складатися з поновлення минулого або створення нового соціального статусу мешканців неконтрольованих і контрольованих Центральним Урядом частин територій цих областей, щоб кожний знайшов своє місце: ***по-перше***, в життєдіяльності місцевості, де він мешкає; ***по-друге***, в регіоні, де він працює; ***по-третє***, в Республіці, громадянином якої він є.

Економічне відновлення життєдіяльності передбачає наявність економічних свобод кожного для досягнення свого особистого соціального статусу.

Соціологічна енциклопедія визначає соціальний статус як фіксовану диференціацію населення за доходами *(економічна стратифікація)*, за причетністю до влади *(політична стратифікація),* за посадою (*соціально-статусна стратифікація*), за рівнем професіоналізму і знаннями *(професійна стратифікація)* [11, с. 346].

Основою і сутністю видів стратифікації є соціальна нерівність, що виявляється в нерівномірному розподілі прав і привілеїв, відповідальності і обов'язків, соціальних цінностей, ієрархії влади, методів впливу тощо.

Післямайданне впровадження положень англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу призвело до духовно-моральної зміни свідомості і матеріального зубожіння слов'янського населення та його поділу на вищі і нижчі класи, що суперечить Декларації про Державний

суверенітет України, якою були передбачені переваги загальнолюдських цінностей над класовими.

Необхідно відродити морально-духовний настрій населення Українського Донбасу та держави в цілому на досягнення територіальної єдності усіх регіонів України під єдиним правовим і соціальним забезпеченням. ***Доцільним стає використання доктрини 3-х "С": соціальне прогнозування, соціальне планування, соціальне управління.***

Дослідження виконано в три етапи. На першому етапі було розглянуто хронологію виникнення загроз територіальної єдності України (1991-2000 рр.), на другому – становлення соціальної безвідповідальності органів влади в умовах глобалізації (2001-2010 рр.), на третьому – відновлення державницького підходу до відродження Українського Донбасу у 2011-2020 рр.

Після приєднання Криму Російською Федерацією, на теренах Українського Донбасу реально виникли передумови для розмежування, які загальнонаціональна влада не визнала і почала розглядати як терористичні сепаратистські утворення, а не як ностальгічно омріяні форми виживання й відновлення соціальної справедливості їхніми мешканцями, що вже під впливом нової загальнонаціональної влади 2014 р. почали на фоні матеріального зубожіння втрачати морально-історичні цінності свого минулого, поточного та майбутнього буття.

Саме ця частина населення Українського Донбасу у 2014 р. стала активним ополченням, зорієнтованим на російські зарплати і російські пенсії як у самовизначившимся населенням півострові Крим.

Якщо настрої населення АР Крим, бути в складі великої держави, вже були реалізовані шляхом проведення місцевого референдуму щодо виходу півострова зі складу України, то «сепаратистський спалах» Українського Донбасу можливо було об'єктивно очолити. Назріло проведення термінових перемовин щодо встановлення в межах бюджетного федералізму України гарантій фінансових нормативів бюджетної забезпеченості соціально-економічного розвитку Луганської і Донецької областей з їх збереженням у територіальній єдності з усіма областями української держави.

Ознакою майбутнього сепаратистського спалаху на Українському Донбасі слід вважати прийняття рішення щодо перевиборів першого президента України Леоніда Кравчука під тиском шахтарських страйків. Вимоги шахтарів були чіткими: надання автономії Донбасу як і АР Крим, або перевибори президента, який знищує вугільну промисловість України.

Не випадковими слід визнати дії й другого президента України Леоніда Кучми, який, за досвідом Маргарет Тетчер у Великій Британії, доклав зусиль для зменшення ролі шахтарських колективів у політичному житті України.

Органам загальнонаціональної влади необхідно було спрацювати на випередження активістів створення народних республік в Українському Донбасі.

Протягом одного покоління відбувся перехід від усталеного способу й укладу життя в адміністративно-командній системі управління народним господарством з плановою дисципліною в отриманні соціальних гарантій та послуг до ринкової економічної розрухи з негативними соціальними наслідками (хабарництво, рейдерство, бандитизм, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації або вилучення органів, безробіття, пияцтво, наркоманія, проституція, бомжування, суїциди).

Сепаратистському спалаху навесні 2014 р. на Українському Донбасі передувала загальнодержавна недбалість у подоланні бідності його населення. Так, у 2003 р. Україна першою на пострадянському просторі приєдналася до виконання 7 із 8 Цілей розвитку тисячоліття, прийнятих у 2000 р. світовою спільнотою на період до 2015 р.

Першою серед них була ціль: «Подолання бідності», а восьмою – «Глобальне партнерство для розвитку», яка, не виключено що навмисно, не була адаптована Урядом України, бо її реалізація передбачала збільшення самостійності регіональних органів влади.

Ціль «Подолання бідності» включала 3 завдання і 5 індикаторів, національних рівень яких був визначений по Україні в цілому, а на рівні регіонів – тільки з адаптацією до пілотних проєктів 2005-2006 рр. «Луганщина – ЦРТ», «Донеччина – ЦРТ» і «Львівщина – ЦРТ», а у 2009-2010 рр. – також «АР Крим – ЦРТ».

Пілотні проєкти були призвані адаптувати 15 завдань і 33 стратегічних індикатори 7 національних цілей ЦРТ: 1) Подолання бідності (3 завдання та 5 індикаторів); 2) Забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання та 6 індикаторів); 3) Забезпечення гендерної рівності (2 завдання та 4 індикатори); 4) Зменшення дитячої смертності (1 завдання та 2 індикатори); 5) Поліпшення здоров'я матерів (1 завдання та 2 індикатори); 6) Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДУ та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів (2 завдання та 6 індикаторів); 7) Сталий розвиток довкілля (4 завдання та 8 індикаторів).

Досягнення ЦРТ до 2015 р. як за пілотними проєктами, так і по Україні в цілому було визнано за найважливіше для консолідації зусиль трьох складових суспільства: влади, бізнесу та громадськості. Але цього не відбулося.

Незважаючи на суттєві притоки в національну економіку іноземних кредитів і інвестицій після Першого Майдану (2004-2005 рр.), по Луганській і Донецькій областях і АР Крим пілотні проєкти були скасовані, а реалізовані лише у Львівській області, а ініціативно – ще й у Чернівецькій області (М. Папієв, Е. Лібанова).

Саме завдячуючи реалізації пілотного проєкту «Львівщина-ЦРТ», в уточненій у 2014-2015 рр. Регіональній стратегії розвитку області на період 2020 р. та у Плані заходів з її реалізації на 2016-2018 роки з'явилася Програма 2 «Якість життя», яка включала 18 стратегічних індикаторів стійкого людського розвитку. Крім того, на виконання Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. (набрав чинності з 1 січня 2006 р.) Львівська ОДА і Облрада уклали Угоду з Кабінетом Міністрів України щодо виконання Плану заходів відповідно до державних пріоритетів розвитку області.

Чернівецька ОДА та Облрада, адаптувавши 7 національних ЦРТ у 2009-2010 рр. до рівня області, забезпечили стабільність 2 місця в рейтинговій оцінці ІРЛР за Методикою 2012 р. адміністративних областей України у 2010-2011, 2013-2016 рр. та 1 місце у 2009 та у 2017 рр.

На превеликий жаль, в Українському Донбасі такого не відбулося. Завдання пілотних проєктів «Луганщина – ЦРТ» та «Донеччина – ЦРТ» не були передбачені ні в Програмах і Бюджетах соціально-економічного розвитку Луганської й Донецької областей, ні в загальнонаціональному плані та державному бюджеті на 2006-2010 рр.

Уряд не спромігся організувати узагальнення і розповсюдження позитивного досвіду Львівщини не тільки на Луганщину та Донеччину, а й на решту регіонів України.

Подолання бідності населення в Українському Донбасі та АР Крим у 2003-2013 рр. та впровадження фінансових нормативів бюджетування людського розвитку в межах бюджетного федералізму України, як унітарної держави, сприяло б становлення відчутного прошарку середнього класу і ліквідувало б передумови виникнення місцевих референдумів з орієнтацією на російські зарплати та пенсії.

Після Першого Майдану в м. Києві (2004 р.) розгляд хронології державних рішень щодо підвищення самостійності регіонів в соціально-економічному розвитку доречно здійснити після введення в дію 01.01.2006 р. Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» (був прийнятий 08.09.2005 р. № 2850- IV).

Постановою КМУ від 21.07.2016 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» були в останнє визначені державні пріоритети розвитку адміністративних областей з точки зору загальнонаціональних потреб та інтересів.

Зокрема, для Луганської області це: реструктуризація вугільної та металургійної промисловості; розвиток високотехнологічного машинобудування; розбудова та модернізація транспортної інфраструктури; розвиток житлово-комунального господарства, водозабезпечення; впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій; покращення екологічної ситуації; захист територій від підтоплення.

Пріоритетними для Донецької області державою були визначені наступні напрями регіонального розвитку: реструктуризація вугільної промисловості; диверсифікація ринків та збільшення експорту готової продукції, металургійної та хімічної галузей; розвиток високотехнологічного та наукоємного машинобудування; реформування житлово-комунального господарства; водозабезпечення; впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій; покращення екологічної ситуації; захист територій від підтоплення.

Постановою Уряду від 21.07.2006 р. № 1001 за пріоритетними напрямами/заходами розвитку регіонів були також визначені 4 стратегічних завдання з показниками оцінки реалізації Стратегії:

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу.
2. Забезпечення розвитку людських ресурсів.
3. Розвиток міжрегіонального співробітництва.
4. Створення інституціональних умов для регіонального розвитку.

Узгодження діяльності Центральних і Місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів було передбачено відповідною системою 24 показників. Більшість із них містилась в Національній Методиці виміру регіонального людського розвитку (2012 р.). Але в реальній практиці не була використана, тому що залишився незадіяним мотиваційний механізм зацікавленості населення регіонів у вирішенні ключових проблем їх соціально-економічного розвитку.

Головним критерієм регіонального розвитку під зовнішнім впливом був визначений Індекс конкурентоспроможності регіону, а не показники підвищення рівня і якості життя населення, які інтегруються Індексом регіонального людського розвитку. І це незважаючи на те, що у загальній частині Стратегії було наголошено, що саме нерівномірність регіонального розвитку та рівня і якості життя населення створює передумови для соціальної напруги в суспільстві, загрожує територіальній цілісності країни, стримує динаміку соціально-

економічних показників, уповільнює ринкові перетворення та знижує їх ефективність.

В Постанові КМУ від 06.08.2014 р. № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» (за підписом А. П. Яценюка) в загальній частині вказано, що необхідність підготовки Стратегії була викликана завершенням строку реалізації попередньої Стратегії на період до 2015 року. Але це не відповідає дійсності, тому що до початку наступного періоду залишалося 17 місяців…

Крім того, Постанова Уряду № 385 помилково визнала Постанову КМУ від 16.11.2011 р. № 1189 «Про затвердження Порядку розроблення моніторингу та оцінки результатів реалізації Державної стратегії регіонального розвитку» такою, що втратила чинність. Тобто, нова загальнонаціональна влада після Другого Майдану не спромоглася дотриматися принципу історичної спадкоємності нових державних рішень тим, що були прийняти і реалізовувались попередниками – нова влада виявилася неспроможною розібратися з канцелярськими паперами…

«Новий Уряд 2014 року» відмовився від визначення державних пріоритетів розвитку регіонів, задовольнившись розглядом їх ролі в досягненні наступних трьох загальнонаціональних цілей:

1. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток.

3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

Досягнення першої цілі орієнтувало регіони на відцентрованість від загальнонаціональної економіки на продовження центробіжних сил розвитку. Друга ціль передбачала виконання завдань і здійснення заходів по відновленню безпеки життєдіяльності та економічної реабілітації Луганської, Донецької областей. Було намічено вирішення актуальних проблемних питань АР Крим і м. Севастополь, що були визнані тимчасово окупованими територіями. Окремі райони Українського Донбасу виявилися з невизначним статусом: РФ не визнана країною агресором, а ці райони – окупованими. Громадсько-військовий конфлікт населення Луганської і Донецької областей з органами загальнонаціональної влади України став розглядатися як українсько-російська війна для зручності ділків Міжнародного геополітичного бізнесу.

На той момент ліберойдно-демократичний олігархат і крупний бізнес США та країн групи G7, Росії і України ще не визначили остаточні межи і масштаби інтересів власного бізнесу та рух матеріально-грошових потоків на території Українського Донбасу, який перетворювали в полігон безмитної офшорної контрабандної «сірої зони» – міжпозиційного простору уздовж 409 кілометрів лінії зіткнення між позиціями супротивників до 1-1,5 км.

Зниження державного впливу на соціально-економічний розвиток окремих районів Луганської і Донецької областей проглядається й у відсутності своєчасного доведення Плану заходів на 2015-2017 рр. з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: 07.10.2015 р. Постановою Уряду № 821 (тобто, через 13 місяців з визначенням індикаторів лише на 1 рік); 20.12.2017 р. Постановою Уряду № 1089, як Додаток до Стратегії з переліком щорічних індикаторів прогнозної спрямованості за кожною з 4-х цілей на 2018-2020 рр. та базовими даними 2014-2017 рр. (тобто, через 29 місяців).

В аналітичній частині Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року Луганська і Донецька області за рівнем народжуваності були віднесені до тих (Сумська, Чернігівська. Полтавська і Харківська), яким притаманна надзвичайно низька народжуваність, що навіть наполовину не забезпечує відновлення чисельності населення. Але жодної операційної цілі щодо подолання цієї негативної тенденції не було запропоновано.

Незважаючи на те, що Державна стратегія була затверджена в серпні 2014 р. і статистичне забезпечення виміру регіонального людського розвитку за підсумками 2013 р. вже було відоме, у Стратегії числове визначення рангів областей за ІРЛР було представлено за 2011 р., а їх графічне визначення – за 2012 р. (на основі Методики виміру 2012 року).

Безумовно, що Луганська і Донецька області не оцінювались за ІРЛР на єдиній шкалі виміру регіонів України, тому що їх населення було в громадсько-військовому конфлікті з Центром (Києвом), а близько 2 млн мешканців стали внутрішньо-переміщеними особами. Наявні управлінські промахи та недоробки як діючих нині, так і колишніх органів центральної, регіональної і місцевої влади.

Цікаво, за якими критеріями здійснювалась передислокація вищих навчальних закладів Луганська і Донецька на територію інших регіонів? Можливо, що виходячи з майбутніх завдань формування інноваційно-активних підприємств на основі використання інтелектуального потенціалу молоді індустріального регіону та підвищення народжуваності за межами Українського Донбасу, який розглядався як довгостроковий полігон Міжнародного геополітичного бізнесу.

Луганській і Донецькій облдержадміністраціям та органам місцевого самоврядування (за згодою), Мінрегіону та Міністерству з питань тимчасово окупованих територій (МТОТ) передбачалось у 2019 р. здійснити актуалізацію Регіональних

стратегій розвитку та Планів заходів з їх реалізації з урахуванням Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затвердженою Постановою Уряду від 13.12.2017 р. № 1071.

Метою Державної цільової програми на 2017-2020 роки було визначено відновлення та розбудова миру в східних регіонах України, що передбачало стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад для підвищення рівня життя населення та соціальної стійкості, стимулювання економічної активності. Серед трьох стратегічних компонентів цільової програми тільки другий передбачав зростання доходів населення та забезпечення розширеного відтворення людського потенціалу.

На жаль, подолання бідності населення та зниження його смертності як першочергові серед Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року та Цілей Сталого Розвитку на 2021-2030 рр. не передбачались як стратегічні завдання ні в Державних стратегіях регіонального розвитку на періоди до 2015, 2020 та 2030 рр. ні в Державній цільовій програмі відновлення та розбудови миру в східних регіонах України на 2017-2020 рр.

Після Другого Майдану в м. Києві (2014 р.) Колективний Захід на чолі з США продовжував інтенсивно втілювати в життєдіяльність населення України безсмертні гасла минулих століть «Свобода і демократія!» та «Рівність і братерство!», забезпечуючи тим самим збереження глобального англосаксонського панування.

На Україні було прискорено механізм відцентрованості інтересів і цілей розвитку регіонів від загальнонаціональних завдань державотворення.

Після Революції Гідності п'ятому позачергово обраному Президенту України Петру Порошенко зарубіжні консультанти і експерти допомогли «зліпити по-швиденькому» Стратегію Сталого Розвитку «Україна-2020», яка була схвалена його Указом 12.01.2015 р. № 5/2015. Все відбулось за логікою Міжнародного геополітичного бізнесу: «просування демократії» завдяки «кольоровій революції», формування чужих урядів «під себе» та «спонукання до реформ» за допомогою примусово нав'язаних кредитів МВФ.

Останній Держсекретар США Ентоні Блінкен заявив, що вони розчарувалася в кольорових революціях. Довгий час Вашингтон скидав режими в інших країнах, щоб «просувати демократію», що занадто дорого обходиться держбюджету і не гарантує успіх («Печеньки Держдепу» від Вікторії Джейн Нуланд на Другому Майдані у Києві у 2014 р. обійшлися до 5 млрд дол. США).

Ентоні Блінкен наголосив: ***«Ми не будемо просувати демократію через дорогі військові операції або повалення авторитарних режимів силою. Ми пробували такі тактики в минулому і це не працювало. Однак США до кінця не відмовилися від самої ідеї формування чужих урядів «під себе». Адміністрація Президента США Джо Байдена буде це робити інакше – не через революції, а через «спонукання до реформ» за допомогою примусово нав'язаних кредитів»*** [12].

Євросоюз і МВФ вже зобов'язали Київ реформувати державні органи, підвищити тарифи для населення, зняти заборону на продаж землі і створити цілий ряд антикорупційних органів, через які Захід здійснює зовнішній контроль і управління Україною. Держава і населення загрузли в непомірних кредитах від МВФ.

У Сполучених Штатів є понад 400 секретних бактеріологічних лабораторій по всьому світу, в тому числі не менше 15 на Україні. Три лабораторії розміщені у Львові і під Києвом, інші розташовані в Одесі, Вінниці, Ужгороді, Херсоні, Тернополі, а також територіях, підконтрольних Києву, в безпосередній близькості від Криму і Луганська. Деякі з них отримали на свої досліди від 1 до 2 млн дол.

Діяльність секретних бактеріологічних лабораторій розпочалася в серпні 2005 р., коли Президентом України був В. Ющенко, припинилася за часів президентства В. Януковича та відновилася вже при П. Порошенку. Ідею необхідності активізації діяльності таких лабораторій на території України активно лобіювала міністр охорони здоров'я України з 2016 по 2019 р. Уляна Супрун. Роботу лабораторій у чинному режимі повної ізоляції від громадськості контролює Пентагон.

За час роботи американських бактеріологічних лабораторій в Україні час від часу відбувалися спалахи невідомих і різноманітних хвороб, які приводили до смертельних наслідків. Депутати Верховної Ради України стверджують, що з лабораторій при цьому періодично з тих чи інших причин відбувалися витоки штамів вірусів [13].

На думку одеського журналіста Юрія Ткачова, роботу секретних лабораторій можна назвати дослідженнями подвійного призначення: з одного боку, вони дійсно важливі з точки зору оцінки загроз поширення того чи іншого захворювання і розробки рекомендацій по боротьбі з ним. З іншого – результати дослідження можуть бути використані і при розробці бактеріологічної зброї для застосування в тому чи іншому регіоні [13].

Механізм однополярного панування США забезпечують транснаціональні корпорації, фінансові ресурси яких на кілька порядків перевищують національні бюджети багатьох країн. Цей механізм реалізується логістикою Міжнародного геополітичного бізнесу, який сприяє вибору та призначенню «зручних» президентів, прем'єрів, послів, членів суддівських апаратів, керівників міністерств, відомств, регіонів, правоохоронних орга-

нів, розвідки і оборони, служб «боротьби» з корупцією.

Використання англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу обумовлює виникнення міжнародного тероризму, основними цілями якого є «*дезорганізація державного управління, завдання економічної та політичної шкоди, порушення підвалин суспільного апарату, які мають, на думку терористів мотивувати владу до зміни політики*» [2].

Стратегія «Україна-2020» визначила мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Склалось враження, що з 1991 по 2013 р. становлення нашої держави як суверенної, незалежної, соціальної й унітарної не відбувалось. А чому не використана і не згадана Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 рр.) Шляхом Європейської інтеграції?

Метою Стратегії «Україна-2020» було впровадження в Україні європейських стандартів життя і вихід України на провідні позиції у світі. Були визначені 4 вектори руху (розвитку, безпеки, відповідальності, гордості), у рамках яких реалізуються 62 реформи та програми розвитку держави, серед яких були виділені 10 першочергових.

Наукові керівники Всеукраїнського проєкту «Наше спільне майбутнє» В. Я. Шевчук, В. К. Черняк, Т. Т. Ковальчук, М. П. Педан, О. І. Панков зазначали, що у «Стратегії-2020» недостатньо акцентовано увагу на реформах, які активізували основні внутрішні фактори національної політики розвитку – людський, природний і фінансовий капітал [14, с. 52]:

– по-перше, не згадано найнагальнішу реформу – реформу системи оплати праці і заходи щодо подолання бідності працюючих людей і працюючих родин. Без цього не може бути активізовано людський капітал, який є не тільки свідомою (інноваційною) рушійною силою розвитку, а й самого існування держави;

– по-друге, залишилась поза увагою ще одна ключова реформа – реформа системи природокористування, забезпечення раціонального використання природних ресурсів (землі, надр, води, лісу, біоресурсів, тощо). Без цього не можлива активізація природного капіталу держави не тільки для цілей розвитку, а й для подолання бідності населення, згідно якому, згідно з Конституцією України, мають належати ці природні багатства;

– по-третє, без належної уваги залишилися реформи, які мали б активізувати інноваційно-інвестиційну політику держави. Увага приділяється тільки питанням залучення іноземних інвестицій і кредитів, а не стимулюються процеси внутрішнього нагромадження, амортизації основного капіталу та інвестування. Довготривалий, сталий розвиток економіки можуть забезпечувати тільки масштабні капітальні інвестиції внутрішніх інвесторів, головними з яких є власне населення країни.

Оцінка ходу виконання реформ і програм передбачалась з використанням 25 ключових показників, серед яких слід виділити 10-й: чисельність професійних військових на 1 тис. населення за розрахунками Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру повинна була збільшитися от 2,8 до 5,6 осіб, тобто у 2 рази.

Згідно Постанови КМУ від 31.05.2017 р. № 385 (за підписом В. Б. Гройсмана) фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців з 796,3 млрд грн у 2017 р. передбачалось збільшити до 1185,9 млрд грн у 2020 р., тобто в 1,5 раза.

Але ці планові заходи повинні були б сприйматися вже не як підготовка України до війни з надуманим агресором – Російською Федерацією, а як зміцнення власної оборони від можливого введення російських військ на територію Українського Донбасу.

На основі парадигми лукавства з використанням русофобії, органи загальнонаціональної влади ввели в оману світову та європейську спільноти, здійснюючи АТО на Українському Донбасі як форму державного терору і складову міжнародного тероризму.

Соціально-економічну інтеграцію населення окремих районів Луганської і Донецької областей доцільно було б визначати і здійснювати шляхом підвищення рівня і якості життя населення підконтрольних територій та зняття економічної та гуманітарної блокади з непідконтрольних частин Українського Донбасу.

Мудрим пророцтвом виступає вислів Карла Густава Маннергейма: ***"Прежде чем тратить огромные деньги на оборону, нужно создать для людей тот уровень жизни, который они захотят защищать".***

Наступним мудрим пророцтвом виступають слова Професора Преображенського: «Этот Швондер (державний терор) и есть самый главный дурак. Он сей час всячески старается натравить его (Шарикова – національно-свідомого патріота) на меня, не понимая однако, что, если кто-нибудь в свою очередь натравит Шарикова на самого Швондера, то от него останутся только рожки да ножки» (Михаил Булгаков, «Собачье сердце», 1925).

Формування Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року було забезпечено відповідно до Розпорядження Голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 24.01.2019 р. № 65/5-19 «Про

розробку Стратегії розвитку Донецької області та Плану заходів з її реалізації».

Але чому організація розробки Регіональної стратегії Донеччини здійснювалась тільки для території області, яка підконтрольна центральній владі? Чому концепція соціально-економічної інтеграції окремих районів Українського Донбасу не передбачала використання публічності українського суспільства? Чому для цієї роботи не були залучені члени Донецького земляцтва, народні депутати Верховної Ради минулих скликань, громадські об'єднання, наприклад Академії економічних, інженерних і екологічних наук? А хто в умовах конфлікту узагальнить досвід планово-аналітичної і прогнозної роботи самопроголошених Луганської і Донецької народних республік, як не громадські об'єднання?

Прикладом плідної співпраці органів влади з суспільством є План заходів на 2013-2016 рр. щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг (затверджені Розпорядженням КМУ від 13.03.2013 р. № 208-р за підписом М. Я. Азарова). Усі 19 заходів Плану до складу виконавців включали відповідні громадські об'єднання за їх згодою.

Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року розроблялась на виконання Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 02.05.2015 р. № 156-VIII та Постанови Уряду від 11.11.2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів (із змінами)».

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр. також була розроблена відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 02.05.2015 р. № 156-VIII, але вже на підставі Постанови Уряду від 11.11.2015 р. № 931 «Про затвердження Порядку розроблення державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегій і планів заходів».

Державна стратегія «2021-2027» була затверджена постановою чергового нового Уряду 05.08.2020 р. № 695 після виборів чергового шостого Президента України В. О. Зеленського.

В зв’язку з відсутністю Планового кодексу України виникли наявні порушення за змістом і строками її підготовки. По-перше, Уряд мав би затвердити «Стратегію-2027» за 6 місяців до закінчення строку реалізації «Стратегії-2020». По-друге, черговому шостому Президентові України українське чиновництво зробило ведмежу послугу, коли він своїм Указом від 20.09.2019 р. № 713/2019 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції» постановив КМУ в строк до 01.01.2020 р. «забезпечення розроблення та затвердження державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр.» (п. 3г). Тобто, на 6 місяців раніше строків, які були передбачені Постановою Уряду від 11.11.2015 р. № 931 та ще й за квартал до завершення 2019 р.

Зазначимо, що Мінрегіон України, завчасно розпочавши роботу над проєктом Державної стратегії га період до 2027 р. (з 13.03.2019 р. при регламенті – з 01.07.2019 р.) і розмістивши його на своєму сайті і сайті Уряду в лютому 2020 р., не спромігся його вчасно затвердити у червні 2020 р.

Головною причиною стали часті зміни керівництва і складу Урядів, для яких більш важливими виявилися завдання міжнародного геополітичного бізнесу щодо нормативно-правової діяльності про обіг земель сільськогосподарського призначення та прискореного впровадження ринку землі в Україні.

Головною передумовою відволікання уваги українців від впровадження ринку землі стало використання інстинкту панічного страху перед падінням у боргову яму через тарифний геноцид та загрози зовнішньої агресії з боку РФ.

Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від **18.01.2018 р. № 2268-VIII визнав** збройну агресію Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

Тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях на день ухвалення цього Закону були визначені ті частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль [15].

Агенти англосаксонського впливу домоглися внесення поправок до Конституції України, які закріпили курс на повноправне членство в Європейському Союзі та НАТО. Проєкт змін до Конституції подав у вересні 2018 р. президент П. О. Порошенко.

У лютому 2019 р. документ підтримали депутати з фракцій БПП, «Народний фронт», «Самопоміч», «Батьківщина» і «Радикальна партія», а також більшість позафракційних і група «Воля народу». Проти висловилася фракція «Опозиційний блок». Серед виборців «Опозиційної платформи» 16% прихильників НАТО, а противників – майже 66% [16].

У регіональному розрізі найбільша підтримка вступу в ЄС і НАТО в західних і центральних регіонах, а найменша – на сході і півдні країни.

В остаточній редакції «Стратегії-2027» виділено підрозділ «Збройна агресія Російської Федерації проти України та тимчасова окупація частин її території», в якому вказано, що у 2017 р. збройними формуваннями країни-агресора на тимчасово окупованих територіях були захоплені українські підприємства, що на той час продовжували функціонувати в правовому полі українського законодавства.

Тільки через 3 роки (у 2017 р.) відбувся вихід українських підприємств з правого поля України, хоча Указ про впровадження АТО був прийнятий 14.04.2014 р., Луганська і Донецька народні республіки були створені 12 та 24 травня 2014 р. Закон України № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (відомий як Закон України «Про особливий статус Донбасу») ухвалений 16.09.2014 р.

Органи загальнонаціональної влади України не здійснили своєчасних перемовин з керівництвом Народних республік Українського Донбасу стосовно їх соціально-економічної інтеграції на умовах бюджетного федералізму унітарної держави у територіальній єдності з усіма регіонами України. Ігнорування перемовин відповідало інтересам Міжнародного геополітичного бізнесу.

В остаточній редакції «Стратегії-2027» та у її проєкті благополуччя населення України оцінено як рівень життя на основі виміру Валового національного доходу (ВНД) на душу населення, який протягом 1990-2018 рр. скоротився на 25,6% після переходу від планової економіки до ринкової.

Наведена також динаміка Індексу людського розвитку (ІЛР) за даними ПРООН: він збільшився з 0,705 у 1990 р. до 0,750 у 2018 р., тобто на 6,3%. Підкреслено, що це позиціонує Україну у високій категорії людського розвитку. Але це ж не відповідає дійсності та міжнародній метрології ПРООН (окозамилювання населення).

А чому в «Стратегії-2027» не використано Індекс багатовимірної бідності, тим паче що першою серед Цілей Розвитку Тисячоліття до 2015 року та Цілей Сталого Розвитку до 2030 року визначено «Подолання бідності»? Широкому загалу відомо, що бідні люди характеризують свій соціальний стан як сукупність поганого здоров'я, харчування, відсутності незалежної санітарії та чистої води, соціальної ізоляції, низької освіти, поганих житлових умов, насильства, сорому, загрози позбавлення волі та багато іншого.

Оксфордська ініціатива боротьби з бідністю та людським розвитком (ОРНІ) за результатами оцінки Індексу багатовимірної бідності (ІББ) у 2007-2012 рр. розмістила Україну (0,0042) між арабською державою Палестина (0,0041) та африканським Тунісом (0,0044). За Тунісом розмістились Мексика (0,0048), Албанія (0,0051) і Ліберія (0,0055).

Значно пощастило Казахстану, Вірменії і Туркменістану – колишнім братським республікам планового СРСР, які за ІББ займають перші три місця (0,001). За даними Світового банку, на сьогодні Україна – найбідніша країна Європи.

Розрахунки ПРООН по ІЛР України вперше були виконані у 1993 р. і наша держава була включена до складу країн з високим рівнем людського розвитку (таких країн було 55) і посідала 45 місце із 174 країн і територій. У рік Другого Майдану (2014 р.) до групи країн з високим рівнем людського розвитку входило 54 країни поряд з 47 країнами з надзвичайно високим рівнем людського розвитку.

У 2013 р. Україна за ІЛР, погіршивши свій результат на 5 позицій порівняно з 2012 р., займала 83 місце зі 187 країн і територій (ІЛР = 0,734), Білорусь – 53 місце (ІЛР = 0,786), Російська Федерація – 57 місце (ІЛР = 0,788).

ІЛР України у 2013 р. був нижче середнього для країн з високим рівнем людського розвитку (0,735) і середнього – для країн Європи та Центральної Азії (0,738).

Отже, Уряди України усіх років незалежності і суверенності мали б розраховувати рівень ІЛР та оптимізацію його складових, виходячи з намірів повернення та збереження, а можливо й поліпшення досягнутого у 1993 р. 45 місця серед 50 перших країн світу. Але при переході від планової економіки на англосаксонську модель ринкової економіки відкритого типу у 1994-2020 рр. виявилась неспроможність, безпорадність та брехня Урядів.

Входження нашої держави до 50 кращих країн світу за ІЛР було передбачено Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року, який був затверджений його Розпорядженням від 03.04.2017 р. № 275-р (за підписом В. Б. Гройсмана). Тобто, за чотири роки (2017-2020 рр.) необхідно було подолати відстань на світовій шкалі виміру ІЛР у 38 місць (88-50=38) з одночасним зменшенням рівня смертності на 10%, а рівня бідності – на 15%.

Але ж це яскрава картина маслом професійно замаскованого маразму українського чиновництва та провокаційного тероризму зовнішнього впливу з метою тотального знищення національної економіки колишньої республіки – лідера СРСР. Беззаперечно виконуючи англосаксонські Методичні вказівки, слуги народу поспішають накрасти не менше сценаристів-колонізаторів. ЗМІ допомагають з усієї сили перетворити український народ на стадо голодних свиней, яке заковтне любу міфічну байку про молочні ріки і кисільні береги.

Обіцянка розробки показника добробуту громадян України з визначенням його цільового значення та проведення моніторингу змін (разом з Світовим банком) в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» не виконана. ***Висновок тільки один:*** серед 25 індикаторів цієї Стратегії відсутні прогнозні оцінки Індексу багатовимірної бідності населення, а всі обіцянки європейських стандартів життя було черговим словоблудством і відволіканням населення від щоденного пограбування.

Автор статті професор В. Ф. Столяров з власної електронної пошти направив 30.06.2020 р. новому міністру, першому заступнику і двом новим заступникам міністрів Мінрегіону України (Чернишову Олексію Михайловичу, Лозинському Василю Мироновичу, Негоді В'ячеславу Андроновичу, Хоцянівській Наталлі Володимирівні, Коваленко Анні Миколаївні, Корхову Ігорю Григоровичу) аналітичні матеріали до проєкту Державної програми регіонального розвитку на період до 2027 року, які опубліковані в Економічному віснику Донбасу [17-19]. Відповідь на цей лист не надійшла.

Висновок: слуги народу не здібні аналізувати вітчизняну наукову літературу при підготовці проєктів державних рішень. Рекомендації до проєкту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, представлені в журналі Вісник економічної науки України [20], були проігноровані.

Визначення стратегічних цілей розвитку Українського Донбасу. Людиноцентристський підхід до соціально-економічного розвитку окремих районів Українського Донбасу рекомендується здійснювати шляхом розробки Регіональних програм людського розвитку Луганської і Донецької областей. Структура програм визначається шістьма блок-аспектами людського розвитку згідно з Другою Методикою вимірювання регіонального людського розвитку в Україні (затверджена спільним рішенням Президії НАН України і колегії Державної служби статистики України 13.06.2012 р. № 123), яка включає 33 показники, в тому числі 22 – стимулятори розвитку, 11 – дестимуляторів розвитку [21]:

1. Відтворення населення (5 показників, у тому числі 1 дестимулятор).
2. Соціальне становище (5 показників – дестимуляторів розвитку).
3. Комфортне життя (6 показників – стимуляторів розвитку).
4. Добробут (5 показників, у тому числі 1 дестимулятор розвитку).
5. Гідна праця (6 показників, у тому числі 3 дестимулятори).
6. Освіта (5 показників – стимуляторів розвитку).

Перша національна методика розрахунків Індексу регіонального людського розвитку (затверджена спільною постановою Колегії Держкомстату України і Президії НАН України у 2001 р. № 182/76 від 05.04.2001 р. і від 14.03.2001 р.) передбачала визначення узагальнюючих індикаторів 92 показників 9 аспектів регіонального людського розвитку.

Щорічний статистичний бюлетень «Регіональний людський розвиток» 2012 р. констатував, що в період з 1999 по 2011 р. серед 24 адміністративних областей, АР Крим і міст Київ і Севастополь (27 адміністративних одиниць України) Луганська і Донецька області займали 26 і 27 місця, інколи чергуючись.

Незважаючи на досить високий рівень матеріального добробуту (2 місце серед усіх регіонів) та високі показники на ринку праці (5 місце), у 2011 р. Донецька область продовжувала займати останнє місце в Україні у рейтингу за ІРЛР. Найбільш болючими для Донецької області залишалися проблеми поліпшення демографічної ситуації (26 і 23 місця), умов проживання населення (26 і 24 місця) та стан навколишнього природного середовища (27 місця).

У 2010-2011 рр. Луганська область входила до трійки аутсайдерів за аспектами демографічного розвитку (22 і 25 місця), умов проживання населення (24 і 26 місця), рівня освіти (26 і 25 місця). Незадовільними для області були індекси природного середовища (22 і 21 місця) та соціальної сфери (21 і 20 місця).

Прогнозування 33 показників регіонального людського розвитку в Луганській і Донецькій областях на 2014-2020 рр. (з початку громадсько-збройного конфлікту) на підставі використання фактичних даних 2004-2013 рр. дозволило визначити стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку областей Українського Донбасу, які обумовлюються динамікою наступних показників [22; 23]:

– коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);

– кількість хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення);

– кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років);

– коефіцієнт підліткової народжуваності (15-17 років);

– рівень бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня);

– питома вага домогосподарств, які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %;

– рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років), %;

– частка осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, %.

Додатково, окремо для Луганської області, це забезпеченість житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м^2, а для Донецької області – рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років), %.

Прогнозування показників і зведеного Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) у середньостроковому періоді (на першому і другому етапах економічної реінтеграції) дозволяє обґрунтовувати відповідні заходи, виходячи з бажаного рівня і прогнозних оцінок структурних складових ІРЛР (в залежності від завдань і динаміки факторів людського і соціально-економічного розвитку Луганської і Донецької областей).

Перехід до укладання Угод між Кабінетом Міністрів України, міністерствами й іншими органами виконавчої влади з відповідними органами місцевого самоврядування щодо забезпечення економічного, соціального й культурного розвитку окремих районів Луганської і Донецької областей передбачено ст. 6 Закону України від 16.09.2014 р. № 1680-VII. Ініціатива стосовно укладання Угоди за вказаним законом має належати відповідним органам місцевого самоврядування.

Практика укладання Угод щодо регіонального розвитку мала місце після прийняття Закону України від 08.09.2005 р. № 2850 «Про стимулювання регіонального розвитку». Перша така Угода була укладена між Кабінетом Міністрів України і Донецькою обласною радою на 2007-2011 рр.

У подальшому аналогічні Угоди були укладені між урядом і Львівською (на 2009-2013 рр.), Волинською (2010-2014 рр.), Вінницькою (2010-2015 рр.), Івано-Франківською (2011-2015 рр.) і Херсонською (2010-2014 рр.) областями.

Решта проєктів Угод з усіма іншими адміністративними областями України була підготовлена у 2011 р., проте за відсутності можливостей фінансування державних зобов'язань урядом було прийняте рішення про відтермінування їх схвалення (у зв'язку з фінансуванням Євро-2012).

Переосмислюючи прорахунки у становленні ліберальної економіки відкритого, вільного ринку та динаміку рейтингових оцінок ІРЛР з 1999 р. в Українському Донбасі, а також враховуючи результати виконання Угоди щодо регіонального розвитку Донецької області між Кабінетом Міністрів України та Донецькою обласною радою від 15 вересня 2007 р. на 2008-2011 рр. і виконання Додаткової Угоди від 20 жовтня 2010 р. на 2011 р. були визначені межі бюджетного федералізму унітарної України стосовно регіонального людського розвитку в Луганській та Донецькій областях.

Головною причиною невиконання вказаної Угоди щодо спільних заходів Уряду і Облради стало її недофінансування на 50,6%, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – на 52,5%, місцевих бюджетів – на 34,7, інших джерел – на 44,2%. Але найбільший рівень фінансування спільних заходів Угоди був забезпечений саме за рахунок коштів місцевих бюджетів – 65,3% [24, с. 248].

Стан фінансування (факт/план) спільних заходів Угод щодо регіонального розвитку Івано-Франківської і Львівської областей у 2011 р. за рахунок коштів державного бюджету України склав відповідно 105,6 та 106,3% проти 43,5% по Донецькій області [24, с. 252].

Крім того, доцільно звернути увагу на те, що виконання надходжень з інших джерел (крім державного і місцевих бюджетів), які розкривають внутрішні регіональні резерви, склали у 2011 р. по Львівській області 1178,9% (проти 119,2% у 2010 р.), по Донецькій області – 537,4% (проти 322,8% у 2010 р.) і по Івано-Франківській області – тільки всього 3,5%.

Тобто наявна необхідність збільшення фінансової автономії областей у саморозвитку за рахунок внутрішніх регіональних резервів.

Серед 25 стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» 17-й індикатор був визначений таким чином: «*питома вага місцевих бюджетів становитиме не менше 65-ти відсотків у зведеному бюджеті держави*» [26, с. 7].

Існують нормативно-правові передумови регламентувати фінансування регіонального людського розвитку за рахунок місцевих бюджетів у співвідношенні з коштами державного бюджету, використовуючи гармонійну пропорцію «Золотого Перетину»: 62% / 38%. При цьому, якщо 62% коштів Зведеного бюджету держави на людський розвиток забезпечується за рахунок коштів місцевих бюджетів, то це є верхньою межею бюджетного федералізму, а 38% – нижньою межею бюджетного централізму [20; 22; 23].

Громадянсько-військовий конфлікт на Українському Донбасі можна було б упередити у 2013-2014 рр., а на сьогодні й припинити шляхом збільшення фінансової автономії Луганської і Донецької областей у межах України на підставі впровадження фінансових нормативів бюджетування складових людського розвитку. Саме це складає передумови здійснення покаяння обох сторін конфлікту – органів загальнонаціональної та регіональних гілок влади різних масштабів ринкового господарювання.

Луганська і Донецька області – це органічні частини єдиного цілого – держави Україна, як суверенної, незалежної і унітарної.

Згідно з принципом демократичного централізму, бюджетний федералізм в унітарній державі полягає в нормативно-правовій регламентації таких масштабів фінансової самодостатності органів регіональної влади та місцевого самоврядування, які визначають їх видаткові повноваження в соціально-економічному, в тому числі і людському, розвитку.

Завдяки бюджетно-фіскальній децентралізації за доходами видаткові повноваження органів влади на місцевих рівнях мають відповідати обсягу фіскальних надходжень.

Система 24 показників узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування щодо економічного, соціального і культурного розвитку окремих районів Луганської і Донецької областей, які доречно використовувати для укладання ними угод з урядом, визначена стратегічним завданням «Створення інституційних умов для регіонального розвитку» постанови Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (див. таблицю).

Виходячи з вимог Угоди з ЄС, державна установа «Інститут природокористування та сталого розвитку» НАН України обґрунтував новий концепт формування і реалізації дії системи сучасних територіальних природньо-господарських округів (ТПГО).

Таблиця

Система показників узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо соціально-економічного розвитку регіонів

№ з/п	Показники	№ з/п	Показники
1	Загальний індекс депресивності регіонів	13	Загальний рівень захворюваності населення (туберкульоз, ВІЛ/СНІД, розлади психіки та поведінки, злоякісні новоутворення)
2	Обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу	14	Кількість інвалідів у розрахунку на 1 тис. осіб
3	Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників	15	Забезпеченість громадян житлом
4	Рівень бідності	16	Рівень забезпечення житлового фонду водовідведенням, каналізацією, центральним опаленням, газом, гарячим водопостачанням
5	Кількість дітей, які отримують державну допомогу, її середній розмір	17	Розподіл населення за освітою (за даними перепису населення 2001 року)
6	Кількість малозабезпечених громадян, які отримують державну допомогу, її середній розмір	18	Частка населення віком 19 років і старше, що не має вищої освіти
7	Кількість непрацездатних громадян з мінімальними доходами, яким призначена цільова грошова допомога, її середній розмір	19	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб
8	Кількість сімей, яким призначені субсидії для відшкодування оплати житлово-комунальних послуг, їх питома вага у загальній кількості сімей	20	Кількість фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю, у розрахунку на 10 тис. осіб
9	Рівень зайнятості та безробіття серед осіб віком 15-70 років, визначений за методологією МОП	21	Обсяг роздрібного товарообороту на одну особу
10	Чисельність економічно неактивного населення у працездатному віці, у тому числі осіб віком до 35 років	22	Державні капітальні інвестиції у розвиток депресивних територій
11	Кількість зареєстрованих безробітних, які отримують допомогу з безробіття	23	Обсяг державної фінансової підтримки для розвитку підприємництва на депресивних територіях
12	Коефіцієнт смертності дітей віком до 1 року	24	Обсяг міжнародної технічної допомоги, що спрямовується на подолання депресивності територій

Розбудова нових територіально-адміністративних одиниць України призвана була забезпечити:

– переформатування територіального простору України за 10-ма (наразі за 8-ма, без Українського Донбасу і АР Крим) ТПГО;

– формування достатніх організаційно-економічних, технологічних, природно-ресурсних, виробничо-господарських та інформаційних умов для збереження еволюційної стійкості і збалансованості функціонування;

– підвищення рівня і якості життя населення України.

Одночасно з цим, задля розроблення комплексу підстратегій соціально-економічного розвитку на перспективу до 2030 року, перелік ТПГО було розмежовано за двома типами – бінарної

спрямованості та масштабної інваріантної спрямованості.

Таке розмежування передбачало врахування цілого комплексу системоутворювальних факторів і детермінант: рівень і якість життя населення; раціональність освоєння природно-ресурсного потенціалу; рівень результативності регіонального управління; спрямованість і активність виробничо-господарської та зовнішньо-економічної діяльності; сприйнятливість до інноваційних зрушень [26, с. 34].

У новій регіональній карті України, побудованій з визначенням ТПГО, Український Донбас пропонувалося включити до складу так званого Донецького ТПГО з бінарним форматом.

Якщо національну економіку та державу в цілому розглядати як молекулу ДНК (**гвинтова спіраль якої несе в собі формулу золотого перетину 1:1,618**), стуктуроутворюючим параметром якої є співвідношення коштів місцевого і державного бюджетів у Зведеному бюджеті України, то тільки в результаті штучного або умисного порушення гармонійної пропорції «Золотого перетину», які відображають ці співвідношення, можуть призвести до загибелі молекули ДНК, що адекватно знищенню цілісності національної економіки та держави в цілому. ***Гармонійна пропорція – це основа стабільності функціонування і розвитку та збереження територіальної єдності регіонів нашої суверенної, незалежної й унітарної держави в межах кордонів 1990-1991 років!!!***

Висновки, рекомендації, пропозиції. В Україні під зовнішнім впливом здійснюється змістовна переорієнтація духовно-моральних якостей радянських людей на віртуальні цінності капіталістичного життя з так званим «людським обличчям», яке з благословення Папи Римського Франциска і світових олігархів, на чолі з сім'ями Рокфеллерів та Ротшильдів, визначено на сьогодні як «інклюзивний капіталізм». Мотиваціями життєдіяльності стала орієнтація: для багатих – на заможність й наживу, а для бідних – на жебракування й біологічне виживання.

Обрання під зовнішнім впливом Міжнародного геополітичного бізнесу переходу від соціалізму до капіталізму шляхом соціально-економічної трансформації народного господарства і українського суспільства на основі англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу призвело до соціальної стратифікації українського народу – диференціації населення країни на більш і менш заможні класи, на меншу частку надто багатих і більшу частку дуже бідних. Тобто, до їх незвичайного, по відношенню до минулого, нового соціального статусу буржуїнів-феодалів та простих людей як їхніх наймитів.

Протягом одного покоління відбувся перехід від усталеного способу й укладу життя в адміністративно-командній системі управління народним господарством з плановою дисципліною, в отриманні соціальних гарантій та соціальних послуг до ринкової економічної розрухи з загостренням старих і виникненням нових соціальних хвороб з негативними наслідками для життєдіяльності: безробіття і бомжування; пияцтва, наркоманії і проституції; насильства й бандитизму; суїцидів; шахрайства, крадійки, контрабанди, рейдерства, обману, брехні тощо.

У сучасних умовах визріла необхідність принципового перегляду української моделі олігархічно-феодального й кланово-кумівського капіталізму з його рейдерським механізмом перерозподілу результатів праці трудових колективів різних форм власності.

Поступове входження України до складу країн – членів ЄС доцільно супроводжувати власними досягненнями в європейському гуманізмі, реалізованому на Українському Донбасі під гаслами: «Людяність», «Гармонія» і «Порядок» [22, с. 251-254; 23, с. 273-277].

Продовжуючи під гаслом *«Українському народу – планомірний людський розвиток»* моральні традиції французького гуманізму український євроінтеграційний проєкт повинен продемонструвати прогнозну збалансованість Національної і Регіональних програм людського розвитку усіх адміністративних областей України (включаючи Луганську і Донецьку області Українського Донбасу в межах державного кордону з Російською Федерацією у 2013 р.) з національними завданнями 17 Цілей Сталого Розвитку світової спільноти на період до 2030 року [17].

В Україні протягом 1991-2021 рр. проявилась неспроможність органів загальнонаціональної влади щодо управління національною економікою і суспільством, що призвело до виникнення обставин, які об’єктивно обумовили появу ознак державного терору і міжнародного тероризму в середині скаліченої України.

По-перше, це «недостатня богатість» чиновництва, яку слід розглядати не тільки як індивідуальну, а й групову проблему суспільства, до складу якої належать представники вищих і середніх класів. Ініціаторами та організаторами Першого (2004 р.) і Другого (2014 р.) Майданів у Києві під зовнішнім ідеологічним впливом були олігархат США, Західної Європи, Росії й України. Вони спільно фінансували «кольорові революції», забезпечуючи їх матеріально-технічну частину та грошове заохочення і стимулювання більшості учасників і активістів. Козирними учасниками обох майданів ставали студентська молодь, підприємці віджатого малого бізнесу, розчаровані у житті бомжі, блудні ініціатори безладу, мародерства й бандитизму.

По-друге, це відсутність демократичних свобод у тоталітарно-авторитарному режимі влади

різних партій на загальнонаціональному, регіональному і місцевих рівнях управління.

Ляльковий терор проти учасників Майданів проявлявся як неминучий атрибут демократії, становлення якого ще в роки Великої французької революції відбувалось шляхом переформатування масонських лож у парламентські партії. Закамуфльований ляльковий терор і тероризм використовується як засіб збереження влади правлячою меншиною.

По-третє, це відсутність механізму узгодженої взаємодії загальнонаціональних, регіональних і місцевих органів влади в розробці і реалізації довгострокової Державної соціально-економічної політики на період до 2030 та 2050 рр., як єдиної системи встановлення самостійної життєдіяльності регіонів для відродження суверенності та унітарності держави в цілому.

Після Другого Майдану (Революції гідності) в Державних стратегіях регіонального розвитку на період до 2020 р. та на 2021-2030 рр., а також Планів заходів з їх реалізації на 2015-2017 рр., 2018-2020 рр., 2021-2023 рр. не визначені державні пріоритети розвитку регіонів у порівнянні з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року. Під зовнішнім впливом відбувається цілеспрямоване зменшення ролі держави в соціально-економічному розвитку регіонів.

По-четверте, це прагнення першими «таємно захопити» усю повноту влади представниками корумпованих і кримінальних кланів. В умовах нав'язаної англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу заохочується чистоган (чорний нал) для збагачення шляхом відвертої омани, рейдерства та безкарних пограбувань.

Наведені ознаки державного терору і міжнародного тероризму в Україні відповідають їх визначенням в універсальній інтернет-енциклопедії з вільним контентом «Вікіпедія», яка створюється і редактується народними добровольцями. Згідно Вікіпедії, тероризм розкривається як провокація, до якої можуть вдаватися певні клани, що присутні всередині правлячої меншини з метою захоплення усієї повноти влади (як правило, таємно), які не мають і не можуть мати підтримки більшості суспільств.

«Терор – це насильство влади з її державним апаратом проти народу з метою придушення не тільки опозиції (у випадку України – лівого руху комуністів і соціалістів), а й усього загалу, з метою викликати жах і змусити полишити думки проти спротиву. Саме тому тероризм носить політичну, соціальну, національну чи віросповідну ознаки» [2; 3].

Альтернативним варіантом державному рішенню запровадження АТО на Українському Донбасі було б рішення щодо переходу України як унітарної держави на модель бюджетного федералізму, яка передбачає наступне:

1. Перехід до адміністративно-договірних відносин Центру і регіонів шляхом розповсюдження на усі 18 адміністративних областей практики 6 областей України шляхом укладання Угод між КМУ і Обласними Радами стосовно регіонального розвитку: Донецькою – на 2007-2011 рр.; Львівською – на 2009-2013 рр.; Херсонською – на 2010-2013 рр.; Волинською – на 2010-2014 рр.; Вінницькою – на 2010-2015 рр.; Івано-Франківською – 2011-2015 рр.

2. Розширення складу фінансових нормативів бюджетного забезпечення основних складових соціально-економічного розвитку регіонів (державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт; гарантовані послуги ЖКГ і ЗМІ).

3. Законодавче закріплення непорушності формульних розрахунків І і ІІ кошиків місцевих бюджетів та фінансування делегованих повноважень і впровадження адміністративно-кримінальної відповідальності за їх порушення Головними розпорядниками бюджетних коштів [27].

4. Перехід до розробки Національної і Регіональних програм людського розвитку на 5, 10 і 15 років за основними складовими їх виміру як основи розробки Прогнозів, Програм і Планів соціально-економічного розвитку регіонів.

5. Скасування принципу фінансового вирівнювання регіонального розвитку шляхом перерозподілу між регіонами власних фінансових ресурсів регіонів-донорів шляхом впровадження гармонійних пропорцій Золотого перетину для забезпечення балансу державного і місцевих бюджетів в Зведеному бюджеті України.

Загальний обсяг коштів Зведеного бюджету України на розвиток конкретного регіону доцільно визначати пропорційно його вкладу у ВВП держави, який у системі національних рахунків дорівнює сумі Валової доданої вартості регіону з урахуванням сальдо непрямих податків і субсидій.

6. Підвищення фінансової самодостатності регіональних і місцевих органів влади та їх відповідальності за соціально-економічний розвиток адміністративних областей повинно стати запорукою збереження територіальної єдності держави згідно Конституції України.

7. Державне регулювання регіонального людського розвитку в Україні стає можливим завдяки наявним можливостям використання ІРЛР в якості критерія ефективності державної соціально-економічної, інвестиційної, регіональної і екологічної політики. Це забезпечить досягнення єдиних соціальних стандартів і норм життєдіяльності українського народу на усій території суверенної і незалежної держави.

8. Регіональні програми людського розвитку рекомендується формувати за підпрограмами, які

адекватно визначають шість блок-сегментів виміру ІРЛР з використанням 33 показників-індикаторів на їх статистичній базі з 2004 р. [21]:

1) «Відтворення населення» (5 показників, 4 стимулятори розвитку, 1 дестимулятор); 2) «Соціальне середовище» (6 показників – дестимуляторів розвитку); 3) «Комфортне життя» (6 показників – стимуляторів розвитку); 4) «Добробут» (5 показників, 4 стимулятори розвитку, 1 дестимулятор); 5) «Гідна праця» (6 показників, 3 стимулятори розвитку, 3 дестимулятори розвитку); 6) «Освіта» (5 показників стимуляторів розвитку).

9. Орієнтація на людиноцентристський підхід забезпечить доопрацювання та впровадження Державної стратегії загальнонаціональних реформ за основними складовими людського розвитку – освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги та захисту населення, що буде сприяти прискоренню встановлення та розбудови миру в східних регіонах України.

10. Державницько-виробничий підхід до економічної реінтеграції окремих районів Українського Донбасу доцільно здійснити у два етапи, відповідно до строків, регламентованих строками реалізації Планів заходів з виконання Регіональної стратегії розвитку Луганської та Донецької областей на період до 2027 р.: перший етап – 2021-2023 рр.; другий етап – 2024-2027 рр.

На першому етапі економічної реінтеграції окремих районів Луганської і Донецької областей необхідно непідконтрольні території включити до масштабів господарювання в межах цих областей та державного кордону з Російською Федерацією станом на 2014 р. Органи управління Народних республік Луганської і Донецької областей доцільно об'єднати з діючими державними адміністраціями цих областей, тимчасово розміщених у Сєвєродонецьку і Краматорську і повернути в міста Луганськ і Донецьк.

На другому етапі доречно розглядати їх як складові єдиного мезорегіону – Донбаський територіальний природньо-господарський округ. Доцільно буде обґрунтувати органи управління п'ятьма макроекономічними районами України, які включатимуть десять мезорегіонів, в тому числі Південно-Східний макрорайон і мезорегіон Український Донбас.

11. Стратегування взаємодії Центру і Регіонів, як єдиної органічної, динамічної і цілісної системи на основі гармонійних пропорцій «Золотого перетину» в балансі державних і місцевих частин зведеного бюджету, забезпечить благий образ вільного самостійного Українського Донбасу у складі суверенної, незалежної, соціальної і унітарної держави.

Дай бог, чтобы твоя страна
тебя не пнула сапожищем.
Дай бог, чтобы твоя жена
тебя любила даже нищим.
Дай бог поменьше рваных ран,
когда идет большая драка.

Дай бог побольше разных стран,
не потеряв своей, однако.
Не крест – бескрестье мы несем,
а как сгибаемся убого.
Чтоб не извериться во всем,
Дай бог ну хоть немного Бога!

Евгений Евтушенко, "Дай Бог", 1990

Резюме

Я подсчитал свои годы и обнаружил, что у меня осталось меньше времени на жизнь, чем прожито.

У меня нет времени для бесконечных конференций, посвященных уставам, законам, процедурам и внутренним правилам, зная, что ничего не будет достигнуто. *У меня нет времени* выносить абсурдных людей, которые ведут себя не в соответствии их возрасту. *У меня нет времени* на борьбу с посредственностью. *Я не хочу* быть на собраниях, где накачиваются эго.

Я не могу терпеть манипуляторов и оппортунистов. *Меня беспокоят* завистливые люди, которые пытаются дискредитировать более способных, чтобы захватить себе их позиции, таланты и достижения. *Мне осталось слишком мало времени*, чтобы обсуждать заголовки. Я не хочу этого, потому что моя душа торопится.

Я хочу жить с людьми, которые очень человечны. Люди, которые могут смеяться над своими ошибками, которые достигли своих успехов. Люди, которые понимают свое призвание и не прячутся от своих обязанностей. Те, кто защищают человеческое достоинство и хотят только быть на стороне истины, справедливости и праведности. Это то, что делает жизнь достойной жизни.

Я хочу окружить себя людьми, которые знают, как прикасаться к сердцам других. Люди, которые через тяжелые удары жизни научились расти и сохранили нежные прикосновения души. Да, я спешу, я спешу жить с интенсивностью, которую может дать только зрелость.

Моя цель – достичь конца, в согласии с самим собой, с моими близкими и совестью.

Вы думали, что у вас две жизни, и вдруг вы понимаете, что у вас была и есть только одна.

Марио де Андраде (1893-*1945,* Сан-Паоло*),* "Моя душа торопится"

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України": Указ в.о. Президента України № 405. URL: http://search. ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U405_14.html.

2. Міжнародний тероризм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ Тероризм#Міжнародний_тероризм [Accessed 19 February 2021].

3. Державний тероризм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_тероризм [Accessed 4 March 2021].

4. Большая семёрка. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Большая_семёрка [Accessed 4 March 2021].

5. Выступление Эммануэля Макрона на совещании французских послов. URL: https://hvylya.net/analytics/geopolitics/vystuplenie-jemmanujelja-makrona-na-soveshhanii-francuzskih-poslov.html [Accessed 1 September 2019].

6. Розпад СРСР. URL: https://uk.wikipedia. org/wiki/Розпад_СРСР.

7. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І. та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. Київ: НАН України, 2015. 363 с.

8. Опитування, проведене компанією TNS 3–8 вересня 2015 року. *Обозреватель: Интернет-газета.* URL: ukr.net/ 2015/11/17/.

9. Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку: Експертна доповідь. URL: http://old.niss.gov.ua/book/Eks_d20- 07/index.htm.

10. Науково-практичний коментар до Бюджетного Кодексу України // кол. авт.; заг. ред. Ф. О. Ярошенка; від. вик., наук. ред. В. Ф. Столярова. – 2-е вид., доп. та перероб. Київ: Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. 560 с.

11. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія "Енциклопедія ерудита").

12. "Мы больше не будем": США разочаровались в цветных революциях. URL: https://tsargrad.tv/news/my-bolshe-ne-budem-ssha-razocharovalis-v-cvetnyh-revolju cijah_329153 [Accessed 3 March 2021].

13. США признали наличие на Украине секретных биологических лабораторий. URL: https://rg.ru/2020/04/24/ssha-priznali-nalichie-na-ukraine-sekretnyh-biologicheskih-laborato rij.html.

14. Шевчук В. Я., Черняк В. К., Ковальчук Т. Т., Педан М. П., Панков О. І. та ін. Розвиток заради порятунку. Київ: Геопринт, 2016. 227 с.

15. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII. URL: https://http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T1822 68.html.

16. Вступление Украины в НАТО и ЕС закрепили в Конституции. Что это означает? URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-47157337.

17. Шинкарюк О. В. Науково-методичні засади державного регулювання стійкого людиноцентристського розвитку регіонів. *Економічний вісник Донбасу.* 2020. № 1(59). С.164-180. doi: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-164-180.

18. Столяров В. Ф. Композиційний моніторинг регіонального людського розвитку. *Економічний вісник Донбасу.* 2020. № 1(59). С. 181-198. doi: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198.

19. Черняк В. К. Українському народу – стабільний планомірностійкий людський розвиток (оцінка стану науково-адміністративного забезпечення). Ч.1. Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу.* 2020. № 1(59). С. 199-217. doi: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-199-217.

20. Столяров В. Ф. Науково-методичне забезпечення стратегічного планування та державного регулювання регіонального людського розвитку в Україні. *Вісник економічної науки України.* 2019. № 2(37). С. 223-237. doi: https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).223-237.

21. Методика вимірювання регіонального людського розвитку: Рішення Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 № 123-м. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/ druk/publicat/ kat_u/2018.

22. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003-2013; 2017-2027): частина 1. Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні. *Економічний вісник Донбасу.* 2019. № 2 (56). С. 229-256. doi: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2(56)-229-256.

23. Столяров В. Ф., Шинкарюк О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003-2013; 2017-2027): частина 2. Парадигма людяності, гармонії та місії регіону. *Економічний вісник Донбасу.* 2019. № 3 (57). С. 241-281. doi: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-241-281.

24. Романюк С. А. Розвиток регіонів у відкритій економиці: теорія, політика, практика: монографія. Київ: НАДУ, 2013. 408 с.

25. Про Стратегію сталого розвитку "Україна -2020": Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: http://zakon3.rada. gov.ua/laws/show/5/2015.

26. Микитенко В. В., Микитенко Д. О. Формування територіальних природно-господарських округів та переформатування соціаль-но-економічного простору України. *Економічний вісник Донбасу.* 2018. № 1 (51). С. 31-39.

27. Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М. Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу. *Економічний вісник Донбасу.* 2019. № 3 (57). С. 89-102. doi: https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102.

Столяров В. Ф. Державне регулювання соціально-економічного відновлення Українського Донбасу *(мемуарно-аналітичний огляд альтернативних варіантів державних рішень, прийнятих у 1991-2020 рр.).* **Частина 2. Стратегічне соціальне планування унітарної держави в умовах впровадження бюджетного федералізму**

У статті розкриті можливості впровадження доктрини трьох "С": соціальне прогнозування, соціальне планування і соціальне управління при формуванні Стратегій регіонального розвитку Луганської і Донецької областей та України в цілому. Роз-

глянуто основні складові бюджетного федералізму унітарної держави з визначенням узгоджених меж фінансової самостійності Українського Донбасу і державного регулювання відтворенням господарської і життєвої діяльності населення.

Результати дослідження, предметом якого стали провідні складові науково-методичного забезпечення соціально-економічного відновлення Українського Донбасу, представлені у формі мемуарно-аналітичного огляду доленосних державних і можливих альтернативних варіантів авторських рішень. Об'єктом дослідження виступали хронологія, сутність, зміст та обґрунтованість прийнятих рішень.

Робочою гіпотезою погляду було з'ясування витоків громадсько-військового конфлікту між органами загальнонаціональної влади 2014 року і населенням Українського Донбасу з виявленням причин і чинників трагедії обох сторін 7-річної давнини через поняття «терор» і «тероризм».

Розглянуто визначені Вікіпедією ознаки державного і міжнародного тероризму і узагальнено їх прояв у національній економіці в процесах впровадження англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу. Розкрито зменшення ролі державного впливу на регіональний розвиток при розробці Стратегій довгострокового розвитку для досягнення 7-ми Цілей Розвитку Тисячоліття до 2015 року та 17-ти Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року. Виявлено відсутність «дерева цілей» по ієрархії та за часом його узгодженості з індикаторами ЦРТ, ЦСР та людського розвитку.

Виявлено тісний зв'язок Міжнародного геополітичного бізнесу з проведенням Першого (2004 р.) і Другого (2014 р.) Майданів в м. Києві, запуску проєкту "АТО". Розкрито авторські варіанти державних рішень стосовно переходу унітарної України на модель бюджетного федералізму для укріплення її незалежності і суверенності як альтернативи проєкту "АТО".

У протилежність умисно сфальсифікованій інформації щодо рейтингової оцінки 2013 р. регіонального людського розвитку в Луганській і Донецькій областях згідно Національних методик 2001, 2012 рр. доведена можливість прогнозування 33 показників Індексу регіонального людського розвитку: 22 показників-стимуляторів розвитку та 11 показників-дестимуляторів розвитку. Завдяки цьому визначені стратегічні і операційні цілі соціально-економічного відновлення Луганської і Донецької областей Українського Донбасу.

Ключові слова: соціально-економічне відновлення, Український Донбас, самостійність, терор і тероризм, гармонійні пропорції, регіональний людський розвиток, бюджетний федералізм, проєкт "АТО".

Stolyarov V. F. State Regulation of Socio-Economic Recovery of Ukrainian Donbass *(Memoir-Analytical Review of Alternative Government Decisions Taken in 1991-2020).* **Part 2. Strategic Social Planning of a Unitary State in the Implementation of Budget Federalism**

The article reveals the possibilities of implementing the doctrine of three "S": social forecasting, social planning and social management in the formation of strategies for regional development of Luhansk and Donetsk regions and Ukraine as a whole. The main components of budgetary federalism of the unitary state with definition of coordinated borders of financial independence of Ukrainian Donbass and state regulation by reproduction of economic and vital activity of the population are considered.

The results of the study, the subject of which were the leading components of scientific and methodological support of socio-economic recovery of Ukrainian Donbass, are presented in the form of a memoir-analytical review of fateful state and possible alternative solutions. The object of the study was the chronology, essence, content and validity of decisions.

The working hypothesis of the review was to find out the origins of the civil-military conflict between the national authorities in 2014 and the population of Ukrainian Donbass, identifying the causes and factors of the tragedy of both sides 7 years ago in the context of "terror" and "terrorism".

The features of state and international terrorism sanctified by Wikipedia are considered and their manifestation in the national economy in the processes of introduction of Anglo-Saxon model of open market economy is generalized. The reduction of the role of state influence on regional development in the development of long-term development strategies to achieve the 7th Millennium Development Goals (MDGs) by 2015 and 17 Sustainable Development Goals (SDGs) for the period up to 2030 is revealed. The absence of a "goal tree" in the hierarchy and in the time of its coordination with the MDG, SDG and human development indicators was revealed.

The close connection of International Geopolitical Business with the holding of the First (2004) and Second (2014) Maidans in Kyiv, the launch of the "ATO" project was revealed. Author's versions of state decisions on the transition of unitary Ukraine to model of budget federalism to strengthen its independence and sovereignty as an alternative to the "ATO" project are revealed.

In contrast to the deliberately falsified information on the rating of 2013 of regional human development in Luhansk and Donetsk regions according to the National Methods of 2001, 2012, it is possible to predict 33 indicators of the Regional Human Development Index: 22 growth stimulators and 11 development disincentives. Thanks to this, the strategic and operational goals of the socio-economic reconstruction of Luhansk and Donetsk regions of Ukrainian Donbass have been determined.

Keywords: socio-economic reconstruction, Ukrainian Donbass, , independence, terror and terrorism, harmonious proportions, regional human development, budget federalism, anti-terrorist operation project.

В. І. Ляшенко
академік АЕН України
доктор економічних наук, професор,

В. Ф. Столяров
академік АЕН України
доктор економічних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДЗЕМНОГО ВУГЛЕВИДОБУТКУ У ПОВОЄННОМУ ЗМІЦНЕННІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ[1]

Імперія майбутнього –
це імперія інтелекту.
Уінстон Черчіль

Актуальність теми дослідження. В Україні обороноздатність держави визначена як її здатність до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального і морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов її реалізації [1].

Наведені складові потенціалу обороноздатності держави як цілісності є підставами, з одного боку, поглиблення структуризації взаємодії національних, приватних і колективних бізнес-інтересів в єдиному соціально-економічному просторі України, а, з іншого боку, досягнення часової узгодженості тактичних заходів і пріоритетів з напрямами і цілями стратегій соціально-економічного розвитку як природно-суспільного фундаменту обороноздатності країни.

Стан функціонування і еволюція розвитку соціально-економічного простору визначають рівень, стандарти і якість життєдіяльності українського народу, як провідні сегменти базису обороноздатності держави. **Саме рівень, стандарти і якість життя населення країни визначають і обумовлюють здатність держави до захисту від зовнішньої збройної агресії та у випадку внутрішнього збройного конфлікту.**

Рівень життя – це комплексний показник, що характеризує досягнуте задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства загалом, відображаючи в кінцевому результаті добробут населення. При цьому структура матеріальних і духовних потреб людини відповідає структурі людської діяльності, початковим моментом і метою якої є їх задоволення.

Стандарт життя – соціально прийнятий норматив рівня життя. У ряді країн існують офіційні певні стандарти життя і, крім того, кожна соціальна група чи спільнота, навіть кожна людина, має свій власний суб'єктивний стандарт. Стандарт життя змінюється із часом дискретно в міру якісної зміни соціально-економічного простору.

Якість життя – це співвідношення рівня життя та прийнятого стандарту. Цей критерій показує ступінь задоволення потреб, а оскільки потреби виникають тільки за наявності потенційних можливостей їх задоволення, то якість життя фактично відображає рівновагу соціально-економічного простору і характеризує рівень соціальної напруги у суспільстві.

Основою формування соціально-економічного простору суверенної і незалежної держави, як базису її обороноздатності, є самоорганізація цільової життєдіяльності населення, суб'єктів господарювання усіх секторів національної економіки та регламентовані згідно Конституції України функції, права і відповідальність органів державного управління.

Завдяки розгляду дуальності сутності і змісту обороноздатності виникають передумови стратегічного планування і проєктування відповідних складових як безпосередньо прямої дії в сфері оборони, так і опосередковано – в суб'єктах допоміжної дії з інших секторів національної економіки. Сучасний стан обороноздатності держави довів необхідність пошуку, виявлення і мобілізації внутрішніх резервів укріплення соціально-економічного простору України (як її базису, а не надбудови).

Одним з резервів непрямої дії у повоєнному відновленні стає більш повне використання потенціалу вугільної промисловості України, насамперед, при проведенні й експлуатації гірничих виробок і підземних споруд. При впровадженні багатоукладних форм власності на структуру активів вугледобувного підприємства доречним стає ви-

[1] Надруковано: Ляшенко В. І., Столяров В. Ф. Перспективи потенціалу підземного вуглевидобутку у повоєнному зміцненні обороноздатності держави. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 2(68). С. 124-130. URL: http://www.evd-journal.org/download/2022/02/14-Liashenko.pdf.

значення тієї частки активів шахти, яка буде у власності трудового колективу. В таких умовах виключенням була б участь шахтарів у громадсько-збройному конфлікті 2014 р. між населенням Українського Донбасу і Центром.

Ще у 2003 р. Україна приєдналася до впровадження 8 Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) ПРООН на 2001-2015 рр., які не були локалізовані на рівні адміністративних областей. Пілотні проєкти 2005-2006 рр. "Луганщина-ЦРТ" і "Донеччина-ЦРТ" та проєкт "АР Крим-ЦРТ" (2010 р.) виявилися скасованими. Ціль "Подолання бідності" з 8 ЦРТ на період до 2015 р. виявилася недосягнутою. Ціль "Подолання бідності" очолила вже 17 Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на 2016-2030 рр. Десятим з двадцяти п'яти стратегічних індикаторів реалізації Стратегії сталого розвитку "Україна-2020" (затверджена указом Президента України П. О. Порошенком 12.01.2015 р. № 5) було передбачено збільшити чисельність професійних військових на 1000 населення із 2,8 до 5,6 осіб (за розрахунками Стокгольмського Міжнародного Інституту дослідження миру).

Згідно Постанови Уряду від 31.05.2017 р. № 385 фонд оплати праці найманих працівників і грошового забезпечення військовослужбовців з 796,3 млрд грн у 2017 р. передбачалось збільшити до 1185,9 млрд грн у 2020 р, тобто в 1,5 раза.

Соціально-економічну інтеграцію населення окремих непідконтрольних районів доцільно було б визначати і здійснювати шляхом підвищення рівня і якості життя населення підконтрольних територій. Мудрим пророцтвом виступає вислів Карла Густава Маннергейма: "Прежде чем тратить огромные деньги на оборону, нужно создать для людей тот уровень жизни, который они захотят защищать".

Постановка проблеми. Наукові керівники Всеукраїнського проєкту "Наше спільне майбутнє" В. Я. Шевчук, В. К. Черняк, Т. Т. Ковальчук, М. П. Педан, О. І. Панков зазначали, що у "Стратегії-2020" недостатньо акцентовано увагу на реформах, які активізували основні внутрішні фактори національної політики розвитку – людський, природний і фінансовий капітал [2, с. 52]:

по-перше, не згадано найнагальнішу реформу – реформу системи оплати праці і заходи щодо подолання бідності працюючих людей і працюючих родин. ***Без цього не може бути активізовано людський капітал, який є не тільки свідомою (інноваційною) рушійною силою розвитку, а й самого існування держави;***

по-друге, залишилась поза увагою ще одна ключова реформа – реформа системи природокористування, забезпечення раціонального використання природних ресурсів (землі, надр, води, лісу, біоресурсів тощо). ***Без цього не можлива активізація природного капіталу держави не тільки для цілей розвитку, а й для подолання бідності населення, якому, згідно з Конституцією України, мають належати ці природні багатства;***

по-третє, без належної уваги залишилися реформи, які мали б активізувати інноваційно-інвестиційну політику держави. Увага приділяється тільки питанням залучення іноземних інвестицій і кредитів, а не стимулюються процеси внутрішнього нагромадження, амортизації основного капіталу та інвестування. ***Довготривалий, сталий розвиток економіки можуть забезпечувати тільки масштабні капітальні інвестиції внутрішніх інвесторів, головними з яких є власне населення країни.***

Відомо, що рівень, стандарти і якість життя населення обумовлюються динамікою Індексу людського розвитку, який на національному рівні інтегрує показники-індикатори стану здоров'я населення, освіченості і соціального захисту громадян. Тобто, потенціал обороноздатності держави визначається параметрами соціально-економічного простору України.

Розробляється еталонна матриця індексної моделі стратегічного планування і проєктування потенціалу обороноздатності держави в сукупності співвідношень динаміки показників-індикаторів функціонування і розвитку соціально-економічного простору України.

Модель стратегічного планування і проєктування потенціалу обороноздатності держави базується на нових принципах:

– комплексного стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни (15 принципів, першими з яких є принципи духовності і людиноцентризму, конституційності і державності, цивілізаційності і сталого розвитку, справедливості і спадкоємності, цілісності і гармонізації) [3];

– державотворення з визначенням ознак стратегування (також 15 принципів, в першу чергу, принцип "Мудрості природи" з ознаками "Матриця природи", "Мистецтво життя", "Розвиток екоспільнот"; принцип "Цінності" з ознаками "Цивілізаційно-родові", "Духовно-моральні традиції", "Спадкоємність поколінь"; принцип "Реформування" з ознаками "Освіта і наука", "Охорона здоров'я", "Соціальний захист"; принцип "Відповідальності" з ознаками "Цивілізаційна", "Соціальна", "Кримінальна") [4].

Матриця природи – це розуміння механізмів природи як складного взаємовідношення між життям, інформацією і всесвітом.

Мистецтво життя – це розуміння механізмів природи, яке знайдено у світових культурах, мистецтві, соціальних нормах і технологічній етиці у минулому і сьогоденні, що відкриває можливості для майбутнього.

Розвиток екоспільнот – це створення нового способу життя, в якому суспільство й уряд планують і розвивають національне виробництво, споживання, охорону і відтворення природи для підтримки саме того способу життя, яке забезпечує гармонію людини з природою.

Доцільним та актуальним вбачається використання світового досвіду, зокрема повоєнних Франції та Великобританії, щодо ефективного проведення націоналізації приватної власності (майна) підприємств, з подальшою модернізацією промислової бази, а також приватизацією [6]. Причому, в цих країнах процеси націоналізації-приватизації є циклічними та змінюють один одного. Так, у повоєнній Франції матеріальні збитки становили більше чверті національного багатства, обсяг промислового виробництва впав приблизно на 60% від довоєнного рівня, удвічі скоротився випуск сільськогосподарської продукції, була зруйнована транспортна система.

У той же час, подолати негативні наслідки дозволила повоєнна соціально-економічна система централізованої демократичної держави, яка безпосередньо регулювала та спрямовувала ринкові та інші економічні відносини. Було проведено широку націоналізацію: вуглевидобутку, газової промисловості, електроенергетики, авіапромисловості, машинобудівних заводів, великих банків та ін. У промисловості державний сектор охопив приблизно 1/5 всіх виробничих потужностей. Як показали наступні події, націоналізація не стала соціалістичним заходом. Однак для французького уряду вона перетворилася на найважливіший шлях боротьби за відновлення економіки, ефективний інструмент швидкої модернізації базових галузей [7].

Наступне десятиліття 1950-х років стало періодом прискореного та майже безперервного зростання. За 1952-1958 рр. продукція промисловості та будівництва збільшилася на 47%, а саме промислове виробництво (без будівництва) – на 52% [8]. Саме тоді серед французьких підприємців народилося гасло: «Модернізувати чи померти». Усвідомивши неможливість збагачення колишніми лихварськими методами, ділові кола Франції стали приділяти першорядну увагу переоснащенню виробничого потенціалу. Порівняльна динаміка зростання ВВП країн світу у 1950-1960 рр. минулого сторіччя наведена у табл. 1 і 2.

У періоди післявоєнного відновлення економіки завжди демонструють високу динаміку, тому що відлік ведеться від низьких вихідних значень економічних показників.

Таблиця 1

Динаміка ВВП у провідних країнах світу за 1951-1960 рр.
(у відсотках на початок базового періоду, прийнятому за 100)

Країна/ період	П'ятирічка 1951-1955	П'ятирічка 1956-1960	Десятиліття 1951-1960
США	124	107	133
Великобританія	115	110	127
Франція	124	127	158
ФРН	154	141	217
Японія	143	177	253

Складено авторами на базі [8].

Таблиця 2

Динаміка промислового виробництва, у провідних країнах світу 1951–1960 рр.
(стосовно початку базового періоду, прийнятого за 100)

Країна/ період	П'ятирічка 1951-1955	П'ятирічка 1956-1960	Десятиліття 1951-1960
США	124	117	145
Великобританія	120	113	135
Франція	132	136	180
ФРН	182	133	242
Японія	211	226	476

Складено авторами на базі [8].

Отже, в умовах повоєнного відновлення та політичної турбулентності, коли за природніх обставин відбувається зменшення вартості державних активів, вважаємо за обґрунтоване державницьке рішення не форсувати приватизацію як метод перешкоджання бюджетному дефіциту, а концентрувати зусилля щодо збільшення ефективності роботи державного сектору економіки, акумулювати

кошти та проводити промислову модернізацію, інвестувати у інновації та науку.

Повоєнне відновлення і подальший розвиток соціально-економічного простору України повинно базуватись з урахуванням світового досвіду на нових принципах державотворення з випереджаючим людиноцентриським соціально-економічним розвитком країни. Об'єктивно необхідним стало уточнення української моделі ринкової економіки на основі посилення ролі держави в стратегічному плануванні і проєктуванні.

В Україні уточнення моделі повинно базуватись на переосмисленні досвіду останніх 30-ти років за результатами комплексного соціально-економічного аналізу й аудиту людського розвитку в країні на національному і регіональних рівнях (на підставі Методики виміру регіонального людського розвитку 2012 року, затвердженої рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 р. № 123-м).

Мета і робоча гіпотеза дослідження. ***Метою*** дослідження є розкриття конструктивних ідей формування механізму впливу гірничопідготовчих робіт підземного вуглевидобутку на укріплення обороноздатності держави.

Робочою гіпотезою дослідження сутності, змісту і складових обороноздатності держави (як предмета дослідження) є розгляд і розкриття можливостей стратегічного планування і проєктування щодо передбачення випереджаючого підвищення рівня, стандартів і якості життя українського народу порівняно з динамікою витрат на оборону і правоохоронну діяльність.

Впровадження ідеї випереджаючого розвитку людського потенціалу в соціально-економічному просторі України забезпечить недопущення депопуляції нації, коли смертність населення перевищує народжуваність немовлят, а, натомість, буде сприяти збільшенню середньої тривалості людського життя.

Стратегічний термін такого випередження в соціально-економічному просторі України повинен дорівнювати 20-25 рокам від народження людини (як живого суверена) до строків його сформованості як громадянина. Стратегічний людський потенціал обороноздатності держави визначається за результатами демографічних прогнозів також на 20-25 років.

Відношення різниці в динаміці фінансового забезпечення підвищення рівнів, стандартів і якості життя населення та витрат на оборону і правоохоронну діяльність до співвідношення динаміки цих складових визначає інтенсивність процесів нарощування потенціалу обороноздатності держави. В умовах збройної агресії громадяни будуть мотивованими здійснювати захист держави, а передумов виникнення внутрішнього збройного конфлікту взагалі не буде існувати (крім випадків державної зради).

Виклад основних результатів дослідження. Схема стратегічного планування і проєктування окремих складових обороноздатності держави з врахуванням потенціалу підземного вуглевидобутку стала наслідком переосмислення результатів дослідження відтворення шахтного фонду галузі різних масштабів господарювання Українського Донбасу за 1943-1991 рр., 1996-2011 рр.

Стратегічне планування і проєктування виробничого розвитку вугільної промисловості базується на положеннях Концепції розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) на період до 2010 року, яка була схвалена Верховною Радою України 02.02.1994 р. Методологічні положення Концепції розвитку ПЕК визначають компетенції вугледобувних підприємств і органів галузевого управління у відтворенні шахтного фонду відповідних масштабів господарювання і, виходячи з цього, – повноваження (права і відповідальність) в стратегічному плануванні і проєктуванні.

Надалі, в структурі активів **шахт визначаються:**

по-перше, **ті їх частини, які будуть діяти весь строк служби шахти з обов'язковим визначенням їх державною формою власності (включаючи відведені для видобування запаси вугілля – "шахтне поле");**

по-друге, **частини активів для акціонування, в першу чергу, трудовим колективом і населенням шахтарського містечка, селища, міста (за досвідом закордонного робітничого або народного капіталізму);**

по-третє, **частини для приватного інвестування вітчизняними і закордонними інвесторами (фізичними та юридичними особами).**

Шахтний фонд вугільної промисловості складають виробничі потужності підприємств з підземного вуглевидобутку різних строків експлуатації та рентабельності. Є шахти, що відпрацювали відведені поклади вугілля, але їх необхідно зберігати від затоплення шахтними водами. А чому не використовувати підземні гірничі виробки і споруди цих шахт в якості складів для сфери оборони, а можливо і для відповідного виробництва? Проглядається наявний природний захист від зовнішніх військових дій.

Діючий шахтний фонд вугільної галузі визначається нарощувальним, зменшуваним або стабільним потенціалом виробничих потужностей. Це постійний будівельний комплекс. В режимі реального часу здійснюються гірничопідготовчі роботи: готується фронт очисних вибоїв на діючих вугільних горизонтах, підготовка нових вугільних горизонтів, транспортних споруд і технологічних складів, наприклад, для збереження вибухівки, яка ви-

користовується при здійсненні буровибухових робіт. При переході на нові вугільні горизонти з'являється можливість використання попередніх гірничих виробок як складів або цехів відповідного виробництва.

Загальні строки служби шахт складають 50-70 років, тому для України при вступі до ЄС підставами закриття шахт можуть стати вимоги виконання Програм декарбонізації.

У стратегічному плануванні і проєктному аналізі розвитку вугільної промисловості на 10-15-20 років пропонується уточнити функціональну класифікацію гірничих виробок і підземних споруд поділом за часом на:

– довгострокові, які будуть діяти весь строк експлуатації шахти (у разі потреби можна здійснити її реконструкцію і з нарощуванням покладів вугілля для подальшого вуглевидобутку);

– середньострокові, що будуть діяти відповідно строкам видобутку вугілля на діючих вугільних горизонтах (як мінімум на строк окупності капітальних витрат та інвестицій на їх проведення);

– короткострокові, з терміном експлуатації до року (в залежності від технологічних схем видобутку вугілля).

Довгострокові гірничі виробки та підземні транспортні та технологічні споруди доцільно включити разом з відведеними для видобутку вугілля його покладами в ту частину активів вугледобувного підприємства, як суб'єкта господарювання, яка повинна бути державною власністю та входити цією частиною в державний сектор національної економіки. Використання цієї частини активів вугледобувного підприємства доречно здійснювати на засадах державно-приватного партнерства з трудовим колективом шахти та приватними або колективними інвесторами, що здійснюють фінансове забезпечення їх проведення або спорудження.

Середньострокові гірничі виробки будуть складати акціонерну частину трудового колективу в активах шахти. Їх відновлення можна проєктувати також за участі приватних індивідуальних і колективних інвесторів.

У стратегічному плануванні і проєктуванні проведення короткострокових гірничих виробок доречно передбачати за рахунок собівартості вугілля. По аналогії з гірничорудною промисловістю, доцільно в складі виробничих витрат вугледобувного підприємства передбачити статтю «Проходження підготовчих гірничих виробок».

Джерелами державних інвестицій та корпоративних і приватних інвестицій для фінансування підготовки довго- і середньострокових гірничих виробок і підземних споруд стають:

по-перше, реноваційні нарахування по діючим виробкам і підземним спорудам по потонним ставкам (введені ще у 1961 р.);

по-друге, доходи від реалізації супутніх природних ресурсів: шахтної породи, шахтної води, шахтного газу-метану та видобутого вугілля при проведенні гірничопідготовчих робіт.

Джерелами корпоративних і приватних інвестицій шахт для виробничого розвитку є також реноваційні нарахування по активній частині основних виробничих фондів, у тому числі по забійному обладнанню (по потонним ставкам, а не за часом).

У стратегічному плануванні і проєктуванні виробничого розвитку вугледобувних підприємств доцільно відновити амортизаційні нарахування і на капітальний ремонт основних фондів, а не тільки на їх оновлення.

Кругообіг власних інвестицій шахт буде завершуватись у межах їх господарської діяльності і зосереджуватись в Фонді виробничого розвитку. Фінансові ресурси цього фонду будуть включати відрахування від прибутку і використовуватись для модернізації і техніко-технологічного переозброєння шахт. Економія витрат на капітальний ремонт гірничих виробок і гірничошахтного обладнання також буде джерелом формування Фонду виробничого розвитку шахт.

Висновки. Війна завжди є рубіконом, який докорінно змінює долі людей та сценарії подальшого розвитку країн. Повоєнне відновлення національних економік в кожному випадку залежить від економічних, геополітичних і навіть культурних особливостей, а також розвитку країни у довоєнний час.

Історично доведеним та апробованим є набір спільних успішних інструментів повоєнного відновлення: індикативне планування з подальшою лібералізацією економіки, активне створення робочих місць, експортне орієнтування економіки, переважання високотехнологічних галузей промисловості, значний обсяг фінансового та промислового інвестування, створення режиму податкового стимулювання.

Попри наявність та досвід використання вказаних інструментів, важливим є аналіз прикладів та світового досвіду їх застосування та можливостей комплексного використання для власної економіки. Саме цей аргумент буде детермінувати вектор подальшого розвитку країни.

Які ж українські бізнеси будуть серед пріоритетних при відновленні. Відповідь очевидна вже зараз. До війни основними джерелами доходу українського бюджету, за винятком ІТ-сегменту, була агросфера і важка промисловість. В українському зерні зацікавлений і весь світ, тому очевидно, що ця сфера буде головною, тут Захід допомагатиме максимально активно. Він і зараз допомагає, про що говорять останні заяви низки політиків. Пріоритетним буде відновлення логістики та комунікацій у постраждалих районах. Все це є осно-

вою для відновлення поставок та експорту з України.

Енергетична, фінансова та харчова сфери також будуть серед перших на відновлення, оскільки від них залежить виживання держави. Той факт, що наші банки загалом вистояли за час війни, – величезне досягнення. Він показує, що наша фінансова система зміцніла з 2014 р. і потрясінь. Багато в чому завдяки цьому бізнес, що залишився в Україні, зміг вижити.

Враховуючи масштаби руйнувань, багато вливань очікується у будівельний бізнес та пов'язаний з ним документообіг (виготовлення техпаспортів БТІ, отримання необхідних дозволів на будівельні та відновлювальні роботи, підтвердження прав власності на зруйновані об'єкти тощо).

А ось здатність держави підтримати внутрішню торгівлю та попит/пропозицію, а також малий/середній бізнес та населення загалом викликає сумніви. Вже зараз із цим помітні проблеми – виплати затримуються, грошей не вистачає [9].

Використання потенціалу шахти з підземним вуглевидобутком у сфері обороноздатності держави доцільно передбачити спеціальним Національним інвестиційним проєктом прикладного характеру [5]. Його розробку спроможний здійснити Тимчасовий творчий колектив відповідних експертів і фахівців під загальним науковим керівництвом авторами у складі Академії економічних наук України.

Національний інвестиційний проєкт вугільної промисловості України повинен охоплювати усі басейнові поклади вугілля і має включати локальні складові для кожної шахти. Цей Національний інвестиційний проєкт може бути втілений в життя на основі узгодженості національних, приватних і колективних бізнес-інтересів на підґрунті змішаного інвестування та державних гарантій.

Стануть корисними результати інвентаризації і паспортизації діючих шахт за предметом дослідження в першу чергу тих, які не відпрацювали відведені поклади вугілля (для збереження реновацій-ного джерела інвестиційного ресурсу), а також проєктні наробки реконструкції шахт і нового шахтного будівництва, які в свій час здійснили галузеві проєктні інститути «Луганськдіпрошахт», «Дондіпрошахт», «Дніпродіпрошахт» та «Південдіпрошахт».

Особливу увагу слід приділити виявленню промахів в організаційно-фінансовому забезпеченні виконання ***Комплексної програми соціально-економічного розвитку Донбасу*** (за розпорядженням Уряду 16.09.1992 р.) та ***Програми розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року*** (затверджена рішенням спільної колегії Мінекономіки України та Держвуглепрому України від 23.02.1993 р. № 4/3).

Відновлення і подальший розвиток соціально-економічного простору Українського Донбасу призвано сприяти значному підвищенню потенціалу обороноздатності суверенної і незалежної держави.

Резюмуючи викладене, зазначимо:

1. Україна повинна приймати безпосередню участь у підготовці та впровадженні міжнародних заходів з відновлення економіки та пропонувати закордонним партнерам власне бачення подальшого повоєнного розвитку з огляду на міжнародний досвід, але й з урахуванням ризиків.

2. Кожна з моделей закордонного досвіду допомоги повоєнному розвитку має бути ретельно проаналізована, вивчена та застосована комплексно і з урахуванням найкращих аспектів впливу, що будуть ефективними саме для України.

3. Війна в Україні може стати пролонгованою за терміном, тому стратегування розвитку, розробка власного повоєнного економічного плану повинна враховувати не тільки мирні потреби, а й завдання наявної воєнної протидії агресору та початкових заходів для підготовки повноцінної повоєнної розбудови.

4. На відміну від умов реалізації Плану Маршалла у повоєнній Європі, який розроблявся для мирної, хоча й зруйнованої Європи, причому, усі країни були практично в однакових соціально-економічних умовах, для України калькування такого плану не можливе. По-перше, план розбудови повинен розроблятися у державі, яка ще знаходиться у стані війни. По-друге, Україна вийде з війни в оточенні розвинених країн. Тому, інтеграційним базисом повинна стати зона вільної торгівлі з ЄС (що сприятиме включенню українських виробників у ланцюги і мережі формування доданої вартості), а політичним – членство у Євросоюзі.

5. Основа увага програм та планів розбудови повоєнної економіки України – перетворення її з сировинної моделі на виробничу, інноваційну, енергонезалежну. Фокусування на інноваційній складовій, механізмах сприятливого оподаткування, розвитку промисловості та секторів з високою доданою вартістю, людського капіталу є гарантією глобальної перспективи для бурхливого розвитку повоєнної економіки України.

Література

1. Про оборону України: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show.

2. Шевчук В. Я., Черняк В. К., Ковальчук Т. Т., Педан М. П., Панков О. І. та ін. Розвиток заради порятунку. Київ: Геопринт, 2016. 227 с.

3. Столярова В. В. Методологія формування комплексного стратегічного планування соціально-економічного розвитку України. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання*: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: О. О. Хандій (голов. ред.), В. І. Ляшенко (відп. ред.), В. Є. Куриляк та ін. Київ, 2020. С. 274-297. DOI: https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.274-297.

4. Столяров В. Ф. Композиційне планування відновлення соціально-економічного розвитку на різних рівнях державотворення. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 193-204. DOI: https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204.

5. Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Бережний Я. В., Павлюк А. П. та ін. Національні проекти у стратегії економічної модернізації України. Київ: НІСД, 2013. 144 с.

6. Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Национализация и приватизация предприятий (Опыт Франции для Украины) : монография. Донецк, 2009. С. 35.

7. Aslan J.-Ch. Economic history of France from the eighteenth century to the present day. Moscow: INTRATEC-R, 1995.

8. Конференция организации объединенных наций по торговле и развитию ЮНКТАД. Доклад о развитии и торговле. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2016_ru.pdf.

9. Артем Ковбель А. Кінець війни – це початок. Три факти про повоєнне відновлення України. URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/riziki-dlya-ukrajini-pislya-zakinchennya-aktivnoji-fazi-viyni-ostanni-novini-50249746.html.

Ляшенко В. І., Столяров В. Ф. Перспективи потенціалу підземного вуглевидобутку у повоєнному зміцненні обороноздатності держави

У статті на прикладі вугільної промисловості України розглянуто внутрішні резерви непрямої, опосередкованої дії на укріплення обороноздатності держави. На підставі концептуальних положень структурно-відтворювального підходу до визначення складових активів шахт обґрунтовано окремі елементи інвестиційного механізму проведення гірничопідготовчих робіт підземного вуглевидобутку. Викладено пропозиції використання гірничих виробок і підземних споруд шахт як складів або виробничих цехів військово-промислового комплексу.

Розкрито сутність, зміст і складові потенціалу обороноздатності держави в параметрах соціально-економічного простору України. Наголошено, що саме рівень, стандарти і якість життя населення країни визначають і обумовлюють здатність держави до захисту від зовнішньої збройної агресії та у випадку внутрішнього збройного конфлікту.

Викладено методологічні положення еталонної матриці індексної моделі стратегічного планування і проєктування потенціалу обороноздатності держави в параметрах соціально-економічного простору України. Вони базуються на нових принципах стратегічного планування соціально-економічного розвитку і нових принципах державотворення України.

Ключові слова: гірничі виробки, гірничопідготовчі роботи, поклади вугілля, підземний вуглевидобуток, стратегічне планування і проєктування, соціально-економічний простір, обороноздатність держави, національний інвестиційний проєкт.

Liashenko V. I., Stolyarov V. F. Prospects for the Potential of Underground Coal Mining in after War Strengthening the Defense Capability of the State

In the article, on the example of the coal industry of Ukraine, internal reserves of indirect, mediated action on strengthening the defense capability of the state are considered. On the basis of the conceptual provisions of the structural-reproductive approach to the definition of the composite assets of mines, certain elements of the investment mechanism for conducting mining and preparation works for underground coal mining are substantiated. Proposals for the use of mine workings and underground structures of mines as warehouses or production workshops of the military-industrial complex are presented.

The article reveals the essence, content and components of the potential of the state's defense capability in the parameters of the socio-economic space of Ukraine. It is emphasized that it is the level, standards and quality of life of the population of the country that determine and determine the ability of the state to protect itself from external armed aggression in the event of an internal armed conflict.

The methodological provisions of the reference matrix of the index model of strategic planning and design of the state's defense potential in the parameters of the socio-economic space of Ukraine are outlined. They are based on new principles of strategic planning of socio-economic development and new principles of state creation.

Keywords: mine workings, mining preparation, coal deposits, underground coal mining, strategic planning and design, socio-economic space, state defense capability, national investment project.

Наукове видання

В Нарисах стабільний планомірностійкий людський розвиток розглянутий як національно-консолідована цивілізаційна платформа України з розкриттям механізму соціально адекватного менеджменту унітарної держави при взаємодії Центру і Регіонів. Провідними цінностями цивілізаційної платформи визначені органічні складові парадигми «ЗС+Р» – інтернаціональні принципи свободи, справедливості, солідарності і рівності в життєдіяльності українського народу на основі реалізації цілісної доктрини «5Д» – державність, демократія, достаток, духовність і довір'я.

Оновлене повоєнне державотворення бачиться авторами статей в досягненні духовної гармонії між людьми, з природою на основі використання національно-історичних витоків економічної і соціальної демократизації, в переформуванні корумпованих еліт надбудови держави з особистого матеріального збагачення і саморозвитку на підвищення добробуту усіх верств і прошарків базису держави, на забезпечення розширеного соціального відтворення суспільства, його морального розквіту.

Упорядкування і наукове редагування Нарисів здійснив засновник ПП «Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолинського» Столяров Василь Федосійович, д-р екон. наук, проф., академік АЕН України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Фокін Вітольд Павлович
Черняк Володимир Кирилович
Шинкарюк Оксана В'ячеславівна
Столяров Василь Федосійович

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДУ – стабільний планомірностійкий людський розвиток (збірник історико-аналітичних нарисів: переосмислення минулого і бачення повоєнного майбутнього)

Том ІІ
Становлення соціально адекватного менеджменту унітарної української держави

Мовою оригіналу

Підп. до друку 24.04.2024.
Формат 60х84 1/8. Папір офсет.
Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний.
Обл.-вид. арк. 24,0. Ум. друк. арк. 22,3.
Наклад 150 прим. Зам. № 1531.

Надруковано
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
к. 115, вул. Коваля, 3, м. Полтава, 36014; тел.: (0532) 50-24-81
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3827 від 08.07.2010 р.